T.C.
KALKINMA BAKANLIĞI

BÖLGESEL GELİŞME ULUSAL STRATEJİSİ 2014–2023

“ Daha Dengeli, Topyekûn Kalkınma ”

BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Ağustos 2013

TASLAK

BÖLGESEL GELİŞME ULUSAL STRATEJİSİ
İÇİNDEKİLER

Yönetici Özeti 1

1 GİRİŞ 9

1.1 Ulusal Kalkınma Hedefleri ve Yeni Bölgesel Politika 9
1.2 BGUS Hazırlama Süreci ve Katılımcılık 12

2 BÖLGESEL GELİŞMEYİ ETKİLEYEN ULUSLARARASI EĞİLİMLER 19

2.1 Uluslararası Gelişmelerin Ortaya Çıkardığı Fırsatlar ve Riskler 19
2.2 Dış Ekonomik Coğrafyanın Sunduğu Fırsatlar ve Riskler 20
2.3 Bölgesel Gelişme Alanında Dünyadaki ve Türkiye'deki Genel Eğilimler 22
2.4 AB'de Bölgesel Gelişme Alanında Temel Gelişmeler ve AB'ye Ekonomik - Sosyal Uyum 25

3 TÜRKİYE'DEKİ BÖLGELERİN YAPISI VE EĞİLİMLER 33

3.1 Beşeri Sermaye ve İstihdam 37
3.2 Ekonomik Yapı, Girişimcilik ve Yenilik 50
3.3 Sosyal ve Fiziki Altyapı ve Erişilebilirlik 76
3.4 Dijital Yaşam ve İletişim 85
3.5 Kurumsal Yapı ve Sosyal Sermaye 87
3.6 Doğal Yapı, Çevre ve İklim Değişikliği 92
3.7 Enerji 95
3.8 Mekânsal Organizasyon ve Yerleşimlerin Gelişme Eğilimleri 96

4 BÖLGESEL GELİŞME VİZYONU VE STRATEJİLERİ 111

İlkeler 111
Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Vizyonu 111
Amaçlar 111
2023 Yılı İçin Genel Amaçlar 111
4.1 Metropoliten Alanların Küresel Rekabet Gücünün Artırılması 115
4.2 Endüstriyel Büyüme Odaklarının Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılması 120
4.3 Bölgesel Büyüme Odaklarıyla Düşük Gelirli Yörelerde Kalkınmanın Tetiklenmesi 124
4.4 Yapısal Dönüşüm Kentlerinde Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Ekonominin Canlandırılması 130
4.5 Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgelerinin Ülke Geneline Yakınsanması 134
4.6 Kırsal Alanların Kalkınmasının Hızlandırılması ve Kentsel Alanlarla İşbirliklerinin Desteklenmesi 138
YATAY AMAÇLAR 139
4.7 Bölgesel Gelişmenin Yönetişiminin İyileştirilmesi ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi 140
4.8 Kamu Yatırım ve Desteklerinin Bölgesel Gelişme Amaçlarıyla Uyumlaştırılması 143
4.9 Bölgelerin Yenilik Kapasitesi ve Rekabet Gücünün Geliştirilmesi 148
4.10 Sınır Ötesi ve Bölgeler Arası İşbirliklerinin Geliştirilmesi 152
4.11 Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme 156
4.12 Ulaşım Ağının ve Erişilebilirliğin Geliştirilmesi 158

5 UYGULAMANIN KOORDİNASYONU, İZLEME VE DEĞERLENDİRME 165

5.1 Uygulamanın Koordinasyonu 165
5.2 İzleme ve Değerlendirme 166

6 YARARLANILAN KAYNAKLAR 169

EKLER 176

Harita, Şekil, Tablo ve Kutular

Haritalar

Harita 2-1: Dış Ekonomik Coğrafya....21
Harita 3-1: Düzey 2 Bölgeler Haritası....35
Harita 3-2: İllerde Medyan Yaş ve Yaş Dağılımı (2012)....38
Harita 3-3: 2012-2023 Döneminde İller İtibarıyla Beklenen Nüfus Artış Hızı ve Miktarı....39
Harita 3-4: Dönemler İtibarıyla Net Göç Hızı....40
Harita 3-5: Ortalama Net Göç Hızı (2008-2010)....41
Harita 3-6: 2007-2012 Dönemi Düzey 1 Bölgeler Bazında Verilen Göç....43
Harita 3-7: İller İtibarıyla İşgücüne Katılım Oranı (2011 Yılı)....47
Harita 3-8: İller İtibarıyla İşsizlik Oranı (2011)....47
Harita 3-9: 2006-2008 Ortalama Kişi Başına GSKD Değerleri (TR=100)....52
Harita 3-10: Kişi başına Gayrisafi Katma Değerin Sektörel Dağılım (2008, 1.000 TL)....53
Harita 3-11: İller İtibarıyla Hektar Başına Bitkisel Üretim Geliri, Kişi Başına Bitkisel Üretim ve Canlı Hayvan Varlığı Değerleri (2011)....55
Harita 3-12: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla İmalat Sanayinin Genel Yapısı (2009)....59
Harita 3-13: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla İmalat Sanayinin Teknoloji Yığılmaları (2009)....59
Harita 3-14: Düzey 2 Bölgelerinde Öne Çıkan Sektörel Yığılmalar (2009)....60
Harita 3-15: Küme ve Potansiyel Kümeler....62
Harita 3-16 Ar-Ge Harcamaları ve İşgücü (2011)....64
Harita 3-17: Marka, Patent, Faydalı Model ve Endüstriyel Tasarım (2012)....66
Harita 3-18: İhracat Büyüklüğü ve Artış Oranı....68
Harita 3-19: Bölgelerin Dış Ticaret Hacmi ve Büyüme Hızı (2002-2012)....69
Harita 3-20: Organize Sanayi Bölgeleri Alanları ve Doluluk Oranları (2011)....69
Harita 3-21: Küçük Sanayi Siteleri Doluluk Oranı ve İşyeri Sayısı (2011)....70
Harita 3-22: 1954-2013 (Mayıs) Döneminde Uluslararası Sermayeli Şirket Sayılarının İllere Göre Dağılımı....72
Harita 3-23: 2011 Yılı İl Bazında Geceleme Payı ve Yerli-Yabancı Geceleme Sayısı....73
Harita 3-24: 2011 Yılı İl Bazında Yatak Kapasitesi ve 2004-2011 Yatak Kapasitesi Değişimi....74
Harita 3-25: Coğrafi Erişilebilirlik....79
Harita 3-26: Ulusal Pazara Erişim Endeksi (Yayılma)....80
Harita 3-27: Ulusal Pazara Erişim Endeksi (Cazibe)....80
Harita 3-28: Havayoluna Erişim Endeksi....81
Harita 3-29: Denizyoluna Erişim Endeksi....82
Harita 3-30: Demiryoluna Erişim Endeksi....82
Harita 3-31: Çok Modlu Erişim Endeksi....83
Harita 3-32: En Yakın Hizmet Merkezine Erişim....84
Harita 3-33: Kırsal Alana Erişim....84
Harita 3-34: Baz istasyonu Sayısı ve GSM Abone Sayısı (1000 kişi)....85
Harita 3-35: Geniş Bant İnternet Abone Sayısı (1000 kişi), 2012....86
Harita 3-36: Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları....88
Harita 3-37: Bölgelerin Sosyal Sermaye Seviyelerine Göre Gruplandırılması....90
Harita 3-38: Partiküler Madde Ortalama Değeri (2010)....94
Harita 3-39: Kükürt Dioksit Ortalama Değeri (2010)....94
Harita 3-40: Elektrik Enerjisi Kullanımının Değişimi ve Sektörel Dağılım (2011)....95
Harita 3-41: Rüzgâr Enerjisi Kapasite Faktörü Dağılımı....96
Harita 3-42: Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası....96
Harita 3-43: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2011)....97
Harita 3-44: Kent Nüfusu....98
Harita 3-45: İllerin Nüfus Büyüklükleri, Kır-Kent Dağılımı ve Nüfus Yoğunlukları....98
Harita 3-46: SEGE-2011 Çalışmasına Göre Düzey 2 Bölgelerin Gelişmişlik Düzeyi....106
Harita 3-47: Gelir Düzeylerine Göre Bölge Sınıflaması....107

Şekiller

Şekil 3-1: Yıllar itibarıyla Türkiye'de Nüfus, nüfus artış hızları ve projeksiyonları (‰) 37
Şekil 3-2: 2010 ve 2023 Yılları İçin Türkiye'nin Nüfus Piramidi 37
Şekil 3-3: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla Bazı eğitim Göstergeleri (2012) 45
Şekil 3-4: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla Eğitim Durumu (2011) 45
Şekil 3-5: Türkiye'de yıllar itibarıyla işgücü durumu 46
Şekil 3-6: Yaş ve Cinsiyet İtibarıyla İşsizlik Oranları 2012 48
Şekil 3-7: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla İşgücünün Eğitim Durumu 48
Şekil 3-8: Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı (1988-2012) 49
Şekil 3-9: Düzey 2 Bölgelerinde İstihdamın Sektörel Dağılımı (2012) 50
Şekil 3-10: 1975-2000 Döneminde Düzey 2 Bölgeleri Varyasyon Katsayısı 50
Şekil 3-11: 1995-2008 Döneminde Gini Katsayıları ve Kişi Başına GSYİH Farkları 51
Şekil 3-12: : 2004-2008 Döneminde Kişi Başına GSKD ile GSKD Yıllık Büyüme Oranlarının (Cari Fiyatlarla) Karşılaştırılması 53
Şekil 3-13: Bölgelerin Tarım, Sanayi ve Hizmetler Ayırımında Ekonomik Yapısı 54
Şekil 3-14: Yıllar İtibarıyla İmalat Sanayi İşyerlerinin Düzey 1 Bölgelerinde Dağılımı (%) 56
Şekil 3-15: Yıllar İtibarıyla İmalat Sanayi İstihdamının Düzey 1 Bölgelerinde Dağılımı (%) 56
Şekil 3-16: İstihdama Göre Sektörel Uzmanlaşma (Herfindahl Endeksi) 57
Şekil 3-17: İstihdama Göre Bölgelerde Sektörel Çeşitlilik (Herfindahl Endeksi) 58
Şekil 3-18: İstihdam Başına Ciro ve Ücret 61
Şekil 3-19: Türkiye'de Marka ve Patent Tescil Sayısı 63
Şekil 3-20: Bölgelere Göre Milyon Kişi Başına Patent (sol) ve Marka (sağ) Tescil Sayısı 66
Şekil 3-21: Bölgelere Göre Kurulan ve Kapanan Şirket Sayısı 67
Şekil 3-22: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri 70
Şekil 3-23: 2001-2012 arasında turist sayısı (milyon) ve elde edilen gelir (milyon $) 73
Şekil 3-24: Ulusal ve Bölgesel Düzeyde Kurumsal Yapı 87
Şekil 3-25: Bölgelerin SSE (Sosyal Sermaye Endeksi) Değerleri (2000-2010) 91
Şekil 3-26: İllerin Nüfus ve Gelirlerinin Mekânda Yeniden Dağılımı (1965-2000) 99
Şekil 3-27: Gelir Düzeyine Göre Bölgesel Sınıflama Kriterleri 107
Şekil 4-1: Bölge Düzeyinde Uygulama Çerçevesi 143

Tablolar

Tablo 1-1: Hazırlık Sürecinde Değerlendirmeye Alınan Politika Belgeleri 11
Tablo 1-2: Bölgelerin BGUS ve Onuncu Kalkınma Planına Katkısı 14
Tablo 3-1: İstatistiki Bölge Birimleri – Düzey 1 ve 2 Bölgeler ve Kapsadığı İller 34
Tablo 3-2: Düzey 1 Bölgelerinin Aldığı, Verdiği ve Net göçleri 41
Tablo 3-3: Bölgeler İtibarıyla İthalat ve İhracat (2012) 68
Tablo 3-4: Uluslararası Sermayeli Şirket Sayılarının İllere Göre Dağılımı 72
Tablo 3-5: Yöntemler Bazında İnternet Abone Sayıları 86
Tablo 3-6: Bölge Kalkınma İdareleri ve Kapsadıkları İller 88
Tablo 3-7: Kent Nüfusları İtibarıyla Yerleşim Sayısı 97
Tablo 3-8: Kentsel Sınıflama 103
Tablo 3-9: 1983 ve 1997 Bakanlar Kurulu kararlarının karşılaştırılması 105
Tablo 4-1: Bölgesel Projeler Ödeneğinin Bölgelere Tahsisinde Gösterge Paylar 147
Tablo 4-2: Kalkınma Ajanslarınca Hibe Programlarında Uygulanacak Destek Oranları 148
Tablo 4-3: Kalkınma Ajanslarınca KOBİ'lere Verilebilecek Hibe Destekleri* 148
Tablo 5-1: İzleme Göstergeleri 167

Kutular

Kutu 3-1: Kalkınma Ajansları 89
Kutu 4-1: Endüstriyel Büyüme Odakları 120
Kutu 4-2: Bölgesel Büyüme Odakları (BBO) 125
Kutu 4-3: Kentsel Tanıtım ve İmaj 131
Kutu 4-4: Sınır Ötesi İşbirliğine Yönelik Çalışmalar 153

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
Ajans	Kalkınma Ajansı
BBO	Bölgesel Büyüme Odağı
BGK	Bölgesel Gelişme Komitesi
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BGYK	Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu
BKİ	Bölge Kalkınma İdaresi
CMDP	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı
ÇBÖ	Çok Boyutlu Ölçekleme
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
EBO	Endüstriyel Büyüme Odağı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSKD	Gayri Safi Katma Değer
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IPA	Instrument for Pre-Accession (AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı)
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOP	Konya Ovası Projesi
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreler
KÖYDES	Köy Alt Yapı Yatırımlarını Destekleme Projesi
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OP	Operasyonel Program
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
SEGE	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SODES	Sosyal Destek Programı
TYDTA	Türkiye Yatırım Tanıtım ve Destek Ajansı
YDO	Yatırım Destek Ofisi
YHGP	Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi
UDY	Uluslararası Doğrudan Yatırım

BÖLGESEL GELİŞME ULUSAL STRATEJİSİ

Yönetici Özeti

1. Bölgesel gelişme; ülke kalkınma politikasının bölge ve kent düzeyinde yapı taşlarını oluşturan; bölge ve yerel düzeyde farklı kesimlerden paydaşların karar alma süreçlerine katılmasını ve kaynaklarını kalkınma yönünde birlikte harekete geçirmesini esas alan; bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması amaçlarını gözeten; yapısal ve temel bir politika olarak görülmektedir. Ayrıca, bölgeler arasında ekonomik ve sosyal entegrasyonun güçlendirilmesiyle sınır ötesi işbirliklerinin geliştirilmesi, bölgesel gelişmenin önemli rol oynayabileceği hususlardır. Bu kapsamıyla bölgesel gelişme, Onuncu Kalkınma Planı hedeflerine ulaşılmasında temel politika alanlarından birini teşkil etmektedir.

2. Onuncu Kalkınma Planında belirlenen amaç doğrultusunda, BGUS'un vizyonu "Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye" şeklinde ortaya konulmuştur.

3. Bu vizyonun gerçekleştirilmesi doğrultusunda yürütülecek bölgesel gelişme politikası, "ulusal önceliklere uyum ve tamamlayıcılık", "fırsat eşitliği", "sürdürülebilirlik", "verimlilik", "katılımcılık, işbirliği ve ortaklık", "çok katmanlı yönetişim", "yerellik ve yerindenlik" ilkeleri çerçevesinde ele alınacaktır.

4. Bölgesel politikanın ulusal kalkınma hedeflerine üç ana yönden katkı sağlaması öngörülmektedir:

   1.Kalkınmayı hızlandırıcı mekânsal organizasyon

   2.Ulusal ve bölgesel düzeyde daha etkili çok sektörlü koordinasyon mekanizmaları

   3. Yerel ve mekânsal önceliklere daha duyarlı sektörel politikalar.

5. Bölgesel gelişme amaçlarının elde edilmesi ve ulusal kalkınmaya katkısının artırılması yönünde, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS), bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik açısından ulusal düzeyde koordinasyonu sağlamak, mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasındaki uyumu güçlendirmek ve alt ölçekli (bölge ve il) plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere hazırlanmıştır.

6. BGUS, bölgesel kalkınmayla ilgili temel stratejileri belirleyen bir çerçeve belgedir. Stratejik planlama yaklaşımı ile hazırlanmış olan BGUS, ulusal düzeyde bölgesel gelişme politikalarını ortaya koyarken bölgesel düzeyde politika geliştirme, planlama ve uygulamaya yön verecektir. Böylece, BGUS; Kalkınma Planları, ulusal sektörel stratejiler, AB uyum süreci ve diğer uluslar arası işbirliği alanlarında bölgesel gelişmeye konu faaliyetler ile bölgesel ve yerel düzeylerdeki plan ve programlar arasındaki bağdaşıklığı güçlendirecek; sektörel, tematik ve bölgesel politikaların etkileşimini artıracaktır. Bu yaklaşımla, bölgesel gelişmeye tahsis edilecek kaynakların daha rasyonel bir şekilde yönlendirilmesinde BGUS esas alınacaktır.

7. BGUS, paydaşlarla katılımcılığı farklı boyutlarıyla ele almış, paydaşların bilgilendirilmesinden paydaşlarla işbirliği içinde stratejilerin geliştirilmesine kadar farklı süreçlerde farklı organizasyonlar yürütülmüştür. Bunların başlıcaları arasında , Özel İhtisas Komisyonu Toplantıları, farklı konularda kamu kurumu, kalkınma ajansları, özel

kesim ve sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirilen odak grup çalışmaları ve çalıştaylar, kalkınma ajanslarınca bölgelerinde yürütülen kalkınma öncelikleri değerlendirme çalışmaları sayılabilir.

8. BGUS, dünyada temel değişimlerin hızlı bir şekilde yaşandığı bir dönemde hazırlanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde ağırlık merkezi, Asya'ya doğru daha fazla kayma eğilimi göstermiş, başta Çin ve Hindistan olmak üzere hızlı büyüyen gelişmekte olan ekonomiler zamanla daha yüksek teknolojili üretim ve ihracat yapısına yönelmiştir. 2008 yılında etkisini gösteren küresel mali ve ekonomik kriz ise özellikle gelişmiş Batı ülkelerini etkilemiştir. Türkiye ise, 2000'li yıllarda genel olarak istikrarlı bir büyüme süreci yaşamış, çoğu ülkeye göre krizden düşük seviyede etkilenmiş, 2010 ve 2011 yıllarında yüksek sayılabilecek büyüme hızlarına ulaşmış, 2012 yılında ise daha düşük seviyede büyüme kaydetmiştir.

9. 2000'li yıllarda Türkiye'nin yakın çevresinde yoğunlaşan politik ve ekonomik istikrarsızlık ortamı halen etkisini sürdürmektedir. Bazı Kuzey Afrika ve Arap ülkelerinde gerçekleşen ve çoğu durumda etkileri uzun süren gerginlikler, çatışmalar ve rejim değişiklikleri yakın bölgelerdeki istikrarı olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte, istikrarın sağanabilmesi halinde Türkiye'nin çevresiyle ekonomik, ticari, siyasi ve kültürel ilişkilerini daha da fazla geliştirme potansiyeli bulunmaktadır.

10. Dünyada 1980'lerden bu yana genel olarak insani gelişmişlik konusunda genel bir gelişme eğilimi izlenirken, bazı temel sosyal eğilimler hız kazanmaktadır. Gelişmiş ülkelerden sonra çoğu diğer gelişmekte olan ülkelerde de etkisini göstermeye başlayan yaşlanma ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen hızlı kentleşme dünamiklerinin Türkiye açısından da daha fazla önem kazanacağı öngörülmektedir. Küreselleşmeyle birlikte bu dinamiklerin, Türkiye'yi de etkileyecek şekilde uluslararası dış göç hareketlerini hızlandırması beklenmektedir. Bu dinamiklerden kaynaklanabilecek fırsatlardan yararlanılması ve risklerin yönetilmesi önem kazanırken, kentsel ekonomilerin ve yaşam tarzının daha hakim duruma gelmesi sürecinde, kentleşme politikasının daha etkili kılınması gerekmektedir.

11. Gelecekte dünya ölçeğinde gıda ve çevre krizlerinin boy göstermesi ihtimal dahilindedir. Bu çerçevede etkili ve sürdürülebilir çevre ve doğal kaynak yönetimi politkalarının oluşturulması önemlidir.

12. Ulaştırma ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler ve hizmet maliyetlerindeki azalışlar sermaye, mal ve insan hareketlerini kolaylaştırırken, üretimin coğrafi organizasyonu üzerinde de etkili olmaktadır. Bu gelişmeler, üretim süreçlerinin ülkeler ve bölgeler arasında bölünerek yönetilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu çerçevede göreli ücret farkları üretim süreçleri için yer seçimi kararlarında görece düşük gelirli bölgeler lehine etkili olabildiği gibi, ulaştırma ve iletişim maliyetlerinde azalma, ülke içinde metropoller veya sanayi odaklarındaki firmaların ırak piyasalara erişimini kolaylaştırabilmekte, bu önemli merkezler ve çevresinde yığılma eğilimlerini arttırabilmektedir.

13. Türkiye'de olduğu gibi, diğer ülkelerde de bölgesel eşitsizlikler önemini korumaktadır. 1995-2007 yılları arasında OECD genelinde bölgesel gelir farkları artma eğilimi gösterirken, gelir farklarındaki artışların azalmalardan daha keskin olduğu izlenmektedir. Türkiye'de bölgeler arası gelir farkları, pek çok OECD ülkesine göre yüksek düzeydedir. Bu çerçevede bölgesel eşitsizliklere yönelik politikalar önemini korumaktadır.

14. Nitelikli işgücü, Ar-Ge ve yenilik kapasitesi, büyük kentlerde yoğunlaşmıştır. Diğer yandan, işgücü verimliliği artışları bölgelerin büyüme performansı üzerinde etkili olmuştur. Verimlilik artışlarında yenilikçilik kapasitesi, beşeri sermaye ve işgücü piyasası politikaları etkili olmaktadır. Ar-Ge faaliyetleri halen gelişmiş ülkelerin öncü bölgelerinde yoğunlaşmakla birlikte, bu bölgeler arasına diğer ülkelerden yeni bölgeler de girebilmekte, yeşil teknolojiler ve yenilenebilir enerji gibi sektörler bu konularda fırsat yaratabilmektedir.

15. Kentler ve bölgeler arasında artan rekabet, küresel krizin bölgelerde neden olduğu ekonomik ve sosyal darboğazlar ile çevresel sorunlara karşı, OECD ülkeleri hakkaniyet, etkinlik ve çevrenin korunması amaçları arasında tamamlayıcılık sağlanmasına odaklanmaktadır. Ülkeler gelişmişlik farklarını azaltma veya bölgelerin rekabet gücünü artırma konusunda farklı politikalar uygulamakta, bu amaçlara yönelik politikalar ve araçları çeşitlenmektedir. Bununla birlikte, bölgesel gelişme politikasının ülke genelini kapsayacak şekilde düzenlendiği OECD ülkelerinde; yerel paydaşlara daha fazla yetki verilmesi, bölgelere özgün politika geliştirilmesi ve merkezi yönetim politikalarının yerel koşul ve önceliklere daha duyarlı hale gelmesi eğilimleri izlenmektedir.

16. Son dönemde AB Bölgesel Politikası ve Uyum Politikası üzerinde düşük gelir düzeyine sahip Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe üye olması, yenilikçi ve rekabetçi bir Avrupa ekonomisine ulaşmayı amaçlayan Lizbon Stratejisi (2000-2010) ve son yıllarda üye ülkelerde etkisi görülen küresel kriz etkili olmuştur. Avrupa 2020 Stratejisi ise; bilgi, eğitim ve yenilik temelli akıllı büyüme; çevreye daha duyarlı ve kaynakları daha verimli kullanmaya yönelik sürdürülebilir büyüme; işgücü piyasalarına erişim ve katılımı, istihdamı artırmayı esas alan kapsayıcı büyüme öncelikleri üzerinde kurulmuştur.

17. Bölgesel Politikanın ve Uyum Politikasının temel uygulama aracı olan Yapısal Fon kaynaklarının 2014-2020 döneminde (i) bölgeler arası yakınsama, (ii) rekabet edebilirliğin artırılması, (iii) enerji, bilgi iletişim altyapısı ve hizmetleri ile ulaştırma altyapısına yapılacak yatırımlarla bölgeler arası bağlantıların geliştirilmesi önceliklerine yönlendirilmesi öngörülmektedir.

18. AB'ye ekonomik ve sosyal uyum sağlanmasına yönelik çalışmalar, 1999 yılında Türkiye'nin aday ülke statüsü kazanmasıyla hızlanmıştır. 2002 yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının yapılması; 2004-2006 yılları arasında Ön Ulusal Kalkınma Planı kapsamında bölgesel kalkınma ve sınırötesi işbirliği programları yürütülmesi; kalkınma ajanslarının kurularak faaliyete geçirilmesi; 2007-2013 döneminde katılım öncesi mali işbirliği kapsamında bölgesel rekabet edebilirlik, ulaştırma ve çevre konularında operasyonel programların yürütülmesi; bu süreçte AB fonlarının etkili bir şekilde yönetilmesine imkan sağlayacak süreç tasarımı ve kurumsallaşma çalışmaları gerçekleştirilmesi; bölgesel gelişme politikalarının aynı zamanda AB ile uyum sağlayacak şekilde geliştirilmesi, bölgesel gelişme alanında AB'ye uyum konusunda atılan önemli adımlar olmuştur.

19. Türkiye'de bölgesel politikanın analizi ve yönetilmesinde il ve ilçe düzeyindeki analiz çalışmaları ile belirli sorun veya özellikler çerçevesinde belirlenen bölgeler için yapılan planlama çalışmaları ağırlıklı olarak esas alınmıştır. 2002 yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre bölgelerin belirlenmesi, 2006 yılından sonra ise kalkınma ajanslarının kurularak faaliyete geçirilmesi ile 26 düzey 2 bölgesinde bölge planları hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca GAP BKİ'ye ilave olarak 2011 yılında DAP, DOKAP ve KOP BKİ'lerin kurulması ile mevcut bölge planlarının özellikle kamu

yatırımları yönünden koordinasyonu güçlendirilmeye çalışılmış, bu planlama bölgeleri için de Eylem Planı hazırlıkları başlatılmıştır.

20. Diğer yandan bölgesel politikanın yönetilmesinde kullanılan bir başka yaklaşım ise yerleşme merkezlerinin işlevlerini değerlendirmek, Türkiye'nin ve bölgelerin kalkınması yönünde bu işlevlerin dönüştürülmesine veya geliştirilmesine yönelik politikaların uygulanması olmuştur. Bu konuda yapılan çalışmaların en kapsamlısı Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması olmuştur. Bu konuda güncel bir çalışma hazır bulunmamakla birlikte, il ve bölge düzeyinde gerçekleştirilen analiz çalışmaları farklı büyüklükleri ve işlevleri olan yerleşmeler bakımından değerlendirilerek metropollerden kırsal alanlara kadar farklı özeliklerdeki yerleşmeler için politikalar geliştirilmiştir.

21. Ayrıca, bölgesel politikanın yönetişimi, kamu yatırım ve desteklerinin bölgesel önceliklerle uyumlaştırılması, yenilikçiliğin ve işbirliklerinin bölgesel gelişmedeki rolü, yeşil büyüme ve sürdürülebilirlik ile ulaşım ve erişilebilirlik, BGUS kapsamında hemen her bölgenin gelişmesinde, bölgesel politikanın uygulamaya konulmasında önemli görülen yatay konular olmuştur.

22. BGUS, dünyadaki eğilimlerin yanında Türkiye'de bölgelerin yapısı ve bölgesel eğilimlerin değerlendirilmesini takiben, bölgesel gelişme vizyonu çerçevesinde geliştirilen "genel amaçlar", "mekânsal amaçlar" ile "yatay amaçlar" üzerine inşa edilmiştir.

23. Mekânsal amaçlar, gelişmişlik farklarının azaltılması, rekabet gücününün artırılması ve ekonomik, sosyal ve mekânsal bütünleşmenin güçlendirilmesi için Türkiye'nin mekânsal organizasyonu ve yerleşme sisteminde değişim ve iyileştirmelerin etkili bir araç olarak kullanılması politikasını esas almaktadır. Daha etkili ve dengeli bir yerleşme sistemi oluşturulması yönünde, farklı özellik ve işlevleri olan yerleşmelerin veya alanların hem kendi gelişme perspektiflerine yön verilmesi hem ülke kalkınmasına katkılarının artırılması gerekecektir.

24. Daha etkili ve dengeli bir mekânsal organizasyon oluşturulmasında kentlere önemli rol atfedilmektedir. Bunlardan ilki, kentlerin sağladığı yığılma ekonomileri ve çoğunlukla ülke coğrafyasında neden oldukları kutuplaşmanın, iyi yönetilmesi halinde daha verimli ve rekabetçi bir ekonomiye katkıda bulunmasıdır. İkinci olarak, kentsel gelişme, kendi dinamikleri ve kamu politikalarının etkisiyle ülke genelinde dengeli sağlanabildiği ölçüde, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasında etkili olabilecektir. Üçüncü olarak, kentlerin kendi aralarında ve kırsal alanlarla bağlantılarının güçlendirilmesi, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasında, daha etkili bir üretim organizasyonunda, işgücü hareketliliği ve verimliliğin artmasında etkili olmaktadır. Bu çerçevede, ağ ilişkisi içinde, çok merkezli ve dengeli bir yerleşim sistemi oluşturulması öngörülmektedir.

25. BGUS, mekânsal stratejilerin uygulanmasında şu yerleşme merkezleri ve alan türlerini esas almaktadır:

(i) Metropoller kapsamında Türkiye'nin üç geleneksel büyük kenti İstanbul, Ankara ve İzmir ele alınmış, buna ilave olarak Adana-Mersin kentleri birlikte bir potansiyel metropol olarak değerlendirilmiştir. Bu kentlerin büyükşehir belediye nüfusları 3 milyonunun üzerinde olmakla birlikte, belirlenmelerinde bu kentlerin bir karar alma merkezi olma durumları, uluslararası bağlantı potansiyelleri,

ekonomik ve sosyal yaşam çeşitlilikleri ile görece geniş etki alanları bulunması özellikleri değerlendirmeye alınmıştır.

(ii) Metropollerin etki alanlarındaki kentler kapsamında, metropol kentle sıkı gündelik ilişkileri bulunan, kentsel işlevler bakımından önemli ölçüde kentsel süreklilik veya yakınlık arz eden, ilgili metropolün karar alma süreçlerinden önemli ölçüde etkilenen İstanbul çevresindeki İzmit ve Tekirdağ ile İzmir'in yanıbaşındaki Manisa kentlerini ifade etmektedir.

(iii) Endüstriyel büyüme odakları, çoğu metropol etki alanı kentini de kapsayacak şekilde, belirli sektörlerde gelişme kaydederek Türkiye'nin önemli sanayi veya turizm merkezi konumuna gelmiş kentleri ifade etmektedir. Bu kentlerin belirlenmesinde önemli bir sanayi veya hizmet merkezi olma durumları, üretim ve faktör kullanım düzeyleri, nüfusları gibi veriler kullanılmış olup bu kentlerin arasında, Konya, Antalya, Gaziantep, Denizli gibi kentler bulunmaktadır. Bu kentler, ülkenin orta ve batı kesimlerinde görece daha güçlü bir ilişkiler sistemi içinde yer almakta, bu kentlerin bir bölümü aynı zamanda bölgesel merkez işlevi de görmektedir.

(iv) Bölgesel büyüme odakları, Dokuzuncu Kalkınma Planı dönemide cazibe merkezi olarak belirlenen kentlerden dokuzunu kapsamakta olup Sivas, Erzurum, Van, Trabzon, Şanlıurfa, Diyarbakır gibi görece düşük gelirli bölgelerimizde bölge merkezi niteliği taşıyan kentleri kapsamaktadır.

(v) Yapısal dönüşüm kent ve bölgeleri, çoğunlukla ekonomisi tek sektöre bağımlı veya içinde sanayi nüvesi bulunan ancak endüstriyel büyüme odakları kadar geniş bir gelişme ve etki alanına sahip bulunmayan kentleri kapsamaktadır.

(vi) Öncelikli gelişme kent ve bölgeleri, coğrafi konum, üretim faktörleri, ekonomik ve sosyal yapı bakımından kalkınmada yapısal güçlük arz eden, kalkınmada fırsat eşitliği ve temel altyapı ve hizmetlerin asgari standartlarda erişilebilir kılınmasında öncelikle ele alınması gereken kent ve bölgeleri kapsamakta olup ağırlıkla Türkiye'nin doğu ve güneydoğu sınır bölgelerini kapsamaktadır.

(vii) Kırsal alanlar.

26. Bu bölgeler ve kentler aşağıdaki temel politikalarla ele alınmaktadır:

27. Metropoller ve Etki Alanları: Ulusal merkez niteliğindeki bu kentlerin küresel ölçekte diğer metropollerle rekabet edebilirliği ve uluslararası etkinliği artırılacaktır. Bu kapsamda, metropol ekonomilerinin ileri teknoloji kullanan sektörler, ihtisaslaşmış hizmetler, sosyal ve kültürel sektörlere odaklanması; metropoliten alanların sanayi ve teknolojik altyapılarının geliştirilmesi ve üniversite, Ar-Ge ve fikir kurumlarında mükemmelliğe odaklanılması; kentsel altyapı ve kentsel kültürün geliştirilmesi sağlanacaktır. Metropollerin, metropol alt merkezler ile etki alanında yer alan yerleşimlerle fonksiyonel işbirliklerinin geliştirilmesi, bazı fonksiyonlarının bu alanlara yönlendirilmesi politikası güdülecektir.

28. Endüstriyel Büyüme Odakları: Sanayinin ülke genelinde dengeli gelişimi ve mevcut içsel potansiyellerden daha iyi yararlanmak üzere Endüstriyel Büyüme Odakları geliştirilecektir. Dinamik, yatırım ve nitelikli işgücünü kendine çeken rekabetçi kentler ve kentsel bölgeler oluşturulacak, bunların küresel değer zincirleriyle entegrasyonları ve bu zincirlerde daha üst basamaklarına çıkmaları hedeflenecektir. Buna yönelik olarak; işletmelerin uluslararası piyasalarda rekabet güçleri artırılacak; bölgelerin

uluslararası erişilebilirliği artırılacak ve küresel üretim sistemlerine entegrasyonu güçlendirilecek; üretken altyapıları geliştirilecek; beşeri sermaye ve kurumsal kapasite bu bölgelerin rekabet gücü ve entegrasyon amaçlarını desteleyici şekilde geliştirilecektir.

29. Bölgesel Büyüme Odakları: Ülkenin doğusunda çekim merkezi niteliğinde Bölgesel Büyüme Odakları (BBO) oluşturulacaktır. Böylece nispeten düşük gelirli yörelerde kalkınmayı tetikleyecek ve daha dengeli kalkınmayı sağlayacak merkezler desteklenecektir. Mevcut ekonomik ve sosyal gelişmişlik durumu ve altyapı imkanları açısından bölgesi için cazibe merkezi konumunda olan ve bulunduğu bölgenin kalkınması açısından önemli fonksiyonlar sunabilecek bu alanların gelişimi desteklenecektir. Uzun vadede bu merkezlerin sürdürülebilir ve rekabetçi bir yapıya kavuşturulmaları, BBO'lar ile gelişmenin çevre yörelere aktarılması sağlanacaktır. Göçün yönlendirileceği bu odaklarda gerekli sosyal, fiziki altyapı oluşturularak göçle gelen nüfusa sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler etkin bir şekilde sunulacaktır. Bu kapsamda, belirli sektörlere öncelik verilerek kentsel ekonomilerin geliştirilmesi; kentsel ve sınai altyapının geliştirilmesi; beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi; yurt içi ve öncelikle çevre ülke piyasalarıyla olmak üzere uluslararası ticaretin ve ilişkilerin geliştirilmesi sağlanacaktır.

30. Yapısal Dönüşüm Kentleri: Bu sınıflama altında yer alan ikincil sanayi kenti veya sanayi nüvesi bulunan kentler ile tarım ve doğal kaynaklara dayalı ekonominin hakim olduğu orta düzeydeki gelişmiş kentlerde yerel ekonomik büyüme ve kalkınma ortamının oluşturulması ve bulunduğu yöreye hizmet sunma kapasitelerinin artırılması, sosyal, teknik altyapı eksikliklerinin giderilmesi, kentsel yaşam standardının geliştirilmesi sağlanacaktır. Bu kentlerin endüstriyel büyüme odakları ve bölgesel büyüme odakları ile ilişkileri geliştirilecektir. Bu kapsamda, kentlerin ekonomik ve sosyal niteliklerine uygun olarak, girişimciliğin ve katma değeri yüksek yenilikçi sektörel oluşumların desteklenmesi; kentsel çevre standartlarının geliştirilmesi, kentsel üstyapı olanaklarının iyileştirilmesi ve kent imajının güçlendirilmesi; kentlerdeki dönüşüm sürecini destekleyecek beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi ve tarımsal verimliliğin artırılması politikalarına ağırlık verilecektir.

31. Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgeleri: Bu kent ve bölgelerde asgari yaşam standartlarının sağlanmasına, ülke ekonomik ve sosyal yapısına entegrasyonunun güçlendirilmesine, temel altyapı ve hizmetlerin kalitesinin ve erişilebilirliğinin artırılmasına yönelik politikalar uygulanacaktır. Bu çerçevede; tarım ve hayvancılığın geliştirilmesiyle ekonomide ve kırsal alanda yapısal dönüşümün temellerinin iyileştirilmesi; ekonominin çeşitlendirilmesi ve mikro işletmelerin geliştirilmesi; beşeri sermayenin güçlendirilmesi; kentsel ve kırsal alanda yaşam kalitesinin artırılması; yakın bölge merkezlerine işlevsel entegrasyonun sağlanması; doğal kaynakların endüstriye kazandırılması; ulusal ve uluslararası büyük etkinliklerle ekonomik canlılığın sağlanması; sosyal sermayenin ve iyi yönetişim uygulamalarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

32. Kırsal Alanlar: Kırsal politikanın temel amacı "kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması" olarak ele alınacaktır. Kırsal alanların ülke genelinde farklılaşan özelliklerini gözeten, kentlerle bütünleşik özellikler gösteren kırsal alanlar ile ırak kırsal yörelerin ihtiyaçlarına uygun, yerel özellikleri gözeten politikalar geliştirilecek yöre bazlı gelişme stratejileri uygulanacaktır. Kırsal ekonomide tarımsal faaliyetlerin verimliliği artırılacak, ekonominin geliştirilmesi amacıyla doğal ve beşeri kaynaklar harekete geçirilecek,

örgütlenme düzeyi ve etkinliği artırılacaktır. Kırsal ekonominin ve sosyal yaşamın geliştirilmesi yönünde temel altyapı ve hizmet eksiklikleri giderilecektir.

33. Yatay amaçlar; bölgesel politikanın uygulanması ve diğer politika alanlarıyla uyumlaştırılması ile çoğu bölgemizin kalkınma çabalarının tasarlanmasında önem taşıyan yatay konularla ilgili politikaları içermektedir. Bu politikalar konuları ve amaçları itibarıyla aşağıda özetlenmektedir:

34. Bölgesel gelişmenin yönetişimi: Bölgesel gelişme politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında etkinliğin sağlanması, farklı paydaşların sürece katılımlarının temin edilmesi yönünde merkezi ve yerel düzeyde koordinasyonu, bu düzeyler arasındaki etkileşimi geliştirmeye yönelik stratejiler ile kurumların gelişmesine yönelik stratejiler bu bölümde ele alınmıştır. Bu kapsamda; bölgesel gelişme politikalarının merkezi düzeyde koordinasyonu güçlendirilecek; merkezi ve yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması ve işbirliklerinin geliştirilmesi sağlanacak; bölgeler arası işbirliklerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

35. Kamu yatırım ve destekleri: Bölgesel politika, merkezi kuruluşlar ve yerel yönetimlerin uygulaya geldikleri faaliyetleri, bölgesel kalkınmanın sağlanması perspektifi ile yönlendiren ve destekleyen tamamlayıcı, zenginleştirici ve derinlik kazandırıcı bir işlev görmektedir. Politikanın etkinleştirilmesi için bölge planları dâhil politika oluşturma ve kaynak tahsisi süreçleri ile uygulama araçlarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, politikaların uygulamaya geçirilmesi için gerekli kurumsallaşmanın sağlanması ve etkin kaynak tahsisi esastır. Bu çerçevede bu bölümde uzun vadeli kamu yatırım planlaması, altyapı kıyaslama göstergeleri, bölgesel projeler ödeneği gibi farklı araçların yatırım ve destekleme sisteminde uygulamaya konulması önerilmekte, farklı gelir düzeyindeki bölgelerde uygulanmak üzere farklılaşan destek oranları gösterge niteliğinde verilmektedir. Bu yatay amaç; kamu yatırımlarının bölgesel hedeflerle uyumunun sağlanması; kamu tarafından sağlanan desteklerin ulusal kalkınma yanında bölgesel gelişme hedefine de hizmet etmesi; yerel ve bölgesel düzeydeki gelişme araçlarının çeşitlendirilerek finansman olanaklarının artırılması; AB katılım öncesi işbirliği fonlarının etkin bir şekilde kullanılması; bölgesel sınıflamaya dayalı kaynak tahsisi yapılması hususlarını kapsamaktadır.

36. Bölgesel yenilik ve rekabet gücü: Bölgelerin rekabet gücünün iç dinamiklere bağlı olarak bölgenin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin gelişmesi ve uygun yabancı yatırımların sağladığı avantajlarla artırılması önem taşımaktadır. Ayrıca, bölgelerde öne çıkan sektör ve kümelerin etkin kılınması, imalat sanayi yanında turizm gibi hizmetler sektörlerinin de kalkınma yönünde harekete geçirilmesi, yerel potansiyelin değerlendirilmesinde önemlidir. Önemli bir potansiyel alan da, üniversitelerin işgücü verimliliğinin yanında, işbirlikleri yoluyla yerel sektörlerin ve ekonominin verimliliğine katkı yapmasıdır. Bu çerçevede; bölgelerin yenilik girişimcilik kapasitelerinin geliştirilmesi, kümelenmenin geliştirilmesi, yatırım imkânlarının tanıtımı ve yatırım sürecinin desteklenmesi, turizm potansiyelinin yerel ve bölgesel kalkınma için etkili kullanımı, üniversitelerin bulundukları bölgeler ile bağlantılarının güçlendirilmesi sağlanacaktır. Bu yatay amacın uygulanmasında, farklı özelliklerdeki ve gelişmişlik düzeylerinde bölgeler için uygun araçlar geliştirilmesi esastır.

37. Sınırötesi ve bölgeler arası işbirlikleri: Türkiye'nin sınır boyunda yer alan bölgeler ile özellikle komşu ülkeler arasındaki işbirliğinin güçlendirilerek ülkemizin sınır bölgelerinde kalkınma için yeni bir açılım sağlanması hedeflenmektedir. İşbirliği stratejileri; iktisadi kalkınmanın hızlandırılması; çevrenin, doğanın ve ortak kültür

mirasının korunması; sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi; beşeri, ticari, kültürel alanlar ile ortak altyapı ve hizmet geliştirme konularında somut işbirliklerinin oluşturulması amaçlarını güdecektir.

38. Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme: Daha çevre dostu bir ekonomiye geçiş ve yeşil büyüme, uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada etkili olacaktır. Bölgesel ve yerel düzey, daha çevre dostu bir ekonomiye geçiş konusunda, uluslararası ve ulusal politika ve uygulamaları tamamlayan, yönetişim, planlama, uygulama ve kaynakları harekete geçirme konusunda önem taşıyan bir yönetim düzeyi olarak ele alınacaktır. Uzun vadede sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılması ve daha çevre dostu bir ekonomiye geçiş, kademeli olarak temiz üretim ve tüketim sistemlerine geçiş, altyapı eksikliklerinin giderilmesi, daha temiz bir ulaştırma sistemi tesis edilmesi, kentsel ve kırsal gelişmenin bu bakış açısıyla yeniden yorumlanması gibi farklı alanlarda politikaların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, kalkınma ajansları ile mahalli idarelere bölgelerin ve kentlerin gelişme politikalarının belirlenmesinde strateji alternatifleri sunulmaktadır. Bu kapsamda; kent makroformunun, ulaştırma sistemlerinin, üretimin yeniden örgütlenmesi, çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi, kırsal alanların sürdürülebilir gelişmesine katkıda bulunacak şekilde doğal kaynakların geliştirilmesi gibi konular ele alınmaktadır.

39. Ulaşım ve erişilebilirlik: Kentler arasındaki bağlantıları güçlendirmek, kır-kent devamlılığını sağlamak, piyasaların işleyişini ve sosyal hareketliliği kolaylaştırmak ancak yerleşimleri, piyasaları, altyapı ve hizmetleri etkili bir ulaştırma sistemiyle erişilebilir kılmakla mümkün olmaktadır. Bu çerçevede, ulaştırma ve lojistik altyapısının bölgesel gelişmeye hizmet edecek şekilde geliştirilmesi; bu kapsamda özellikle ülkenin orta ve doğu kesimlerinde kuzey güney bağlantılarının güçlendirilmesi; önemli kent merkezlerinin birbirleriyle ve liman, havalimanı, sınır kapıları gibi önemli noktalarla bağlantılarının güçlendirilmesi; etkili ve uygun maliyetli ulaşımı sağlamak üzere özellikle yük taşımacılığında demiryollarının etkinleştirilmesi amaçlanmaktadır.

1 GİRİŞ

1.1 Ulusal Kalkınma Hedefleri ve Yeni Bölgesel Politika

1. Bölgesel gelişme politikası, 2023 yılında güçlü bir küresel oyuncu olma hedefimize ulaşmada önemli bir yere sahiptir. Onuncu Kalkınma Planında bölgesel gelişme politikası "Yaşanabliir Mekanlar, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında ele alınmış olup şu iki temel amacı gütmektedir:

1.Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılarak refahın ülke sathına daha dengeli yayılması

2.Tüm bölgelerin potansiyeli değerlendirilip rekabet güçleri artırılarak ulusal büyümeye ve kalkınmaya katkılarının azami seviyeye çıkarılması

2. Bu kapsamda, bölgesel gelişme farklarının azaltılması, bölgesel gelişmenin öncelikli amacı olmaya devam edecektir. Bununla birlikte, bölgesel gelişmenin daha yeni ve ikincil amacı, atıl kalmış, değere dönüştürülmemiş kaynakları ve tüm bölgelerin içsel potansiyelini harekete geçirerek, bölgelerin rekabet gücünü artırmaktır. Ayrıca, bölgeler arasında ekonomik ve sosyal entegrasyonun güçlendirilmesi ile diğer ülkelerle ilişkilerin artırılması önem taşımaktadır. Bu hususlar, Türkiye'nin 2023 yılına kadar dünyanın büyük ekonomileri arasında daha üst sıralara ilerlemesi, büyümeden sağlanan faydanın adil paylaşılması ve etkili bir ülke olarak uluslararası platformda yer alması vizyonunun bir yansımasıdır.

3. 2001 mali krizinin ardından, Türkiye'nin hızlı ekonomik büyüme süreci, uygun ve istikrarlı makro-ekonomik koşulların sağlanmasıyla, bölgelerin rekabet gücünün artırılması suretiyle elde edilmiştir. Bu büyüme süreci, gelişmiş ekonomileri sarsan küresel kriz koşullarında dahi önemli ölçüde korunmuştur. Buna paralel olarak, teknolojik ilerleme sağlanması ve istihdam düzeyinin artırılması da bölgelerin ve kentlerin performansıyla yakından ilgilidir. Zira, bölgesel ve yerel ekonomiler, ulusal ekonominin yapı taşlarıdır; aralarındaki rekabet ve/veya tamamlayıcılık ilişkileri Türkiye'nin rekabet gücünü tetikleyebildiği ölçüde, ülke düzeyinde daha hızlı büyüme sağlanabilecektir.

4. Tüm bölgeler hızlı büyümenin nimetlerinden yeterince pay alamamıştır. Bazı bölgeler istihdam ve gelir düzeylerini ülke ortalamasının üzerinde artırırken, bazı bölgeler dezavantajlı sosyo-ekonomik ve coğrafi koşulları ve harekete geçirilemeyen kaynaklarıyla diğer bölgelerin gerisinde kalmaktadır. Bu nedenle düşük gelirli bölgeler ve kırsal alanlar; ulusal kalkınmaya katkılarını artıracak, gelişmişlik farklarının azaltılmasını sağlayacak özel politikalara ve daha etkili desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda, düşük gelirli bölgelerin genel olarak sosyo-ekonomik göstergeler itibarıyla, ağırlıklı olarak da kişi başına gelir düzeyleriyle, Türkiye ortalamasına yaklaşması hedeflenmektedir.

5. 2000'li yıllarda bölgelerin rekabet gücünün artırılması, bu suretle ülke kalkınmasına katkılarının artması daha fazla önem kazanmıştır. Bu bakış açısıyla istihdam ve gelir düzeyinin yükseltilmesi, yaşam kalitesinin geliştirilmesi yönünde tüm bölgelerin kaynak ve potansiyellerinin, öncelikle bölgedeki kişi ve kurumlar tarafından harekete geçirilmesi esası benimsenmiştir.

6. Ayrıca, bölgesel politika, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yönden daha fazla bütünleşmesi, dış dünyayla ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki ulusal kalkınma önceliklerini destekleyebilecektir. Bu alanda, ülke içinde bölgelerin daha erişilebilir kılınması, insan ve

mal hareketliliğinin kolaylaştırılması, üretimin coğrafyada daha rekabetçi olacak ve farklı bölgelerin ve kentlerin birbirini tamamlayacağı şekilde örgütlenmesi, bilgi ve iletişim altyapısının güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Gelişme güçlüğü çeken bölgelerin gelişmiş bölgelerle, kırsal alanların kentlerle etkileşiminin artırılması, başta göç alan bölgelerde olmak üzere sosyal uyum politikaları ve dezavantajlı grupların yaşamlarını iyileştirici politikalar önemini korumaktadır. Ülke genelinde piyasa bütünleşmesinin yanında bireylerin hak ve yükümlülüklerini gerçekleştirebilecekleri, fırsat eşitliğinden ve temel hizmetlerden ülke genelinde yararlanabilecekleri, sağlıklı, güvenli ve huzurlu ortamın iyileştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin yakın çevresi ve genel olarak dünya ile bütünleşmesi ise mali, ticari ve ekonomik ilişkiler ile buna uygun altyapının geliştirilmesinin yanında siyasi ve kültürel ilişkilerin de güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu süreçte, bölgesel politika; genel dış politikayla uyum sağlayarak, bölgesel ve yerel düzeyde sınır ötesi ve ulusaşırı işbirlikleri ve ilişkilierin geliştirilmesinde rol oynayabilecektir.

7. Bölgesel gelişme; ülke kalkınma politikasının bölge ve kent düzeyinde yapı taşlarını (esaslarını) oluşturan; bölge ve yerel düzeyde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplumun karar alma süreçlerine katılmasını ve kaynaklarını kalkınma yönünde birlikte harekete geçirmesini esas alan; bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması politikaları arasında dengeyi gözeten; yapısal ve temel bir politika olarak görülmektedir.

8. Bölgesel politikanın ulusal kalkınma hedeflerine üç ana yönden katkı sağlaması öngörülmektedir:

1.Kalkınmayı hızlandırıcı mekânsal organizasyon

2.Ulusal ve bölgesel düzeyde daha etkili çok sektörlü koordinasyon mekanizmaları

3. Yerel ve mekânsal önceliklere daha duyarlı sektörel politikalar.

9. Türkiye'nin büyüme ve kalkınma sürecinde, bölgelerin performansı etkili olmaktadır. Bölgelerin kalkınma sürecindeki önemi iki yönlüdür: (i) münferiden bölgelerin (kentleri ve kırsal alanıyla) gelişmesi, (ii) sosyal, ekonomik ve kültürel organizasyon bütünleşmesini sağlayacak mekânsal organizasyonun ve yerleşme sisteminin oluşması.

10. İlk olarak, bölgeler, kendi başlarına ele alındıklarında, etkinliklerini ve uluslararası düzeyde rekabet güçlerini arttırabildikleri ölçüde ülke kalkınmasına daha fazla katkıda bulunabilmektedir. Son dönemde, gelişme düzeyi ülke ortalamalarına göre düşük kalan bölgelerimizin bazıları ülke ortalamalarına yakın büyüme performası göstermektedir. Bu durum, tüm bölgelerin potansiyellerini daha etkin bir şekilde değerlendirebilmeleri, etkili araçlarla desteklenmeleri durumunda ülke kalkınmasına daha fazla katkı sağlayabileceklerinin bir göstergesidir. Bu durumda bölgelerin kentleri ve kırsal alanlarıyla gelişme sürecini hızlandırabilmeleri ülke açısından önem taşımaktadır.

11. İkinci olarak, yerleşme sisteminin etkinleştirilmesi, yerleşmeler arası ilişkilerin güçlendirilmesi ulusal kalkınma hedeflerine katkıda bulunabilecektir. Yerleşmeler, nüfusu 13 milyonu aşan İstanbul'dan, köy ve bağlısı küçük yerleşmelere kadar çeşitlenmektedir. Bölgeler ise kaynakları, potansiyelleri bakımından farklılaşmakta, ekonomi içindeki payları, sosyo-ekonomik yapıları çeşitlilik göstermektedir. İnsan, mal ve sermaye hareketleri, üretimin örgütlenmesi, ülkenin idari yapısı ve dış ülkelerle ilişkiler, kamu hizmetleri ve sosyal hizmetlerin sunumuyla ilgili örgütlenme de, yerleşmelerin ve bölgelerin yakın çevreleriyle, ülke genelinde birbirleriyle ve ülke dışındaki diğer bölge ve kentlerle

ilişkilerinin unsurları olmaktadır. Farklı özellikler gösteren metropol kentlerin, sanayi veya bölgesel gelişme odaklarının, düşük gelirli bölgeler ve kırsal alanların mevcut durumlarının değerlendirilmesinin yanında, temel eğilimlerden nasıl etkilenebileceğinin öngörülmesi, birbirleriyle olan ilişkilerinin ele alınması, politika belirlenmesi konusunda önemli olmaktadır.

12. Bu çerçevede şekillenen bölgesel gelişme yaklaşımı, çok sektörlü ve çok katmanlı bir nitelik taşımaktadır. "Çok sektörlülük", bölgesel gelişmenin hemen hemen tüm sektörlerle ilgili olması nedeniyle, farklı sektörlerin kesişim kümesini oluşturmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla, bölgesel gelişmede sektörler arası ilişkiler, politika geliştirme ve uygulamada koordinasyon önem taşımaktadır. Bunu tamamlayıcı şekilde, "çok katmanlılık" ise, bölgelerin gelişmesinde kurumların ve işleyişin ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde ayrı ayrı ve birlikte ahenkli işleyişini anlatmaktadır. Çok katmanlı yaklaşımın önemi, ülkemizde mahalli idarelere daha fazla yetki ve sorumluluk verilmesine yönelik düzenlemeler ve kalkınma ajanslarının kurulmasıyla daha fazla artmış, düzeyler arasında hiyerarşik ilişkiden ziyade müzakere ve işbirliğine dayalı yaklaşım ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu anlamda, merkezi yönetim ile bölgesel ve yerel kurumlar arasında görev ve yetki paylaşımının etkili bir şekilde düzenlenmesi elzemdir.

13. Bölgesel gelişmenin çok sektörlü özelliği nedeniyle, gerek bölgelerin gelişme süreçleri gerek Türkiye'nin mekânsal organizasyonundaki uzun vadeli değişim, bölgesel politikanın yanında sektörel politikalarla da yakından ilişkilidir. Ülke geneli için geçerli sektörel politikalar dahi, farklı bölgelerde veya kentlerde farklı sonuçlar doğurabilmekte, sonuç olarak ülke coğrafyasının değişiminde etkili olabilmektedir. Buna örnek olarak, çoğu unsurlarıyla tüm ülkede aynı şekilde uygulanan istihdam veya sanayi politikaları ile bunların bölgelere ve kentlere göre farklılaşan sonuçları gösterilebilir.

14. Bu nedenle, bölgesel gelişme amaçlarının gerçekleştirilmesi, sektörel politikaların da bölgesel gelişme amaçlarını gözetecek şekilde yürütülmesini zaruri kılmaktadır. Bu yaklaşımla, bu strateji belgesinin hazırlık sürecinde, temel kaynak olarak alınan Kalkınma Planı ve buna ilişkin programların yanında, ilgili kurum ve kuruluşlarca hazırlanarak uygulamaya konulan strateji belgeleri (Tablo 1-1) incelenerek değerlendirmeye alınmıştır. Bundan sonra geliştirilecek diğer politika belgelerinin hazırlık sürecinde de, bölgesel gelişme politikasının ve sektörel politikaların bölgelerin gelişmesinde muhtemel etkilerinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Politika belirlenmesinde uyum sağlanması daha etkili politika tercihi yapılmasını, uygulamada koordinasyonun güçlendirilmesi istenen sonuçların alınmasını kolaylaştıracaktır.

Tablo 1-1: Hazırlık Sürecinde Değerlendirmeye Alınan Politika Belgeleri

1.	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2023
2.	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, KENTGES Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi 2010-2023
3.	Çevre ve Orman Bakanlığı, AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi 2007-2023
4.	Çevre ve Orman Bakanlığı, Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi 2010-2020
5.	Devlet Planlama Teşkilatı, Bilgi Toplumu Stratejisi 2006-2010
6.	Devlet Planlama Teşkilatı, Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi (2004)
7.	Devlet Planlama Teşkilatı, İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı
8.	Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı

9.	Devlet Planlama Teşkilatı, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2007-2013
10.	Ekonomi Bakanlığı, Girdi Tedarik Stratejisi ve Eylem Planı (2013-2015)
11.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016)
12.	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi-2023, Eylem Planı 2007-2013
13.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013
14.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye Sanayi Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2014
15.	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013
16.	Tarım Bakanlığı, Tarım Stratejisi 2006-2010
17.	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi, 2011-2016
18.	Ulaştırma Bakanlığı, Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi 2023
19.	Ulaştırma Bakanlığı, Ulaştırma Ana Planı Stratejisi
20.	Yüksek Öğretim Kurulu, Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi

15. Bölgesel gelişmenin hızlandırılması için, merkezi düzeyde kurumlar arasında etkili bir işbirliği ve koordinasyon zemini oluşturulması gerekmektedir. Ancak bu suretle, bölgesel gelişme ve farklı sektörlerdeki politika ve faaliyetler arasında uyum sağlanması mümkün olabilir. Böylelikle, kamu hizmetleri ve müdahaleleri hem bölgesel gelişme alanında hem diğer konularda, birden fazla kurumun birlikte hareketiyle daha etkili bir şekilde vatandaşın yararına sunulabilir. Merkezi kurumlar arasındaki koordinasyon mekanizmaları, merkezi kurumlara bölgesel ve yerel teşkilatlarından ayrı ayrı gelen bilgi ve talepleri birlikte yorumlama, ortak hedefler belirleme ve kaynaklarını bu yönde birlikte harekete geçirme imkânı sağlamaktadır.

1.2 BGUS Hazırlama Süreci ve Katılımcılık

16. BGUS hazırlık süreci geleneksel kamu yönetimi anlayışından farklı bir yaklaşımla katılımcı sosyal süreçler, stratejik ve yenilikçi teknik ve yöntemlerin uygulandığı bir yaklaşımla yönetilmiştir. Bu süreçte, stratejilerin etkinliğini ve önerilerin niteliğini artırmak üzere ilgili tarafların karar verme süreçlerine her aşamada dâhil edilme kaygısı her zaman ön planda tutulmuştur. BGUS hazırlıklarında katılımcı süreçlerin daha geniş karar alma sistemi içerisinde yer alması amaçlanmış, Stratejinin ortak aklın bir ürünü, kurumsal sahipliğin en üst düzeyde ve uygulamada tüm ilgili tarafların sahiplendiği bir doküman olması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda BGUS, Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda, ilgili bakanlıklar, kalkınma ajansları, yerel yönetimler, üniversiteler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarının katkıları, görüş ve önerileri alınarak hazırlanmıştır. Diğer taraftan, Strateji tüm tarafların katılımlarıyla şekillenmiş "tarafsız" ve "teknik" bir anlayışla hazırlanarak bölgesel kalkınma konularında teknik istişare platformu olan ve bakanlıkların en üst yönetim kadrosu müsteşarlardan oluşan Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunda görüşülmüş, "siyasi sahipliliğin" azami düzeyde kullanılmasının sağlanmasını teminen Başbakan başkanlığında ve ilgili bakanlardan müteşekkil Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu tarafından onaylanmıştır.

17. BGUS'un hazırlık aşamalarında katılımcılığı sağlamaya matuf olarak, etkin ve etkili bir katılımcılık mekanizması geliştirmek üzere farklı yöntem ve araçlar kullanılmıştır. Çeşitli düzeylerde farklı içerik ve temalarda toplantılar gerçekleştirilmiş, yenilikçi yöntemlerle çalıştaylar organize edilmiş, derinlemesine röportajlar ile uzman görüşlerine başvurulmuş,

ihtisas komisyonları veya alt komisyonlar oluşturularak teknik birikimin stratejiye yansıması sağlanmış, kurum ve kuruluşların görüşlerine yazılı olarak, anket yoluyla ya da online çalışma platformlarına görüş formları yükleme marifetiyle başvurarak Stratejinin farklı bakış açılarıyla şekillenmesi temin edilmiştir. Diğer yandan, geleneksel olarak tavandan tabana kurgulanan kalkınma anlayışının ötesine geçilerek yerelin katkısını almak üzere yeni yaklaşımlar benimsenmiştir. Bu doğrultuda ulusal plan ve stratejilerin şekillenmesinde ilk kez bölgelerin katkıları alınmıştır. Böylece, etkileşimli planlama veya aşağıdan yukarıya planlama olarak nitelenen planlama anlayışına uygun biçimde, temel kalkınma önceliklerinin tespitinde yerel ve merkezi düzeyler arasında bilgi ve görüş alışverişinin önemi ve faydası artmıştır. Yerel ve merkezi kuruluşlar arasında yürütülen istişareler, gerek ulusal kalkınma önceliklerinin belirlenmesinde gerek bölgesel kalkınma politikalarının ulusal kalkınma ve büyüme hedeflerine üst düzeyde katkı sağlamasına imkân tanımıştır.

18. Stratejinin başta kalkınma planı olmak üzere ulusal düzeyde hazırlanmış sektör stratejileriyle uyumunu sağlamak, planlama ve uygulamanın farklı ölçeklerde insicamını tesis etmek ve ilgili tarafların azami katkısını almak üzere BGUS hazırlık süreci, tanımlanmış bir katılımcılık stratejisi ve paydaş analizi çerçevesinde yürütülmüştür. Bu doğrultuda, katılımcılık stratejisi tanımlanmış paydaşlar aracılığıyla beş temel düzeyde, yönetilmiştir. Bunlar; bilgilendirme, danışma, dâhil etme, işbirliği ve onaylamadır.

BGUS Katılımcılık Düzeyi

Bilgilendirme

19. Bilgilendirme, BGUS hazırlık sürecinden haberdar olması gerekli olan paydaşlara yönelik oluşturulmuş bir düzeydir. Bu düzeyde paydaşlar süreçten ve süreç çıktılarından bilgilendirilmiştir.

20. 20 Temmuz 2012 tarihinde ilgili kamu kurumlarının katılımıyla "BGUS Bilgilendirme Toplantısı" gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı ile kurumların Strateji hakkında bilgilendirilmeleri sağlanmış, ulaşılmak istenen durum, süreç içerisinde kurumlardan beklentiler, hazırlık süreci ve yol haritasına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. BGUS'un kurumsal yapılanma ve mevzuat içindeki yeri ele alınmıştır. Toplantıya 20 kamu kurum ve kuruluşundan 34 temsilci iştirak etmiştir.

21. 15-16 Mart 2012 ve 30 Ocak-1 Şubat 2013 tarihlerinde yapılan Kalkınma Ajansları Genel Sekreterler Toplantılarında Strateji ile ilgili yapılan ve yapılacak çalışmalar hakkında bilgi paylaşımları gerçekleştirilerek bölgesel kalkınmanın yereldeki en önemli aktörlerinden olan kalkınma ajanslarının ve ajanslar vasıtasıyla bölgelerin bilgilendirilmeleri sağlanmıştır.

22. Toplantıların dışında stratejinin onaylanmısıyla birlikte Stratejin geniş bir tabanda bilinirliğinin artırılması, kamuoyunun erişiminin sağlanması için web sitesi geliştirilmiş, facebook ve twitter hesapları aracılığıyla sosyal medya ile entegrasyon sağlanarak katılımcılığın bilgi alma, paylaşma ve fikir beyan etme süreçleri işletilecektir.

Danışma

23. Danışma, BGUS hazırlık sürecinde önerilerine danışılacak paydaşlar adına oluşturulmuş bir düzeydir. Bu düzeydeki paydaşlar, bilgilendirme düzeyinde yer alanlardan daha ilgili ve

süreç için önemli katkılar sağlamışlardır. Bu düzeyde derinlemesine röportajlar ile uzman ve akademisyenlerin görüşlerine başvurulmuştur.

24. 2012 yılı Haziran ayında kamu kurum ve kuruluşlarının Türkiye'de bölgelerin, kentlerin ve kırsal alanların gelişmesinde etkili olduğunu düşündükleri sektörler ve tematik alanlar, dünyadaki ve Türkiye'deki genel eğilimler ile kurumların bu konularda yürüttükleri çalışmaları anket formlarıyla Kalkınma Bakanlığına ulaştırılmıştır.

Dâhil etme

25.Dâhil etme, süreç içerisinde bölgesel kalkınma konularında faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının çalışmalar hakkındaki düşüncelerinin anlaşılması ve dikkate alınmasını sağlamak amacıyla doğrudan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. BGUS hazırlık sürecine hem sivil toplum kuruluşları hem de bölgesel düzeyde ilgili taraflar dahil edilmiştir.

26. Bu doğrultuda, 6 Mayıs 2013 tarihinde bölgesel kalkınma konularında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla "Bölgesel Kalkınmada Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Odak Grup Toplantısı" gerçekleştirilmiştir.

27. Ulusal ve bölgesel düzeydeki planların tamamlayıcılığını ve etkileşimini sağlamak üzere, ulusal düzeydeki amaç ve hedeflerin bölge planlarına aktarılması ve bölgesel düzeydeki önceliklerin ise ulusal stratejilerimize aktarılması gerekmektedir. Bu doğrultuda kalkınma ajansları kendi bölgelerinde, başta yönetim kurulu ve kalkınma kurulu bünyesinde olmak üzere, kamu ve özel kesim, sivil toplum ve üniversitelerden temsilcilerin katılımı ile toplantı ve işlikler düzenlemiştir. Bu çalışmalarda, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisine (BGUS) yansıtılmak üzere Düzey 2 bölgeleri bazında öncelikli görülen tematik alanlarda öncelik ve strateji belirleme çalışmaları yürütülmüştür. Bölgelerde gerçekleştirilen çalışmalara dair görüş alma şeklini ve katılımcı bilgiler tabloda sunulmaktadır.

Tablo 1-2: Bölgelerin BGUS ve Onuncu Kalkınma Planına Katkısı

Görüş Alma Yöntemi	Katkı Veren Sayısı
Anket	2088
Çalıştay	2108
Mülakat	399
Odak Grup Toplantısı	814
Resmi Yazışma	248
Yönetim Kurulu Toplantısı	205
Kalkınma Kurulu Toplantısı	1322
Genel Toplam	7184

İşbirliği

28. İşbirliği, BGUS hazırlık sürecinde Stratejinin şekillenmesini teminen alternatifler geliştirme, tercih edilen çözümün tanımlanması gibi kararların her aşamasından paydaşlarla birlikte çalışılması düzeyidir. Bu düzeyde Strateji katılımcılarla birlikte nihayete erdirilmiştir.

29. 12-14 Mart 2012 tarihlerinde 26 kalkınma ajansının planlama birimleriyle "BGUS'un Mekânsal Organizasyon Stratejileri Çalıştayı" düzenlenmiştir. Toplam 50'den fazla katılımcının iştirak ettiği çalıştay kapsamında 5 Çalışma Grubu oluşturulmuş toplantı

süresince ve toplantı sonrasında yürütülen çalışmalar ile Çalışma Grubu raporları hazırlanarak Kalkınma Bakanlığına iletilmiştir.

30. BGUS hazırlık sürecinde, Onuncu Kalkınma Planı hazırlıkları kapsamında 2012/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulan Özel İhtisas Komisyonlarından (ÖİK) bölgesel gelişme ile doğrudan ilişkili olan üçünün (Yerleşim Sistemi ve Ekonomik Coğrafya, Bölgesel Gelişmenin Özel Sektör Dinamikleri ve Kırsal Kalkınma: Yenilikçi Hizmet Sunumu) toplantılarına katılan 100'ün üzerinde komisyon üyesinin ortaya koyduğu görüşler ile (taslak) ÖİK raporlarından yararlanılmıştır.

31. 2013 Yılı Şubat ve Mayıs ayında Bakanlıklar ve bölgesel kalkınmada yeni kurumsal yapılar olan Bölge Kalkınma İdarelerinin katılımıyla "Ulaştırma ve Erişilebilirlik", "Bölgesel Kalkınma ve Rekabet", "Kentleşme, Kentsel Gelişme ve Çevre" ve "Bölgesel Kalkınmada Yönetişim" olmak üzere dört ayrı odak grup toplantısı düzenlenmiştir. Odak grup toplantılarına yaklaşık 30 farklı kurum ve kuruluştan temsilciler iştirak etmiştir.

32. 2013 yılı Ağustos ayında yukarıda sayılmış olan katılımcı süreçler neticesinde şekillenmiş olan Stratejiye nihai haline vererek BGK'ya sunmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerine başvurulmuştur.

Onaylama[1]

33. Onaylama, BGUS'un nihai hali alması, bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde genel politikaları ve önceliklerin tayin edilerek, merkezi ve yerel kuruluşların bölgesel kalkınma politikalarına yön vermek üzere oluşturulmuş bir aşamadır.

34. Bu doğrultuda, …… tarihinde BGUS Kalkınma Bakanlığı tarafından BGK'ya sunulmuştur. BGUS, BGK'da görüşülmüş ve talep edilen değişiklikler yapılarak BGYK'ya sunulmuşur.

35.……tarihinde BGYK'da görüşülen BGUS onaylanarak …….tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

[1] BGUS'un 2013 yılı son çeyreğinde BGYK'ya sunulması planlanmaktadır. Bu kısım buna göre revize edilecektir.

BÖLÜM 2

Bölgesel Gelişmeyi Etkileyen Uluslararası Eğilimler

2 BÖLGESEL GELİŞMEYİ ETKİLEYEN ULUSLARARASI EĞİLİMLER

2.1 Uluslararası Gelişmelerin Ortaya Çıkardığı Fırsatlar ve Riskler

36. 2000'li yıllar hem dünya hem de Türkiye için hızlı iktisadi, siyasi ve toplumsal değişimlerin yaşandığı yıllar olmuştur.

37. Dünya ekonomisi ağırlık merkezinin 2000'li yıllarda Asya'ya doğru kayma eğilimiyle birlikte uluslararası ilişkiler, ekonomik yapılanmayla paralel şekilde çok kutuplu bir dünyaya doğru yönelmektedir. Çin ve Hindistan başta olmak üzere Güney ve Doğu Asya'daki yükselen ekonomilerin hızlı büyüme performansı, bu ülkelerin dünya ekonomisindeki payını hızla arttırırken, ABD ve Japonya başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin payı genel olarak azalma eğilimi göstermiştir. Hızla büyüyen Çin ve Hindistan'ın başlangıçta düşük maliyetli işgücüne dayalı ucuz ve düşük teknolojili mal ihracı, daha önce Japonya ve Kore'de olduğu gibi zamanla taklitçi veya yenilikçi yüksek teknolojili ürünlere doğru yayılmaya başlamaktadır. Bu yapısal dönüşüm, hızla gelişen Asya ülkelerinin giderek daha yüksek teknolojili sektörlerde rekabet avantajı elde etmeye başladığını göstermektedir.

38. Ekonomik ve mali kriz, ülkelerarası ekonomik yeniden yapılanma dinamiklerini güçlendirici rol oynamıştır. Kapitalist ekonominin en köklü ekonomik ve mali krizlerinden birisi 2008 yılında baş göstermiş, krizin etkileri 2009 yılında gelişmiş ve çoğu gelişmekte olan ülkede daralma veya ekonomik büyümenin önemli ölçüde yavaşlaması şeklinde izlenmiştir. Krizin İspanya, Yunanistan, Portekiz, İrlanda ve İtalya başta olmak üzere gelişmiş ekonomilerde ve kamu maliyesi üzerinde halen süren olumsuz etkileri, daha derin bir ekonomik kriz ve bunun yayılması beklentisi şeklinde sürmüştür. Diğer taraftan, Çin ve Hindistan bu süreçte de hızla büyümeye devam ederek dünya ekonomisinde güçlenen konumlarını tahkim etmiştir.

39. Türkiye ise yeni binyıla 2000 ve 2001'deki mali ve ekonomik krizlerle girmiş, sonrasında alınan istikrar tedbirleriyle, küresel kriz koşulları hissedilene kadar hızlı bir ekonomik büyüme süreci yaşamıştır. Çoğu ülkeye göre krizden düşük seviyede etkilenen Türkiye, 2010 ve 2011 yıllarında yüksek sayılabilecek büyüme oranlarına geri dönmüştür.

40. Dünyada, yaşam kalitesi ve insan hakları konularında genel bir gelişme yaşandığı söylenebilir. BM İnsani Gelişmişlik Endeksi göstergesine göre, 1980'lerden bu yana hem dünyada hem Türkiye'de genel bir gelişme eğilimi izlenmekte, yoksulluk da dahil sosyal göstergelerde iyileşme görülmektedir. Ancak, bu gelişmeler tüm ülkelerde aynı düzeyde gerçekleşmemektedir. Örneğin, Sahra Altı Afrika ülkelerinde gelişmişlik seviyesi özellikle sağlık ve gelir eşitsizliği konularında farklılık göstermekte, kimi ülkelerde gerileme söz konusu olabilmektedir. Dünya genelinde çoğu ülkenin beşeri kaynaklara yatırımı istikrarlı bir şekilde sürdürmesi, eğitim endeksinin de kararlı ve hızlı bir şekilde yükselmesini tetiklemektedir. Ayrıca, 2000'li yıllar, eğitim, sağlık ve gelir endekslerinde genel bir iyileşmenin ve istikrarlı bir seyrin yaşandığı yıllar olmuştur. Küresel ekonomik ve mali kriz, özelikle 2008 yılından sonra gelir dağılımı ve yoksulluk göstergelerinde etkili olmuş, OECD ülkeleri de krizden olumsuz etkilenmiştir.

41. Gelecekte dünya ölçeğinde gıda ve çevre krizlerinin ortaya çıkması muhtemel görülmektedir. Gıda fiyatlarının 2007-2008 yıllardaki ani yükselişi ekonomik büyüme ve

yoksullar üzerinde etkili olmuştur. Hızlı gıda talebi artışı ve arz yönündeki kısıtlar nedeniyle gelecekte daha kalıcı sorunların ortaya çıkması mümkün görünmektedir. Diğer taraftan, iklim değişikliği, çevre sorunları ve alternatif kullanımlarla birlikte suyun kıtlaşma eğilimi, çevresel sürdürülebilirliğin önemini vurgulamaktadır. Çevre kirliliğinin boyutlarının artması, çevre koruma ve yenileme maliyetlerini yükseltmektedir. Bu çerçevede, etkili çevre politikalarının hızla uygulamaya konulmasında yarar görülmektedir.

42. Önümüzdeki dönemde kentsel ekonomilerin ve yaşam tarzının dünya genelinde daha da hakim olacağı, Türkiye'de de paralel gelişmelerin izleneceği görülmektedir. Dünyada kent nüfusu kırsal alan nüfusunu aşmış olup kentleşme sürecinin gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı olmak üzere devam etmesi beklenmektedir. 2011 yılı BM Kentleşme Gelişmeleri Revize Raporuna göre, 2010 yılında 6,9 milyar kişi olan dünya nüfusunun 2050 yılında 9,3 milyar kişiyi aşacağı tahmin edilmektedir. Kent nüfusunun (kentsel nüfusun payının) ise, 3,6 milyar kişiden (yüzde 52), 6,3 milyar kişiye (yüzde 67) ulaşacağı tahmin edilmektedir. Buna göre, kent nüfusunun genel nüfus artışını ve kırsal nüfusun bir kısmını emmesi nedeniyle, önümüzdeki onyıldan itibaren kırsal nüfusun dünya genelinde azalmaya başlaması beklenmektedir. Gelişmekte olan ülke kentleri, nüfus artışının önemli bir bölümünü çekmeye aday görünmektedir. BM tahminlerine göre 2050 yılında Türkiye'nin kent nüfusunun 80 milyon kişiye ulaşabileceği öngörülmektedir.

43. Ulaştırma ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler ve maliyetlerdeki azalışlar sermaye, mal ve insan hareketlerini kolaylaştırırken, üretimin organizasyonu üzerinde de etkili olmaktadır. Ulaştırma maliyetlerinin mal fiyatlarının giderek daha düşük bir payını oluşturması ticaretin artmasında etkili olurken, dünya ticaretinde endüstri içi ticaret giderek daha önemli hale gelmektedir. Ulaştırma ve iletişim maliyetlerinin azalması, üretim süreçlerinin ülkeler ve bölgeler arasında bölünerek yönetilebilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu çerçevede göreli ücret farkları üretim süreçleri için yer seçimi kararlarında etkili olabildiği gibi, ulaştırma ve iletişim maliyetlerinde azalma, ülke içinde metropoller veya sanayi odaklarındaki firmaların ırak piyasalara erişimini kolaylaştırabilmekte, bu önemli merkezler ve çevresinde yığılma eğilimlerini arttırabilmektedir.

2.2 Dış Ekonomik Coğrafyanın Sunduğu Fırsatlar ve Riskler

44. 2000'li yıllar Türkiye'nin yakın çevresinde politik istikrarsızlıkların ve çatışmaların yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Orta Doğu komşularımızda ve Kuzey Afrika ülkelerinde izlenen istikrarsızlık, son yıllarda bu ülkelerde bir dizi rejim değişikliğiyle sonlanmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu ülkelerin politik ve ekonomik anlamda istikrara kavuştuğunu söylemek mümkün değildir. Kuzey Afrika ve Arap ülkelerinde peşi sıra gerçekleşen gerginlikler, çatışmalar ve rejim değişiklikleri Türkiye'nin yakın bölgelerinde istikrarı olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak, söz konusu ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasıyla paralel şekilde ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişme koşulları da sağlanabilirse, Türkiye'nin bölgesinde daha etkili bir güç olması yönünde fırsatlar doğabilecektir. Bu bölgelere mal ve hizmet ihracı ile sınır ötesi işbirlikleri açısından fırsatlar ortaya çıkacaktır.

45. Dünyada etkili olan yaşlanma ve uluslararası göç hareketlerinin Türkiye açısından giderek daha fazla önem kazanması beklenmektedir. Gelişmiş ülke nüfuslarının giderek

yaşlanması nedeniyle nitelikli ve genç işgücü taleplerinin artması beklenmektedir. Diğer taraftan, Türkiye ekonomisinin büyüme performansı, gelişen ulaşım ve iletişim imkânlarıyla birlikte, başta metropoller olmak üzere, sanayi ve turizm kentlerinin – özellikle çevre ülkelerden kaynaklanan- küresel dış göç hareketleri için daha cazip hale gelmesi beklenebilir. Bu göç dinamiklerinin niteliği ve işgücü piyasaları üzerindeki etkileri araştırılarak, nitelikli işgücünü kazanmaya, niteliksiz işgücü girişlerini kontrol altında tutmaya yönelik tedbirler geliştirilmesinde yarar görülmektedir. Türkiye'de, gelişmiş ülkelere göre gecikmeyle de olsa, yaşlanma sürecinin 2030'larda belirginleşmeye başlayacağı tahmin edilmektedir. Özellikle Avrupa'daki yaşlanma süreci ülkemizin sunabileceği sağlık turizmi açısından fırsatlar sunmaktadır.

Harita 2-1: Dış Ekonomik Coğrafya

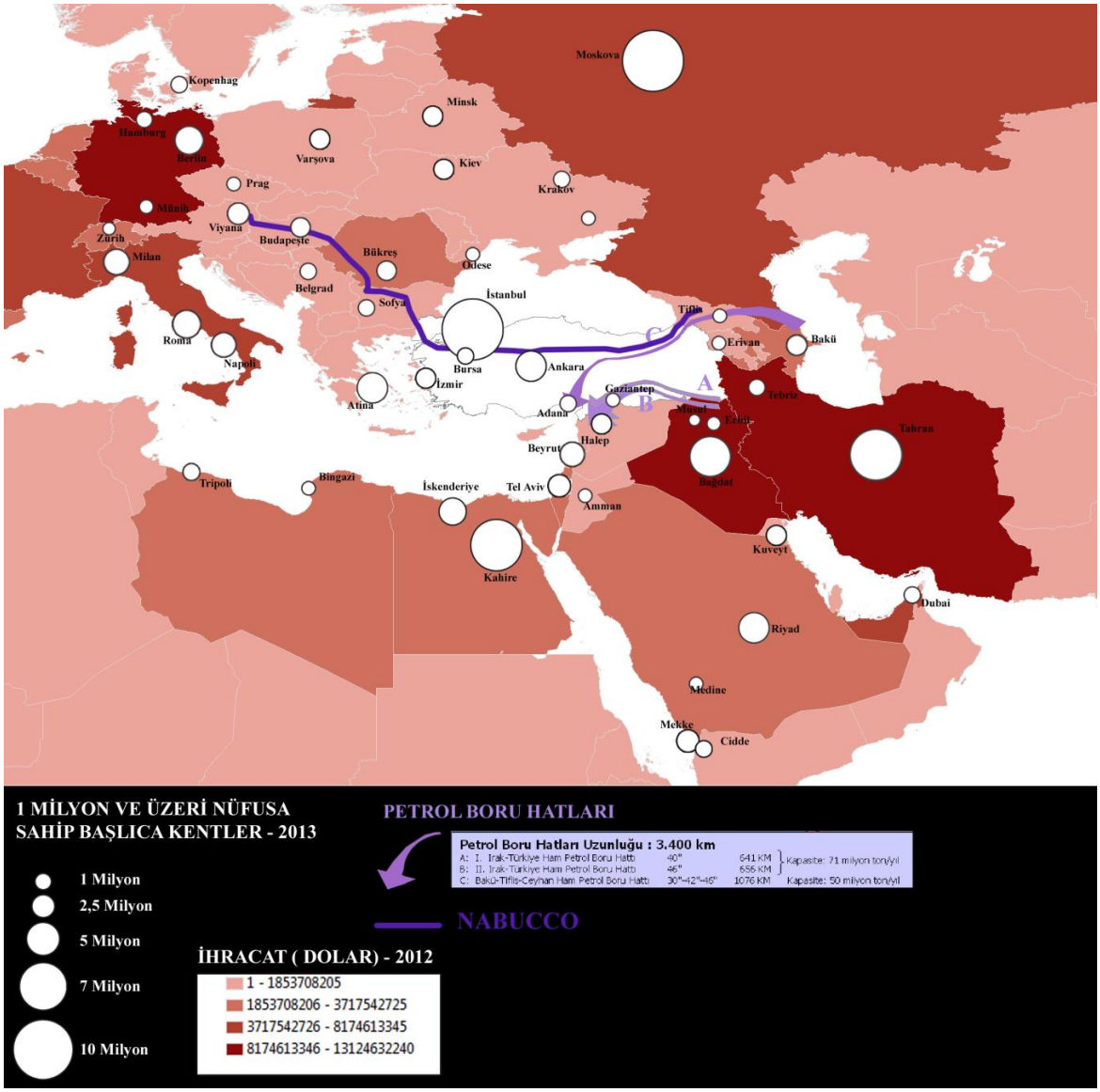

46. Yakın coğrafi bölgelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar Türkiye'nin bölgedeki güvenli liman olma özelliğini ön plana çıkarması için ortam yaratmıştır. Buna bağlı olarak ulaştırma konusunda Türkiye'ye yönelik artan bir talebin varlığından söz etmek mümkündür. Son dönemde özelleştirmeye bağlı olarak limanlarımızda oluşan kapasite artışının da kullanılabilmesi için olumlu bir zemin oluşmuştur. Denizyolu taşımacılığı sektörü dünya genelinde küresel krizden olumsuz yönde etkilenmesine rağmen Türk

bayraklı deniz ticaret filosunun toplam yük miktarında son 6 yıllık dönemde %40 düzeyinde bir artış yaşanmıştır.

47. Trans-Avrupa Ulaştırma Ağları (TEN-T), Kafkas ülkeleri ve Ortadoğu ile bağlantıların iyileşmesini sağlayan karayolu ve demiryolu projeleri hayata geçirilmektedir.[2] İstanbul'a yapılması planlanan yeni havaalanı projesinin hayata geçirilmesi ile İstanbul'un transit bölge olması yolunda önemli bir mesafe katedilecektir. Ulaştırma konusunda yaşanan bu gelişmeler neticesinde Türkiye'nin ulaştırma ve lojistik konusunda öneminin artacağı öngörülmektedir.

48. Petrol ve gaz üretim yöntemlerinde yaşanan yenilikler neticesinde önümüzdeki dönemde petrol pazarında ABD'nin öneminin artacağı tahmin edilmektedir. Irak'ın ise kullanılabilir petrol rezervlerini arttırarak dünya genelinde ikinci net ihracatçı ülke konumuna geleceği düşünülmektedir.[3] Irak'ın petrol üretimindeki kapasite artışının hayata geçmesi ile Türkiye'nin söz konusu arzın Avrupa'ya iletilmesi konusundaki önemi artacaktır.

49. Doğal gaz üretimi ile ilgili olarak kaya gazı üretiminin artması neticesinde doğal gaz fiyatlarında ve diğer enerji fiyatlarında bir azalma olması olasılığı yüksektir. Bunun neticesinde dış ticaret açığımız konusunda önemli kalemlerden biri olan enerji faturası konusunda birim enerji maliyetinin azalması olasıdır. Bunun sonucunda ulusal ekonomik büyüme dinamiklerinin olumlu yönde etkileneceği öngörülmektedir.

50. 2002-2012 dönemi dış ticaret verileri incelendiğinde Türkiye'nin ihracat ve ithalat profilinde önemli bir değişiklik yaşandığı söylenebilir. AB ülkeleri ve Kuzey Amerika bölgelerinin azalan paylarına karşın Yakın ve Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Diğer Asya ülkelerinin paylarında artış yaşanmıştır. Yakın coğrafyamızda son dönemde artan istikrasız siyasi ortama rağmen 2002-2012 döneminde Yakın ve Ortadoğu bölgesinin Türkiye ihracatındaki payı yüzde 9,5'ten yüzde 27,8'e yükselmiştir.

51. Azalan payına rağmen AB ülkeleri grubu hala %38,8 oranındaki payla en önemli ticaret ortağımız konumundadır. Bu bakımdan AB ülkeleri ile ilişkiler hem dış ticaret faliyetlerimiz açısından hem de üyelik yolunda atılacak adımların ülkemize faydaları açısından önemini korumaktadır.

2.3 Bölgesel Gelişme Alanında Dünyadaki ve Türkiye'deki Genel Eğilimler[4]

52. Türkiye'de olduğu gibi, diğer ülkelerde de bölgesel eşitsizlikler önemini korumaktadır. Bazı bölgelerde istihdam ve gelir düzeyi ülke ortalamasının üzerinde artarken; bazı bölgelerin olumsuz fiziki, sosyal ve ekonomik koşulları ve kaynaklarının harekete geçirilememesi, kalkınma düzeyinin diğer bölgelere göre daha düşük kalmasına sebep olabilmektedir. Bölgesel eşitsizlikler, görece gelişmiş batı ülkeleriyle Japonya ve Avustralya, OECD ortalamasının altında veya buna yakın değerler alırken Rusya Federasyonu, Hindistan, Meksika, Çin gibi gelişmekte olan büyük ekonomiler ortalamanın oldukça üzerinde gerçekleşmektedir. 1995-2007 yılları arasında OECD genelinde bölgesel gelir farkları artma eğilimi göstermiştir. Gelir farkları azalan ve artan

2 Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

3 Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

4 Ağırlıklı olarak OECD yayınları esas alınarak hazırlanmıştır.

ülkeler, farklı özellikler göstermektedir. Ancak son 15 yılda gelir farklarındaki artışların azalmalardan daha keskin olduğu izlenmektedir. Bölgeler arası kişi başına gelir dengelerinin daha hızlı bozulduğunun, farkların ise daha yavaş işleyen süreçlerle kapanabildiğinin bir işareti sayılabilir. Türkiye'de bölgeler arası gelir farkları, pek çok OECD ülkesine göre yüksek düzeydedir. Ülkemizde yaklaşık 0,24 olan bölgeler arası kişi başına gelir Gini endeksi, 0,17 seviyesindeki OECD ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Bu çerçevede bölgesel eşitsizliklere yönelik politikalar önemini korurken; eşitsizliklerin görece hızlı oluşup yavaş azalma eğiliminde olması, eşitsizliklerden kaynaklanabilecek ekonomik, sosyal ve politik maliyetlerin yükselmesine ve uzun vadeli bir şekilde sürmesine zemin hazırlayabilecektir.

53. Nüfus, istihdam ve ekonomik faaliyetler kentlerde yoğunlaşmış durumdadır. Ancak, büyümeye farklı niteliklerdeki bölgeler katkı sağlamaktadır. Nüfus ve ekonomik faaliyetler, az sayıda bölgede ve kentte yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, kırsal bölgeler kentsel bölgelere göre daha hızlı büyüme eğilimindedir. OECD ülkelerindeki büyüme ile istihdam ve nüfus artışlarının önemli bir bölümü, az sayıda bölgeden kaynaklanmaktadır (ilgili göstergede en iyi yüzde 10 bölge). Ancak, çoğu büyük metropoliten kentin büyüme hızı azalma eğilimi göstermekte; son 15 yılda kırsal niteliği baskın bölgeler, kentsel niteliği baskın bölgelerden daha yüksek hızla büyüyebilmektedir. Türkiye'de de nüfus ve ekonomik faaliyetler ülkenin batısında yer alan metropol kentler etrafında yığılmış durumdadır. Tarım istihdamında görülen uzun vadeli azalma eğilimi ile kısa vadeli dalgalanmalar ise Türkiye'de bölgelerin işgücü piyasaları ve istihdam yapısı üzerinde etkili olmaktadır.

54. Nitelikli işgücü, Ar-Ge ve yenilik kapasitesi büyük kentlerde yoğunlaşmış, verimlilik artışları büyüme performansı üzerinde etkili olmuştur. Son 15 yıllık dönemde OECD bölgelerinde görülen büyüme, önemli ölçüde işgücü verimliliği artışlarıyla sağlanmıştır. İşgücü verimliliği artışlarında, yenilikçilik ve beşeri sermayenin yanında işgücü politikaları ve kurumları etkili olmaktadır. Ar-Ge ve patent faaliyetleri halen gelişmiş ülkelerin öncü bölgelerinde, farklı teknolojilerde uzmanlaşma suretiyle yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bununla birlikte, öncü bölgeler arasına diğer ülkelerden bölgeler de dâhil olabilmektedir. Yenilenebilir enerji ve yeşil teknolojiler gibi yeni ve yenilikçi sektörler, bu yeni bölgelerin ortaya çıkıp gelişmesinde fırsat yaratan alanlar arasında yer almaktadır. OECD ülkelerinde ekonomik kriz döneminde, beşeri sermayesini ve nitelikli işgücü tabanını geliştirebilen bölgeler daha iyi büyüme performası sergileme eğilimi göstermiştir.

55. 2008-09 ekonomik durgunluğu bölgeler üzerinde, farklı yön ve düzeyde etki göstermiştir. 1999-2007 yılları arasında istihdamı artış gösteren OECD bölgelerinin yaklaşık dörtte üçünde, 2008-2009 yıllarında istihdamda azalma görülmüştür. Bu azalış, genel olarak hem kentsel, hem kırsal nitelikli bölgelerde izlenmiştir. Bu anlamda, krizin etkilerinin yaygınlık taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte, istihdam artışını kriz koşullarında sürdürebilen bölgelerde genel olarak nitelikli işgücü tabanının daha hızlı büyüdüğünü, işgücüne katılımın arttığını, iş hizmetleri, kamu kesimi ve tarım sektöründe verimliliğin arttığını söylemek mümkündür.

56. OECD ülkeleri, giderek artan rekabet baskısına ilave olarak küresel krizin getirdiği olumsuzluklara yanıt olarak etkinlik, gelişmişlik farklarının azaltılması ve çevrenin korunması amaçları arasında tamamlayıcılık ilişkilerine odaklanmaktadır. Bölgelerin rekabet gücünün artırılmasına yönelik içsel dinamikleri harekete geçirici politikalar,

hem gelişmişlik farklarının azaltılmasında hem de büyüme amaçlarına ulaşılmasında giderek daha fazla ağırlık kazanmaktadır.

57. Bu çerçevede, önceden problemli bölgelere odaklanarak yukarıdan aşağıya, hemen tamamen merkezi yönetim yardım ve yatırımlarıyla uygulanan bölgesel politikalar; giderek daha fazla ülke genelini kapsayacak şekilde yaygınlaşmakta; yerel ve bölgesel düzeyde paydaşlara daha fazla yetki, sorumululuk ve insiyatif veren çok katmanlı yönetişim mekanizmaları oluşturulmakta; yerel önceliklere daha duyarlı, sektörler ve müdahaleler arasında daha etkili koordinasyon imkanı sağlayan program temelli yaklaşım önem kazanmaktadır.

58. Bölgeler arası gelişmişlik farklarına ülkeler farklı politikalarla yaklaşmaktadır. Almanya ve İtalya gibi bazı ülkeler, bölgesel politikada bölgesel farklara odaklanırken, Japonya ve Finlandiya gibi bazı ülkeler, düşük gelirli yörelere diğer politikalar yanında destek sağlamakta, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi ülkeler ise bölgesel farkları göz ardı ederek sadece büyümeye odaklanmaktadır. Bu farklılıkla birlikte, bölgeler arası eşitsizlik yanında bölge içi farklar, kır-kent ayrımı ve kır-kent ilişkileri, yapısal güçlük içinde bulunan alanlar (eski endüstri bölgeleri, kırsal yerleşimler, yoksulluk alanları gibi) politika konuları arasına girmiştir.

59. Ülke genelini kapsayan bölgesel politikaya yöneliş, iki eğilimi güçlendirmektedir: (i) Yerel paydaşlara daha fazla yetki verilerek, bölgeler için özgün stratejiler geliştirilmesi, (ii) Merkezi yönetimlerin, tüm bölgelere yönelik bölgesel politika geliştirmeye yönelmesi ve bu politikaların yerel koşul ve önceliklere uyarlanması. Bununla birlikte, mali kaynakların tahsisinde düşük gelirli bölgelere avantaj sağlanmaya devam edilmektedir.

60. Kentlerin, büyümenin kaynağı olarak algılanması, son dönemde OECD ülkelerinin kentlere yönelik politikalara giderek daha fazla önem vermesi sonucunu doğurmuştur. Daha rekabetçi kentler için altyapının geliştirilmesi, Ar-Ge ve yenilikçiliğin teşvik edilmesi, metropoliten kentlerde ve etki alanlarında yönetimler arasında koordinasyonun güçlendirilmesi bu yönde ele alınan politikalar arasındadır. Ayrıca, mekânsal yapının korunması ve geliştirilmesini öncelik olarak ele alan ülkelerde, kentlere ve gelişme merkezlerine yönelik politikalar ele alınmaktadır.

61. Bölgesel politika araçları, çeşitlenme eğilimi göstermektedir. Bölgesel yardım ve teşviklerden, işgücünün niteliğinin ve becerilerin geliştirilmesi, bilgiye ve ağ altyapılarına erişimin kolaylaştırılması gibi iş ortamını iyileştirmeye yönelik desteklere doğru geçiş görülmektedir. Bu kapsamda, kümelenme ve bölgesel yenilik sistemleri yaklaşımlarına olan ilgi artmıştır. Geleneksel ulaştırma ve sanayi altyapısının geliştirilmesine yönelik destekler de yeni teknolojilerin ve yaklaşımların gelişmesiyle (bilim parkları, teknoloji merkezleri gibi) birlikte sürdürülmektedir.

62. OECD ülkeleri, bölgesel politikanın yönetişiminde farklı mekanizmalar kullanmaktadır. Bu farklılıkla birlikte, ülkeler genel olarak yatay ve dikey koordinasyon sağlama amacını gütmektedir. Merkezi yönetim, yatay koordinasyon mekanizmalarıyla sektörler ve bölgeler arasında eşgüdümü sağlamaya, bölgeler ve sektörler için politika çerçevesi oluşturmaya yönelmektedir. Bunu tamamlayıcı şekilde, dikey koordinasyon, bölgelerin gelişmesinde kurumların ve süreçlerin ulusal, bölgesel ve yerel düzeyler arasında ahenkli işleyişini anlatmaktadır. Bu yapı içinde farklı düzeylerdeki bilgi, kapasite, mali

kaynak, yetki ve sorumluluk alanıyla ilgili tamamlayıcılık ilişkilerinin kurulması, mükerrerlik ve çatışmaların önlenmesi hedeflenmektedir.

2.4 AB'de Bölgesel Gelişme Alanında Temel Gelişmeler ve AB'ye Ekonomik - Sosyal Uyum

63. 2007-2013 programlama döneminde, AB Bölgesel Politikasını (Uyum Politikası) şekillendiren en önemli gelişme 2004 genişlemesi ile Merkezi ve Doğu Avrupa'da yer alan düşük gelir düzeyine sahip 11 ülkenin Birliğe üye olmasıdır (Romanya ve Bulgaristan 2007'de, Hırvatistan 2013'de Birliğe üye olmuştur). Bu gelişmenin neticesinde, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltarak Birlik düzeyinde dengeli bir ekonomik kalkınmayı hedefleyen Uyum Politikası kaynaklarının büyük bölümü yeni üyelere kaymıştır.

64. 2007-2013 dönemi Uyum Politikasını şekillendiren bir diğer önemli gelişme 2000 yılında oluşturulan Lizbon Stratejisidir. 2000-2010 dönemi için hazırlanan Stratejinin vizyonu, 2010 yılında sürdürülebilir bir büyüme hızı yakalamış ve buna eşlik eden istihdam artışına ulaşmış bir AB ekonomisiydi. Uyum Politikası, diğer politikalar gibi AB'nin 10 yıllık uzun vadeli stratejisi olan Lizbon Stratejisindeki hedeflere ulaşmak üzere kullanılan önemli bir araç olmuştur.

65. Lizbon Stratejisi, üye ülkelerdeki iktisadi büyüme ve istihdamı hedefleyen reform çalışmalarına temel teşkil etmiş olmakla birlikte, stratejinin geçerli olduğu dönem sona erdiğinde başta belirlenen hedeflerin birçoğuna ulaşılamadığı görülmüştür. Bu neticenin ortaya çıkmasında üye ülke ekonomileri ve kamu maliyeleri üzerinde son derece olumsuz etkiler bırakan küresel ekonomik ve mali krizin de payı bulunmaktadır.

66. AB, krizin Birlik ekonomisi üzerindeki etkilerini azaltmak ve yeni 10 yıllık uzun vadeli rotasını çizmek üzere 2010 yılında Avrupa 2020 Stratejisini hazırlamıştır. Stratejide temel hedef olan büyüme için üç öncelik belirlenmiştir. Akıllı *(smart)* büyüme; bilgi, eğitim ve yenilik temelli bir ekonomi, sürdürülebilir *(sustainable)* büyüme; çevreye daha duyarlı ve kaynakları daha verimli kullanan bir ekonomi, kapsayıcı *(inclusive)* büyüme; işgücü piyasasına katılımı ve istihdamı artıran bir ekonomi yoluyla büyümeyi işaret etmektedir.

67. Uyum Politikası, Avrupa 2020 Stratejisinin önceliklerine ve hedeflerine ulaşmada önemli bir rol üstlenecektir. Avrupa Konseyi; 2007-2013 dönemi programlarının uygulanmasına ilişkin 2010 Stratejik Raporunda, Uyum Politikasının uzun dönemli ekonomik kalkınma için önemine vurgu yaparak; Avrupa 2020 Stratejisinin öncelik ve hedeflerine ulaşmada da merkezi bir rol üstleneceğini dile getirmektedir. Diğer taraftan, Avrupa Komisyonu tarafından 2011 yılında yayımlanan Beşinci Ekonomik, Sosyal ve Mekânsal Uyum Raporunda 2013 sonrası dönem için uyum politikasının öncelikleri ve çerçevesi belirlenmiştir. Raporda, kaynakların daha az sayıda önceliğe yönlendirilmesi, net ve ölçülebilir hedef ve performans göstergeleri belirlenerek sonuç-odaklı bir yaklaşım benimsenmesi vurgulanmaktadır. AB Uyum Politikasının büyüme ve refaha ciddi katkı yaptığı ve Birlik çapında dengeli kalkınmayı desteklediğini ifade etmektedir.

68. Birliğin Bölgesel Politikaya verdiği önem artarak devam etmektedir. 29 Haziran 2011 tarihinde kamuoyu ile paylaşılan 2014-2020 Dönemi Çok Yıllı Mali Çerçeve Bütçe önerisine göre, 7 yıllık dönem için öngörülen toplam AB bütçesinin (1,025 trilyon Avro) yaklaşık yüzde 37'si (376 milyar Avro) Uyum Politikası araçlarına tahsis edilecektir.

Uyum Politikası bu oranı ile Ortak Tarım Politikasının önünde bütçeden en fazla pay alan politika konumunda bulunmaktadır.

69. Uyum Politikasının en önemli uygulama aracı olan Yapısal Fonlara ilişkin 2014-2020 dönemi Tüzük taslakları 6 Ekim 2011 tarihinde yayınlanmıştır. Kaynak tahsisatları için kullanılan bölge sınıflandırması doğrultusunda gelecek dönem için öngörülen tahsisatlar şu şekildedir: Yakınsama *(convergence)* bölgeleri olarak adlandırılan ve kişi başına GSYİH'si AB ortalamasının %75'inden düşük bölgelere 162,6 milyar Avro, geçiş *(transition)* bölgeleri olarak adlandırılan ve kişi başına GSYİH'si AB ortalamasının %75 ile %90'ı arasında olan bölgelere 39 milyar Avro ve rekabet edebilirlik *(competitiveness)* bölgeleri olarak adlandırılan ve kişi başına GSYİH'si AB ortalamasının %90'ından yüksek bölgelere 53,1 milyar Avro kaynak tahsis edilecektir. Bunlara ek olarak bölge bazlı tahsisat öngörülmemekle birlikte Uyum Politikası kapsamında yer alan alansal işbirliği (territorial cooperation) faaliyetleri için 11,7 milyar ve Uyum Fonu için 68,7 milyar Avro kaynak tahsisatı öngörülmektedir. Ayrıca, mevcut dönemde olmayan *Connecting Europe* aracına 40 milyar Avro kaynak ayrılmaktadır. Söz konusu araç kapsamında tek pazarın daha işler hale gelmesine katkıda bulunmak üzere üye ülkelerin özellikle ortak hayata geçireceği ulaştırma, enerji ve bilgi-iletişim teknolojileri altyapı projeleri desteklenecektir.

70. AB Bölgesel Politikasının geleceğine ilişkin tartışmalarda öne çıkan ve Yapısal Fon Tüzük taslakları ile somutlaşan tematik yoğunlaşma konusunun önümüzdeki dönemde önem kazanacağı görülmektedir. Sınırlı kaynaklar ile daha etkili ve somut çıktılar elde etmek üzere, fon kullanımında tematik yoğunlaşmanın sağlanması yasal çerçeve ile bir kural haline getirilmektedir. Bu doğrultuda, Uyum Politikası çerçevesinde üye ülkelere ve bölgelere tahsis edilecek kaynaklar Avrupa 2020 Stratejisi hedefleri ile uyumlu olarak belirlenen sınırlı sayıda önceliğe kanalize edilecektir. Yapısal Fon Tüzükleri ile belirlenen 11 tematik öncelik şu şekildedir:

1. ARGE ve yenilik
2. Bilgi ve iletişim teknolojileri
3. KOBİ'ler
4. Daha az karbon salınımı
5. İklim değişikliğine adaptasyon
6. Çevrenin korunması ve verimli kaynak kullanımı
7. Sürdürülebilir ulaşım ağları
8. İstihdam ve işgücü hareketliliğinin desteklenmesi
9. Sosyal içermenin sağlanması ve yoksullukla mücadele
10. Eğitim ve yaşam boyu öğrenme
11. Kurumsal kapasite ve etkin kamu yönetimi

71. Ülkeler ve bölgeler, tahsis edilen kaynakları 11 tema arasından ihtiyaçları ve öncelikleri doğrultusunda seçtikleri ve ortaklık sözleşmelerinde yer alan belirli sayıda tematik önceliğe kanalize edecektir.

72. 2014-2020 dönemine yönelik tartışmalarda öne çıkan bir diğer husus "mekan bazlı" ve ihtiyaca göre belirlenmiş politika tasarımı ve uygulaması yaklaşımının güç kazanmasıdır. Buna göre, AB'de bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması için bölgelere kendi ihtiyaçlarını karşılayan politikaları tasarlama yeteneği ve bu politikaları uygulamaya

yönelik araçların geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, Uyum Politikası kapsamında, bölgelerin coğrafik ve demografik özellikleri de dâhil sahip oldukları şartlar ve özellikler ile ihtiyaçları göz önünde bulundurularak uygulanacak programlar ve araçların özelleştirilmesi planlanmaktadır.

73. 2011 yılında onaylanan AB'nin Mekânsal Gündemi (Territorial Agenda of the European Union 2020) belgesi Uyum Politikası ve Avrupa 2020 Stratejisinin mekânsal boyutuna vurgu yapmakta "Daha uyumlu ve dengeli Avrupa için mekânsal uyum ve bütünleşme" hedefini içermektedir. AB'de entegre bir mekânsal gelişme perspektifini hedefleyen belge kapsamda 6 adet öncelik belirlenmiştir:

- Çok merkezli ve dengeli mekânsal gelişmenin desteklenmesi
- Kentsel ve kırsal alanlarda entegre kalkınmanın desteklenmesi
- Sınır ötesi ve ulus ötesi fonksiyonel bölgeler arasında mekânsal entegrasyon
- Güçlü yerel ekonomiler ile bölgelerin küresel ölçekte rekabet edebilirliğinin sağlanması
- Mekânsal erişilebilirliğin geliştirilmesi
- Ekolojik, kültürel ve doğal değerlerin yönetimi

AB'ye Ekonomik ve Sosyal Uyum

74. Türkiye'nin AB'ye ekonomik ve sosyal uyumuna yönelik çalışmalar, AB'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB üyeliğine aday bir ülke olduğunu açıklamasıyla ivme kazanmıştır. Söz konusu kararın ardından AB Konseyi 2001 yılında, Türkiye-AB Katılım Ortaklığı Belgesini onaylamış, Türkiye Cumhuriyeti de AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programı (UP) kabul etmiştir.

75. Avrupa Komisyonu 2001 yılı Ekim ayında diğer aday ülkelerden olduğu gibi Türkiye'den de, UP'nin eki niteliğinde ve Türkiye'nin AB'ye ekonomik ve sosyal uyumuna yönelik katılım öncesi mali yardımların stratejik çerçevesini çizen Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) hazırlamasını talep etmiştir.

76. "Katılım Öncesi Mali Yardım"ın kapsamında 2004-2006 dönemi için Türkiye'ye 1 milyar 50 milyon Avro kaynak tahsis edilmiştir. Bu çerevede sağlanacak mali yardımların yüzde 35'inin ekonomik ve sosyal uyuma yönelik olarak ÖUKP öncelikleri doğrultusunda kullanılması öngörülmüştür. 2004-2006 dönemini kapsayan Planın gelişme eksenleri şunlardır:

Gelişme Ekseni 1: İşletmelerin rekabet gücünün artırılması,
Gelişme Ekseni 2: İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması,
Gelişme Ekseni 3: Altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve çevrenin korunması,
Gelişme Ekseni 4: Bölgelerin ekonomik gücünün artırılması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması.

77. Diğer taraftan 2001-2002 döneminde AB'nin bölgesel gelişme alanında müktesebatına uyum çerçevesinde; İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 (il) İstatistiki Bölge Birimi (İBB) tanımlanmıştır.

78. ÖUKP kapsamında 26 Düzey 2 Bölgesini kapsayan bir analiz yapılmış ve ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisi hazırlanmıştır. Bu strateji, ÖUKP'nin 4 numaralı gelişme

ekseni için genel bir çerçeve oluşturmuştur. Bu doğrultuda, AB'nin önerileri de dikkate alınarak belirlenen öncelikli 12 Düzey 2 Bölgesinin istihdam düzeyinin ve rekabet gücünün artırılması yoluyla bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması amaçlanmıştır.

79. Bu amaç doğrultusunda 2004-2006 döneminde öncelikli olarak tespit edilen 12 Düzey 2 Bölgesine yönelik olarak bölgesel kalkınma ve sınır ötesi işbirliği programları uygulanmıştır. Yürütülen bölgesel kalkınma programları önemli miktarda bir kaynağın bölge ve ülke kalkınması açısından başarılı bir şekilde kullanılmasına aracılık etmiştir. 235 milyon Avrosu AB katkısı, 43 milyon Avrosu ülkemiz katkısı olmak üzere toplamda 278 milyon Avroluk bir kaynak, yüzde 90'ları aşan kullanım oranları ile düşük gelirli bölgelerimizin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlamıştır. Bu programlar toplam 43 ilde yürütülmüştür. Bölgesel kalkınma programları, bölgesel gelişme alanındaki AB'nin politika ve uygulama süreçlerine dair tecrübesinin ülkemize aktarılması açısından çok önemli bir rol oynamıştır.

80. ÖUKP dönemi, merkezi ve yerel bazda, AB normlarında proje hazırlanması, sunulması, yürütülmesi ve raporlanması konularında bir öğrenme süreci olmuştur. Bu dönemde, hedef bölgelerde yerel paydaşlar tarafından hazırlanan küçük ölçekli projelerin uygulamaya konmasıyla 2007-2013 döneminde hazırlanacak operasyonel programlar için önemli bir öğrenme süreci yaşanmış ve gerek merkezde gerekse yerelde kapasite oluşturulmuştur. Programlar kapsamında yer alan hibe mekanizmalarının uygulama sürecinde, yerel paydaşların kalkınma çabalarında geniş katılımla daha çok sorumluluk alması teşvik edilmiş ve böylece kalkınma girişimlerinde sahiplenme sağlanılmasına çalışılmıştır.

81. Hibe mekanizmalarının planlanması, yönetimi ve izlenmesi için oluşturulan kurumsal yapılar, bölgelerde düzenlenen geniş katılımlı eğitim faaliyetleri ile AB normlarında proje hazırlamaya dair kazanılan deneyim ve projelerin tüm taraflarca sahiplenilmesini, ortak sorumluluk oluşturulmasını sağlayan eş-finasman uygulamaları, Türkiye için Yapısal Fon Tüzüklerinde yer alan koşulların yerine getirilmesinde önemli bir deneyim olarak görülmektedir.

82. Tüm bu çalışmalara paralel olarak aynı dönemde kaynakların hem yerinde ve daha etkili kullanılması, hem de iller ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amacıyla kalkınma ajanslarının kurulmasına ilişkin mevzuat çalışmaları yürütülmüştür.

83. Bunların yanı sıra 2006 yılında AB ile 22 numaralı "Bölgesel Gelişme ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" Faslı kapsamında müzakerelere başlanmıştır. Bu fasıl, üyelikle birlikte kullanımı mümkün olabilecek ve üye ülkelerin bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların azaltılmasına yönelik olan Yapısal Fonlar ve Uyum Fonunun kullanımına yönelik çalışmaları içermektedir. 25 Haziran 2013 tarihinde toplanan Genel İşler Konseyi (GİK), 22. faslın açılması konusunda mutabık kalmıştır. Fasla ilişkin Hükümetlerarası Konferans (HAK), Komisyonun Türkiye için İlerleme Raporunu sunacağı ve GİK'in AB'nin ortak tutum belgesini teyit edeceği toplantının ardından gerçekleşecektir.

84. AB, 2007-2013 dönemi için Uyum Politikası altındaki müdahalelere benzer faaliyetler içeren Katılım Öncesi Mali Yardım Aracını (IPA) tanımlamıştır. Ülkemize sağlanacak katılım öncesi mali yardımları kapsayan IPA'nın 5 bileşeni bulunmaktadır:

(1) Geçiş dönemi desteği ve kurumsal yapılanma,
(2) Sınır ötesi işbirliği,
(3) Bölgesel kalkınma,
(4) İnsan kaynaklarının geliştirilmesi,
(5) Kırsal kalkınma

85. 2007 yılında yayımlanan Konsey Tüzüğü ile IPA'nın kullanımına ilişkin olarak hususlar belirlenmiş ve fonların yönetiminde yer alan merkezi düzeydeki kurumsal aktörlerin görev tanımları belirlenmiştir.

86. Ülkemiz adaylık statüsü ile katılım öncesi fonlardan IPA çerçevesinde faydalanmaktadır. Uyum Politikası altındaki müdahalelere benzer faaliyetler içeren ve Yapısal Fonların ön hazırlığı niteliğinde olan IPA'nın 3. ve 4. Bileşenleri çerçevesindeki uygulamalar 2007-2013 döneminde sektörel operasyonel programlar aracılığı ile hayata geçirilmektedir.

87. IPA'nın 3. ve 4. Bileşenleri altında kaynak tahsis edilen projeler ve uygulamalar AB Bölgesel Politikası çerçevesinde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu ile desteklenen uygulamalar ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanında, 3. Bileşen altında uygulanan Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programına tahsis edilen kaynakların tamamı ve 4. Bileşen altında uygulanmakta olan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programına tahsis edilen kaynakların ise en az %80'i mekânsal odaklanma doğrultusunda kişi başına GSYİH'si ülke ortalamasının %75'inden düşük olan bölgelere tahsis edilmektedir. Bu anlamda, 2007-2013 döneminde AB fonları bağlamında doğrudan olmamakla birlikte bölgesel gelişme amaçlı bir fon tahsisatı olduğunu söylemek mümkündür.

BÖLÜM 3

Türkiye'deki Bölgelerin Yapısı ve Eğilimler

3 TÜRKİYE'DEKİ BÖLGELERİN YAPISI VE EĞİLİMLER

88. Bugüne kadar Türkiye'de politika belirleme ve planlamaya esas bölgelerin belirlenmesinde farklı mekânsal kavramlar kullanılmıştır. Bunlar arasında il ve daha sınırlı bir şekilde ilçe, coğrafi bölge, istatistiki** bölge birimleri sınıflandırması ve havzalar başlıcaları arasında sayılabilir.

89. İller, Anayasa ve kanunlarla idari yapılanmada temel alınmış, bu şekilde il düzeyinde uygulama ve koordinasyona yönelik taşra örgütlenmesi tesis edilmiş bulunmaktadır. Diğer yandan, çoğu istatistiki göstergenin ve bilginin sunulmasında, veri sunumu mümkün olmasa dahi derlenmesinde de iller baz alınmaktadır. Bilgi yönetimi ve idare kolaylığı konularındaki bu avantajlar, idari sınırların uygun planlama alanlarının belirlenmesindeki yetersizliklerine karşın, illerin plan birimi veya analiz birimi olarak öne çıkmasına veya planlama bölgelerinin belirlenmesinde idari sınırlara riayet edilmesine neden olmuştur.

90. İllerin plan birimi olarak öne çıkmasında, il düzeyindeki gelişme planları örnek gösterilebilir. İl düzeyindeki planlama çalışmalarının gerçekleştirilmesi hususu, farklı adlarla 1970'li yıllardan sonra kalkınma plan ve programlarında yer almış; özellikle 1990'ların sonu ile 2000'lerin ilk yıllarında Bolu, Düzce, Mersin, Çankırı, Batman, Diyarbakır gibi illerde gelişme planları hazırlanmıştır. Pozantı İlçesi Gelişme Planı ise ilçe düzeyinde hazırlanan gelişme planlarının bir örneğini teşkil etmiştir. Bu planlarla ulusal kalkınma planlarıyla ve söz konusu ili de kapsayan bölge planı bulunması durumunda bölge planıyla uyum gözetilmiştir. Bununla birlikte, bu planlar kurumsallaşamamış, planlama ve finansman sistematiği içinde etkili bir yer bulamayarak uygulamaya bütüncül bir şekilde aktarılması mümkün olmamıştır. Diğer taraftan, il ve ilçe düzeylerinin sağladığı bilgi yönetimi ve idare kolaylığı avantajları, planlama bölgelerinin seçilmesinde genellikle il sınırlarına uyulmasına neden olmuştur.

91. İller ve daha kısıtlı düzeyde ilçeler, analiz birimi olarak esas alınmıştır. Bir yandan illerin ve ilçelerin çeşitli sosyo-ekonomik göstergelere göre gelişmişlik grupları oluşturulmuş, planlı dönemde uzunca bir süre uygulamada kalan kalkınmada öncelikli yöre politikaları da il ve ilçe düzeyleri esas alınarak gerçekleştirilen analizlere dayandırılmıştır.

92. Türkiye'de mevcut bölge planları iki şekilde alan tarifi yapılarak belirlenen plan bölgelerini esas almaktadır. Bunlardan ilkini, AB istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına uygun olarak belirlenen düzey 2 bölgeler oluşturmaktadır. 2002 yılında bölgesel istatistiklerin toplanması, sosyo-ekonomik analizlerin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla Türkiye'de üç farklı düzeyde İstatistiki Bölge Birimleri oluşturulmuştur.[5] Bu sisteme göre düzey 3 bölgeler, 81 il'e karşılık gelmekte; komşu iller 26 düzey 2 bölgeyi, komşu düzey 2 bölgeler ise 12 düzey 1 bölgeyi oluşturmaktadır. Söz konusu İstatistiki Bölge Birimleri ve buna göre illerin

[5] 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

dağılımı Tablo 3-1 ve Harita 3-1' de yer almaktadır. Kalkınma ajanslarının kurulmasına dair 5449 sayılı Kanun'un 2006 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte, düzey 2 bölgeler bölge planlarının ve bölgesel gelişme stratejilerinin hazırlanacağı planlama bölge birimleri haline dönüşmüştür. Bu yapı üzerinden bölge planlama pratiği, ülke geneline yaygınlaştırılmış, bölge planı hazırlık çalışmalarının bölge düzeyindeki koordinasyonu kalkınma ajansları tarafından yürütülmüştür.

Tablo 3-1: İstatistiki Bölge Birimleri – Düzey 1 ve 2 Bölgeler ve Kapsadığı İller

Düzey 1 KOD	Düzey 1 Bölge Adı	Düzey 2 KOD	Düzey 2 Kapsadığı İller
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir
		TR32	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara
		TR52	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana, Mersin
		TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
		TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

93. Halen yürürlükte bulunan bölge planları için ikinci bir alan belirleme yöntemi, gelişme güçlüğü çeken veya sorun ve potansiyeli bakımından özel önem taşıyan alanlara öncelik verilmek üzere, genellikle coğrafi bölgeler[6] ve idari sınırlarla uyum gösterilerek planlama alanının tespit edilmesi olmuştur. GAP, DAP ve DOKAP kapsamında ele alınan bölge kalkınma projeleri, gelişme güçlüğü çeken, yapısal sorunları bulunan yörelerimizin önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Başlangıç itibarıyla GAP planlama bölgesi coğrafi bölgelerden Güneydoğu Anadolu Bölgesini, DOKAP Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümünü kapsamış, DAP planlama alanı kapsamına ise

[6] Coğrafi bölgeler, doğal, beşeri ve ekonomik yönlerden kendi içinde benzerlikler gösteren, çevrelerinden ayrılan alan bütünü olarak nitelendirilebilmektedir. Türkiye'de alfabetik sırayla Akdeniz, Doğu Anadolu, Ege, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz ve Marmara olmak üzere yedi coğrafi bölge bulunmaktadır.

Doğu Anadolu coğrafi bölgesine ilave olarak Gümüşhane ve Bayburt illeri de alınmıştır. GAP, aynı zamanda, YHGP ve KOP ile birlikte, Türkiye'nin en önemli toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi önceliğine ağırlık verilen bir plan mahiyetindedir. Bu planlama alanları belirli ölçüde 2002 yılında gerçekleştirilen istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasıyla da uyum sağlamaktadır. GAP planlama alanı TRC Güneydoğu Anadolu Düzey 1 Bölgesini, DOKAP TR-90 Düzey 2 Bölgesini kapsamakta, DAP TRA ve TRB Düzey 1 Bölgelerinden oluşmaktadır. YHGP alanının belirlenmesinde Orta Karadeniz düzey 2 bölgesi esas alınmıştır. KOP ise, proje amacına uygun olarak Konya Ovasında alanı bulunan illeri (düzey 3 bölgeleri) kapsamaktadır.

Harita 3-1: Düzey 2 Bölgeler Haritası

94. 2011 yılında, 1989 yılında kurulan GAP Bölge Kalkınma İdaresine ilave olarak Doğu Anadolu Projesi (DAP BKİ), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP BKİ) ve Konya Ovası Projesi Kalkınma İdaresi (KOP BKİ) Başkanlıkları oluşturulmuştur.[7] Söz konusu idareler, bölgelerin kalkınması yönünde kamu yatırımlarının koordinasyonunu sağlamak, ağırlık kamu yatırım, proje ve faaliyetlerinde olmak üzere kalkınma ajanslarıyla işbirliği içinde eylem planlarını hazırlamakla görevlendirilmiştir.

95. Havzalar ise özellikle doğal yapının öne çıktığı veya doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik planlama çalışmalarında mekânsal birim olarak ele alınabilmektedir. Buna örnek olarak toprak, su ve orman kaynaklarının yönetilmesine yönelik planlama çalışmaları ile havza bazlı tarımsal politika çalışmaları gösterilebilir. Doğu Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi ve Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi, dış kaynaklarla da desteklenen, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımına odaklanarak doğal kaynakların korunmasını ve kırsal nüfusun refahının artırılmasını amaçlayan projelerdir. Ayrıca, havza bazında çevre düzeni plan yapılması da söz konusu olabilmektedir. Diğer

[7] 2011/649 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 2011/642 sayılı Kanun Hükmünde Kararname. Bayburt ve Gümüşhane, önceleri hem DAP hem DOKAP kapsamında bulunduğundan, söz konusu Kararname ile DAP BKİ kapsamından çıkarılmış, sadece DOKAP BKİ ile ilişkilendirilmiştir. KOP BKİ kapsamında sayılan iller ise Konya, Aksaray, Karaman ve Niğde'dir.

yandan, agro-ekolojik özellikler temelinde belirlenen tarım havzaları, tarımsal üretimin geliştirilmesi ve tarım desteklerinin sağlanması konularında esas alınmaya başlanmıştır. Ayrıca, GAP, YHGP ve KOP'un ön çalışmalaları veya proje fikirleri havza bazında kaynak yönetimi düşüncesiyle ortaya çıkmakla birlikte, sonrasında entegre bölgesel gelişme projelerine dönüştürülmüş, alanları ise coğrafi bölge, istatistiki bölge birimi sınıflandırması veya idari sınırlarla uyumlaştırılmıştır.

96. Bu belgede, Türkiye'de bölgesel gelişme konusundaki temel eğilimler, izleyen bölümlerde bölge ve il düzeyinde gerçekleştirilen analizlerle incelenmektedir.

3.1 Beşeri Sermaye ve İstihdam

1. ***Nüfusun yapısı ve bölgeler arasında dağılımı açısından batıdaki bölgeler lehine önemli farklar ve dengesizlikler devam etmektedir.***

97. Yıllık nüfus artış hızındaki azalma eğiliminin devam edeceği öngörülen Türkiye nüfusunun 2023 yılında 84 milyona ulaşması beklenmektedir.

Şekil 3-1: Yıllar itibarıyla Türkiye'de Nüfus, nüfus artış hızları ve projeksiyonları (‰)

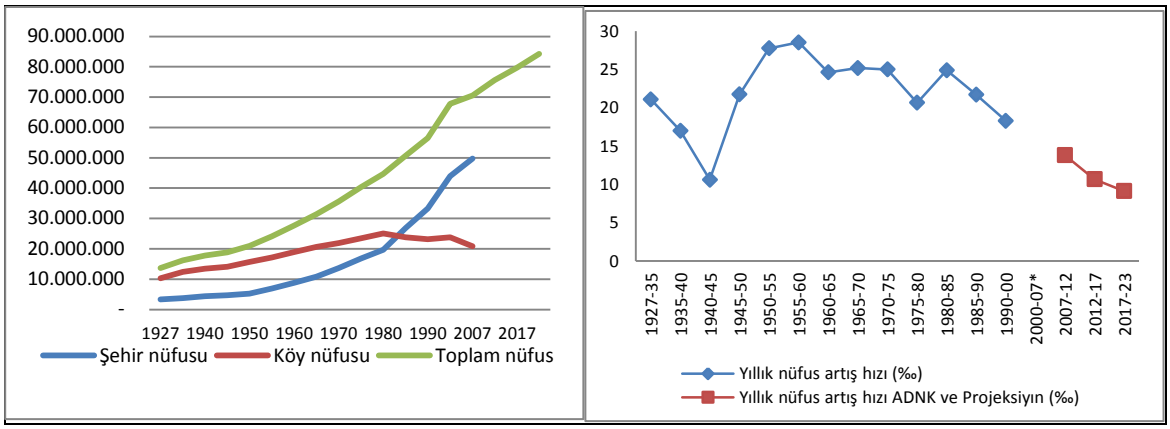

Kaynak: TÜİK verilerinden üretilmitir.

98. Genç nüfuslu ülke olarak bilinen Türkiye'de ülke genelinde doğurganlık hızının düşmesi, sağlık koşullarındaki iyileşmelerden dolayı hayatta kalma beklentisinin uzamasıyla yaş yapısında önemli değişmeler başlamıştır. Avrupa'da olduğu gibi yaşlı nüfus yüzde 17-18'ler düzeyinde olmasa da yüzde 7 civarındadır. Bu oranın, 2023'te yüzde 10'lara yaklaşacağı tahmin edilmektedir. 2012 yılında 0-9 yaş gurubu nüfus yüzde 16 iken, 2023 yılına yüzde 14'e düşmesi beklenmektedir. Ülkemiz nüfusu yaşlanmaya başlamakta olup, yaşlılıkla ilgili bazı önlem ve düzenlemelerin hayata geçirilmesine ihtiyaç artmaktadır.

Şekil 3-2: 2010 ve 2023 Yılları İçin Türkiye'nin Nüfus Piramidi

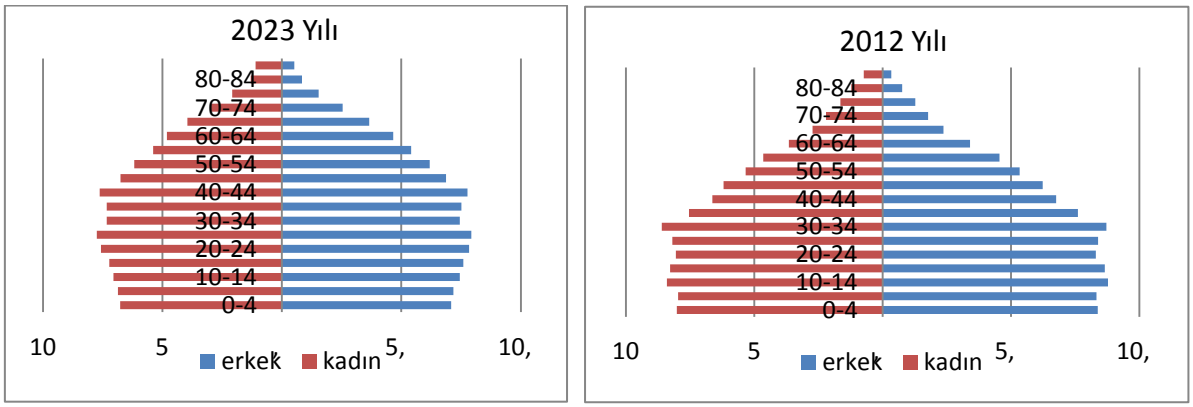

Kaynak: TÜİK, ADNK 2010; TÜİK

99. Türkiye'de yıllar itibarıyla gerek kaba doğum hızı gerek toplam doğurganlık hızı azalma eğilimindedir. Ancak doğurganlık hızları bakımından bölgeler arasında önemli düzeyde

farklar bulunmaktadır, Türkiye'nin özellikle doğu ve güneydoğusunda medyan yaşın küçük olması doğurganlık hızının ve genç nüfusun ülke ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir. Genç nüfus bağımlılık oranı ülke genelinde azalırken, doğu ve güneydoğu bölgelerinde çok yüksek oranda seyretmektedir.

Harita 3-2: İllerde Medyan Yaş ve Yaş Dağılımı (2012)

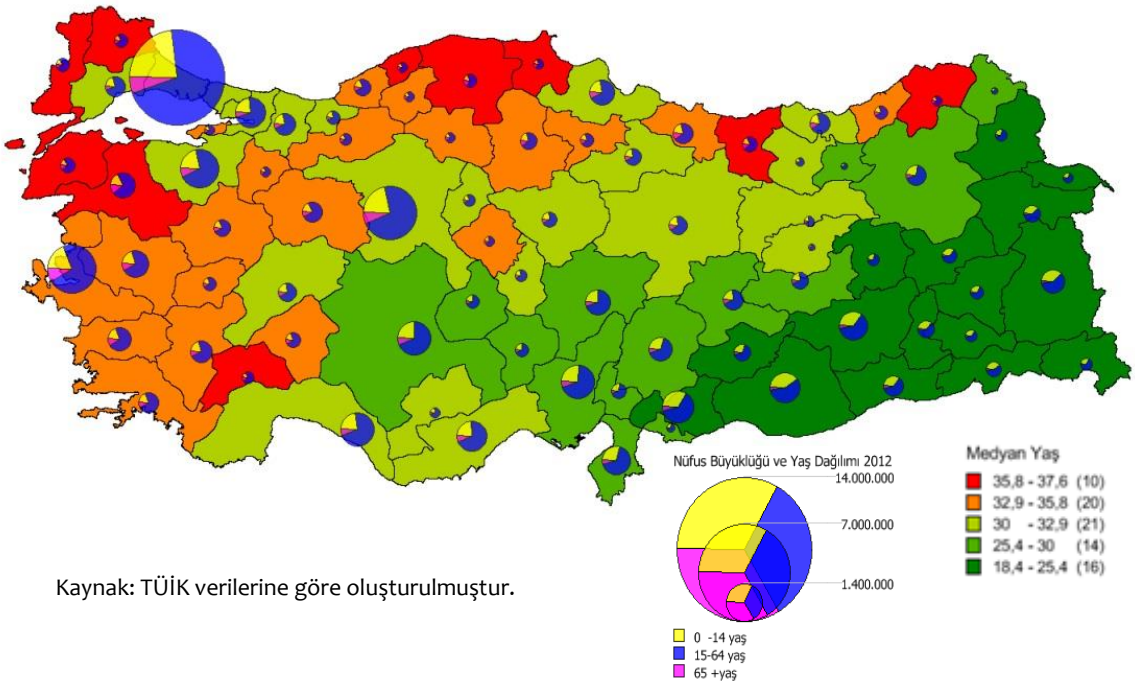

Kaynak: TÜİK verilerine göre oluşturulmuştur.

100. Mevcut şartlar değişmediği takdirde Cumhuriyetin 100. yılında nüfusunun 82 milyona çıkması, yaşlı nüfusun (65+) toplam nüfus içindeki payının yüzde 10'lara ulaşması, doğurganlık hızının yavaşlayarak yenileme seviyesi olan 2.1'in altına inmesi beklenmektedir. Göçün etkisiyle batı illerinin nüfuslarının daha da artacağı, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde yer alan küçük illerin ise daha da küçüleceği beklenmektedir. Turizmin yoğun olduğu güney illerinden Antalya, Muğla, Aydın'da hızlı nüfus artışının devam etmesi beklenmektedir.

Harita 3-3: 2012-2023 Döneminde İller İtibarıyla Beklenen Nüfus Artış Hızı ve Miktarı

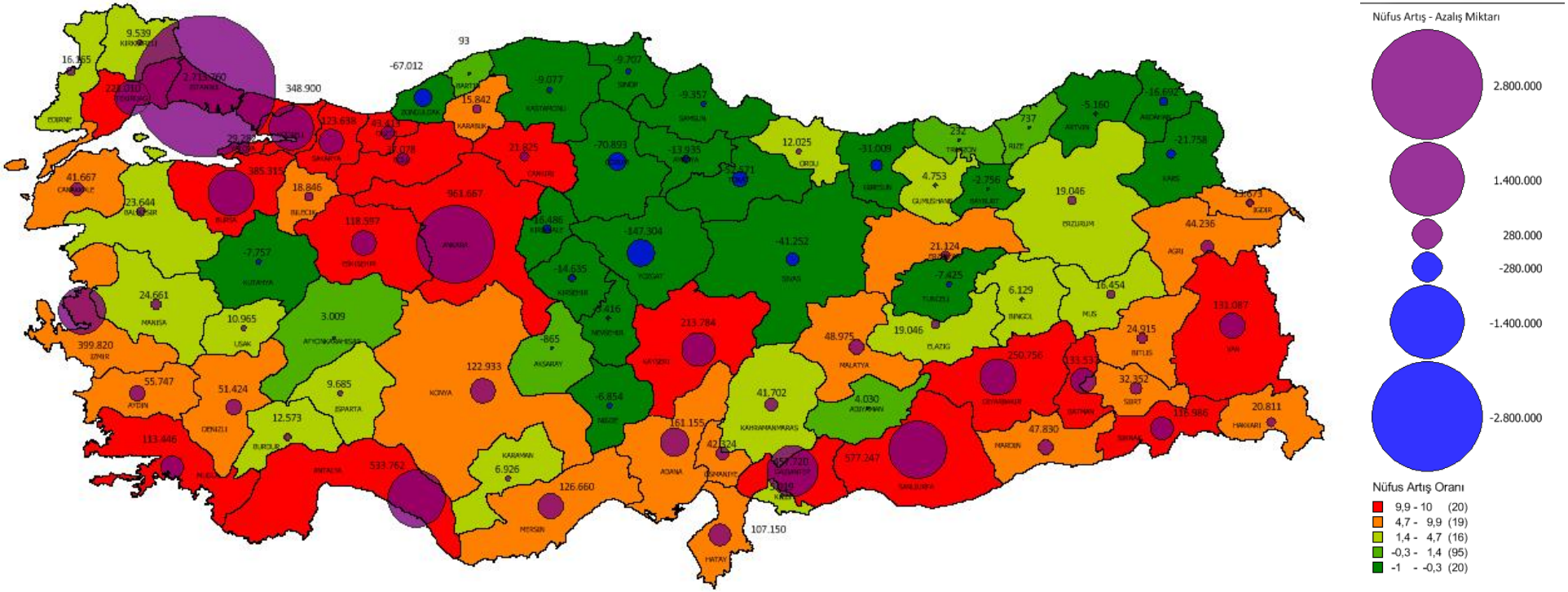

Kaynak: TUİK verilerinden üretilmiştir.

2. *Bölgeler arası gelişmişlik farklarının temel sonucu olarak göç, gerek göçü alan gerekse veren bölge için bir sorun alanı olarak varlığını 1950'li yıllardan itibaren sürdürmektedir.*

101. *1950'li yıllardan itibaren ülkenin doğusundan batısına olan yoğun göç, günümüzde azalma eğilimine girmiştir.* 1965-1970 döneminde her yüz kişiden 10,7'si iller arası göç ederken zaman içerisinde göç hızlarında azalma görülmüştür. 1980-1985 döneminde yüzde 6,5'e kadar gerilemiş, 1985-1990 döneminde ise tekrar 1970'li yıllar seviyesine yükselmiştir. 1995-2000 döneminde önceki yıllara göre net göç hızında bir azalma olmuş, bölgelerin iller itibarıyla aldığı ve verdiği göçler arasındaki farkın azalma eğilimi günümüzde de devam etmektedir.

Harita 3-4: Dönemler İtibarıyla Net Göç Hızı

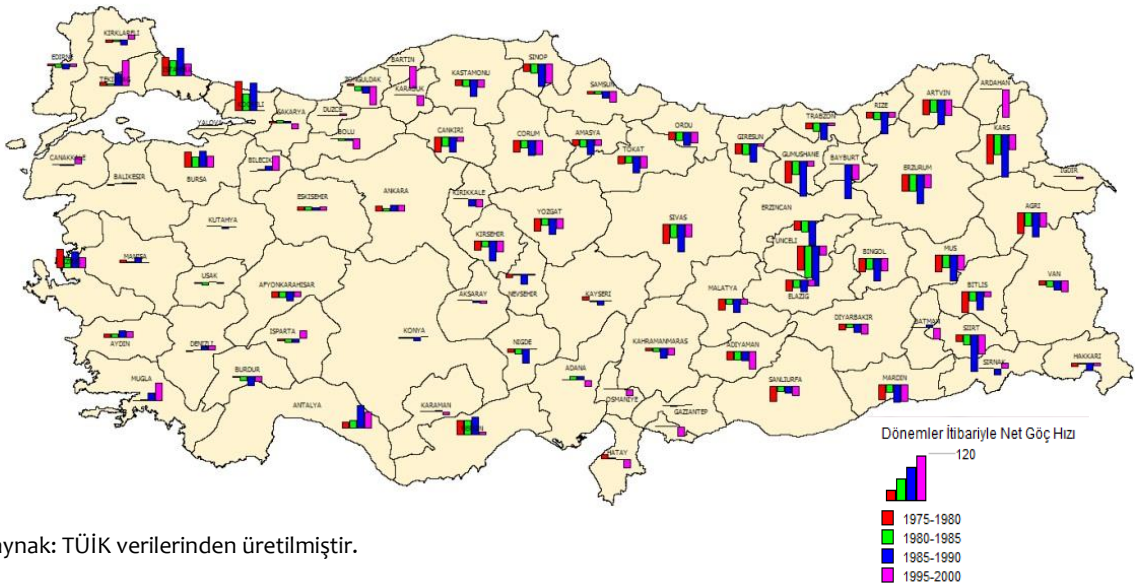

Kaynak: TÜİK verilerinden üretilmiştir.

102. İstanbul halen en çok göç alan il konumundadır. Her ne kadar İstanbul'un 2009-2010 döneminde göç alma oranında bir azalma, göç verme oranında bir artış ve net göç hızında bir miktar düşüş yaşanmış olsa da aldığı net göç diğer bölgelerden oldukça yüksektir. Alınan net göçün en fazla olduğu İstanbul 100 olacak şekilde bölgelerin net göçleri endekslenerek, bölgelerin görece durumu Tablo 3-2'de endeks sütununda özetlenmiştir.

Tablo 3-2: Düzey 1 Bölgelerinin Aldığı, Verdiği ve Net göçleri

Düzey1	Endeks* (1995-2000)	Endeks* (2010-2011)
TR1	100	100
TR2	17	13
TR3	45	1
TR4	20	35
TR5	22	41
TR6	1	-10
TR7	-23	-28
TR8	-57	-32
TR9	-19	-20
TRA	-28	-23
TRB	-27	-51
TRC	-52	-26
Standart Sapma	42	40

Kaynak: TÜİK verilerinden üretilmiştir.

Harita 3-5: Ortalama Net Göç Hızı (2008-2010)

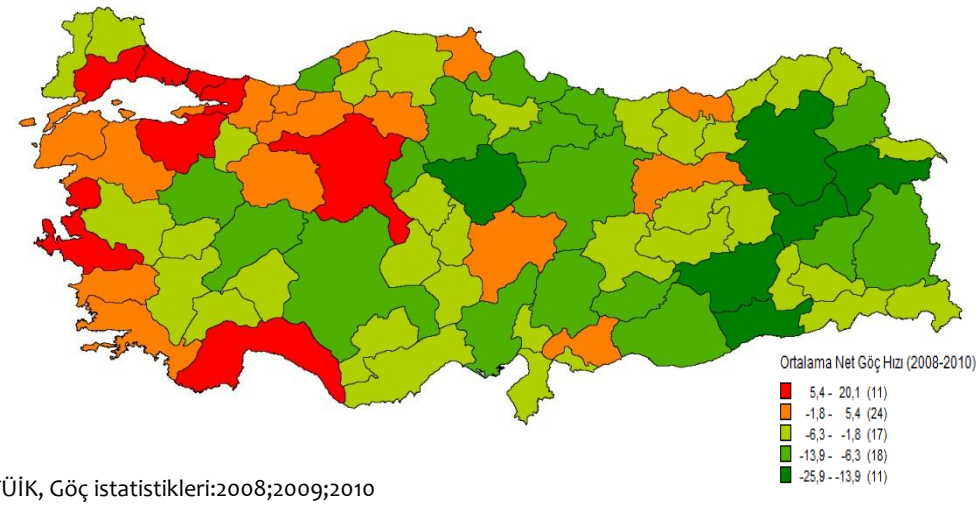

Kaynak:TÜİK, Göç istatistikleri:2008;2009;2010

3. Ülkemizde göçün yönü İstanbul başta olmak üzere genel olarak doğudan batıyadır. Bununla birlikte eğer ilin yakınında gelişmiş bir il var ise bu il çekim merkezi olarak göçün bir bölümünü almakta ve özellikle İstanbul'un yükünü azaltmaktadır.

103. İstanbul hem her bölgeden göç almakta hem de vermektedir. Genel olarak her bölgeden net göç alan istanbul 2007-2012 döneminde sadece Doğu ve Batı Marmara'ya net göç vermiştir.

104. Ege Bölgesinde İzmir, Aydın, Muğla gibi gelişmiş illerin olması iller arası göçün büyük bölümünün bölge içinde tutulabilmesinde etkili olmuştur. Ege Bölgesi illerinin yine kendi bölgesinin illerinden aldığı göçün toplam göç içerisindeki payı büyüktür.

105. Akdeniz Bölgesi'nde Antalya gibi net göç hızı yüksek olan bir ile sahip olması ve Adana, Mersin ve Hatay'ın da etkisiyle iller arası göçün bir bölümünü bölge içinde tutabilmiştir. Bölgenin en fazla göç aldığı diğer bir bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Göç alıp verilen diğer önemli bölgeler ise İstanbul, Ankara'yı da içeren Batı Anadolu ve Ege bölgeleri olmuştur.

106. Batı Anadolu Bölgesi en fazla göçü Orta Anadolu Bölgesi'nden almaktadır. Bununla birlikte komşu bölgeler olan Doğu Karadeniz , Akdeniz, İstanbul ve Ege Bölgesinden de göç almaktadır.

107. Orta Anadolu Bölgesi İstanbul, kendi bölgesi ve Batı Anadolu Bölgesinden göç alırken yine aynı bölgelere göç vermiştir. Ancak Batı Anadolu'ya verdiği göç daha fazladır. Kırşehir, Kırıkkale ve Yozgat coğrafi yakınlığın da etkisiyle Batı Anadolu'ya; Niğde, Nevşehir, Kayseri, Sivas, Aksaray illeri ise İstanbul'a daha fazla göç vermiştir. Bölgede göçün çekim merkezi konumunda alan Kayseri ise Niğde, Nevşehir, Yozgat, Sivas illerinden göç almaktadır.

108. Doğu Marmara Bölgesi yoğun olarak İstanbul ve kendi bölgesinden, nispeten az da olsa Doğu Karadeniz Bölgesinden göç almış ve yine kendi bölgesi ve İstanbul'a göç vermiştir. Kocaeli, Bursa ve Sakarya illeri göçün bölge içerisinde tutulmasında önemli rol oynamaktadır.

109. Batı Marmara Bölgesi yoğun olarak İstanbul'a göç verip istanbuldan göç almaktadır. Bölge içinde en fazla göçü alan ve veren il Tekirdağ olmuştur.

Harita 3-6: 2007-2012 Dönemi Düzey 1 Bölgeler Bazında Verilen Göç

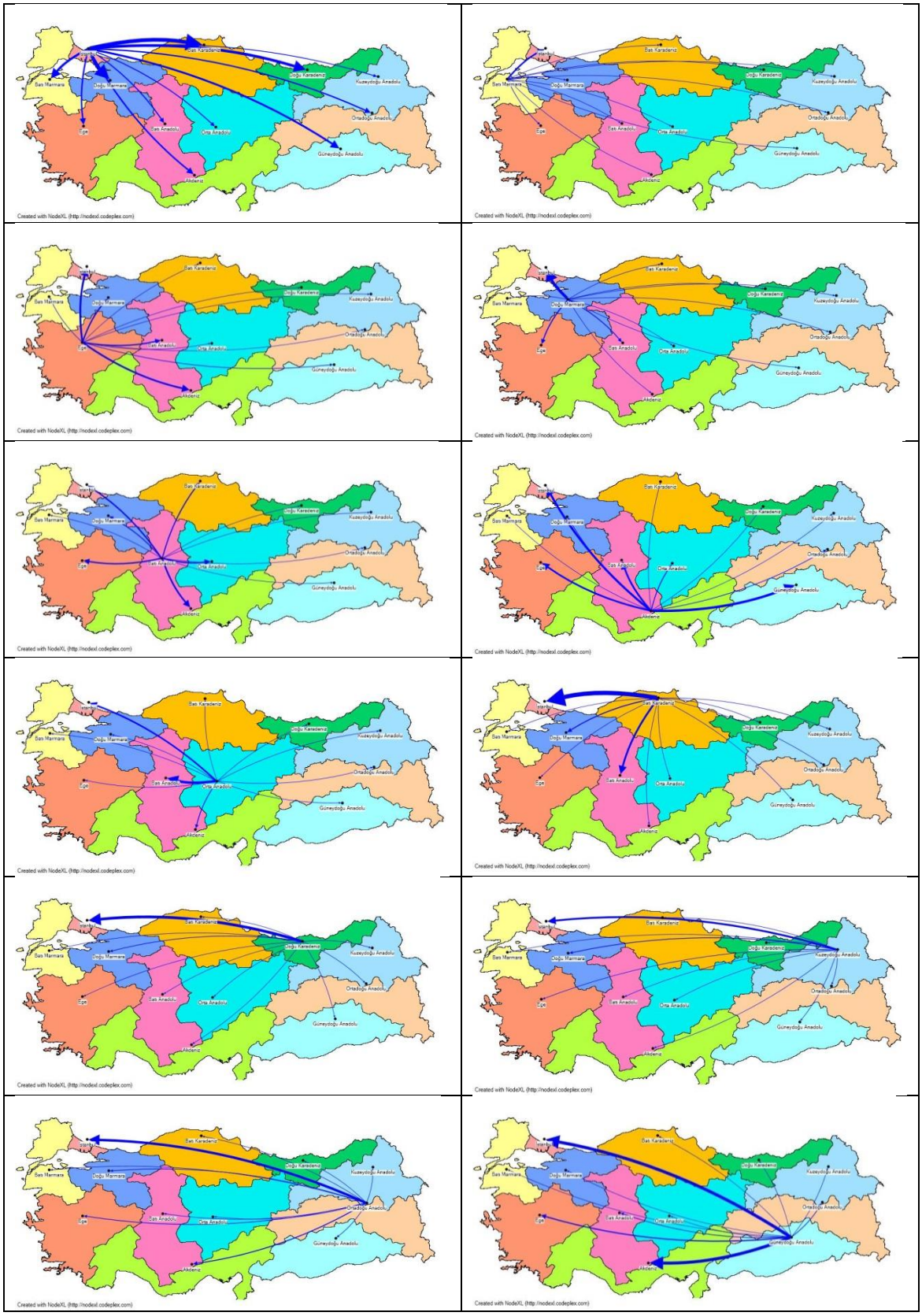

4. Özellikle doğu, güneydoğu ve Karadeniz bölgelerindeki illerin verdiği göçün bölge içerisinde tutulması eğilimini destekleyecek politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

110. Batı Karadeniz Bölgesi büyük oranda İstanbul'a kısmen de Batı Anadolu bölgelerine göç verirken, İstanbul'dan göç almaktadır. Bölgenin kendi illeri arasındaki hareketlilik ihmal edilebilecek kadar küçüktür. Genellikle coğrafi olarak yakın olan Çankırı ve Çorum illeri Ankara'ya göç ederken, Diğer iller İstanbul'u tercih etmiştir. Bölge içerisinde bölgeden en fazla göç alan il Samsun olmuştur.

111. Doğu Karadeniz Bölgesi İstanbul ve kısmen Doğu Marmara Bölgelerine göç verirken İstanbul'dan göç almıştır. Bölgenin kendi illeri arasındaki hareketlilik ihmal edilecek düzeyde küçüktür. Bölge içinde en fazla göç alan ve veren il Trabzon olmakla birlikte ilin net göç hızı negatiftir.

112. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Gaziantep gibi ekonomisi gelişmiş bir ili içermesi nedeniyle göçün bir bölümünü bölge içinde tutabilmiştir. Göçün diğer bölümü ise Akdeniz Bölgesine ve İstanbul'a verilmiştir.

113. İstanbul, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgelerinin aldığı ve verdiği göç için tek merkezdir. Bu bölgelerin kendi illeri arasındaki göçü ihmal edilecek kadar küçüktür. Ortadoğu Anadolu'da Erzurum, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde ise; Malatya ve Van olmuştur.

5. Türkiye'de eğitim durumunda genel olarak bir iyileşme olmakla birlikte, eğitim kadınlarda ve özellikle ülkenin doğu ve güney doğusunda hala önemli bir sorundur.

114. Türkiye'de okuma yazma bilmeyenlerin oranında önemli oranda azalma olmakla birlikte, okuma yazma bilmeyenlerin oranı kadınlarda ve özellikle ülkenin doğu ve güney doğusunda yüksektir.

115. 2010-2011 eğitim öğretim yılında ortaöğretimde net okullaşma oranı hem bölgeler arasında hem de cinsiyetler arasında farklılık göstermektedir. Türkiye'de ortaöğretimde net okullaşma oranı yüzde 69 olurken; kadınlarda yüzde 66, erkeklerde yüzde 72 olmuştur. Genel olarak ülkenin doğu ve güneydoğusunda net okullaşma oranı Ülke ortalamasının gerisinde kalmıştır.

Şekil 3-3: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla Bazı eğitim Göstergeleri (2012)

Okuma Yazma bilmeyenlerin oranı (6+ yaş) **Ortaöğretim Net Okullaşma Oranı**

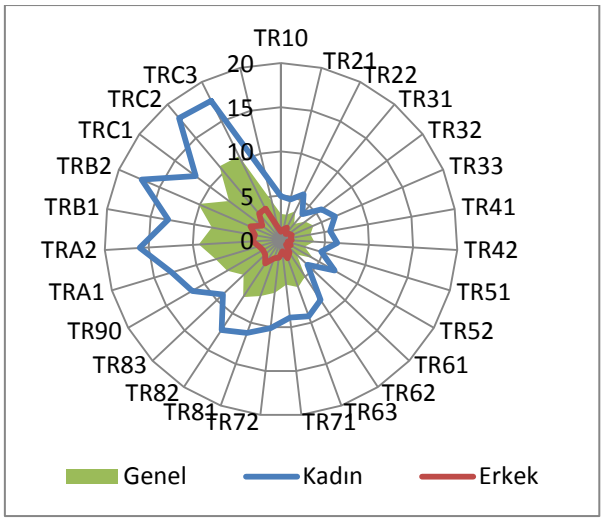

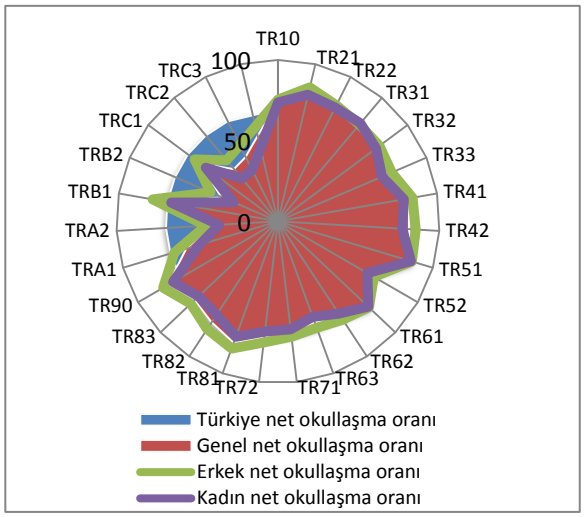

Kaynak: TÜİK, ADNKS Sonuçları 2011

116. Ülkemizde Düzey 2 Bölgeleri itibarıyla eğitim düzeyi en yüksek olan bölge TR51 (Ankara) Bölgesidir. TR51 (Ankara) Bölgesinde üniversite, yüksek lisans ya da doktora diplomasına sahip olanların 15 yaş üzerindeki nüfusa oranı yüzde 17,9 olurken, bunu en yakından takip eden TR31 (İzmir) Bölgesinde yüzde 12,7, TR10'da (İstanbul) yüzde 12,6, TR61'de (Antalya, Burdur, Isparta) yüzde 10,7 ve TR41'de (Bursa, Bilecik, Eskişehir) yüzde 10,2'dir.

Şekil 3-4: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla Eğitim Durumu (2011)

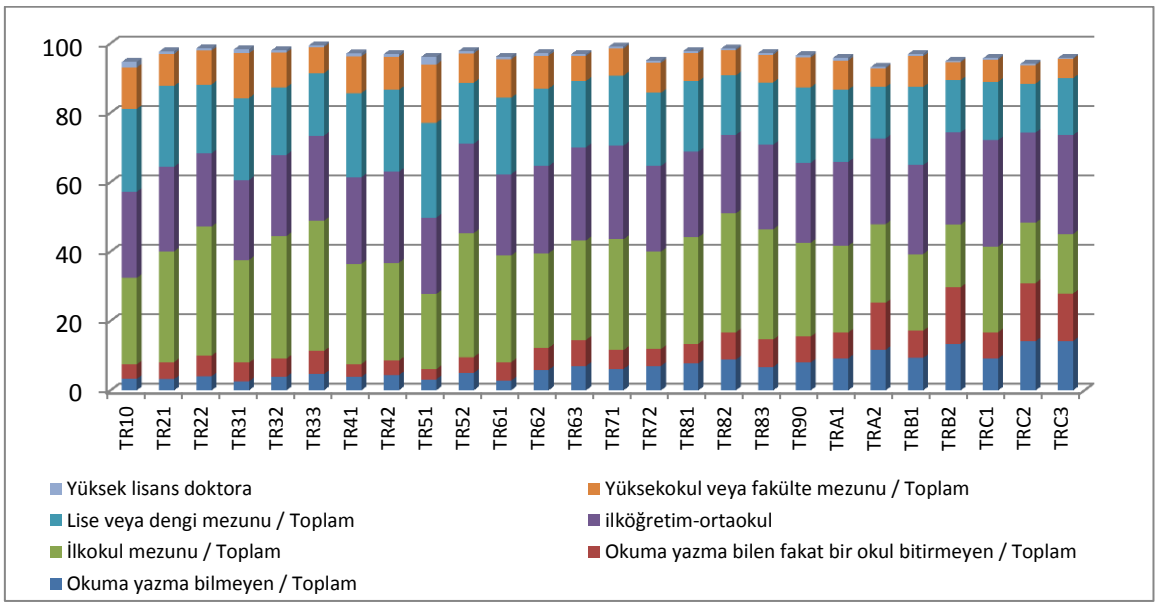

Kaynak TÜİK ADNKS Sonuçları 2011

6. *İşgücü, istihdam ve işsizlik yapısı bölgeler itibarıyla önemli düzeyde farklılıklar göstermektedir. Bölgelere özel istihdam politikaları geliştirilmesi*

117. Türkiye'de yıllar itibarıyla işgücüne katılma oranında önemli düzeyde azalma görülmektedir. İşgücüne katılma oranı, 1955 ve 2004 yılları arasında yüzde 80'lerden yüzde 40'lara doğru bir azalma eğilimi göstermiştir. Ancak 2004'ten sonra tekrar bir artış göstermiş, 2011 yılında yüzde 49,9'lar düzeyine çıkmıştır.

118. Türkiye'de işgücüne katılma oranındaki azalmanın temel nedenlerinden biri, tarımdan kopan kadınların işgücüne dahil olmamasıdır. Kadınlarda işgücüne katılma oranı 1960'lardan bu yana gerilemekle birlikte 2004 yılından bu yana artmaktadır.

Şekil 3-5: Türkiye'de yıllar itibarıyla işgücü durumu

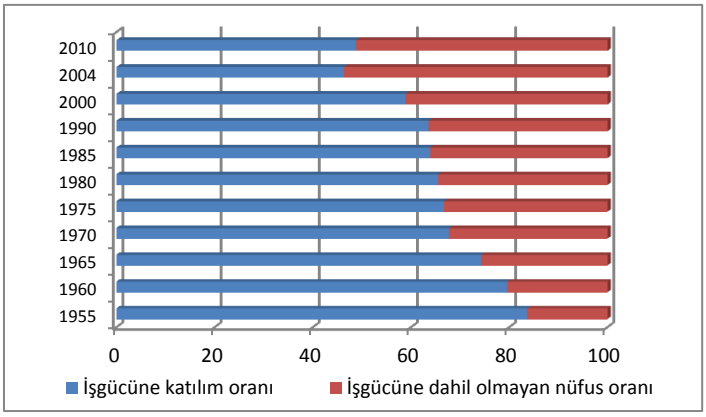

Kaynak: TÜİK Ekonomik ve sosyal göstergeler 1923-2006, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları; 2007;2008;2009;2010

119. Ülkemizin işgücü piyasasının temel özelliklerinden birisi çalışma çağı nüfusunun istihdamdan daha hızlı artmasıdır. 1988-2004 döneminde çalışma çağı nüfusu yıllık ortalama % 2,5 artarken, istihdam artışı % 1,3'tür. Hızla artan nüfusa yeterli iş imkânları sağlanamamaktadır.

120. İşgücüne katılım oranı, özellikle kadınların işgücüne daha fazla dahil olduğu turizm sektörünün hizmet yoğun olması nedeniyle turizm bölgelerinde yüksektir. İşgücüne katılım oranının en düşük olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesidir.

Harita 3-7: İller İtibarıyla İşgücüne Katılım Oranı (2011 Yılı)

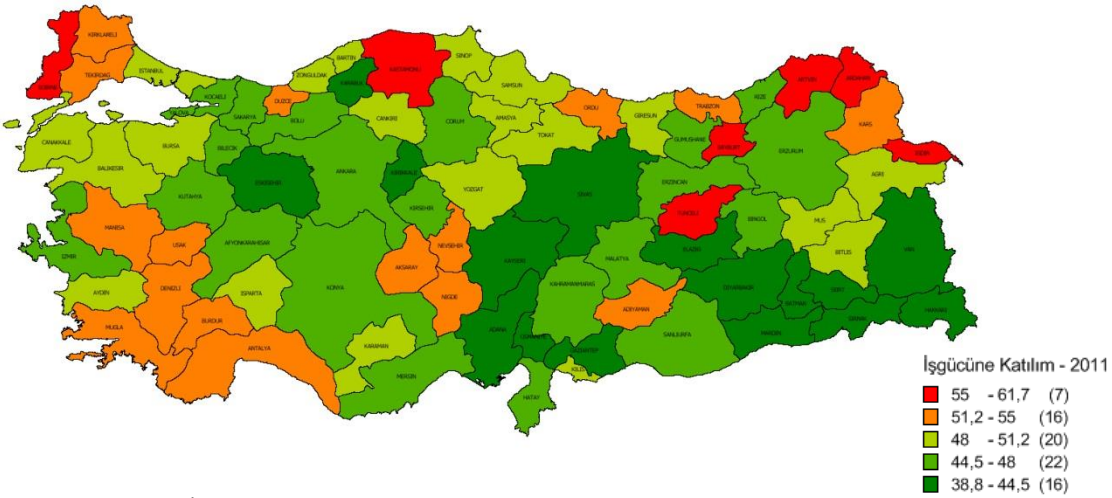

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları; 2011

121. 2001-2007 yıllarında Türkiye'de ve dünyada istihdamsız büyüme süreci yaşanmıştır. Bu süreçte dünyada özellikle imalat sanayinde üretim artarken, istihdam artmamış, hatta birçok ülkede azalmıştır. 2001-2003 dönemdeki büyüme daha çok verimlilik artışı kaynaklıdır.

122. İşsizlik oranı göç alan bölgelerde ve görece düşük gelirli bölgelerde yüksektir. 2011 Yılı itibarıyla Şırnak, Diyarbakır, Hakkari, Batman, Tunceli, Adana, Bitlis, Adıyaman illerinde işsizlik oranı oldukça yüksektir. İşsizlik oranının en düşük olduğu Düzey 2 Bölgesi ise TR82 (Kastamonu, Sinop, Çankırı) olmuştur.

Harita 3-8: İller İtibarıyla İşsizlik Oranı (2011)

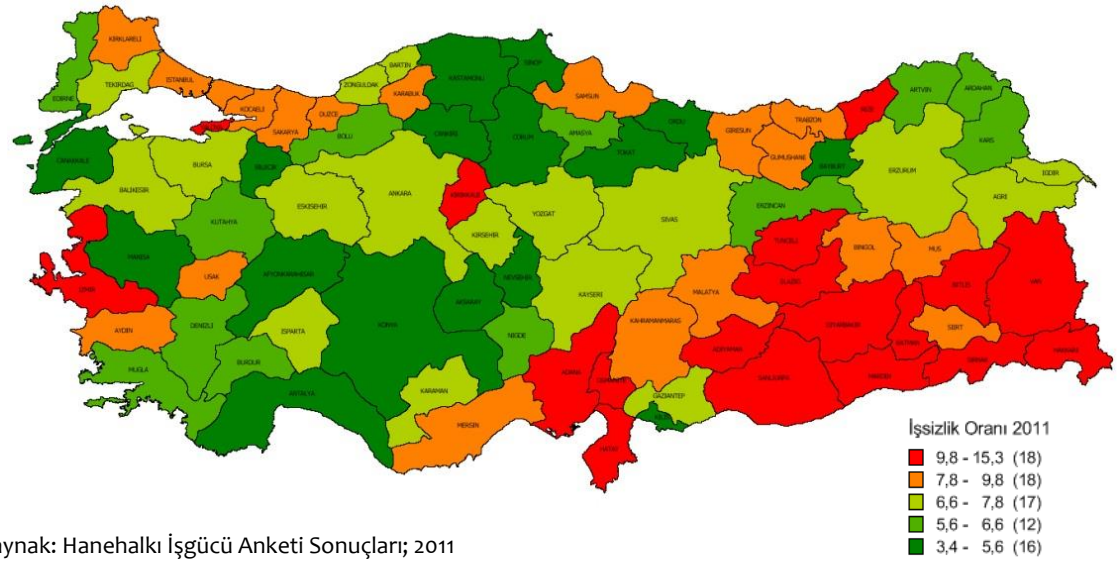

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları; 2011

123. Cinsiyete göre işsizlik oranları bölgeden bölgeye farklılık göstermekle birlikte kadınlarda işsizlik oranı genel olarak gelişmiş bölgelerde daha yüksektir. Türkiye'de

2012 yılı itibarıyla erkeklerde işsizlik oranı yüzde 8,5 olurken kadınlarda yüzde 10,8' dir. Ancak eğitim, kadınların işgücüne katılımını teşvik edici olmuştur. Üniversite eğitimi almış genç kadınların işgücüne katılım oranı erkeklerinkine yaklaşmıştır.

124. Ülkemizde genç işsizlik oranındaki yükseklik önemli sorunlardandır. İşsizlik oranı 15-24 yaş arasında, 25 yaş ve üzeri gruptakinden oldukça yüksektir. Genel olarak Karadeniz ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu (TR90 ve TRC3 hariç) Bölgelerinde gerek genç işsizlik, gerekse 25 yaş üzeri işsizlik oranları ülke ortalamasının altındadır.

Şekil 3-6: Yaş ve Cinsiyet İtibarıyla İşsizlik Oranları 2012

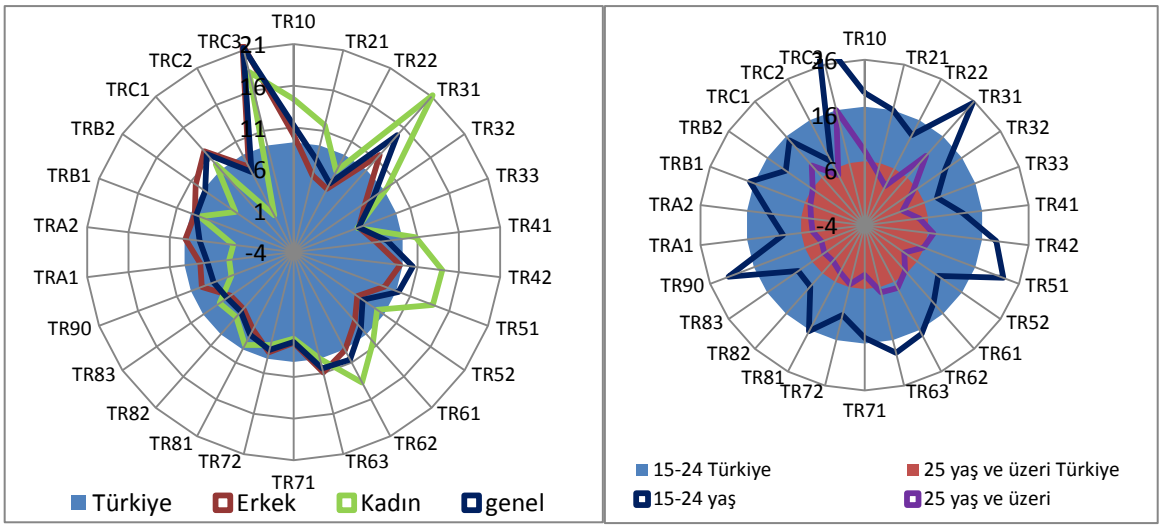

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları; 2012

Şekil 3-7: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla İşgücünün Eğitim Durumu

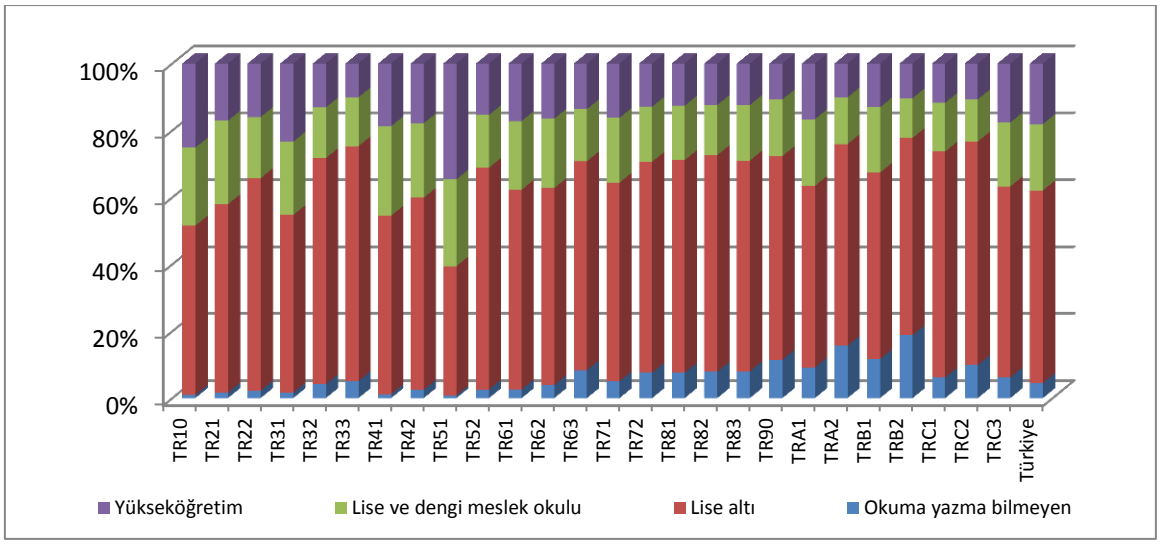

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları; 2012

125. Ankara başta olmak üzere üç büyük metropol eğitimli işgücünü çekmektedir. Paralel yapı sergileyen işgücü ve istihdamda eğitim düzeyinin en yüksek olduğu bölgeler Ülkenin en gelişmiş metropolleri olan TR51 (Ankara) TR31 (İzmir) ve TR10 (İstanbul)

olurken, eğitim düzeyi en düşük bölgeler ise TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) Düzey2 bölgeleri olmuştur.

126. Tarımdan kopan nüfus özellikle emek yoğun hizmetler sektöründe ve sanayi sektörlerinde istihdam edilmiştir. Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımında yapısal değişiklikler meydana gelmiş, hizmetler sektörünün istihdamdaki payı 1988 yılından 2010 yılına gelindiğinde; yüzde 38'lerden, yüzde 55'lere yükselmiştir. Ayrıca 2000'li yıllara kadar istihdamda en büyük paya tarım sektörü sahipken, bu tarihten sonra en yüksek paya hizmetler sektörü sahip olmuştur. 2005-2010 arasında istihdamın sektörel dağılımında önemli bir değişim görülmezken 2011 yılında sanayinin payında bir artma, hizmetlerin payında ise bir azalma görülmektedir.

Şekil 3-8: Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı (1988-2012)

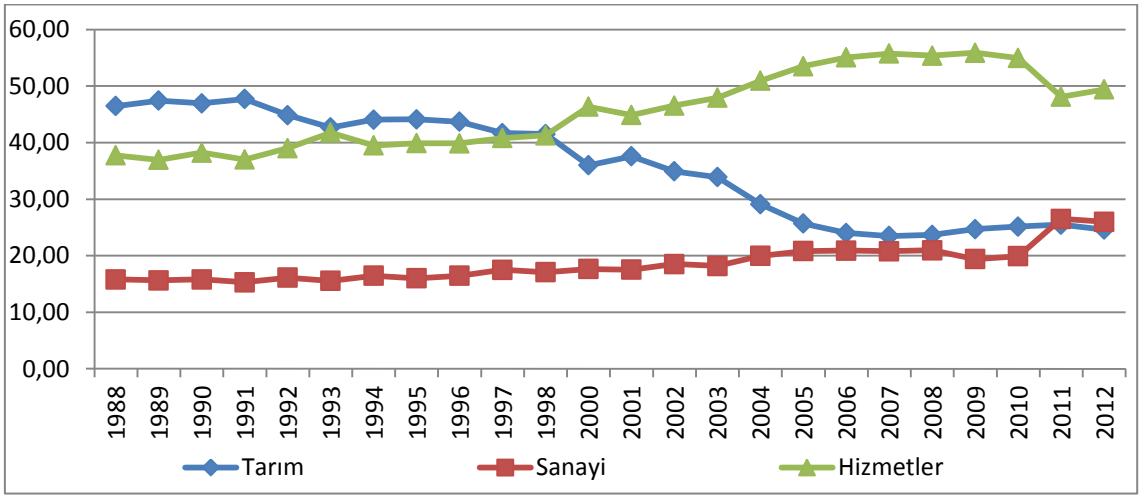

Kaynak: TÜİK

127. Üç büyük metropol ve İstanbul metropol art bölgesi sanayi ve hizmet istihdamını yoğun olarak barındırmaktadır. Modern tarımsal üretim tekniklerinin kullanılmadığı ve buna bağlı olarak, tarımsal verimliliğin düşük olduğu görece düşük gelirli yörelerde, tarım kesiminde çalışanların, toplam istihdam içerisindeki payının göreli olarak yüksek olması beklenmektedir. Bu bağlamda Karadeniz, Anadolu'nun iç ve doğu kesimleri ile TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak) Düzey2 Bölgelerinde tarımın istihdamdaki payı Türkiye ortalamasının üzerinde, hizmetler ve sanayi sektörlerinde ise ortalamanın altındadır. Genel olarak Marmara Bölgesi ve Gaziantep'in de içinde olduğu TRC1 Bölgesinde sanayinin istihdamdaki payı Türkiye ortalamasının üzerinde olurken, hizmetler ve tarımda ortalamanın altındadır. Ankara'da sadece hizmetler sektörü ülke ortalamasının üzerinde, tarım ve sanayi ülke ortalamasının altındadır. Akdeniz ve Anadolu'nun güneyinde tarım ve hizmetler Ülke ortalamasının üzerinde olurken, sanayi ortalamanın gerisindedir. İzmir ve İstanbul'da ise hem hizmetler hem de sanayi sektörleri ülke ortalamasının üzerindedir.

Şekil 3-9: Düzey 2 Bölgelerinde İstihdamın Sektörel Dağılımı (2012)

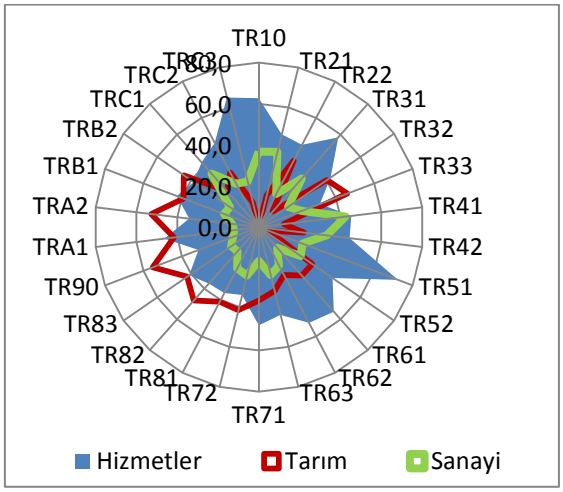

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları; 2012

3.2 Ekonomik Yapı, Girişimcilik ve Yenilik

7. Türkiye'de gelir dağılımı doğu-batı yönünde önemli düzeyde bir farklılaşma göstermektedir. Ancak bölgelerarası gelir dağılımındaki eşitsizlik son dönemlerde azalma eğilimindedir.

128. Bölgelerarası gelir dağılımındaki eşitsizlik hala önemini korumaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik 1975-2000 dönemi için illerin logaritmik kişi başına geliri üzerinden varyasyon katsayıları (gelirin standart sapmasının ortalamasına oranı) hesaplanarak (Şekil 3-10) incelenmiştir. Bölgelerarası gelir dağılımı farkı 1975-1990 döneminde hızlı artarken, 1990-1995 döneminde artış hızı azalmış, 1995' den sonra ise nisbeten azalma eğilimine girmiştir.

Şekil 3-10: 1975-2000 Döneminde Düzey 2 Bölgeleri Varyasyon Katsayısı

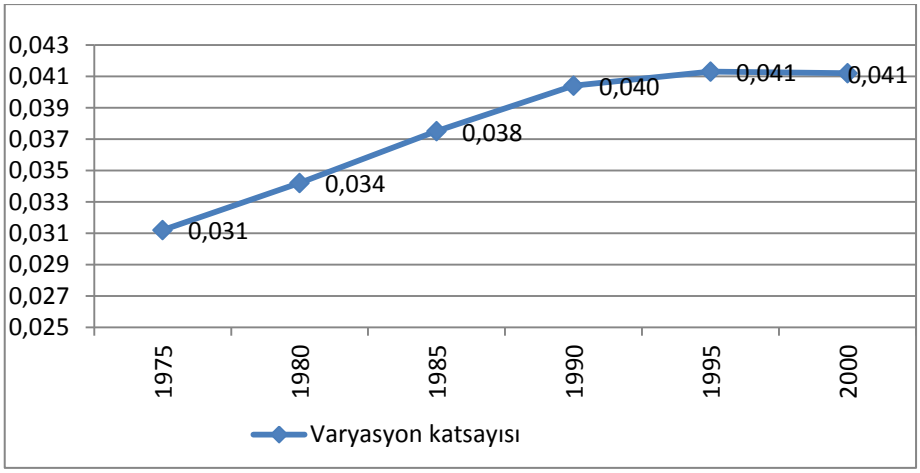

129. Bölgeler arasında gelir dağılımı farkı 1995-2008 Döneminde Gini katsayılarına göre genel olarak azalma eğilimindedir. Gini katsayısının en düşük olduğu yıl 1999 yılı

olurken, GSYİH ve GSKD verilerine göre gelir düzeyi en yüksek ve en düşük olan düzey 2 bölgeleri arasındaki fark 1995 yılında 5,6 iken 2008 yılında 4,3 kata düşmüştür (Şekil 3-11).[8]

Şekil 3-11: 1995-2008 Döneminde Gini Katsayıları ve Kişi Başına GSYİH Farkları

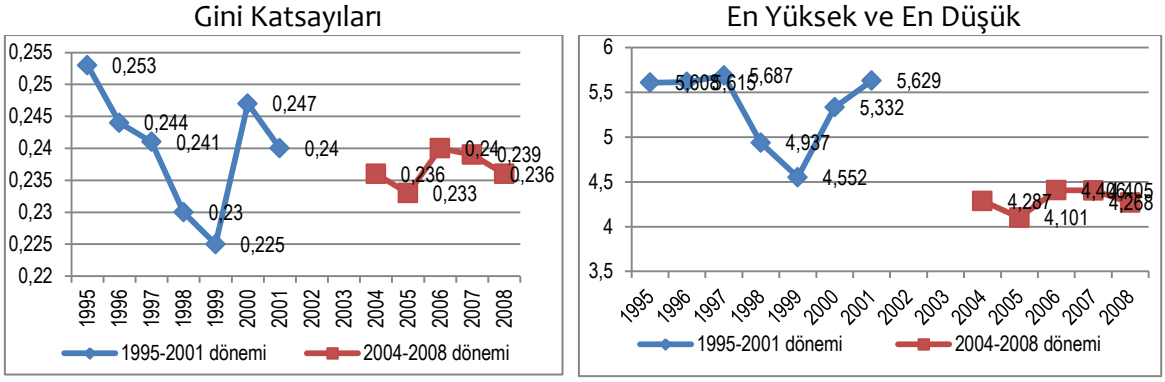

Kaynak: TÜİK verileri (1): ADNKS'ye göre yenilenen yıl ortası nüfus projeksiyonları kullanılarak güncellenmiştir.

130. OECD ülkelerine yönelik Düzey 3 bazında yapılan çalışmaya göre 1995-2005 döneminde Gini katsayı en yüksek olan ülke Türkiye'dir. Her ne kadar OECD çalışmasında 1995-2001 dönemi kişi başına GSYİH değerleri kullanılmışsa da, Şekil 3-11'den görüldüğü üzere 2004-2008 döneminde de GSKD ile hesaplanan Gini katsayısı da yüksektir.

131. Türkiye'de gelir dağılımında doğu-batı yönünde bir farklılaşma görülmektedir. 2006-2008 yılları kişi başına GSKD ortalamasına göre, Türkiye'nin gelir düzeyi en yüksek olan bölgeleri, Edirne-Ankara hattında yer alan bölgeler ile Antalya'nın içinde yer aldığı TR61 ve İzmir bölgeleri olurken, Şanlıurfa'dan Ardahan'a çizilen sınırın gerisinde kalan bölgeler ise gelir düzeyi en düşük olan bölgelerdir.

[8] Gini hesaplama yöntemi EK-3.1'de sunulmaktadır.

Harita 3-9: 2006-2008 Ortalama Kişi Başına GSKD Değerleri (TR=100)

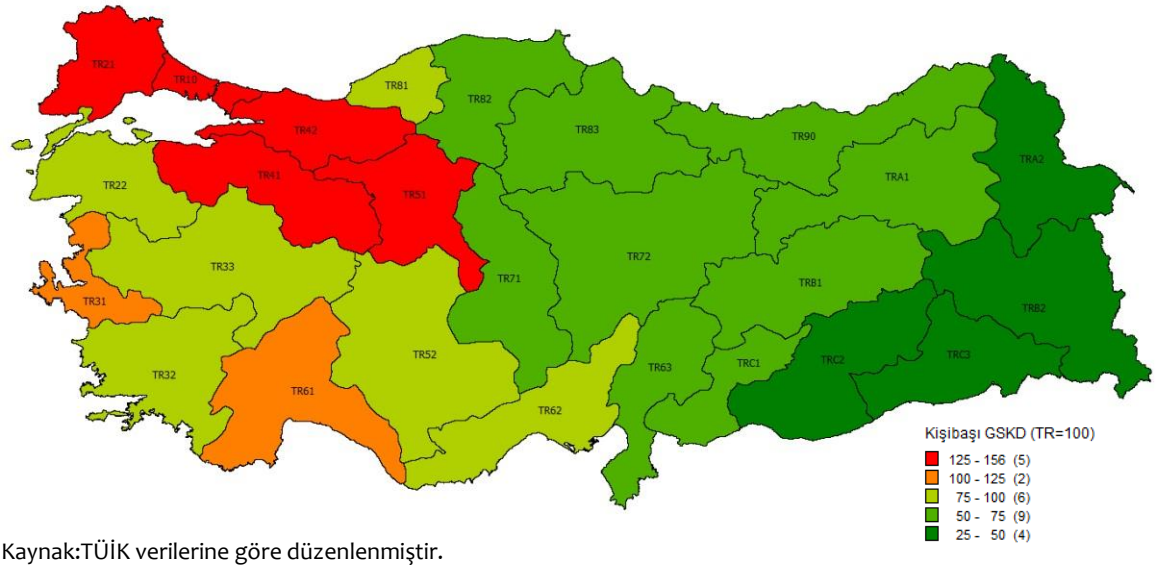

Kaynak:TÜİK verilerine göre düzenlenmiştir.

132. Genel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Düzey 2 bölgelerinde hem kişi başına GSKD hem de büyüme hızı ülke ortalamasının gerisinde yer alırken, TRC3 Bölgesi 2004-2008 Döneminde yıllık büyüme hızı en yüksek olan bölgeler arasında yer almıştır. Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerinden oluşan TRC3 Bölgesi kişi başına gelir sıralamasında 2004 yılında 26. sırada iken, 2008 yılında üç sıra yükselerek 23. sıraya çıkmıştır. Büyüme hızı en düşük olan bölgeler ise TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) Bölgeleri olmuştur.

133. Genel olarak Marmara Bölgesinde kişi başı GSKD ve yıllık büyüme oranı ortalamanın üzerindedir. İstanbul ve Ankara'da kişi başına GSKD ortalanın üzerinde; büyüme hızı ortalama civarında olmuştur. Antalya, Burdur, Isparta'nın içinde yer aldığı TR61 Bölgesi ve İzmir ise gerek kişibaşına GSKD gerekse büyümede bu illerin gerisinde kalmıştır.

Şekil 3-12: : 2004-2008 Döneminde Kişi Başına GSKD ile GSKD Yıllık Büyüme Oranlarının (Cari Fiyatlarla) Karşılaştırılması

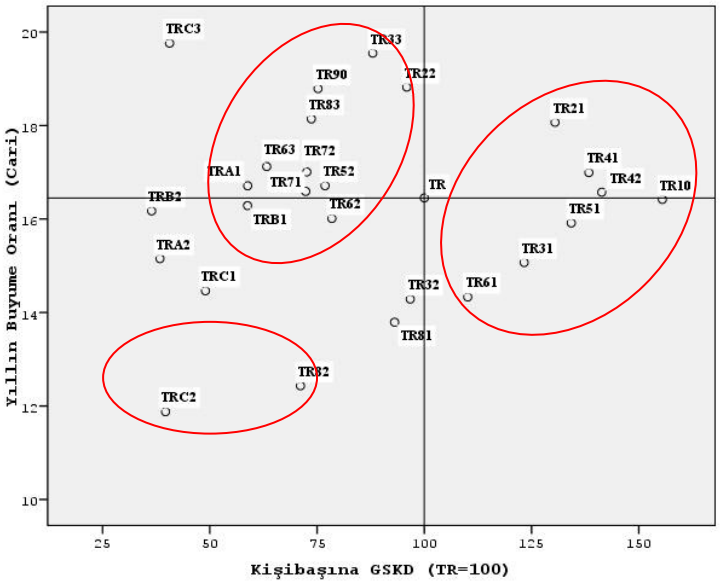

134. Türkiye'de tarımdan sanayi ve hizmetlere bir geçiş yaşanmaktadır. 1995-2008 dönemi boyunca GSYİH ve GSKD içinde tarımın payı tüm düzey 2 bölgelerinde azalırken, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı genel olarak artmıştır.

135. Genel itibarıyla bütün bölgelerde hizmetler sektörünün GSKD içerisindeki payı tarım ve sanayiye göre yüksektir. GSKD'in büyük olduğu düzey 2 bölgelerinde tarımın payı, düşük gelirli bölgelerde ise sanayinin payı daha azdır .

Harita 3-10: Kişi başına Gayrisafi Katma Değerin Sektörel Dağılım (2008, 1.000 TL)

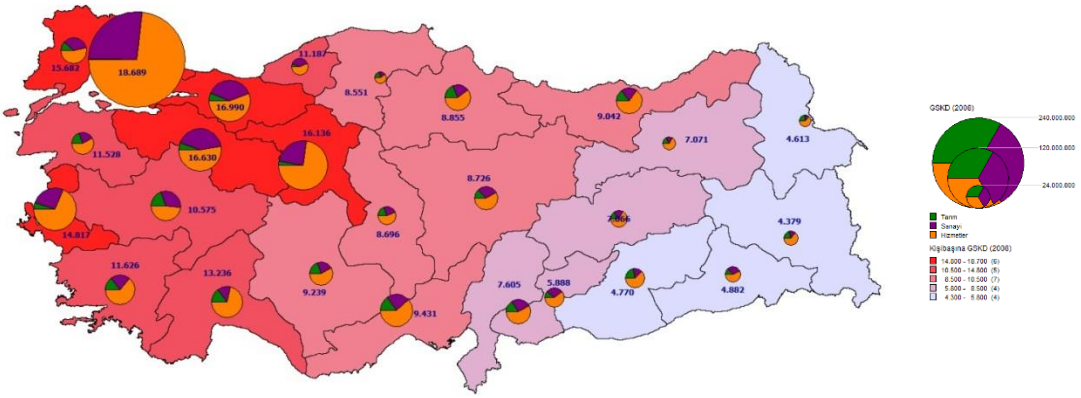

136. Türkiye sanayinin en çok yoğunlaştığı üç bölge olan İstanbul, TR42 ve İzmir Bölgelerinde sanayiden hizmetler sektörüne bir geçiş yaşanmıştır. Hizmetler sektörünün yoğunlaştığı Ankara'da ise hizmetlerin payında bir miktar azalma, sanayinin payında artma olmuştur.

Şekil 3-13: Bölgelerin Tarım, Sanayi ve Hizmetler Ayırımında Ekonomik Yapısı

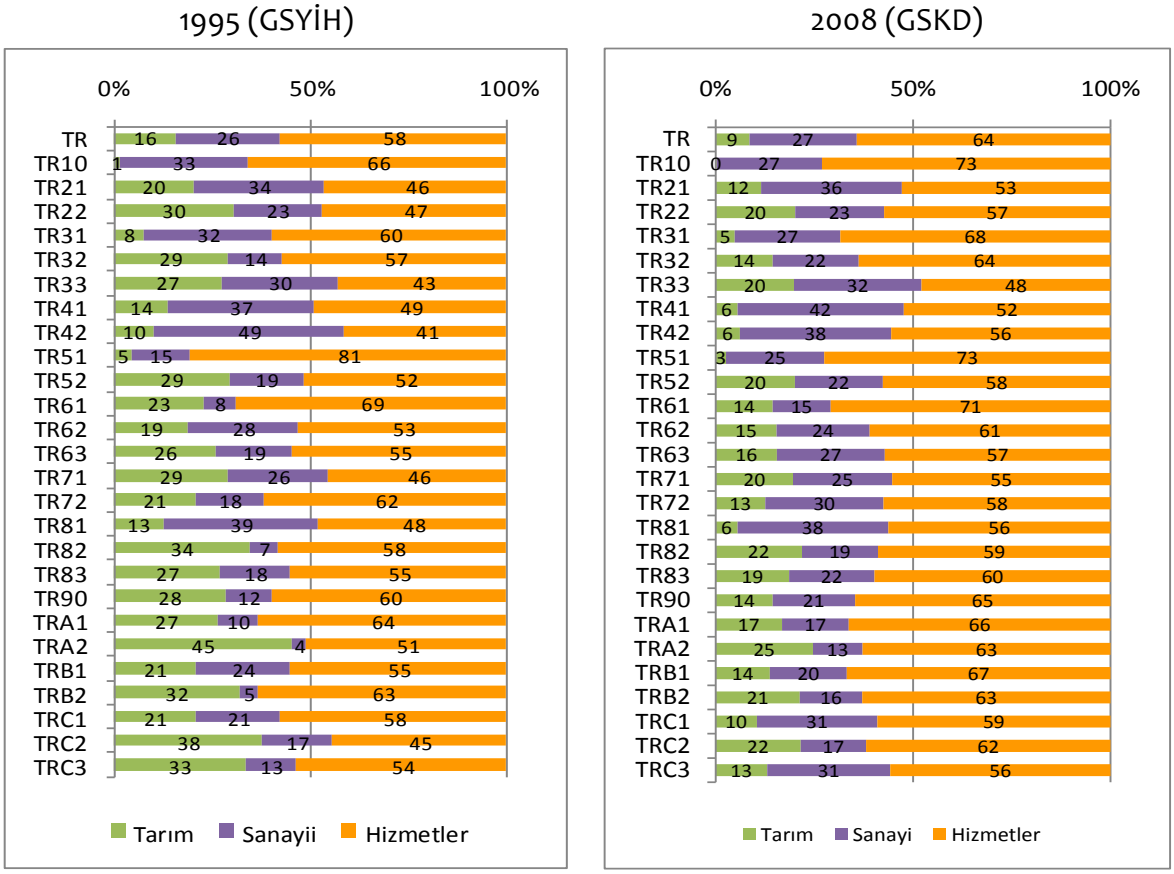

Kaynak TÜİK 1995;2008.

137. İstanbul'dan Ankara'ya uzanan koridorda yer alan yüksek gelirli bölgeler ile İzmir ve TR81 bölgelerinde 2008 yılı GSKD verilerine göre tarım sektörünün göreli payı son derece düşük olup ekonomik yapı sanayi ve hizmetler odaklıdır. Diğer bölgelerde tarımın payı Türkiye ortalamasının üzerindedir (Şekil 3-13).

8. *Türkiye'de ekonomik yapı içerisinde göreli payı giderek azalan tarım sektöründe, illerin bulunduğu coğrafi koşullara ve tarımdaki ürün çeşitliliğine bağlı olarak tarımsal üretimden elde edilen gelir, bölgeler arasında farklılık göstermektedir.*

138. Hektar başına bitkisel üretimden elde edilen gelir Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında yüksek olurken, genel olarak Doğu Anadolu'da düşük olmuştur. Hektar başına bitkisel üretim değeri en düşük il olan Ardahan ile en yüksek il olan Rize arasında büyük fark bulunmaktadır. En yüksek değere sahip Rize ilinde hektar başına bitkisel üretimden elde edilen gelir 1,2 milyon TL iken Ardahan'da ise yaklaşık 200 TL'dir. Rize ilinin coğrafi yapısı sebebiyle, toplam işlenen tarım alanı (808 ha) oldukça düşük olmasına rağmen ildeki çay üretiminin pozitif katkısı ile yüksek kazanç sağlanmıştır.

Harita 3-11: İller İtibarıyla Hektar Başına Bitkisel Üretim Geliri, Kişi Başına Bitkisel Üretim ve Canlı Hayvan Varlığı Değerleri (2011)

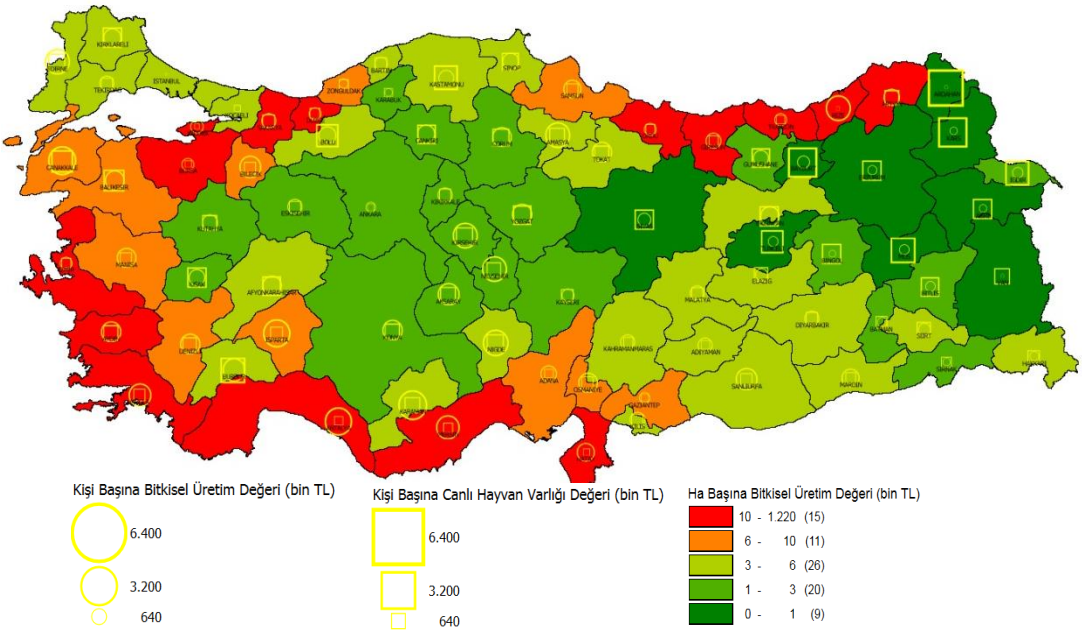

140. **Ülke genelinde canlı hayvan varlığı değeri en yüksek olan bölge tarıma elverişli olmayan Doğu Anadolu bölgesi olmuştur.** Ankara'nın doğusunda yer alan Orta Anadolu illerinde kişi başına bitkisel üretim değeri ve canlı hayvan varlığı değeri birbirine yakın olurken, özellikle Doğu Karadeniz'de canlı hayvan varlığı değeri bitkisel üretim değerinin gerisindedir. Marmara Bölgesinde ise sadece Tekirdağ ve Balıkesir'de kişi başına canlı hayvan varlığı değeri ilin kişi başına bitkisel üretim değerlerinin üzerinde olmuştur.

9. ***İmalat sanayi İstanbul başta olmak üzere Marmara ve Ege Bölgelerinde yoğunlaşmıştır, ancak son dönemde Anadolu'da yeni sanayi odakları ortaya çıkmaktadır.***

141. Türkiye'de son 50 yılda imalat sanayi işyeri sayısı yaklaşık 100, istihdam ise 10 kat artmıştır. TR4 (Doğu Marmara) Düzey1 Bölgesi imalat sanayinde en hızlı büyüyen bölgelerden biridir. Batı Marmara Bölgesinin imalat sanayi işyeri sayısının ülke içindeki payı 1964 yılında yüzde 4 iken 2001 yılında yüzde 4,8'e yükselmiş, yıllık ortalama büyüme hızı ise binde 41 ile ülke ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.Önemli sanayi merkezlerinden olan Ege Bölgesinde ortalama yıllık büyüme hızı ülke ortalamasına yakın gerçekleşmiştir. Batı Anadolu Bölgesinde ise imalat sanayi işyerlerinin Türkiye içindeki payında önemli bir artış görülmemektedir. Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu ve Ortadoğu Anadolu Bölgeleri tarihsel olarak da en az işyeri ve istihdam oranına sahip bölgeler olmuştur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi hem işyeri sayısı hem de istihdamda ülke ortalamasının üzerinde büyüyen bölgelerden olmuştur.

Şekil 3-14: Yıllar İtibarıyla İmalat Sanayi İşyerlerinin Düzey 1 Bölgelerinde Dağılımı (%)

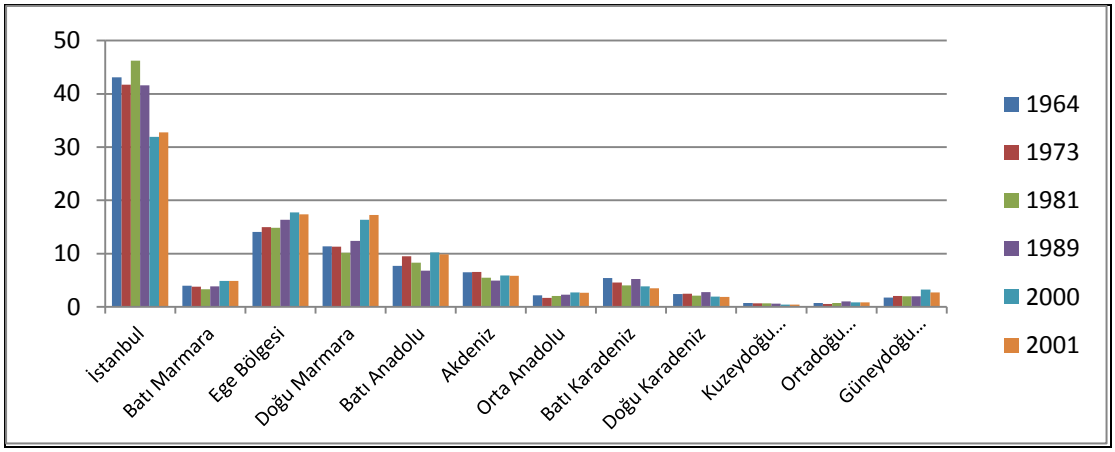

Kaynak; DİE, 1964, 1973, 1981, 1989, 2000 ve TÜİK 2001 İmalat Sanayi Sayımlarından derlenmiştir.

Şekil 3-15: Yıllar İtibarıyla İmalat Sanayi İstihdamının Düzey 1 Bölgelerinde Dağılımı (%)

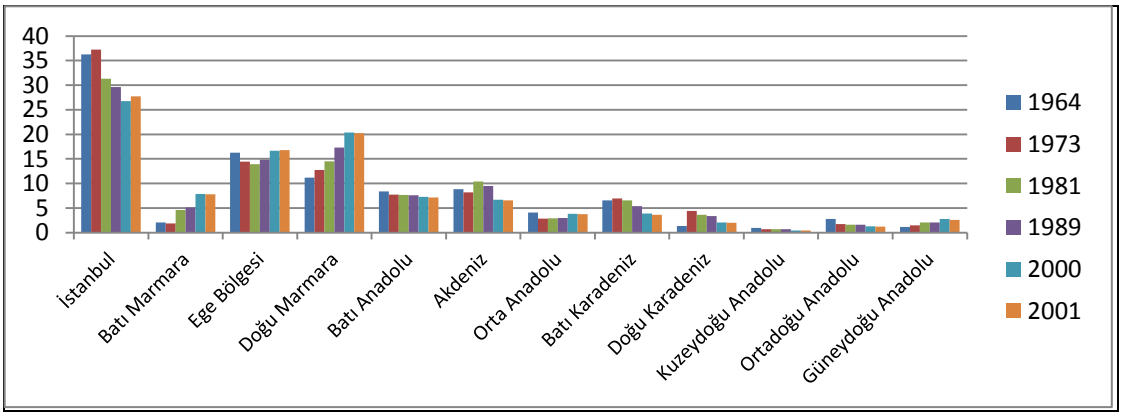

Kaynak; DİE, 1964, 1973, 1981, 1989, 2000 ve TÜİK 2001 İmalat Sanayi Sayımlarından derlenmiştir.

142. İstanbul, tarihsel süreçte en önemli sanayi merkezi olmuştur. Türkiye'de imalat sanayi İstanbul ve Marmara Bölgesinde yoğunlaşmıştır. İmalat sanayi işyerlerinin ve istihdamın ortalama yüzde 50'si bu bölgededir. 1964 yılında Türkiye'deki imalat sanayi işyerlerinin yüzde 43'ü, istihdamın ise yüzde 36,3'ü İstanbul'da yer almıştır. 2001 yılına gelindiğinde bu oranlar azalmış, işyerlerinin yüzde 32,8'i istihdamın ise yüzde 27,7'si Bölgede yer almıştır, bu eğilim 2009[9] yılında da devam etmiştir. İstanbul'da 1964- 2001 Döneminde işyeri sayısındaki yıllık ortalama artış binde 28, istihdamda ise binde 27 olmuştur.

143. İmalat sanayi İstanbul'dan Doğu Marmara'ya kayma eğilimindedir. İstanbul'un İmalat sanayi istihdamı yüzde 35'den yüzde 33'ye gerilerken, TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) Bölgesinin yüzde 5,5'den 8'e yükselmiştir. Özellikle, ülkenin doğusunda kalan diğer bölgelerde istihdamın yıllık ortalama artış hızı ülke ortalamasının üzerinde olsa da payında önemli bir gelişme olmamıştır.

[9] 2003-2009 yılarına ait imalat sanayii verileri işyerleri çalışan sayısına göre ayrılmamıştır. Bu nedenle kapsam farkından dolayı önceki seri ile birlikte değerlendirilememektedir.

10. *Bölgeler arasında sektörel çeşitlilik açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Az sektörlü bir yapı sergileyen bölgelerde, geleneksel sanayi olarak da adlandırılan tarım ve hammaddeye bağlı düşük teknolojili sektörler yığılırken, sektörel çeşitliliğin yüksek olduğu bölgelerde, geleneksel sektörlerle birlikte yüksek teknoloji sektörler de yığılmıştır.*

144. Sektörel uzmanlaşma en fazla büro makinaları ve bilgisayar imalatında olmuştur. Türkiye'de düzey 2 bölgeleri itibarıyla en yaygın olan sektörler geleneksel sanayi olarak da adlandırılan tarım ve hammaddeye bağlı düşük teknolojili sektörler olmuştur. Uzmanlaşmanın olduğu diğer sektörler ise tütün, diğer ulaşım araçları imalatı, giyim eşyası imalatı, derinin tabaklanması ve işlenmesi, basım ve yayım plak kaset vb. kayıtlı medya, radyo televizyon haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı, geri dönüşüm sektörleridir. Tütün ürünleri imalatı sektöründeki dönemler arası bu fark, üretim yapısından ziyade Örneklem birim sayısının az olması nedeniyle örneklemde yeterince temsil edilememesinden kaynaklanmaktadır. Geri dönüşüm sektöründe de benzer bir durum yaşanmış, bu sektörleri ihtiyatlı değerlendirmek gerekir.

Şekil 3-16: İstihdama Göre Sektörel Uzmanlaşma (Herfindahl Endeksi)

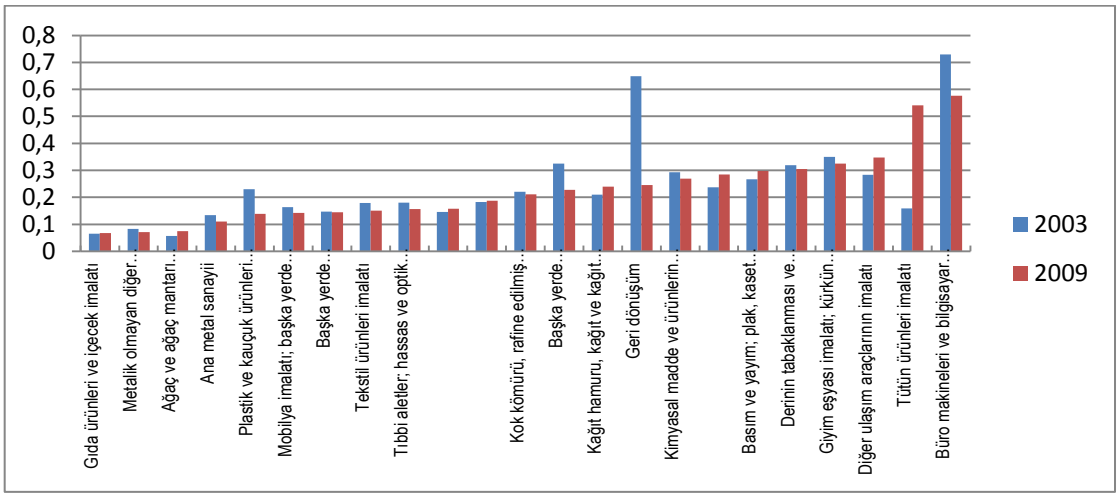

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri verilerinden hesaplanmıştır.

145. Sektörel çeşitlilik açısından bölgeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Genellikle sektörel çeşitliliğin yüksek olduğu bölgelerde kişi başına GSKD yüksek olurken, az sektörlü bir yapı sergileyen bölgelerde kişi başına GSKD düşüktür. Yüksek teknoloji sektörlerinin yığınlaştığı bölgelerde sektörel çeşitlilik yüksektir. Bölgelerde sektörel çeşitlilik arttıkça, düşük teknoloji sektörlerinde yığınlaşma azalmaktadır.

Şekil 3-17: İstihdama Göre Bölgelerde Sektörel Çeşitlilik[10] (Herfindahl Endeksi)

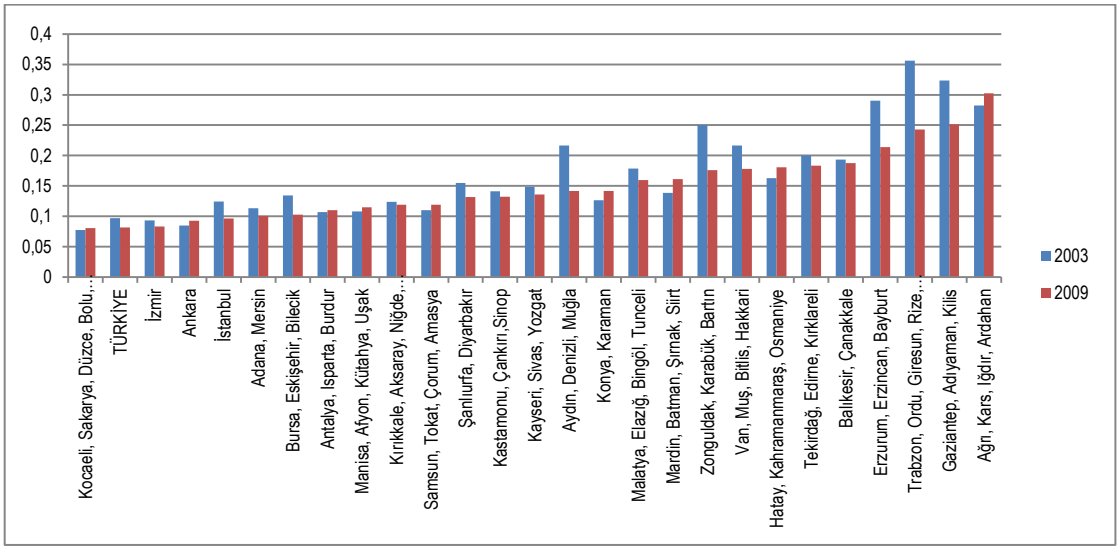

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri verilerinden hesaplanmıştır.

146. İstanbul, Ankara, Manisa ve İzmir yüksek teknolojili[11] imalat sanayinin hem yoğunlaştığı hem de yığıldığı illerdir. Ülke imalat sanayinin yaklaşık yüzde 6'sını oluşturan Ankara'da 2003-2009 döneminde ileri teknoloji sektörlerindeki payında önemli bir artış, genel ve diğer teknoloji gruplarının payında ise nisbeten daha az artış olmuştur. İzmir'de yüksek, orta-yüksek, orta-düşük ve düşük teknoloji sektörlerinde yığılma olmuştur. İmalat sanayi istihdamında yüzde 9,5 ile en büyük paya sahip ikinci bölge TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) Düzey 2 Bölgesinde orta-yüksek teknoloji sektörleri yığılmıştır. istihdamdaki payını yüzde 5,5'den 8'e artırarak beşinci sıradan üçüncü sıraya yükselen TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) Bölgesinde orta-yüksek ve orta-düşük teknoloji sektör grupları yığılmıştır.

147. İleri teknolojili sektörlerde Ankara en hızlı büyüyen bölge olurken, TR33 (Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak), İzmir, İstanbul, TR83 (Samsun, Tokat, Amasya, Çorum) Bölgelerinde ileri teknolojili sektörlerde bir yığılma olmuştur. Orta-yüksek teknoloji sektöründe istihdam payını artırma eğiliminde olan önemli bölgeler ise sırasıyla İzmir, TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgeleridir.

[10] Bölgelerdeki çeşitliliği ortaya koyabilmek amacıyla herfindahl endeksi düzey 2 bölgeleri itibarıyla hesaplanmıştır. 0 ile 1 arasında değer alan bu endeksde, değerlerin 0'a yakın olması bölgede pek çok sektörün yaygın olduğu, 1'e yakın olması ise bir yada birkaç sektörün olduğu anlamına gelmektedir.

[11] Çalışmada Eurostat ve OECD'nin NACE rev.1.1'de 3 dijitte belirlediği teknoloji sınıflaması kullanılmıştır. Buna göre; yüksek teknoloji: NACE rev 1.1'in 35.3; 24.4; 30; 32; 33 kodlu sektörlerinden, orta-ileri teknoloji: 31; 34; 24 (24.4 hariç); 35.2;35,4; 35,5; 29 kodlu sektörlerden, orta-düşük teknoloji: 23; 25; 26; 35,1; 27;28 kodlu sektörlerden, düşük teknoloji: 15; 16; 20; 21; 22; 36; 37 kodlu sektörlerden oluşmuştur.

Harita 3-12: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla İmalat Sanayinin Genel Yapısı (2009)[12]

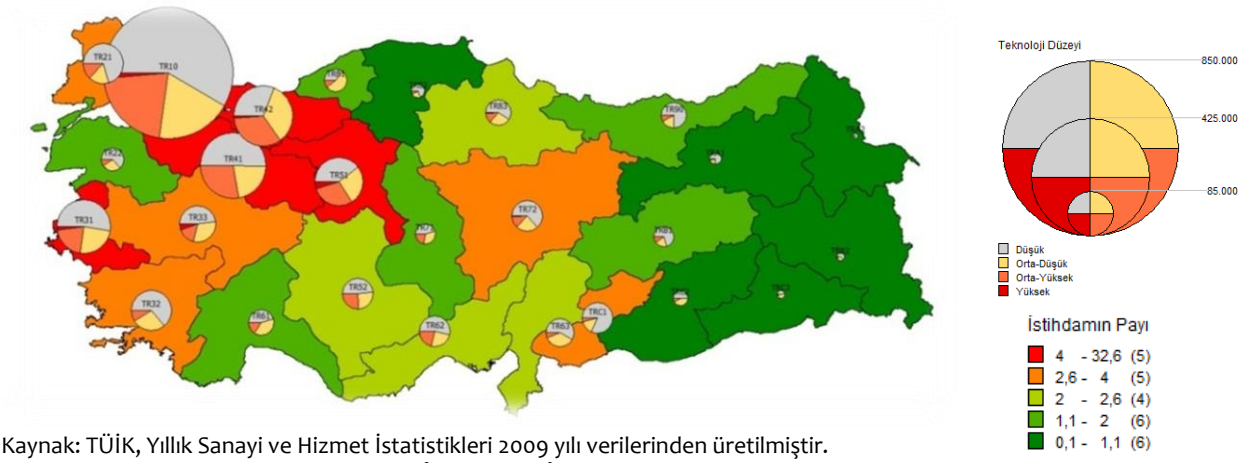

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri 2009 yılı verilerinden üretilmiştir.

Harita 3-13: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla İmalat Sanayinin Teknoloji Yığılmaları (2009)

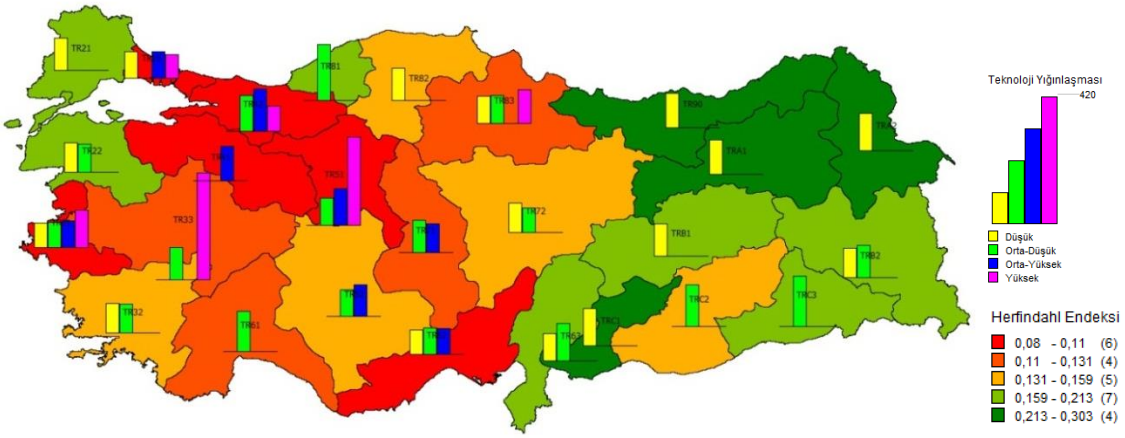

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri 2009 yılı verilerinden üretilmiştir.

148. Nace ikili[13] sınıflamada büro makineleri ve bilgisayar imalatı sektörü sadece İstanbul ve Ankara'da yığılmıştır. Harita 3.14'de 2 dijitte Düzey 2 Bölgelerinde öne çıkan sektörel yığılmalar özetlenmiştir. Karadeniz Bölgesi ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde genel olarak gıda, ağaç ve metalik olmayan diğer mineral ürünleri yığılırken, Ülkenin güney doğusunda; gıda, tekstil, metalik olmayan mineral ürünleri ve plastik ürünler imalatı öne çıkmaktadır.

[12] Harita 3-12'de istihdamın ülke içindeki payları renkler ile bölgede istihdamın büyüklüğü çizilen daire grafiklerinin büyüklüğü ile verilmiştir. Daire grafiğinin içinde yer alan gri renk, düşük teknolojili sektörlerin bölge içindeki payını; sarı, orta düşük teknolojili sektörlerin; turuncu, orta yüksek teknolojili sektörlerin; kırmızı ise yüksek teknolojili sektörlerin bölge içindeki payını temsil etmektedir.

[13] NACE ikili gruplarda tütün ve geri dönüşüm sektörlerinde istihdam sayısı az olduğundan çalışmada ihmal edilmiştir. Harita 3-14'de bölge isminde * olan bölgelerde istihdam ülke istihdamının yüzde 1'inden daha azdır.

Harita 3-14: Düzey 2 Bölgelerinde Öne Çıkan Sektörel Yığılmalar (2009)

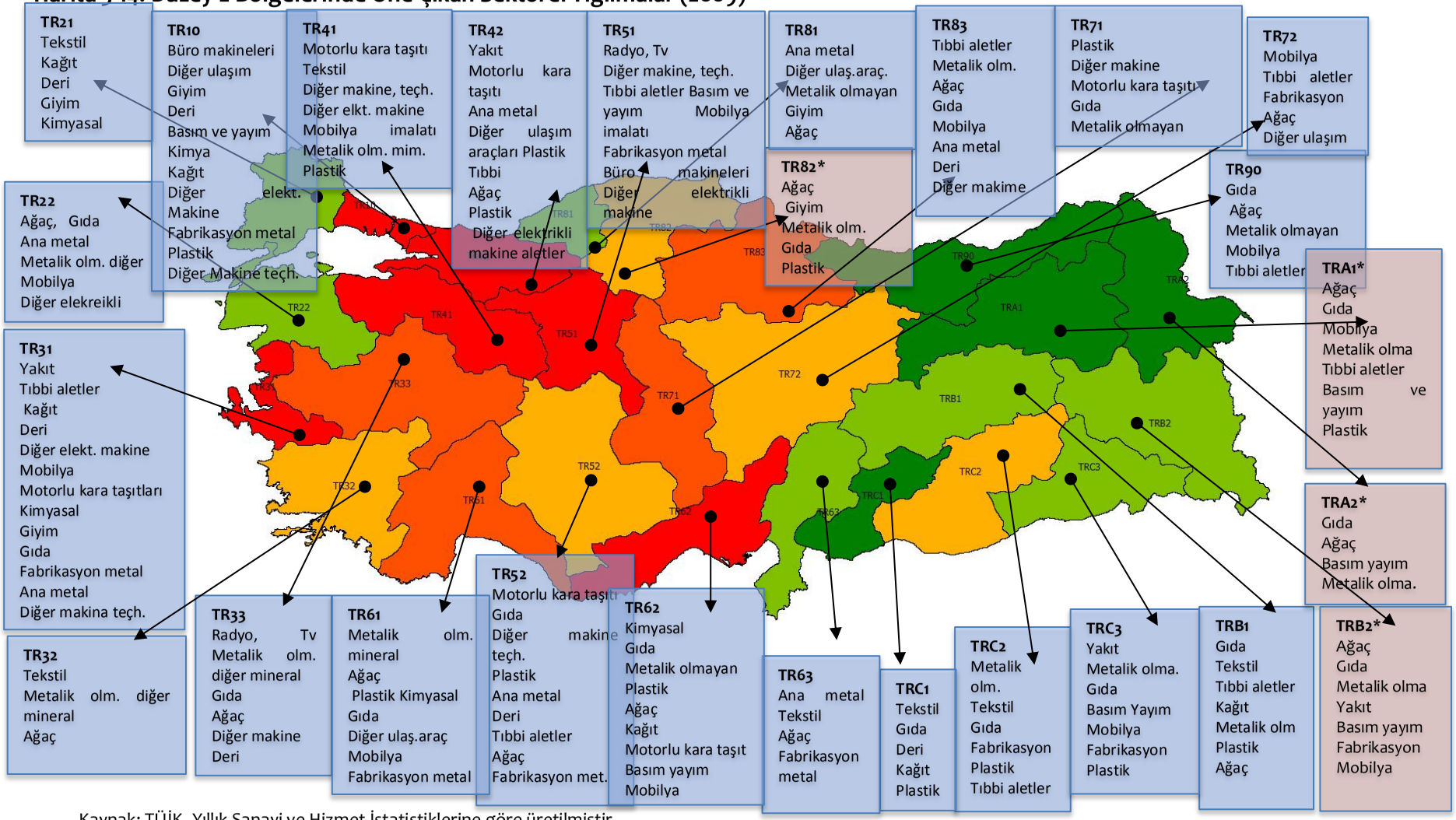

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerine göre üretilmiştir.

149. İmalat sanayiinde verimliliği en yüksek bölge TR42 Bölgesidir. İstihdam başına ciro verimlilik açısından önemli bir gösterge olarak düşünüldüğünde verimliliği en yüksek bölgeler sırasıyla TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), İzmir, TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TR63 (Hatay, Karamanmaraş, Osmaniye), TR62 (Adana, Mersin), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) bölgeleri olurken; verimliliğin en düşük olduğu bölgeler sırasıyla TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) ve bölgeleri olmuştur. Ana metal sanayinin yığınlaştığı bölgelerde kişi başına ciro daha yüksek tespit edilmiştir.

150. İstihdam başına ücret TR81 (Zonguldak, Bartın Karabük), TR42 (Kocaeli, Bolu, Düzce, Sakarya, Yalova) bölgelerinde en yüksektir. Genel olarak ülkenin doğu ve güney doğusu ile Karadeniz Bölgesinde (TR81 hariç) istihdam başına ücret düşüktür.

Şekil 3-18: İstihdam Başına Ciro ve Ücret

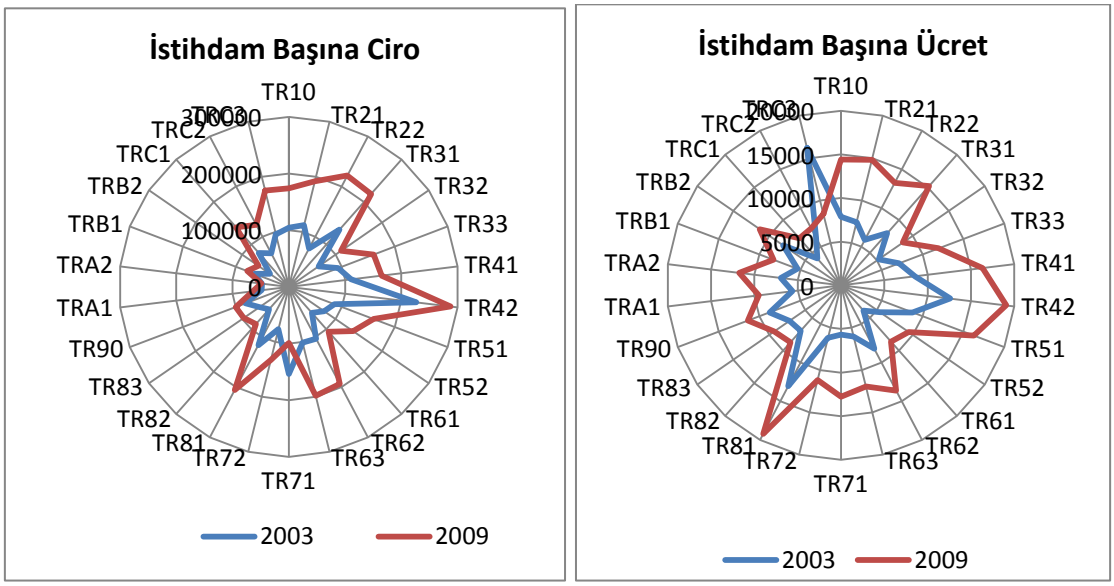

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri

11. *Kümelenme konusunda bilinç ve örgütlenme düzeyi artmakta, küme oluşumlarının desteklenmesi yönünde yürütülen çabalar rekabet gücü açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.*

151. Kümelenme yaklaşımı, işletmelerin birbirleriyle ve üniversiteler, meslek kuruluşları ve araştırma enstitüleri ile bağlantılarını ve işbirliklerini güçlendirerek, gerek bütün olarak kümenin gerekse tarafların rekabet gücünün artırılmasına yöneliktir. Küme içinde sağlanan iletişim, etkileşim, işbirliği ve güven ortamı ile işletmeler arasındaki rekabet, yeni bilgilerin oluşmasını ve yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece, kümedeki aktörlerin ortak çabalarıyla bölgelerin verimlilik düzeyi artabilmekte, yenilik yapma kapasitesi gelişmektedir. Bu çerçevede, kümelenme yaklaşımı hem işletmelerin ve diğer aktörlerin birbirine yakınlıklarını, hem de aktörler arasındaki ilişkiler ağını kapsamakta ve rekabet avantajının unsurları olarak görmektedir.

152. Kümelenme bölgesel rekabet gücünün artırılmasındaki önemli bir araç haline gelmekte, kamu kesiminin kümelenme politika ve uygulamalarında ilerlemeler sağlanmaktadır. Bölgesel ve sektörel politikaların bir uygulama aracı olarak kümelenme yaklaşımının ülkemizde önemi giderek artmış ve ulusal ve bölgesel strateji dokümanlarının bir parçası haline gelmiştir. Kümelenme alanında başta Ekonomi Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Kalkınma Ajansları olmak üzere birçok kurum faaliyet göstermektedir. Bu kurumlar kümelenmelerin geliştirilmesi konusunda çeşitli proje ve çalışmalar uygulamaktadır. Kalkınma Bakanlığı tarafından kümelenme politikalarının ve destek uygulamalarının koordinasyonunu sağlamak üzere "Kümelenme Yönetişim Modeli" hazırlanmıştır.

153. Türkiye Küme ve Potansiyel Küme Haritasına göre (Harita 3-15) Türkiye'de 35 küme (başlangıç, gelişme veya olgunluk aşamasında) ve 321 potansiyel küme (fikir aşamasında) tespit edilmiştir. 35 kümenin; 18 tanesi başlangıç, 14 tanesi gelişen, 3 tanesi de olgunluk aşamasındadır. 35 kümenin kesişen öncelikleri ulusal stratejilerle uyumlu olarak yenilik, uluslararasılaşma ve ihracat olarak tespit edilmiştir. Türk sanayisinin rekabet edebilirliğini ve verimliliğini artıracak yüksek teknolojili ürünlerin üretildiği ve ulusal düzeyde önemi haiz kümelerin desteklenmesi amacıyla 2012 yılında yayımlanan Kümelenme Destek Programı Yönetmeliği yürürlüğe konulmuştur.

Harita 3-15: Küme ve Potansiyel Kümeler

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı, sh 32, 2012, KOBİ-İşbirliği ve Kümelenme Projesi – Ortak Rekabet Alanları Strateji Raporu

154. Ülkelerin yenilik kapasitesi diğer pek çok faktörün yanı sıra Ar-Ge faaliyetlerine yapılan harcamalar ve bu alana ayrılan insan kaynağı ile doğrudan ilgilidir. Ar-Ge harcamaları, kamu kesimi, üniversiteler ve özel sektör tarafından yapılmaktadır. Özel kesim Ar-Ge harcamalarının artırılması, Ar-Ge faaliyetlerine yönlendirilen toplam kaynakların artırılması, Ar-Ge faaliyetlerinin etkinleştirilmesi ve özel kesimin sürdürülebilir rekabet gücüne kavuşması açısından önemli görülmektedir.

12. *Ar-Ge, yenilik ve girişimcilik konusunda metropoller öncü rol oynamakta, yeni endüstriyel odaklar bu konulardaki kapasitelerini geliştirmekte, düşük gelirli bölgeler ise durağan bir görüntü sergilemektedir.*

155. Türkiye'de 2000'li yılların ortalarından bu yana Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetleri dikkate değer düzeyde hızlanmıştır. Nitekim, Türkiye genelinde 2000'li yılların ikinci yarısından

itibaren patent ve marka tescillerinde hızlı bir artış yaşanmaktadır (Şekil 3-13). Bununla birlikte, patent ve marka tescilleri metropol kentlerde yoğunlaşmış, her üç patent veya marka tescilinden yaklaşık ikisi 3 metropolde (İstanbul, Ankara, İzmir) gerçekleşmiştir.

Şekil 3-19: Türkiye'de Marka ve Patent Tescil Sayısı

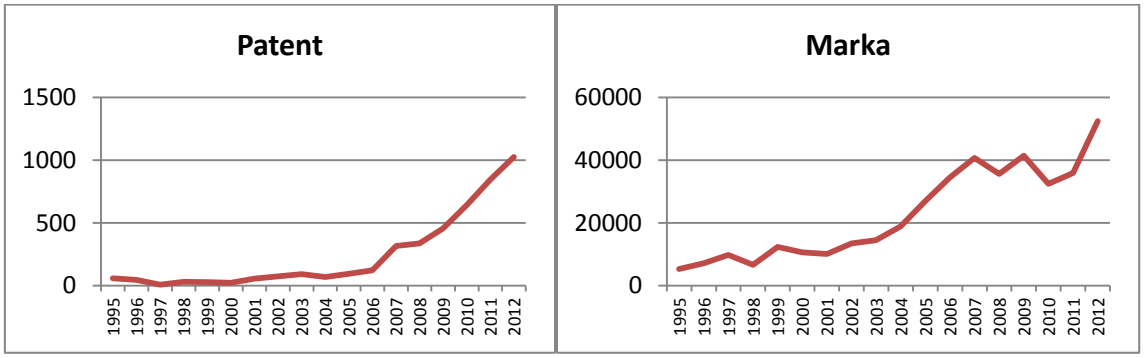

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü

156. Ülkemizde de hem toplam Ar-Ge harcamaları hem de özel sektör tarafından yapılan Ar-Ge harcamalarının payı artış eğiliminde olup kamu sektörü payını geçmiş durumdadır. Son yıllarda yaşanan bu artışta üniversitelere ayrılan araştırma bütçelerinde yaşanan artışın yanı sıra Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın projeleri ile TÜBİTAK, KOSGEB ve kalkınma ajansları tarafından sağlanan destekler önemli rol oynamıştır.

157. Dünya genelinde özel sektörün Ar-Ge ve yenilik harcamalarını finanse etmek amacıyla kapsam, miktar ve uygulama derinliği açısından farklı araçlar kullanılmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri banka kredileri, vergisel teşvikler ve hibe olarak gözlemlenen devlet yardımları ile girişim sermayesi ve bireysel katılım yatırımcısı uygulamalarıdır. BDDK verilerine göre, Mart 2013 itibarıyla toplam banka kredileri içerisinde KOBİ kredilerinin payı yaklaşık % 25,7 olmuştur. İşletmelerin kredi temininde özellikle düşük gelirli bölgelerde teminat sağlama sorunu yaşadığı bilinmektedir. Bu nedenle, finansmana erişim güçlüğü çeken işletmelerin hem banka kredilerine erişimini kolaylaştırıcı mekanizmalar geliştirilmesi hem finansman alternatiflerinin geliştirilmesi önemlidir.

158. Ar-Ge konusundaki vergisel teşvikler 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun ile sağlanmaktadır. Söz konusu Kanun, Ar-Ge harcaması yapan işletmelere kurumlar vergisi, gelir vergisi ve damga vergisi indirim ve istisnaları ile sigorta prim desteği sağlamaktadır. Vergi avantajlarının yanı sıra üniversite ve kamu araştırma merkezlerinin Araştırma Altyapıları Programıyla desteklenmesi özel kesimin yenilik yeteneklerinin geliştirilmesine katkıda bulunurken, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın projeleri ile TÜBİTAK, KOSGEB ve kalkınma ajansları tarafından sağlanan hibe destekleri de özel sektör açısından önemli bir finansman kaynağı olmaktadır.

159. Girişim ve işletmelerin büyümesini ve yeni pazarlar elde etmesini kolaylaştıran, yatırım dönemi sonunda da ortaklıktan ayrılmayı içeren finansman aracı olan girişim sermayesi ülkemizde yaklaşık 15 yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen yeterince gelişmemiş ve özellikle İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmıştır.

160. Girişim sermayesinin daha küçük ölçekte ve kurumsal girişim sermayesi şirketleri yerine deneyimli iş adamları tarafından uygulaması olarak görülebilecek bireysel katılım

yatırımcısı uygulaması da ülkemizde yeni filizlenmeye başlamış ve Hazine Müsteşarlığı bu uygulamaya yasal bir çerçeve kazandırmıştır. Bu yasal çerçeveye göre bireysel katılım yatırımcıları gerekli koşulları yerine getirdiğinde Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen lisansa sahip olabileceklerdir.

161. Ar-Ge harcamaları ve Ar-Ge personeli, metropol kentler ile büyük sanayi odaklarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır (Harita 3.16). Bu dağılımın etkileri, bölgelerin Ar-Ge kapasitesi ve performası göstergelerine de yansımaktadır.

Harita 3-16 Ar-Ge Harcamaları ve İşgücü (2011)

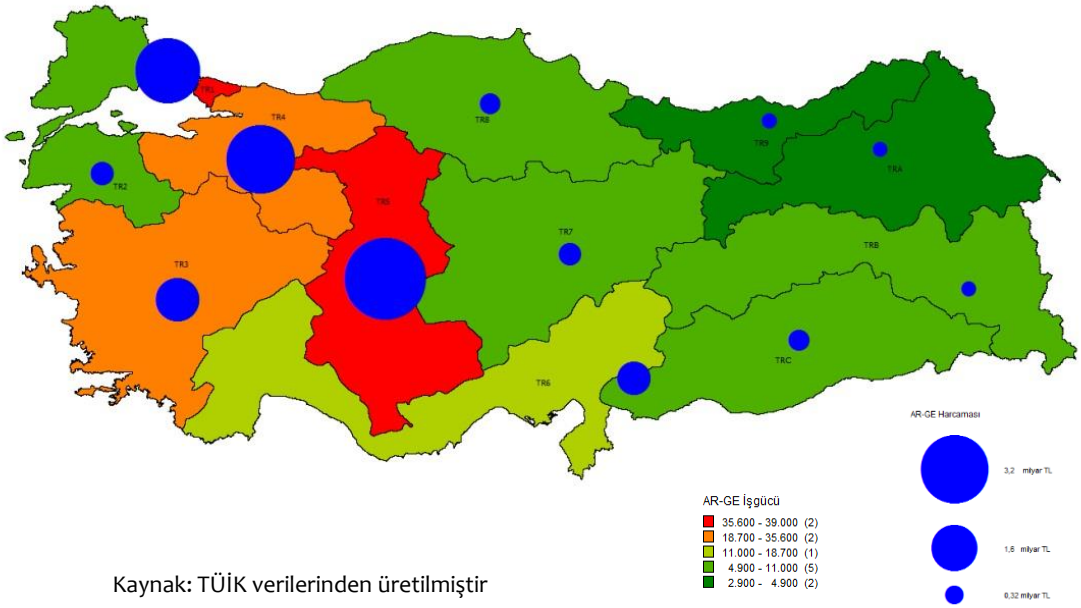

Kaynak: TÜİK verilerinden üretilmiştir

162. Patent tescili verilerine göre, araştırma-geliştirme faaliyetlerinin ticarileşmesi konusunda metropol kentler başı çekerken, İstanbul ve İzmir metropollerinin etkisinde bulunan sanayi kentleri ile Konya ve Kayseri'nin öne çıkan kentler olduğu görülmektedir. İstanbul metropolitan alanıyla sıkı ilişkileri bulunan Kocaeli, Tekirdağ, Sakarya ve Bursa'nın, İzmir metropolitan alanıyla yakın bulunan ve baskın bir firmanın ekonomiyi sürükleme eğiliminde olduğu Manisa'nın, Anadolu'da ise Konya ve Kayseri'nin, patent tescillerinde diğer kentlere göre öne çıktığı izlenmektedir.

163. Marka tescillerinde metropol kentlerin ağırlığı sürerken, genel olarak Ege ve Akdeniz bölgelerindeki sanayi kentleri ülke geneline göre daha yüksek performans göstermiştir. Türkiye genelinde marka tescil sayısı, 2000-2011 yılları arasında yaklaşık 2,4 kat artmıştır. Bununla birlikte, marka tescillerinin metropol kentlerdeki yoğunlaşma eğilimi sürmüş, bu dönemde her üç marka tescilinden ikisi 3 metropolde gerçekleşmiştir. Bursa, Türkiye'deki hızlı gelişmeye aynı derecede ayak uyduramamıştır. Denizli, Gaziantep, Samsun, Türkiye geneline göre daha hızlı markalaşan sanayi merkezleri olurken, Doğu Akdeniz havzası (Adana-Mersin-Hatay) ile aynı zamanda turizm merkezi konumunda bulunan Antalya ve Muğla'nın performansı yüksek olmuştur. Eskişehir, Konya, Kayseri gibi Orta Anadolu sanayi merkezleri ise ülkedeki gelişme hızının gerisinde kalmıştır. Malatya ve Şanlıurfa dışındaki bölgesel büyüme odakları ekonomileri, ülke geneline göre markalaşma sürecini hızlandırmakla birlikte, henüz markalaşma sürecinin başlangıç dönemlerinde oldukları söylenebilir.

164. İşletmelerin yenilik faaliyetleri ile büyüklükleri arasında doğru orantı bulunduğu görülmektedir. 2008-2010 yıllarında 250 ve üzeri çalışanı olan işletmelerin % 56'sı, 50-249 çalışanı olan işletmelerin %44'ü, 10-49 çalışanı olan işletmelerin ise % 33'ü teknolojik yenilik yapmıştır. Büyük işletmelerin de ülkemizin görece gelişmiş bölgelerinde yoğunlaştığı dikkate alındığında yenilik faaliyetlerinin de ağırlıklı olarak bu bölgelerde yapıldığını söyleyebiliriz. Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin finansmanında ve bu faaliyetlerde kullanılacak nitelikli insan kaynağına erişimde yaşanan zorluklar küçük işletmelerin yenilik faaliyetlerinde daha az bulunmalarının temel iki nedenidir. Diğer taraftan; yenilik sürecinde bilgi üretim altyapısı olan üniversiteler ve araştırma merkezleri açısından da görece gelişmiş bölgelerimizin daha avantajlı konumda olduğu görülmektedir. Her ne kadar bütün illerimizde en az bir üniversite açılmışsa da, bu üniversitelerin kurumsallaşması, araştırma faaliyetlerinde bulunması ve sanayi ile işbirliğine giderek bu araştırma sonuçlarının toplumsal bir faydaya dönüşmesi belli bir süre gerektirecektir.

165. Yeniliğin artık sadece Ar-Ge faaliyetlerinin bir sonucu olarak doğrusal bir zincirde gerçekleşmediği konusunda dünya üzerinde bir uzlaşma bulunmaktadır. Bunun yerine yeniliğin kurumsal çerçeve tarafından desteklenen ve yenilik sürecinde yer alan farklı aktörler arasındaki ağ ilişkileri sonucu ortaya çıktığını savunan yenilik sistemi yaklaşımı benimsenmiş ve bu doğrultuda uygulamalar başlamıştır. Sistem yaklaşımı, yenilik sürecini her aşamasında yenilik aktörleri arasında karşılıklı etkileşimlerin ve geri beslemelerin olduğu dinamik bir süreç olarak kabul etmeyi gerektirir. Bu yaklaşımın mekânsal yansıması ise yenilik faaliyetlerinin coğrafi olarak yayılması olarak görülmektedir. Sadece Ar-Ge faaliyetleri ile orantılı olan bir yenilik süreci yenilik faaliyetlerinin bazı üniversitelerde ve bilim merkezlerinde yoğunlaşmasını gerektirirken, sistem yaklaşımında aktörler arası ilişkilerin daha kolay ve daha verimli gerçekleşebileceği bölge düzeyi ve bölgesel potansiyeller ile farklılıklar yenilik sürecinde öne çıkmaktadır.

166. Türkiye'de ekonomik birimlerin oluşturulması yönünden girişimcilik eğilimlerinin de metropollerde yüksek olduğu, görece düşük gelirli kent ve bölgelere gidildikçe azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. On bin kişi başına kurulan işletme sayısı bakımından Ankara ve İstanbul başı çekerken, İzmir ülke ortalamasına yakın değerler almakta, tarım ve turizm konusundaki canlılığın yanında sanayi gelişimini de sürdüren TR61 ve TR32 bölgeleri, bu metropollere eşlik etmektedir. Bununla birlikte, TR61 Bölgesi son dönemde hızlı şirket kapanışlarına da sahne olmuştur. Görece düşük gelirli, geleneksel ve küçük kent ekonomilerinin hakim olduğu bölgelere gidildikçe girişimde bulunma eğiliminin azaldığı izlenmektedir. Şirket kapanma oranlarının ise, yine ağırlıklı devinim metropollerde olmak üzere, daha dengeli bir dağılım sergilediği söylenebilir. 2000'li yıllarda girişimciliğin, ekonomik birimlerin tesisi bakımından ülke genelinde gelişme gösterdiği görülmektedir.

Harita 3-17: Marka, Patent, Faydalı Model ve Endüstriyel Tasarım (2012)

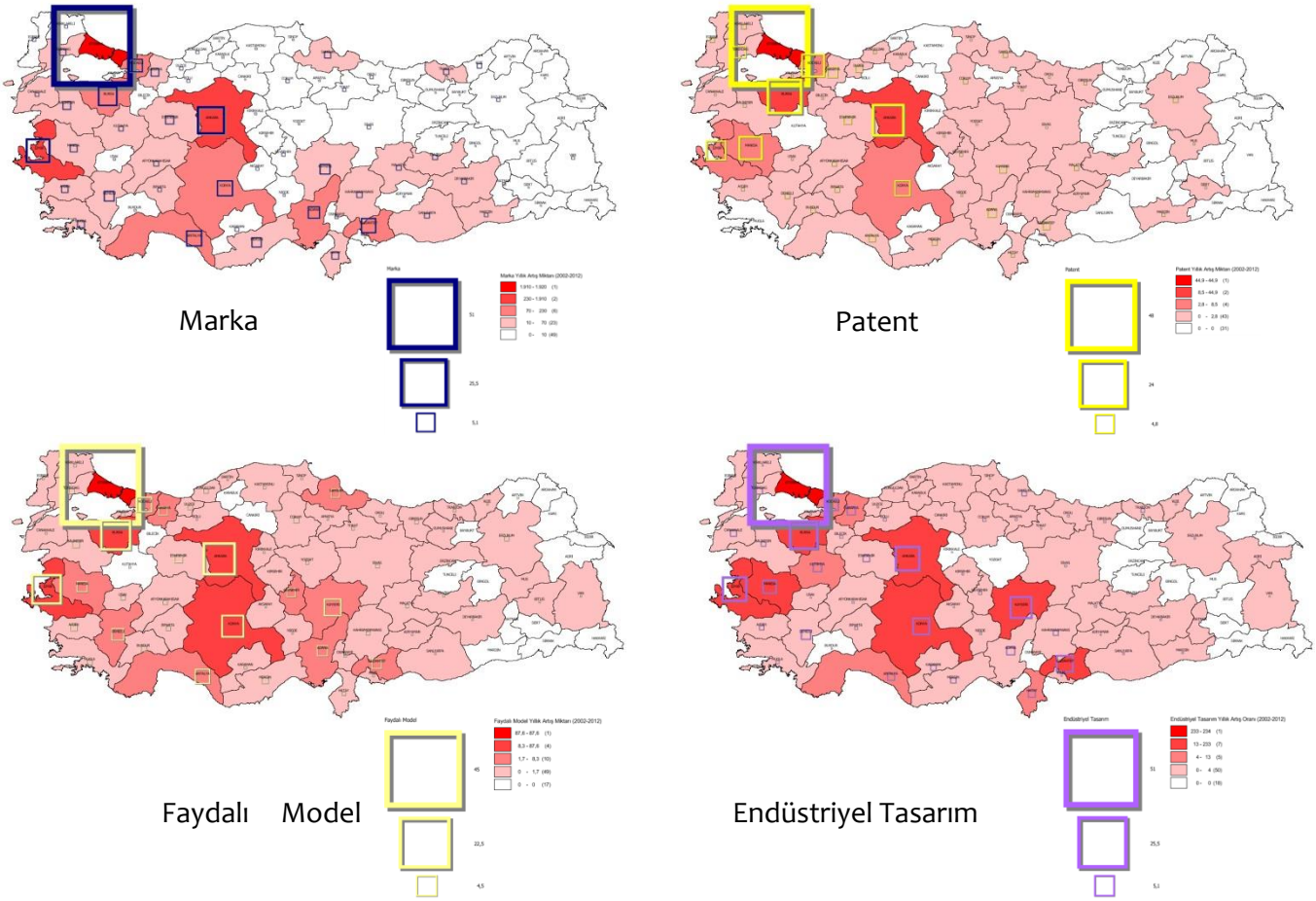

Şekil 3-20: Bölgelere Göre Milyon Kişi Başına Patent (sol) ve Marka (sağ) Tescil Sayısı

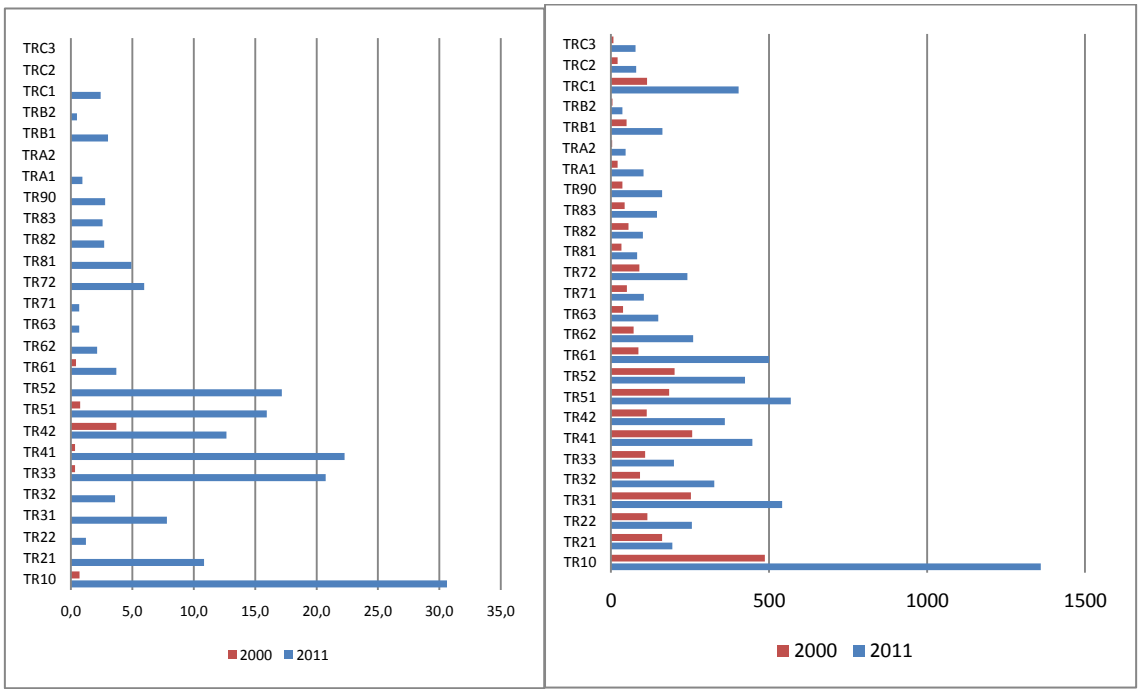

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü

Şekil 3-21: Bölgelere Göre Kurulan ve Kapanan Şirket Sayısı

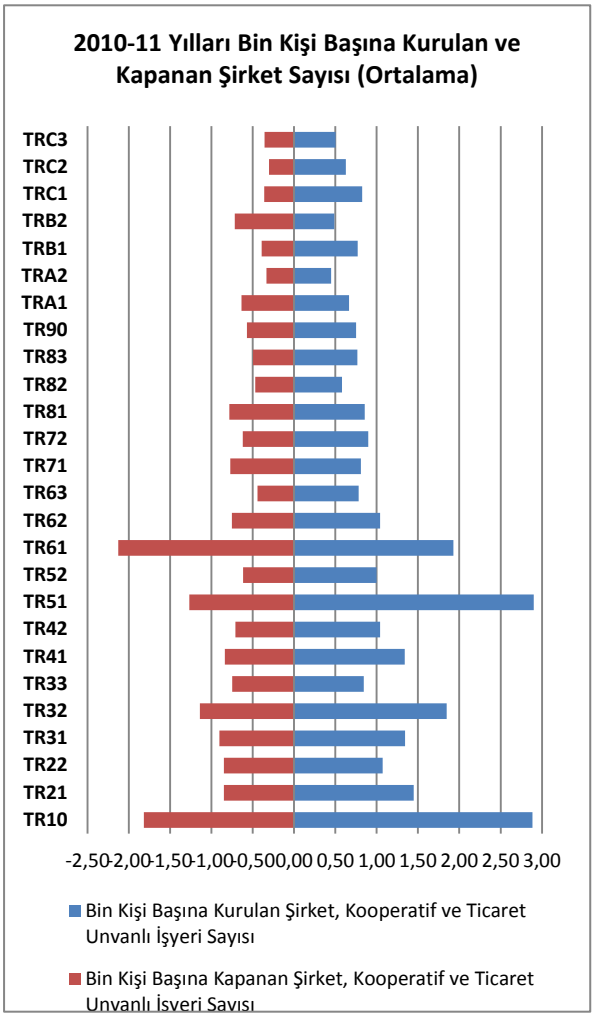

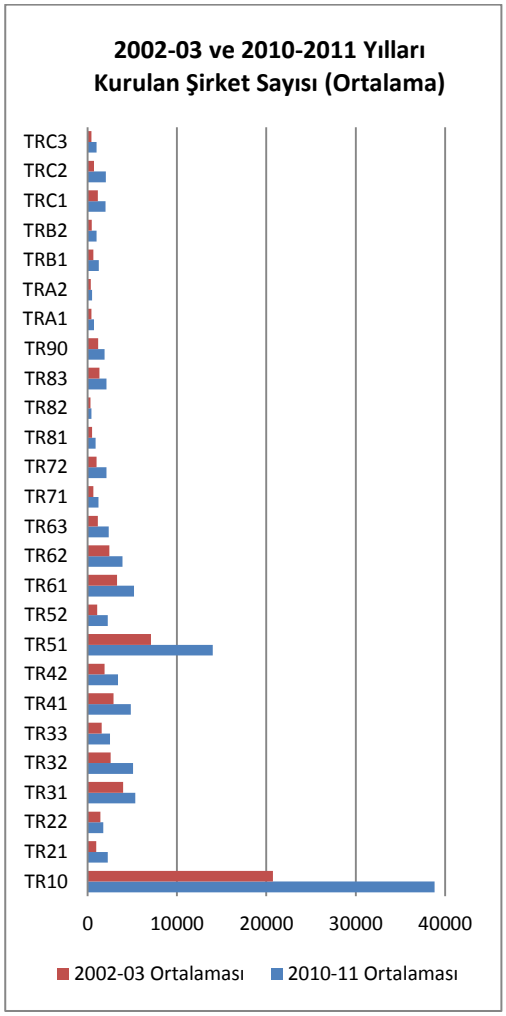

Kaynak: (i) Kurulan ve kapanan şirket sayıları, TOBB; (ii) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, TÜİK.

13. *Ekonominin sürükleyici gücü olan ihracat belirli merkezlerde yoğunlaşmışlakla birlikte özellikle Günedoğu Anadolu'da ihracat artış oranları yüksek düzeydedir.*

167. 2002 yılında 36 milyar dolar olan Türkiye'nin ihracatı 2012 yılında 152 milyar dolara, aynı şekilde 52 milyar dolar olan ithalatı 237 milyar dolara çıkmıştır, toplam ticaret hacmi ise 88 milyar dolardan 389 milyar dolara çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin İhracatı yıllık ortalama % 15,5, ithalat ise aynı dönemde yıllık ortalama % 16,5 artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2012 yılında % 64,5 kapasite kullanım oranı ise %73,6 olmuştur. Uluslararası standart sanayii sınıflamasına göre dış ticaretin ağırlıklı olarak imalat sanayinde gerçekleştiği görülmektedir. Geniş ekonomik mal grupları Sınıflamasına göre toplam ihracatın (2005-2012 ortalamaları) % 10,9'u yatırım mallarında, % 49'u ara mallarında, % 39,6'sı tüketim mallarında, toplam ithalatın ise (2005-2012 ortalamaları) % 15,4'ü yatırım mallarında, % 72,3'ü ara mallarında, % 11,9'u ise tüketim mallarında gerçekleşmektedir.

Harita 3-18: İhracat Büyüklüğü ve Artış Oranı

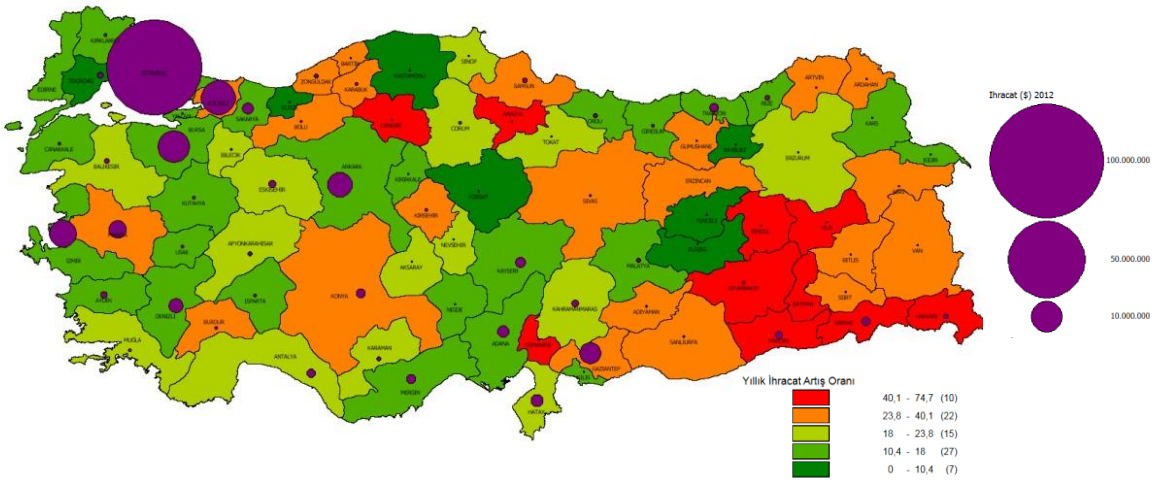

Kaynak: TÜİK verilerilerinden üretilmiştir.

168. Türkiye'de 2012 yılında ithalatın % 91,9'u İstanbul, Kocaeli, İzmir, Ankara, Bursa, Gaziantep, Hatay, Manisa, Adana ve Denizli'de gerçekleştirilmekte, ilk beş ilden toplam ithalatın % 82,6'sı gerçekleştirilmektedir. İhracatın ise % 86,9'u İstanbul, Kocaeli, Bursa, İzmir, Ankara, Gaziantep, Manisa, Denizli, Hatay ve Adana'dan gerçekleştirilmekte, yine benzer şekilde ilk beş il; İstanbul, Kocaeli, Bursa, İzmir ve Ankara toplam ihracatın % 76,2'sine sahiptir. Bu beş il toplam dış ticaret hacminin % 79,8'ine sahip durumdadır. Diğer 76 ilimiz toplam ticaretin % 20,2'sine sahiptir.

Tablo 3-3: Bölgeler İtibarıyla İthalat ve İhracat (2012)

İthalat (Değer / Bin Dolar)						İhracat (Değer / Bin Dolar)					
	İlk On			Son On			İlk On			Son On	
1	İSTANBUL	119.604.790		IĞDIR	8.115	1	İSTANBUL	76.625.513		BİNGÖL	7.350
2	KOCAELİ	11.733.558		BİTLİS	6.039	2	KOCAELİ	12.597.593		SİİRT	6.226
3	İZMİR	10.576.824		BAYBURT	5.145	3	BURSA	11.123.461		KIRIKKALE	5.603
4	ANKARA	10.489.473		KIRIKKALE	4.707	4	İZMİR	8.658.822		KARS	3.241
5	BURSA	10.316.105		GÜMÜŞHANE	4.007	5	ANKARA	7.138.068		ERZİNCAN	3.082
6	GAZİANTEP	5.053.993		KARS	3.982	6	GAZİANTEP	5.579.977		BİTLİS	2.528
7	HATAY	4.420.192		MUŞ	3.424	7	MANİSA	4.198.352		ARDAHAN	1.881
8	MANİSA	3.618.459		BİNGÖL	1.429	8	DENİZLİ	2.622.583		BAYBURT	348
9	ADANA	3.046.332		TUNCELİ	18	9	HATAY	2.039.500		GÜMÜŞHANE	216
10	DENİZLİ	2.262.295		ARDAHAN	10	10	ADANA	1.914.578		TUNCELİ	0

Kaynak: TÜİK, Veri gizliliği nedeniyle, il bilgisi gizlenen veriler kapsam dışıdır.

169. Genel olarak 2002-2012 döneminde dış ticaret hacminde önemli artışlar olmuş, fakat yanlızca 2009 yılında genel anlamda dış ticaret hacminde bir düşüş kaydedilmiştir. 2012 yılında en yüksek ticaret hacmine 196 milyar dolar ile İstanbul sahip iken, en düşük dış ticaret hacmi ise 18 bin dolar ile Tunceli'de gerçekleşmiştir. 2002 yılında 7 il 1 milyar doların üzerinde ticaret hacmine sahip iken, 2012 yılında bu sayı 24 ile yükselmiştir. Ayrıca, aynı dönemde 10 milyon doların altında ticaret hacmi olan il sayısı 19'dan 7'ye düşmesi Türkiye'deki ticaret hacmindeki artışın hemen hemen tüm illeri etkilediğini ortaya koymaktadır.

Harita 3-19: Bölgelerin Dış Ticaret Hacmi ve Büyüme Hızı (2002-2012)

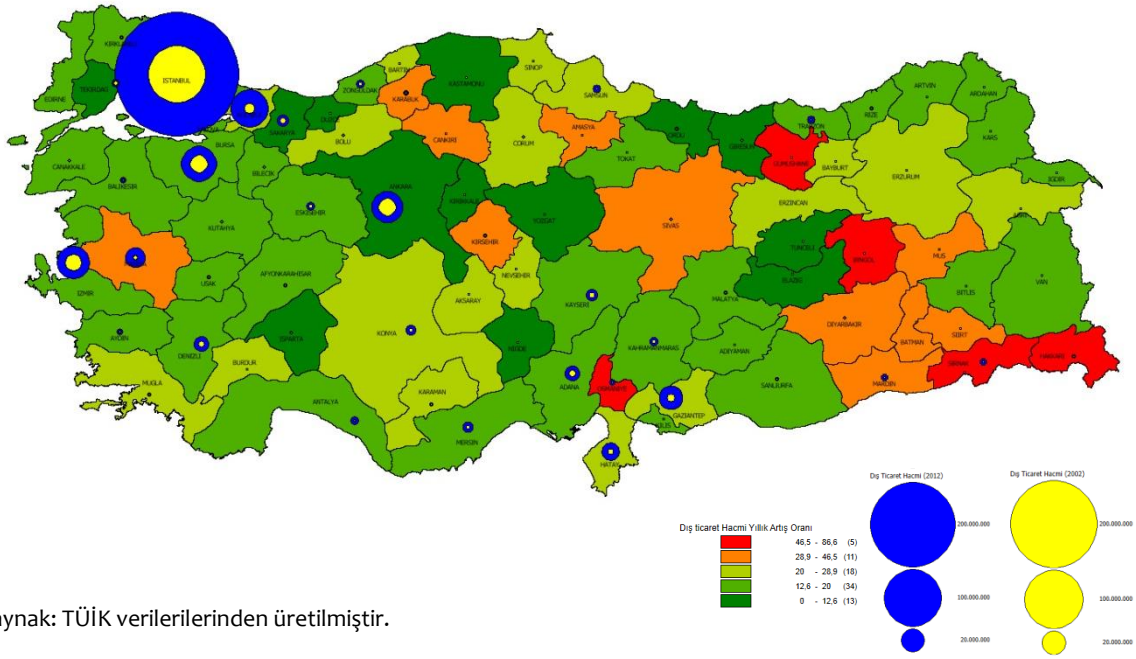

Kaynak: TÜİK verilerilerinden üretilmiştir.

14.Batı bölgelerde endüstriyel altyapı gelişmiştir, Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise yeni teşvik sistemiyle beraber endüstriyel altyapıda gelişme beklenmektedir.

170. 2011 yılı sonu itibariyle 147 adet OSB, 27.542 hektar büyüklüğünde bir alanda hizmet vermektedir. 2003 yılına kadar 70 adet OSB mevcut iken 2003-2011 yılları arasında ise 77 adet OSB projesinin tamamlanarak hizmete sunulmuştur. Mevcut OSB'lerin 59.331 işyeri kapasitesinin 54.926 işyerinin tahsisi yapılmış, bu işyerlerinde toplam 981.545 kişi istihdam edilmektedir. 2011 yılı sonu itibariyle OSB'lerin Doluluk Oranı % 90'ı geçmiştir. 10.081 hektar alanda kurulacak 71 yeni OSB 2012 yatırım programında yer almaktadır. Ayrıca 19 Haziran 2012 tarih 28328 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki" 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yatırımların organize sanayi bölgesinde (OSB) gerçekleştirilmesi yatırımların halinde bir alt bölge desteğinden yararlanabileceği kararı alınmıştır.

Harita 3-20: Organize Sanayi Bölgeleri Alanları ve Doluluk Oranları (2011)

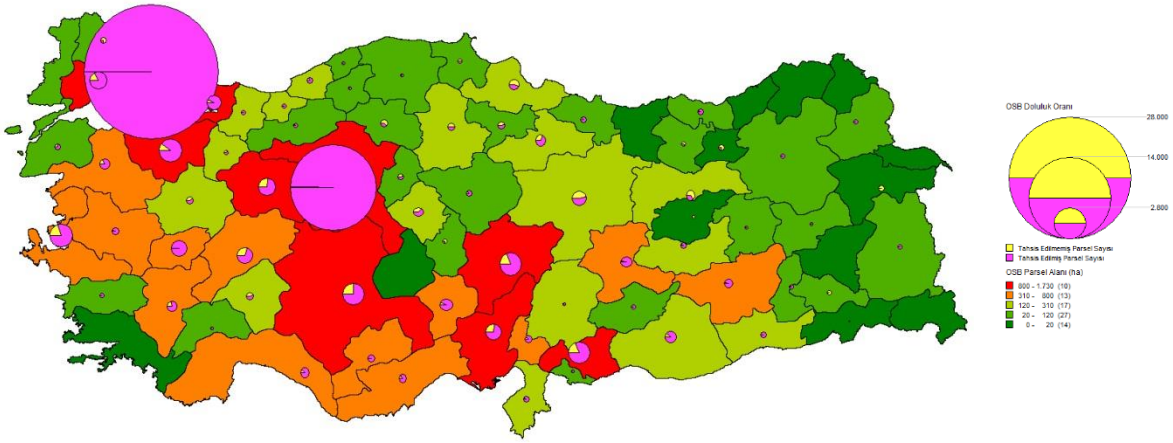

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verilerilerinden üretilmiştir.

171. Küçük sanayi sitesi uygulamaları 1965 yılında başlatılmış ve 2011 yılı sonuna kadar hizmete sunulan toplam 445 adet küçük sanayi sitesi ile 92.913 işyerinde yaklaşık 465.000 kişiye, daha sağlıklı şartlarda çalışma imkânı sağlanmıştır. 2012 yılında toplam 3.778 işyeri kapasiteli 43 adet küçük sanayi sitesi 2012 yatırım programında yer almaktadır.

Harita 3-21: Küçük Sanayi Siteleri Doluluk Oranı ve İşyeri Sayısı (2011)

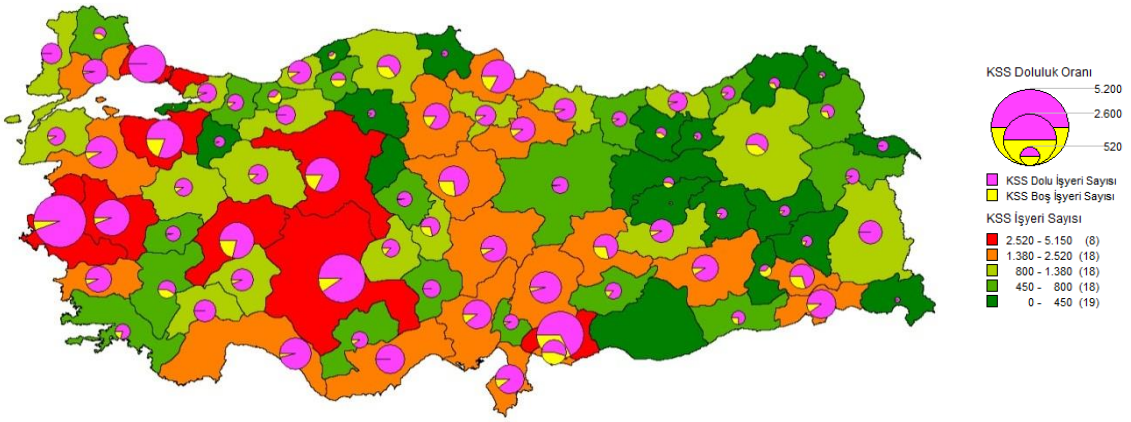

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verilerilerinden üretilmiştir.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

172. Kalkınmanın özel sektör tarafından sağlanmak istendiği ve KOBİ'lerin yenilikçi yapılarının kuvvetlendirilmesi istendiğinde TGB'ler daha da öne çıkmaktadır. 2001 yılından itibaren kurulmaya başlanan Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin sayısı Temmuz 2013 itibariyle 52 adet (Ankara 6 adet, İstanbul 5 adet, Kocaeli 4 adet, İzmir 3, Konya, Antalya, Kayseri, Trabzon, Adana, Erzurum, Mersin, Isparta, Gaziantep, Eskişehir, Bursa, Denizli, Edirne, Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Tokat, Sakarya, Bolu, Kütahya, Samsun, Malatya. Urfa, Düzce, Çanakkale, Kahramanmaraş, Tekirdağ, Van, Çorum, Manisa, Niğde, Burdur, Yozgat ve Kırıkkale illerinde) olup bunların halen 37 adedi faaliyettedir.

173. Büyük ölçekli işletmeler, 5746 Sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun ile Ar-Ge merkezi kavramı altında kendi Ar-Ge birimlerini kurabilmektedir. Büyük işletmelerin genelde Ar-Ge merkezlerini talep eder yapıda olmaları TGB'lerin KOBİ'lere dönük tarafını daha da kuvvetlendirmiştir.

Şekil 3-22: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

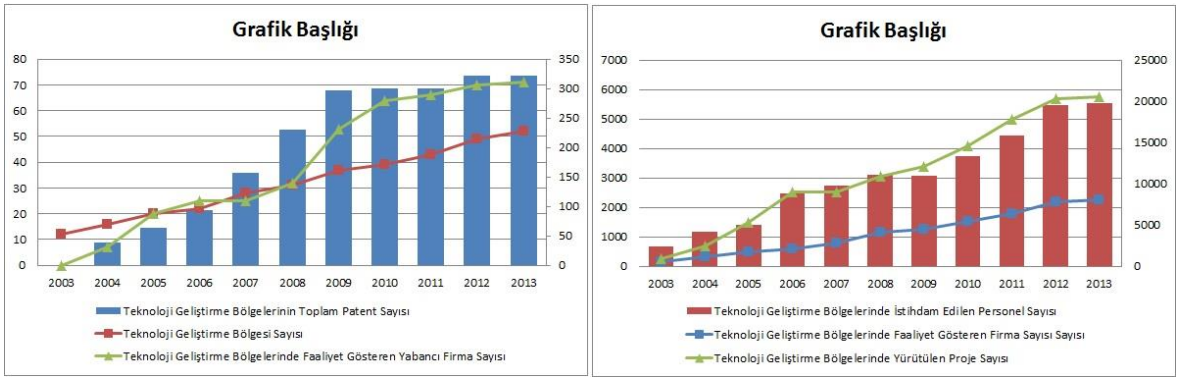

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı http://sagm.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx?dataID=107

174. 30 Haziran 2013 itibariyle Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde faaliyet gösteren firma sayısı 71'sı yabancı olmak üzere 2.247'ye, istihdam edilen personel sayısı 16.275'i Ar-Ge personeli olmak üzere 19.786'ya yükselmiştir. Bu bölgelerden gerçekleştirilen ihracat 897 milyon A.B.D. dolarına, başvurusu yapılan ve tasdik edilmiş patent sayısı 322'e ulaşmıştır.

Uluslararası Doğrudan Yatırım

15. ***Özellikle son 10 yılda önemli ölçüde artan uluslararası doğrudan yatırım (UDY), Türkiye'de İstanbul başta olmak üzere 3 büyük metropol, Marmara Bölgesi ve turistik yöreleri tercih etmektedir.***

175. Türkiye, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (UDY) açısından özellikle son 10 yılda, cazibesini önemli ölçüde artırmıştır. Merkez Bankası verilerine göre 1995-2002 yılları arasında UDY yatırımı yaklaşık olarak toplam 10 milyar dolar iken, bu değer (yaklaşık olarak) 2006'da 20 milyar dolara ve krizden önce 2007'de rekor bir değerle 22 milyar dolara ulaşmıştır. Krizden sonraki yıllarda yılda ortalama 9 milyar dolar seviyesine düşmüş ve 2012 yılında tekrar artarak 12 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED) UNCTAD 2013 Dünya Yatırım Raporu'na göre 2012 yılı itibari ile dünyada toplam uluslararası doğrudan yatırım stoğu sıralamasında Türkiye 181 milyar dolar değerinde stok rakamı ile 31. sıradan 28. sıraya yükselmiş ve uluslararası doğrudan yatırım stoğu GSYİH'nın yüzde 23'üne ulaşmıştır. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre ise 1954-2006 yılları arasında UDY şirket sayısı toplamda 13.000 iken bu rakam sadece 2012 yılında 3.000'i geçmiştir.

176. UDY, imalat sanayi ve mali aracı kuruluşların faaliyetleri sektörlerinde yoğunlaşmıştır. UDY'nin 2012 yılı sektörel dağılımına bakıldığında sırasıyla imalat sanayi, mali aracı kuruluşların faaliyetleri ve İnşaat'ın ilk üç sırayı paylaştığı gözlemlenmektedir.

177. UDY'nin bölgeler bazında dağılımı oldukça heterojendir. 1954-2013(Mayıs) döneminde toplam şirket sayısı dikkate alındığında İstanbul tek başına UDY'nin %59'una ev sahipliği yapmaktadır. UDY'nin en çok yer aldığı 10 il haricinde kalan illerde (yani 71 il içerisinde) bu oran toplamda ancak %7 olabilmiştir. UDY metropoller ile bunların art bölgelerinde ve turizm sektörünün ekonomide sürükleyici olduğu Antalya, Aydın ve Muğla illerinde yoğunlaşmıştır. Buna karşın Gümüşhane, Bayburt, Bingöl, Bitlis ve Siirt illerinde UDY hiç yer almamaktadır. UDY'nin yer seçimi konusundaki temel eğilim de mevcut duruma paralel olarak şekillenmektedir. Zira 2012 yılında İstanbulda kurulan uluslararası sermayeli şirket sayısının toplam içindeki payı %70 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3-4: Uluslararası Sermayeli Şirket Sayılarının İllere Göre Dağılımı

İl	Şirket Sayısı (1954-2013\Mayıs)
İSTANBUL	20.112
ANTALYA	3.824
ANKARA	2.170
İZMİR	1.822
MUĞLA	1.463
MERSİN	591
BURSA	589
AYDIN	526
KOCAELİ	385
HATAY	253
Diğer İller	2.453
Toplam	34.188

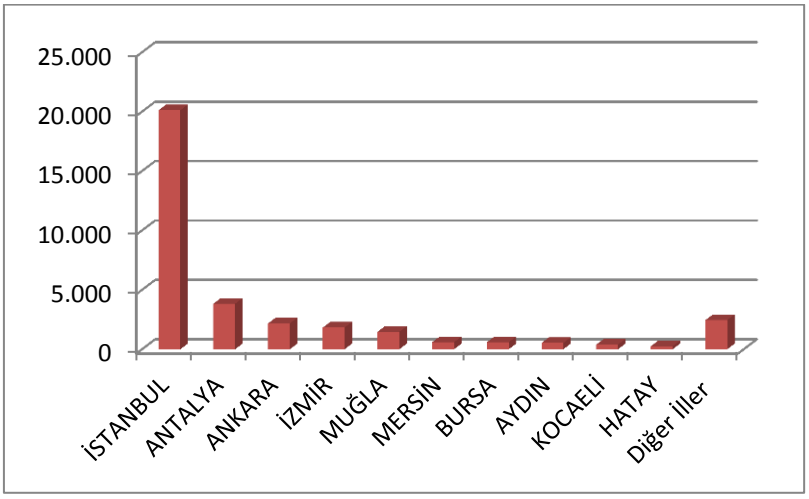

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verilerinden üretilmiştir.

Harita 3-22: 1954-2013 (Mayıs) Döneminde Uluslararası Sermayeli Şirket Sayılarının İllere Göre Dağılımı

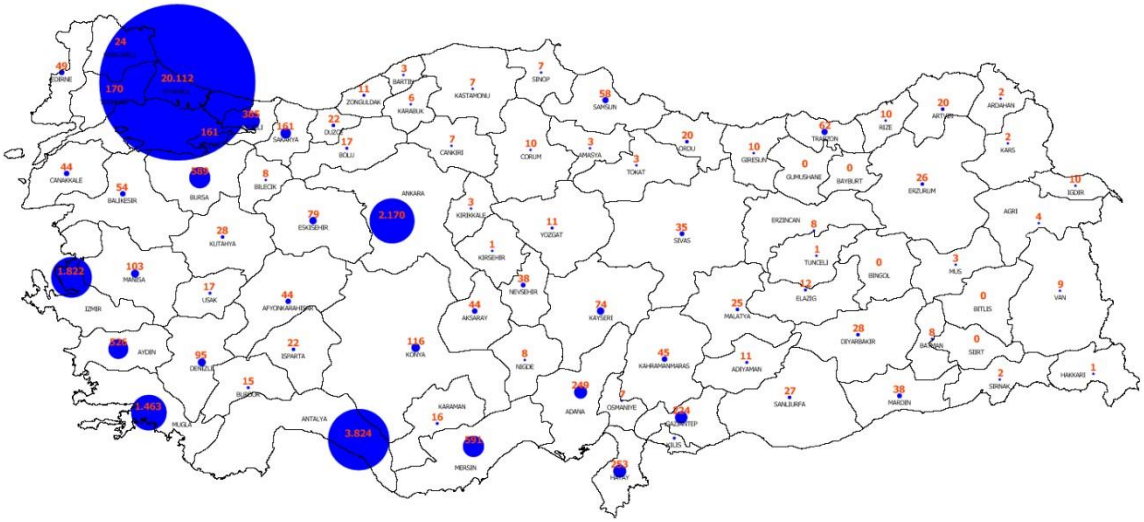

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri kullanılarak üretilmiştir.

16. Turizm sektörünün çeşitlendirilmesi ve farklı bölgelerdeki potansiyellerin değerlendirilmesi bölgesel gelişme açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

178. Türkiye'de turizm sektörünün gelişmesi yeni iş ve istihdam olanaklarının artmasına ve böylece gelirin ve refahın artmasına imkân sağlamaktadır. 2001 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısı 11 Milyon civarında iken 2012 yılına gelindiğinde yaklaşık 32 Milyona ulaşmış olup, elde edilen gelirde aynı dönemde 10 Milyar $ iken 2012 yılında yaklaşık 30 Milyar $ olmuştur. Turizm tesislerinin kalitesinin artması, hava ve karayolu ulaşım ağının gelişmesi ile turist sayısında ve turizmden elde edilen gelirde önemli artış olmuştur.

Şekil 3-23: 2001-2012 arasında turist sayısı (milyon) ve elde edilen gelir (milyon $)

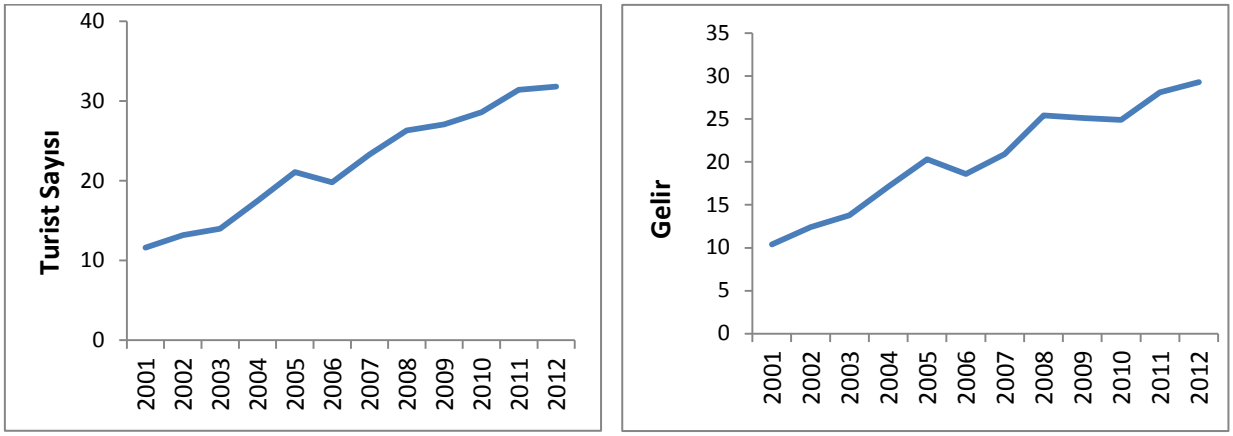

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri

179. Turizm tesislerinin illere dağılımı incelendiğinde sınırlı sayıda destinasyonda yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Yerli ve yabancı turistler açısından turizm destinasyonu ağırlıklı olarak kıyı bölgelerdir.

Harita 3-23: 2011 Yılı İl Bazında Geceleme Payı ve Yerli-Yabancı Geceleme Sayısı

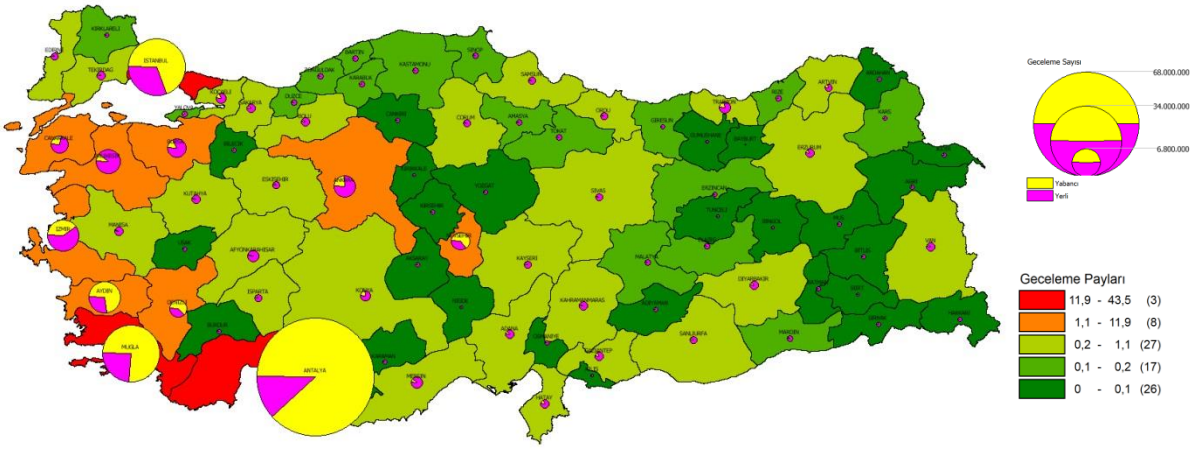

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri

180. Türkiye'de illerin geceleme paylarına bakıldığında Antalya, Muğla, İstanbul, İzmir, Aydın, Balıkesir, Ankara ve Nevşehir illeri öne çıkmaktadır. Turistlerce konaklama için tercih edilen yerler; deniz, şehir, termal ve inanç turizminin yapıldığı yerler olmuştur. Yabancı turistlerce tercih edilen yerler Antalya, Muğla, İstanbul, Aydın, İzmir, Nevşehir ve Denizli illeridir. Kuzeyde ise Trabzon, Artvin ve Erzurum illeri yabancı turistlerce tercih edilmiştir.

Harita 3-24: 2011 Yılı İl Bazında Yatak Kapasitesi ve 2004-2011 Yatak Kapasitesi Değişimi

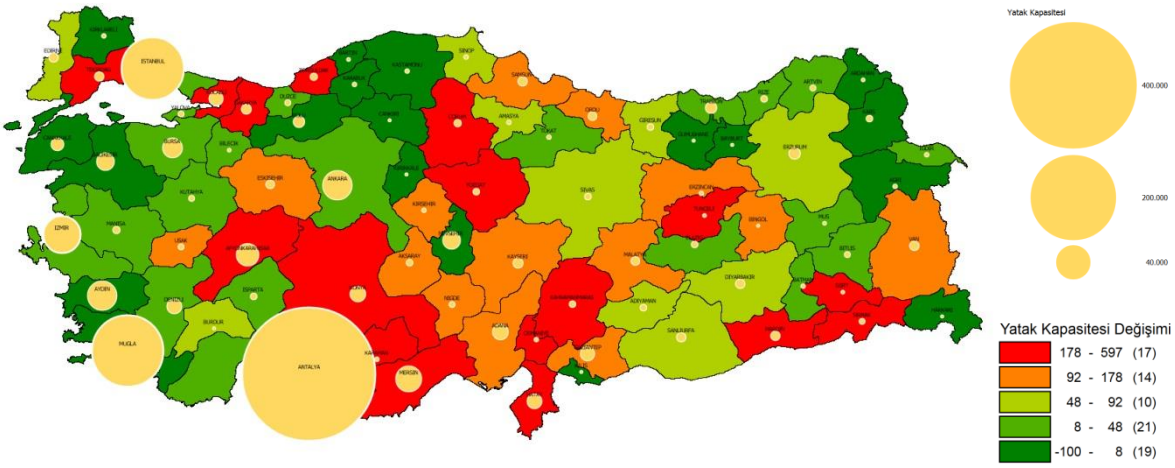

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri

181. Turizm faaliyetleri; Antalya, Muğla, İstanbul ve İzmir yanı sıra, Ankara, Aydın, Mersin, Afyonkarahisar, Bursa, Balıkesir ve Nevşehir illerinde toplanmış olup, yatak kapasiteleri bakımından sayılan iller Türkiye toplamının yaklaşık yüzde 84'ünü oluşturmaktadırlar.

182. Antalya ili yatak kapasitesi bakımından en büyük destinasyon olup, aynı zamanda yatak kapasitesindeki değişim bakımından da en hızlı büyüyen merkez olmuştur. İstanbul yatak kapasitesi bakımından en büyük üçüncü il olup, değişim bazında da en hızlı büyüyen merkezlerden biri olmuştur ayrıca hinterlandında da hareket meydana getirmiştir. Kıyı şeridinde Hatay, Adana, Mersin, İzmir, Muğla öne çıkmıştır. Aydın ise yatak kapasitesi bakımından iyi olmakla birlikte 2004-2011 yılları arasında kapasite bakımından gerilemiştir.

183. Termal merkezler özelinde bakıldığında; İzmir, Denizli, Yozgat, Balıkesir, Afyonkarahisar ve Manisa illeri öne çıkmaktadır. Türkiye termal kaynak ve bağlantılı olarak sağlık turizm bakımından potansiyel sahibi bir ülke olup, hizmet sektörünün gelişmişliği sayesinde sağlık turizmi alanında gelişme imkanı bulunmaktadır. Gerekli teknik ve mali altyapının hazırlanması ile sağlık turizminde ülke olarak odak haline gelinebilecektir.

184. Kış turizmi potansiyeli bakımından, Erzurum, Bursa, Bolu, Kocaeli, Kayseri, Kars ve Kastamonu illeri öne çıkmaktadır. Ayrıca Kış Turizmi Koridoru (*Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Ardahan*) boyunca kış sporlarının ve bu illerde yer alan turizm merkezlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar öncelikle yürütülmektedir.

185. İnanç ve kültür turizminin geliştiği illerin başında; Antalya, Hatay, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Mardin, Nevşehir, Şanlıurfa ve Trabzon gelmektedir. Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik dünyanın en büyük uygarlıklarını barındıran Anadolu topraklarında olgunlaşmış ve etkileri tüm dünyaya yayılmıştır. Sayılan dinlerin günümüze kadar ulaşan eserleriyle büyük bir potansiyel barındıran inanç turizmi, ülkenin diğer tarihi ve kültürel zenginlikleri ile birlikte düşünüldüğünde turizm açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

186. Karadeniz Bölgesinde yayla turizmi potansiyeli bulunmakta ve yayla turizmi koridoru oluşmaktadır. Trabzon ili Karadeniz turlarında konaklama yeri olarak öne çıkmıştır. Bu hat üzerindeki yatak kapasitelerindeki değişim oranı koridor oluşumu fikrini güçlendirmektedir.

187. Türkiye turizm gelirlerinin önemli bir kısmını deniz-kum-güneş üçlüsü olarak bilinen deniz turizminden elde etmektedir. Antalya, Muğla, Aydın, İzmir, Balıkesir illerimiz deniz turizm merkezleri olup, yabancı turist kafilelerinin yoğun olarak tercih ettiği illerdir. Altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi ile yat ve kruvaziyer turizmininde geliştirilmesi sayesinde sayılan illerimizin ülke ekonomisine katkıları artacaktır.

188. Mevcut durumda deniz turizmine dayalı ve belirli bölgelerde yoğunlaşan turizmin farklı bölgelerin sahip olduğu imkanları sunduğu imkanlar değerlendirilerek çeşitlendirilmesi ve dört mevsime yayılması imkanı bulunmaktadır.

3.3 Sosyal ve Fiziki Altyapı ve Erişilebilirlik

17. Türkiye'de belediye altyapı hizmetlerinden yararlanma düzeyi bakımından iller ve bölgeler arasındaki farklar önemini korumaktadır.

189. Belediye ve kentsel hizmetlerinde yararlanma düzeyi, kentsel donatı imkânları ve altyapı durumları açısından iller arasındaki farklar önemini korumaktadır. İçilebilir bir su kaynağından yararlanma, şebeke suyunun konutlara bağlanma düzeyi, atık su arıtma hizmetleri bakımından özellikle ülkenin doğu illerinde önemli altyapı eksiklikleri söz konusudur.

190. TR90 Bölgesi illeri ile TRB2 Bölgesi illerinde içme ve kullanma suyu şebekesiyle hizmet verilen nüfusun toplam nüfusa oranı düşük seviyelerde kalmaktadır. Birçok ilde bu oran yaklaşık %100 seviyelerinde iken Ordu'da %84, Trabzon'da %90, Giresun'da %92, Hakkâri'de %90, Rize'de %90, Van'da %93 ve Şırnak'ta % 93 seviyelerindedir. Türkiye'deki 2950 belediyeden 2925 belediyede içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet vermekte olup halen 25 belediye bu asgari hizmetten yoksundur. (2010, TÜİK)

İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)

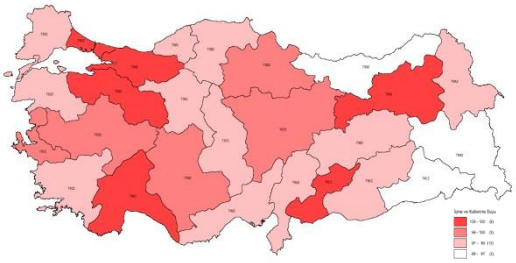

191. İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı TR10, TR41, TR42 ve TR62 illerinde yüksek seviyelerde iken diğer bölgelerde bu oran oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Belediyelere ait 206 içme suyu arıtma tesisi bulunmakta ve bu tesisler ile 346 belediyeye hizmet verilmektedir. Bunun yanında 346 arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı %45'dir. Halen toplam belediye nüfusunun %55'i, içme ve kullanma suyu arıtma tesisi hizmetinden yoksundur. (2010, TÜİK) Özellikle, Denizli, Bilecik, Tokat, Elazığ, Yozgat, Amasya, Tekirdağ, Çankırı, Uşak ve Nevşehir illerinde bu hizmetten yararlanma düzeyi oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır.

İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)

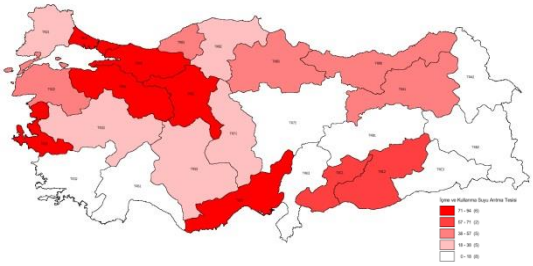

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)

192. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı TR32, TR61, TR63, TR71, TR90, TRA2 ve TRB2 illerinde düşük seviyelerde kalmaktadır. 2950 belediyeden 2235 belediyede kanalizasyon şebekesi ile hizmet vermektedir. Halen 715 belediye, yani belediyelerin %25'i bu hizmetten yoksundur.(2010, TÜİK) Son yıllarda kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye sayısında önemli artış olduğu görülmekle birlikte,

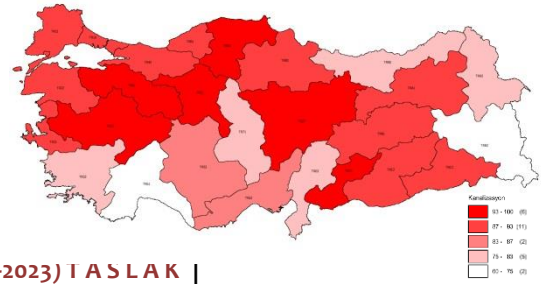

kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranında benzer seviyede artış görülmemektedir. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı, 2001 yılında %81 iken, 2010 yılında bu oran %88'e ulaşmıştır. Özellikle Hakkâri, Muş, Aksaray, Ardahan, Iğdır, Muğla ve Antalya illerinin bu hizmetlerinden yararlanma düzeyi geliştirilmelidir.

Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payı (%)

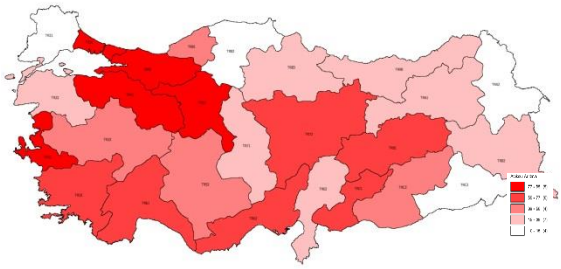

193. TRA2, TR82, TR21, TRC3, TRA1 ve TRB2 Bölgeleri illeri atıksu arıtma tesisi bakımında oldukça geri seviyededirler. Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı 2010 yılı verilerine göre 438 olup, atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun toplam nüfusa oranı %52'dir. Yani toplam nüfusun %48'ine atık su arıtma tesisi hizmeti verilememektedir. (TÜİK, 2010) Özellikle Burdur, Sinop, Gümüşhane, Iğdır, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Aksaray, Bartın, Amasya, Artvin, Erzurum, Ağrı, Ardahan, Bingöl, Tunceli, Muş, Hakkâri, Kilis, Mardin, Batman ve Şırnak illerinde atık su artıma tesisi hizmeti bakımından tamamen yoksun durumdadır. Edirne, Adıyaman, Kars, Tekirdağ, Rize, Bayburt, Çankırı, Bitlis ve Çanakkale iilerinde ise atıksu arıtma tesisi ile hizmet sunum düzeyi oldukça düşük seviyelerde sunulmaktadır.

18. *Bireylerin kentsel yaşam kalitesini artıracak, çalışma ve üretme gücü ile birlikte yaratıcı potansiyellerini geliştirecek olan sinema, tiyatro ve kütüphane gibi kentsel donatılardan yararlanma bakımından özellikle doğudaki iller Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.*

194. Bin kişi başına düşen sinema salonu koltuk sayısı bakımından Gümüşhane, Bayburt, Iğdır, Ağrı, Tunceli, Kilis, Şırnak ve Osmaniye bu kentsel hizmetten tamamıyla yoksun durumdadır. Özellikle Hakkari, Sinop, Ardahan, Artvin, Siirt ve Kars illerinde sinema altyapısı geliştirilmelidir. Sinema altyapısı bakımından Türkiye'nin en iyi durumda olan illeri sırasıyla Eskişehir, Nevşehir, İstanbul ve Ankara'dır. (TÜİK, 2011)

195. Bin kişi başına düşen tiyatro koltuk sayısı bakımından illerin durumu incelendiğinde ise Tekirdağ, Edirne, Bilecik, Karaman, Tokat, Amasya, Bayburt, Muş, Hakkari ve Şırnak gibi illerin bu kentsel hizmetten tamamıyla yoksun olduğu görülmektedir. Van, Afyonkarahisarkarahisar, Kırklareli, Ağrı ve Diyarbakır gibi illerde ise bu hizmetten yaralanma düzeyleri artırılması gerekmektedir. (TÜİK, 2011)

196. Bin kişi başına kütüphane kitap sayısı bakımından iller incelendiğinde gelişmiş illerin (İstanbul, Kocaeli, İzmir, Bursa) Türkiye ortalamasının altında ve en düşük seviyelerde olduğu göze çarpmaktadır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu illerinden olan Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Şırnak, Mardin, Van, Batman Ağrı gibi illerin de bin kişi başına düşen kütüphane kitap sayısı en düşük seviyelerdedir. (TÜİK, 2011)

197. Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasını amaçlayan SODES Programı ile özellikle Doğu ve Gündeydoğu Anadolu bölgelerinde istihdam, sosyal içerme ve kültür, sanat ve spor alanlarında bir çok proje hayata geçirilmiştir.

2008 ile 2009 yıllarında sadece GAP illerinde uygulanan programın kapsamı 2010 yılında DAP illerini, 2011 yılında ise Adana, Mersin, Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş illerini de içerecek şekilde genişletilmiş ve uygulama kapsamı 30 vilayete ulaşmıştır. Bugüne kadar 674 milyon TL tutarında yaklaşık 6 bin proje desteklenmiştir.

19. *Başta Türkiye'nin doğu bölgesi illerinde olmak üzere, güney bölgesi illerinde de eğitim ve sağlık alt yapılarında iyileştirmelere ihtiyaç duyulmaktadır.*

198. İlköğretim, ortaöğretim ve mesleki ve teknik öğretim alanında ülkenin gelişmiş bölgelerinden olan TR10, TR62, TR63 ile düşük gelirli bölgelerinden olan TRA2, TRB1, TRB2, TRB3, TRC1 ve TRC2 ve TRC3 Bölgesi illerinde eğitim altyapı ihtiyaçlarında önemli eksiklikler söz konusudur. Bu bölgelerde şube, derslik ve öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının ülke ortalamasından daha vasat durumda olduğu söylenebilir. Örneğin Türkiye'de derslik başına düşen öğrenci sayısı 2011 yılında yaklaşık 28 iken TRC2'de bu oran 45, TR10'da 44, TRC1'de 39 ve TRC3'de 38 seviyelerindedir. Benzer bir durum ortaöğretim ile mesleki ve teknik öğretim alanlarında derslik ve şube başına düşen öğrenci sayısında da söz konudur. 2002 yılından itibaren eğitim altyapısı ve öğretmen sayısı bakımından önemli derecede iyileştirmeler olmasına rağmen bazı bölgelerde ihtiyacı karşılayacak düzeyde altyapı ihtiyacı önemini korumaktadır.

199. Yüz bin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısı bakımından özellikle ülkenin doğusunda yer alan TRC3, TRA2, , TRC2, TRB2 ve TRC1 ile güney bölgesinde yer alan TR63 Bölgesi ülke ortalamasının oldukça altındadır. Örneğin yüz bin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısı bakımından Türkiye ortalaması 251 seviyelerinde TRA2 ve TRC3 Bölgelerinde bu oran 139 seviyelerindedir. Sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve vatandaşların sağlık hizmetlerine erişiminin yeterli düzeyde sağlanması açısından illerin hastane altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi önem arz etmektedir. Buna karşılık TRA1, TR51, TR52, TRB1 ve TR90 bölgeleri sağlık altyapısı bakımından oldukça ileri bir durumda olup Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Erişilebilirlik

20. *Bölgesel kalkınmanın temel faktörlerinden olan erişilebilirlik seviyesi açısından iller arasında önemli farklar bulunmaktadır.*

200. Türkiye'de illerin coğrafya üzerindeki konumları ve birbirleriyle olan ulaştırma bağlantıları açısından aynı düzeyde erişilebilirlik seviyesine sahip değildir. İllerin erişilebilirlik düzeyleri coğrafi, ulusal Pazar (cazibe ve yayılma), ulaştırma modları, en yakın hizmet merkezi ve kırsal alan açısından farklılık arzetmektedir.[14]

201. Özellikle merkezden çeperlere doğru ilerledikçe coğrafi erişilebilirlik düşmektedir. İllerin coğrafya üzerindeki konumları ve mekandaki dağılımlarına göre oluşturulmuş coğrafi erişilebilirlik endeksi sonuçlarına göre en erişilebilir il, ülkenin en merkezi

[14] Erişilebilirlik endekslerinin oluşturulmasında izlenen yöntem ve göstergeler EK 3.2'te detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

konumunda yer alan Kırıkkale'dir. Kırıkklale'yi Yozgat, Kırşehir ve Kayseri izlemektedir. Coğrafi konum itibarıyla en az erişilebilir il ise Hakkari olup, Hakkâri'den sonra sırasıyla Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Van dezavantajlı konumda yer almaktadır. (Harita 3-25).

Harita 3-25: Coğrafi Erişilebilirlik

202. Ülkemizde şehirler arası yük taşımacılığının yaklaşık %87,4'ü ve yolcu taşımacılığının ise %90,5'i karayolu ile gerçekleştirilmektedir. Yük ve yolcu taşımacılığında karayolu sektörünün bu derece baskın olması üretim yerinde üretilen ürünlerin yurtiçi pazarda tüketilmesi ve dağıtımı ile yolculuk destinasyonlarının başlangıç ve varış noktalarının da ağırlıklı olarak karayolu üzerinden yapılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla iller arasındaki karayolu ilişkisi ve nüfus bağlantısı illerin ulusal düzeyde pazara erişim düzeyini vermektedir.

203. **Ulusal pazara erişim**, bir ilden diğer illere erişim kapasitesi (emmissivenes-yayılma) ya da diğer illerden bir ile erişim kapasitesi (attractiveness-cazibe) olarak iki şekilde ifade edilebilir.

204. Türkiye'de yerleşmelerin coğrafya üzerindeki dağılımı ve bu yerleşmelerin barındırdığı nüfus seviyesi aynı düzeyde değildir. Bazı yerleşmeler coğrafya üzerindeki konumu nedeniyle daha merkezi konumda yer alarak daha erişilebilir bir durumdayken bazıları barındırdığı nüfus bakımından pazar avantajını kullanarak daha erişilebilir konuma sahiptir.

205. Potansiyel ilişkiler bakımından ülke nüfusunun ağırlık kazandığı illerin ulusal pazar açısından daha erişilebilir olduğu görülmektedir. İllerin **yayılma kapasitesi bakımından ulusal pazara erişim** değeri en yüksek olan il İstanbul'dur. İstanbul'u sırasıyla Ankara, İzmir, Bursa ve Adana izlemektedir. Yayılma bakımından ulusal pazara erişim kapasitesi en düşük il ise Bayburt'tur. Bayburt'u sırasıyla Tunceli, Ardahan, Kilis ve Gümüşhane izlemektedir. (Harita-3-26)

Harita 3-26: Ulusal Pazara Erişim Endeksi (Yayılma)

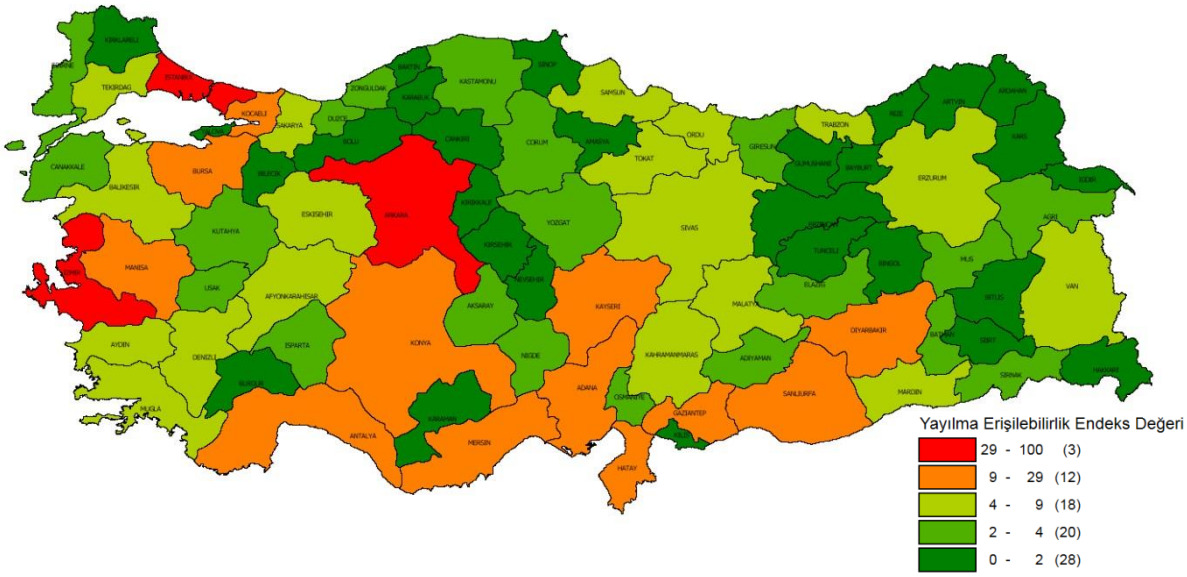

206. İllerin cazibe bakımından erişilebilirliği değerlendirildiğinde en düşük seviyede Ardahan, en yüksek düzeyde ise İstanbul gelmektedir. İstanbul'dan sonra sırasıyla Ankara, İzmir, Bursa ve Adana izlemektedir. Cazibe bakımından ulusal pazara erişim kapasitesi en düşük il olan Ardahan'ı da sırasıyla Bayburt, Tunceli, Artvin, Gümüşhane ve Iğdır izlemektedir. (Harita-3-27)

Harita 3-27: Ulusal Pazara Erişim Endeksi (Cazibe)

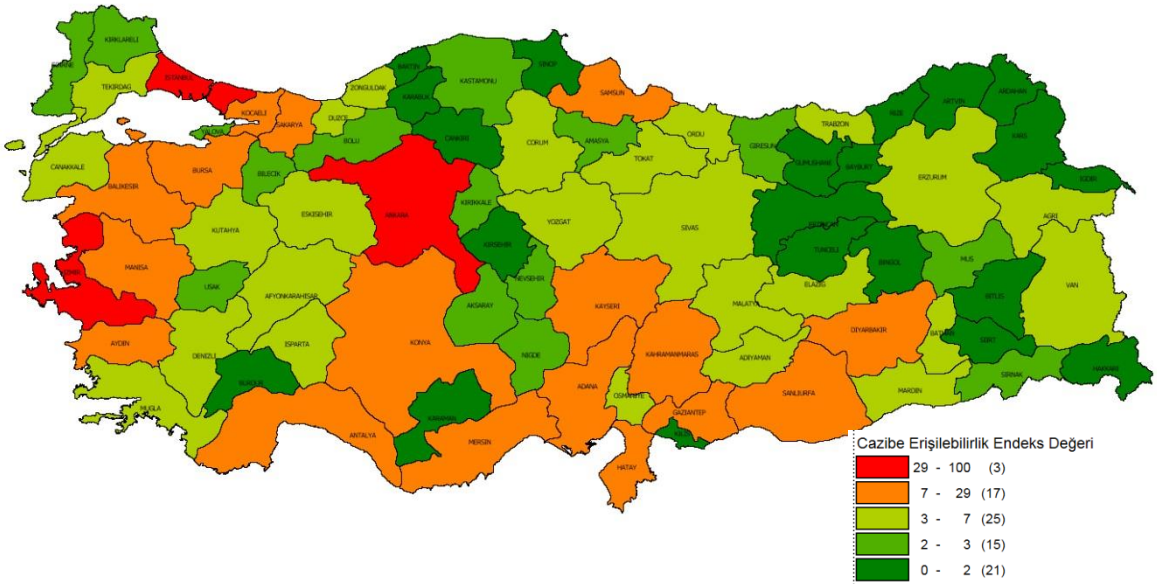

Ulaştırma Modlarına Erişim

a) Havayoluna Erişim

207. Yeni havaalanlarının işletime açılması ve pazara yeni taşıyıcıların girmesiyle birlikte yurtiçi ve yurtdışı yolcu ve sefer sayıları önemli düzeyde artış göstermiştir. Havayolu sektöründe yaşanan bu gelişmeler illerarası erişim ve seyahat sürelerini kısaltmış, bunun bir sonucu olarak da yerleşimlerin erişilebilirlik düzeyinde önemli gelişmeler yaşanmıştır.

208. Bir ilin havayolu ile erişilebilirlik düzeyi ilin en yakın havaalanına erişim süresi, havaalanın uçuş trafiği ve söz konusu havaalanından diğer havaalanlarına kurulan bağlantı sayısının ilişkisi olarak ifade edilebilir. Uçuş trafiğinin yüksek ve bağlantı kurulan havaalanı sayısının çok olduğu illerin erişilebilirlik düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. İllerin havayolu ile erişim endeksi sonuçlarına göre en erişilebilir il İstanbul'dur. İstanbul'u sırasıyla Ankara, Antalya, İzmir ve Adana izlemektedir. Bu endeks bazında en düşük erişilebilirlik düzeyine sahip olan il ise Artvin'dir. Artvin'i sırasıyla Hakkâri, Zonguldak, Bartın ve Iğdır izlemektedir. Bu illerin en düşük düzeyde erişilebilirlik endeks değerine sahip olması illerde havaalanı bulunmaması ya da havaalanına erişim süresinin uzun olmasından kaynaklanmaktadır.[15] (Harita-3-28)

Harita 3-28: Havayoluna Erişim Endeksi

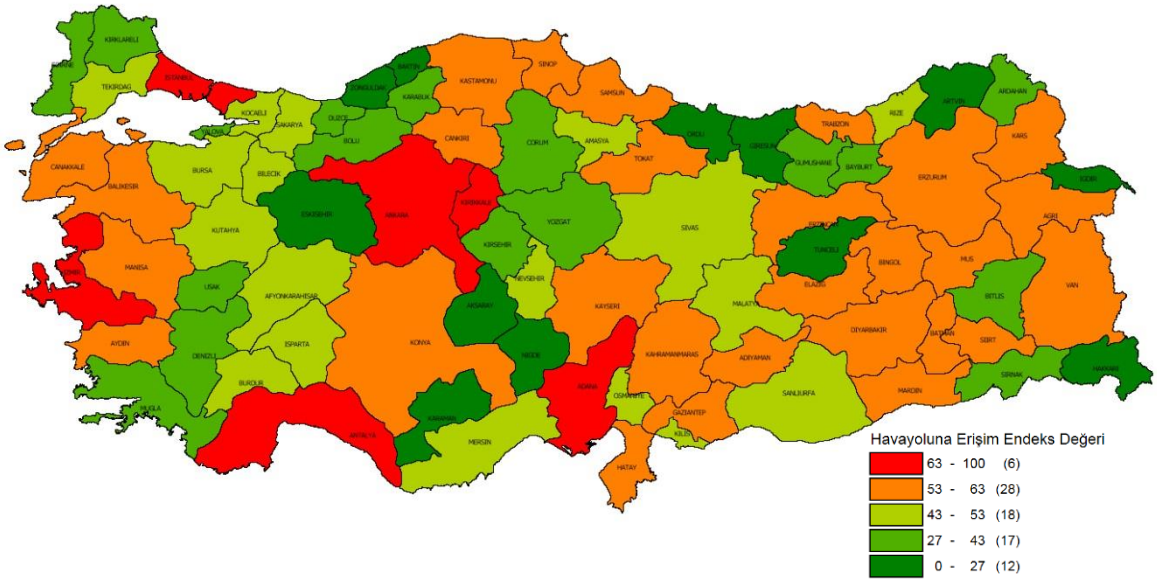

b) Denizyoluna Erişim

209. İç ve doğu kesimlerin denizyoluna erişilebilirlik düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Endeks bazında en düşük erişilebilirlik düzeyine sahip olan il ise "0"

[15] Zonguldak ilinde havaalanı olmasına rağmen yurtiçi uçuşlara açık olmaması nedeniyle erişilebilirlik değeri düşük düzeylerde kalmıştır. 2012 ve 2013 yılında faaliyete geçen Zafer Bölgesel Havaalanı, Iğdır, Kastamonu, Bingöl ve Şırnak Havaalanları için endeks üretim çalışmalarında benzer nitelikteki havaalanlarının yıllık ortalama uçuş trafik değerleri kullanılmıştır.

endeks değeri ile Hakkâri gelmektedir. Hakkâri'yi sırasıyla Van, Şırnak, Bitlis, Siirt ve Muş takip etmektedir. Sahil kesiminde yer alan ve denizlere ve limanlara erişim süresi kısa olan illerin denizyoluna erişilebilirlik endeks değerlerinin yüksek olduğu görülmektedir. (Harita-3-29)

Harita 3-29: Denizyoluna Erişim Endeksi

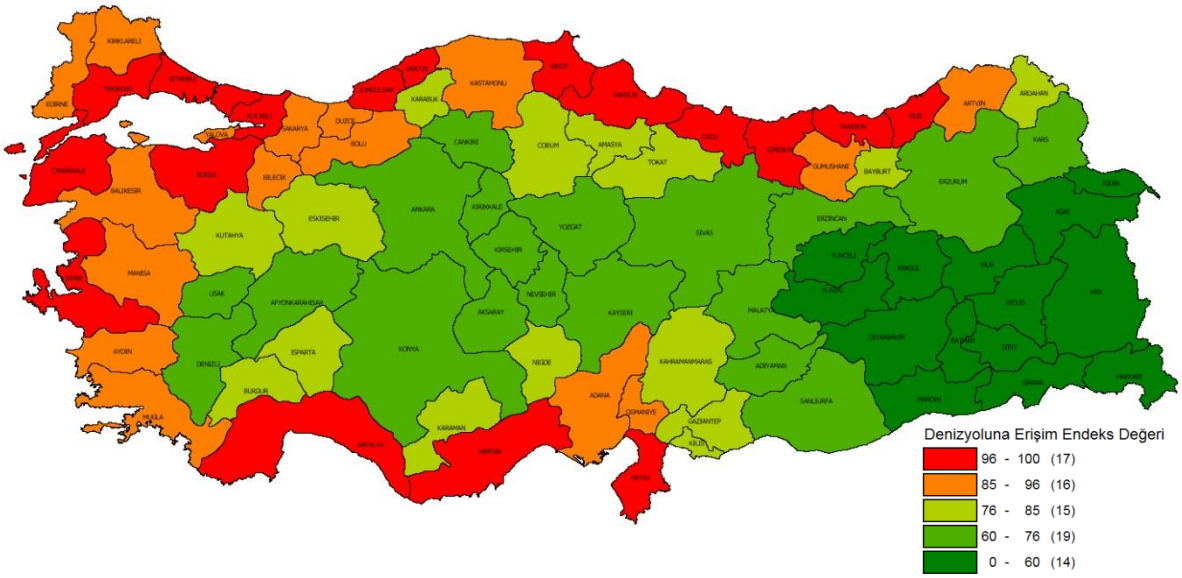

c) Demiryoluna Erişim

210. Ülkemizde illerin demiryollarına erişimi bakımından bir değerlendirme yapıldığında özellikle Türkiye'nin topoğrafya bakımından engebeli arazisi bulunan iller başta olmak üzere Doğu Karadeniz Bölgesi illeri ile Doğu Anadolu Bölgesindeki bazı illerin demiryolları ile bağlantısı bulunmamaktadır. Ülkemizde 81 ilden 28 ilin demiryolu bağlantısı bulunmamaktadır. (Harita-3-30) Hızlı tren işletmeciliğinin gelişmesiyle birlikte ülkemizde 3 ilde (Eskişehir, Konya, Ankara) yüksek hızlı tren bağlantısı kurulmuştur. Gebze-Eskişehir hattının da tamamlanmasıyla birlikte Ankara-İstanbul arası hızlı tren seferleri de başlatılacaktır.

Harita 3-30: Demiryoluna Erişim Endeksi

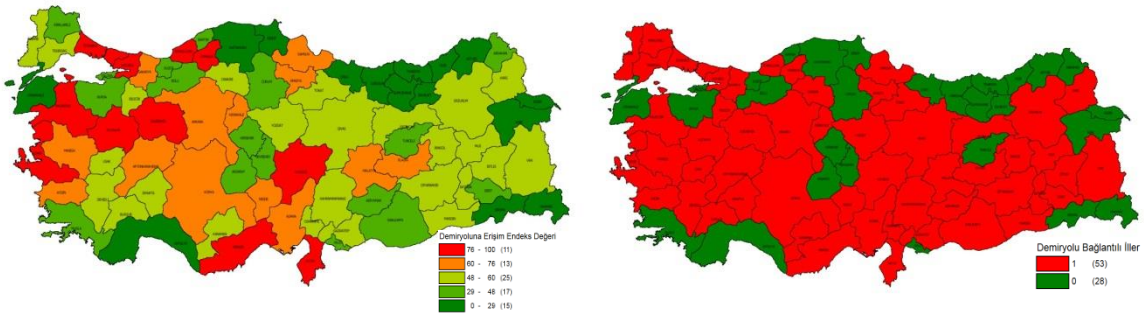

211. Yüksek düzeyde yük ve yolcu taşımacılığının yapıldığı illerde demiryolu bakımından erişilebilirlik düzeyi yüksek, demiryolu bağlantısı olmayan illerin ise erişilebilirlik düzeyi

düşük kalmaktadır. Demiryolu ağına erişim endeksi sonuçlarına göre en erişilebilir il İstanbul'dur. İstanbul'u sırasıyla; İzmir, Mersin ve Kocaeli takip etmektedir. Endeks bazında en düşük erişilebilirlik düzeyine sahip il ise 0 (sıfır) endeks değeri ile Trabzon gelmektedir. Trabzon'u sırasıyla Rize, Artvin, Hakkâri ve Giresun takip etmektedir. (Harita-3-30)

d) Çok Modlu Erişim

212. Metropol kentlerin çok modlu erişilebilirlik kapasitelerinin yüksek olduğu görülmektedir. Çok modlu erişilebilirlik endeksi sonuçlarına göre en erişilebilir il İstanbul'dur. İstanbul'u sırasıyla, İzmir, Mersin, Hatay, Kocaeli, Adana ve Ankara izlemektedir. Endeks bazında en düşük erişilebilirlik düzeyine sahip il ise Hakkâri'dir. Hakkari'yi sırasıyla Iğdır, Şırnak Artvin ve Tunceli takip etmektedir.

Harita 3-31: Çok Modlu Erişim Endeksi

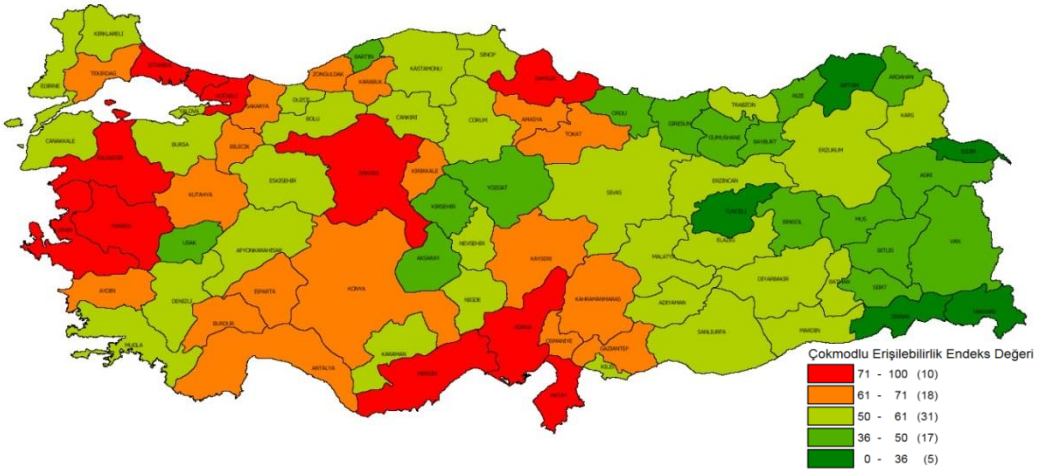

En Yakın Hizmet Merkezine Erişim

213. En yakın hizmet merkezine erişim endeksi sonuçlarına göre Doğu Karadeniz illeri ile ülkenin en doğu ve en batısında yer alan düşük nüfuslu illerin en yakın hizmet merkezine erişim endeksi düşük düzeylerde kalmaktadır.

214. Harita 3-32: En Yakın Hizmet Merkezine Erişim

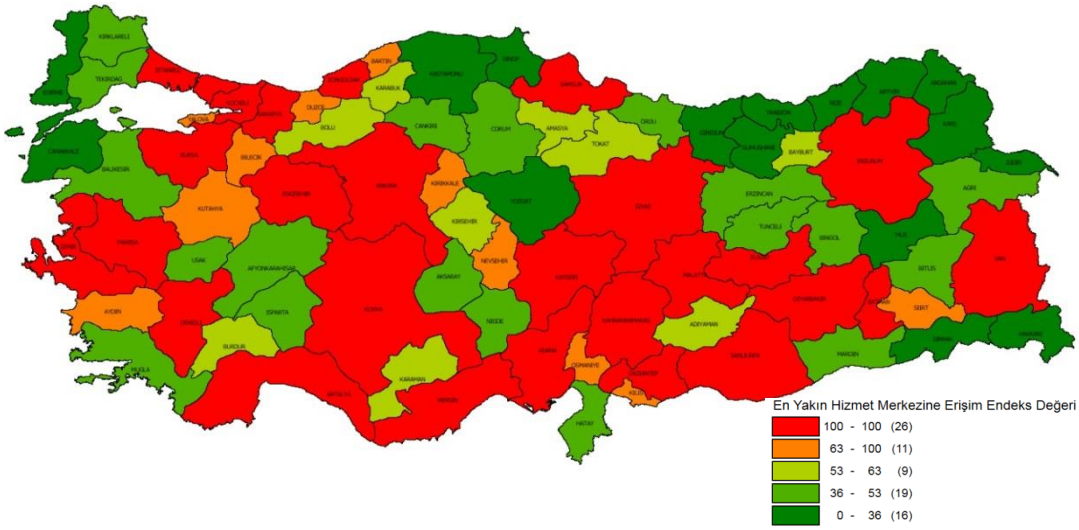

Kırsal Alana Erişim

215. Ülkemizde yüksek engebeli arazilerin bulunduğu Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu Bölgesi illerinin kırsal alana erişim kapasitesinin düşük düzeylerde kaldığı görülmektedir. Kocaeli ve İstanbul illerinin belediye sınırı mülki idare sınırıyla birlikte olduğu için tüm yerleşim kentsel alan olarak algılanmakta ve hizmet sunumu bakımından kentsel ve kırsal yerleşim ayrımının olmadığı kabul edilmektedir. Bu illerin dışında kırsal alana erişim bakımından bir değerlendirme yapıldığında Kars ilinin köy yollarının asfalt ya da beton durumu tüm yolların oranına göre oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Kars'ı sırasıyla Ağrı, Artvin, Ordu ve Trabzon izlemektedir. (Harita-3-32)

Harita 3-33: Kırsal Alana Erişim

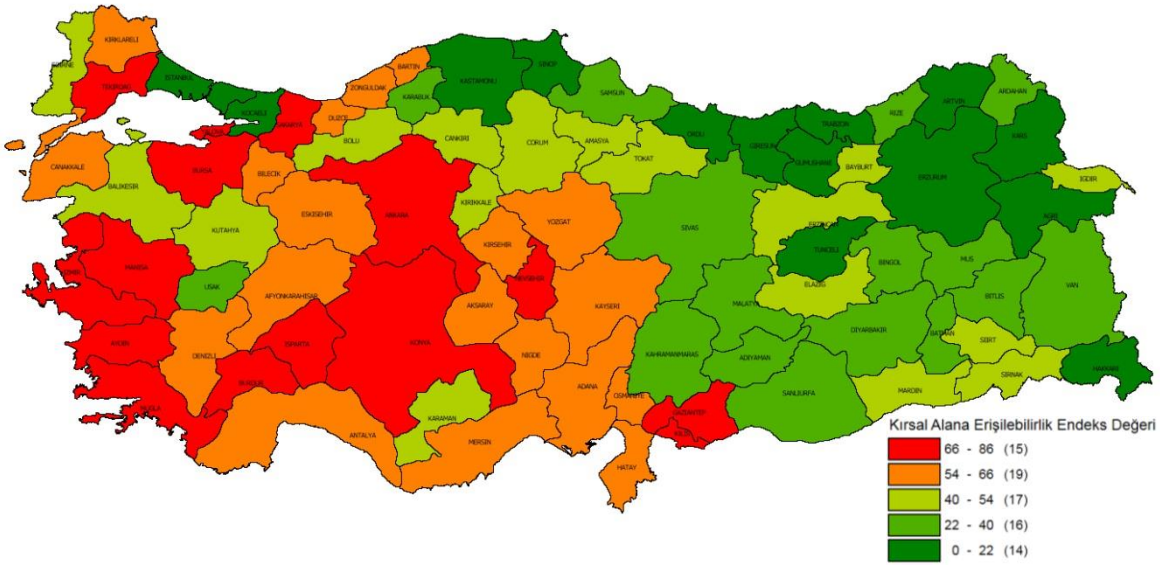

3.4 Dijital Yaşam ve İletişim

216. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de hanelerin bilgisayar kullanım oranı 2012 yılında %48,7 olarak gerçekleşirken hanelerin %47,2'si internet erişim imkânına sahiptir. Bilgisayar ve internet kullanım oranları sırasıyla erkeklerde %59 ve %58,1, kadınlarda %38,5 ve %37 gerçekleşerek erkeklerin kadınlara göre ortalama %20 daha fazla bilişim teknolojilerini kullandığını göstermektedir.

217. Hanelerden farklı olarak girişimlerde bilişim teknolojileri kullanımı oranları cok yüksektir. 2012 yılı verilerine göre girişimlerde bilgisayar kullanım oranı % 93,5 internet erişim oranı ise % 92,5'dir. Ayrıca grişimlerin %58'ine ait web sitesi bulunmaktadır.

218. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması ve Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) verilerine göre bilgisayar ve internet kullanımı bakımından Türkiye ile AB arasındaki fark devam etmektedir. 2012 yılında düzenli internet kullanımı ((hemen hemen her gün veya haftada en az bir defa) AB-28 ortalaması %70 olurken Türkiye'de %37,8 olarak gerçekleşmiştir.

219. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu verilerine göre 2012 itibarıyla Türkiye'de mobil abone sayısı yaklaşık 68 milyona 3G abone sayısı ise 42 milyona ulaşmıştır. GSM baz istasyonu sayısı ve GSM aboneliği açısından ülke genelinde önemli farklar bulunmaktadır.

Harita 3-34: Baz İstasyonu Sayısı ve GSM Abone Sayısı (1000 kişi)

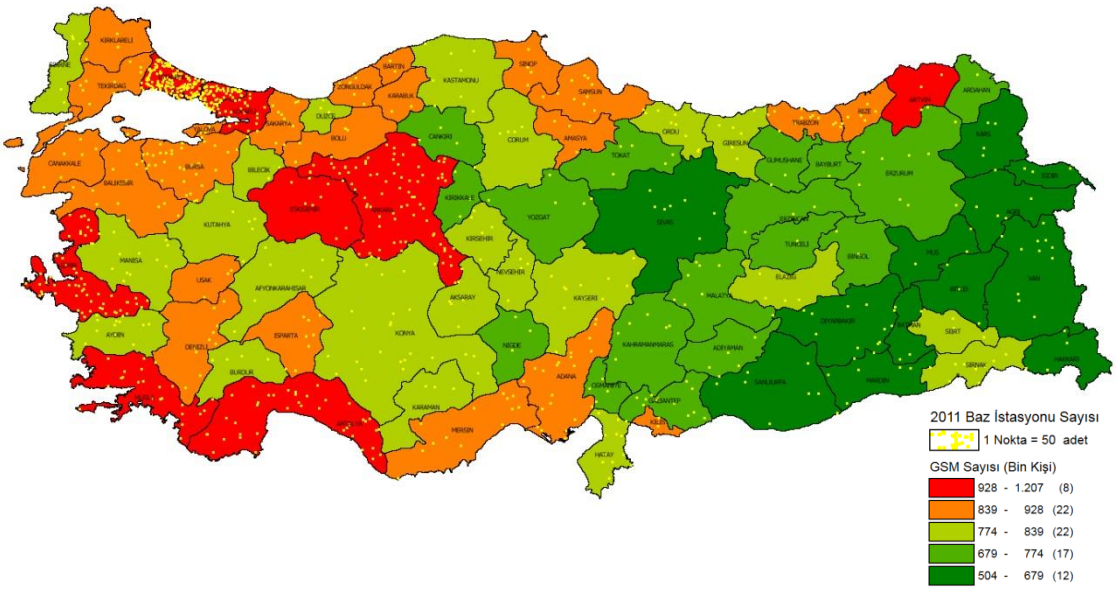

Kaynak: BTK verilerinden üretilmiştir.

Tablo 3-5: Yöntemler Bazında İnternet Abone Sayıları

İnternet Abone Sayıları	2012	% Pay
Mobil Cepten İnternet	10.252.370	51,2
Mobil Bilgisayardan İnternet	1.909.530	9,5
xDSL	6.643.299	33,2
Fiber	645.092	3,2
Kablo İnternet	500.658	2,5
Diğer	54.255	0,3
TOPLAM	20.005.204	100,0

Kaynak: BTK, Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü, 2012 Yılı 1. Çeyrek Üç Aylık Pazar Verileri Raporu

220. Genişbant internet abonesi 2008 yılında Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu verilerine göre 6 milyon iken 2012 yılında yaklaşık 20 milyon olarak gerçekleşmiş ve bu artışın 2012 yılı büyüme oranı bir önceki yıla göre %42,8'dir. Geniş bant internet aboneliği açısından genel olarak batı-doğu yönünde önemli bir fark bulunmaktadır.

221. Sabit genişbant penetrasyon oranı Türkiye'de nüfusa göre %10,4 iken, OECD ülkeleri penetrasyon ortalaması %26'dır. Ayrıca mobil genişbant penetrasyon oranı Türkiye'de %16 iken OECD ortalaması %56,6'dır.

Harita 3-35: Geniş Bant İnternet Abone Sayısı (1000 kişi), 2012

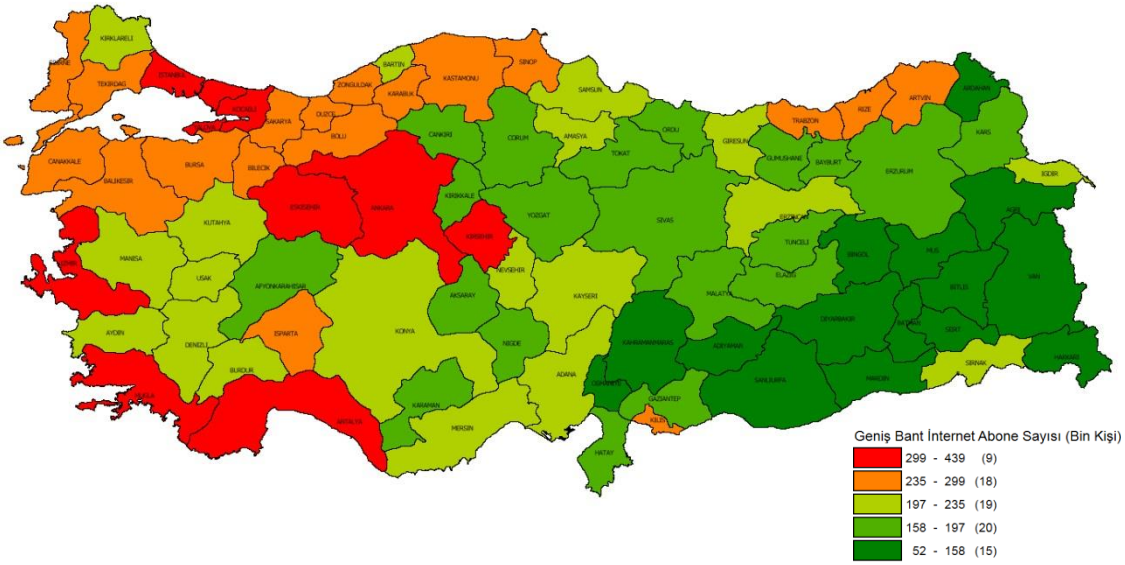

Kaynak: BTK verilerinden üretilmiştir.

222. E-posta gönderimi, haber grupları veya çevrimiçi tartışma forumlarına mesaj iletmek internet kullanıcılarının en çok gerçekleştirdiği faaliyetler olmuştur.[16] Türkiye'de Mart 2013 SMG-Facebook Türkiye Raporuna göre 32 Milyon facebook kullanıcısı bulunmaktadır. Türkiye kullanıcı başına sosyal medyada her ay harcanan 10,2 saatle dünyada 4. sırada bulunmaktadır.[17]

[16] Bilgi Toplumu İstatistikleri 2011
[17] *PwC Küresel Eğlence ve Medya Sektörü'ne Bakış 2012-2016*

3.5 Kurumsal Yapı ve Sosyal Sermaye

21. ***Bölgesel gelişme için ulusal ve bölgesel düzeyde yönetişim ve koordinasyon yapıları oluşturulmuştur. Önümüzdeki dönemde bunların etkinliğinin artması beklenmektedir.***

223. Bölgesel gelişme politikasının temeli, çok katmanlı ve çok düzlemli yönetişimdir. Bölgesel gelişme politikasının yönetişimi 3 ana düzeyden oluşur; ulusal, üst bölgesel ve bölgesel. Her bir düzeyde, farklı kurum ve kuruluşların oluşturdukları farklı düzlemler karar alma, uygulama ve izleme-değerlendirme süreçlerine dahil olurlar.

Şekil 3-24: Ulusal ve Bölgesel Düzeyde Kurumsal Yapı

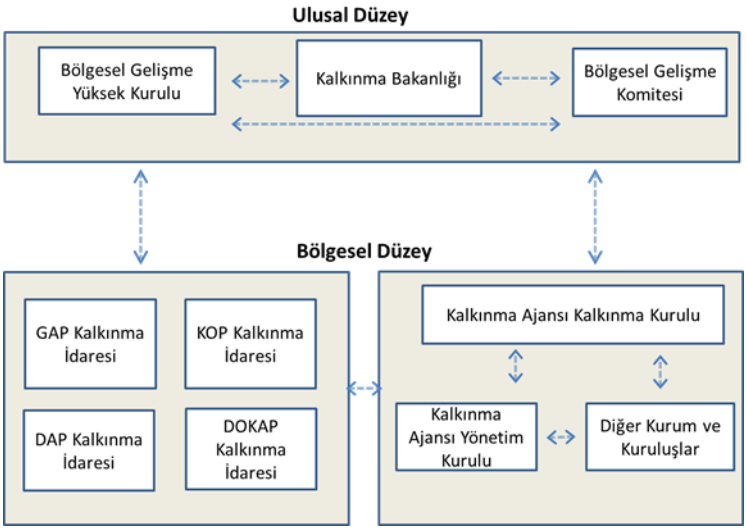

224. Ulusal düzeyde iki temel aktör Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu (BGYK) ve Bölgesel Gelişme Komitesidir (BGK). İki Komite'nin sekreteryasını da Kalkınma Bakanlığı yürütür. BGYK, merkezi politikalar ile bölgesel gelişme politikaları arasında planlama, uygulama ve izleme bakımından uyum ve koordinasyonu sağlayarak yönetişimi geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Kurul, bölgesel kalkınmaya ilişkin konularda üst karar organıdır. BGYK; Başbakan ve Kalkınma Bakanı ile Başbakanın belirleyeceği ilgili diğer bakanlardan oluşur.

225. Bölgesel kalkınma konularını teknik düzeyde tartışmak ve BGYK'nın karar almasına yönelik öneriler geliştirmek amacıyla da Bölgesel Gelişme Komitesi (BGK) oluşturulmuştur. BGK, Kalkınma Bakanlığı Müsteşarı başkanlığında, Maliye Bakanlığı ve Hazine müsteşarları ile Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunda temsil edilen bakanlıkların müsteşarlarından oluşur. Ayrıca, Komitenin gündemine göre kamu kesimi, özel kesim veya sivil toplum kuruluşu temsilcileri de Komite toplantılarına davet edilebilir.

226. Üst bölgesel düzeyde ise Güneydoğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi ve Konya Ovası Projesinin programlama, uygulama, izleme ve değerlendirme faaliyetlerini yerinde koordine ederek bölgelerin kalkınmasını

hızlandırmak üzere, Bölge Kalkınma İdareleri yer almaktadır. Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları ile koordinayon halinde çalışır, ortak proje ve faaliyetler yürütür.[18]

Tablo 3-6: Bölge Kalkınma İdareleri ve Kapsadıkları İller

Bölge İdaresi	Merkez	Kapsadığı İller
Güneydoğu Anadolu Projesi BKİ	Şanlıurfa	Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır Mardin, Batman, Şırnak, Siirt
Doğu Anadolu Projesi BKİ	Erzurum	Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van
Doğu Karadeniz Projesi BKİ	Giresun	Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Samsun, Trabzon
Konya Ovası Projesi BKİ	Konya	Aksaray, Karaman, Konya, Niğde

227. Bölgesel düzeyde ise yönetişimin ana unsuru Kalkınma Ajanslarıdır. Kutu 3-1'de kalkınma ajanslarına ilişkin detaylı bilgiler sunulmaktadır.

Harita 3-36: Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları

228. Kalkınma Ajansları Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulu aracılığıyla bölgede yer alan ve kalkınmayla ilgili olabilecek tüm paydaşların programlama, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerine katılımını temin eder.

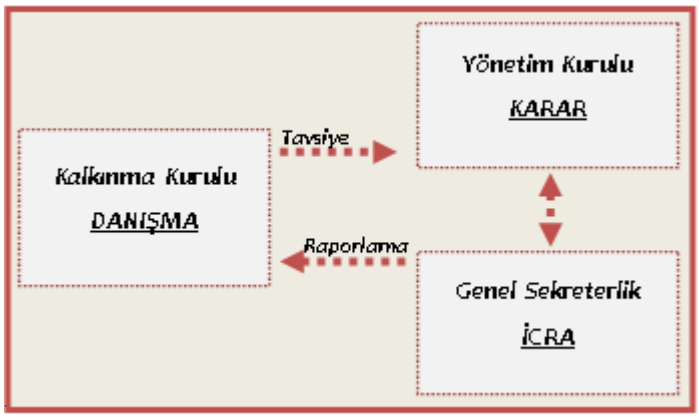

Bölgesel kalkınmanın bu çok düzlem ve katmanlı yönetişim modelinde amaç farklı katılımcılık seviyelerinde, karar alma ve uygulama süreçlerinde ilgili tarafların katılımını sağlayamak veya katılım kanallarını açık tutmaktır. Bu modelde Kalkınma

[18] 2011 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresine ilave olarak Doğu Anadolu Projesi (DAP BKİ), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP BKİ) ve Konya Ovası Projesi Kalkınma İdaresi (KOP BKİ) Başkanlıkları oluşturulmuştur.

Bakanlığının koordinasyon rolü çok önemlidir. Kalkınma Bakanlığı ulusal düzeyde BGYK ve BGK sekreterya hizmetlerini, üst bölgesel ve bölgesel düzeylerden beslenerek ve etkileşim halinde yürütmek ve ulusal düzeyde alınan kararları bölgesel düzeyle paylaşmak suretiyle yönetişimin modelinin kilit aktörüdür.

Kutu 3-1: Kalkınma Ajansları[19]

Kalkınma ajansları, 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" çerçevesinde, 2006 yılında 2 pilot ajans, 2008 yılında 8 ve 2009 yılında 16 olmak üzere Bakanlar Kurulu kararları ile aşamalı şekilde 26 Düzey 2 Bölgesinde kurularak faaliyetlerine başlamıştır.

Ajanslar, gerek kalkınmanın ülke sathında dengeli dağılımını sağlamak gerekse bölgelerin potansiyelinin harekete geçirilmesi suretiyle ulusal ve küresel ölçekte rekabet güçlerinin artırılmasına öncülük etmek amacıyla kurulmuştur.

Bölgesel düzeyde sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini ve yerleşmelerin gelişme potansiyelini belirleyen, ulusal düzeydeki politika, plan ve stratejiler ile bölgesel ve yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi kurgulayan, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini ve koordinasyonu geliştiren, bölgesel program ve projelere temel oluşturan bölge planları Düzey 2 bölgeleri bazında kalkınma ajansları tarafından mahallinde ve ilgili tarafların üst düzey katılımıyla hazırlanmaktadır.

Kalkınma ajansları, çeşitli alanlarda farklılaşmış destek mekanizmaları vasıtasıyla bölgelerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Kentsel yaşam kalitesinin artırılmasından KOBİ'lerin desteklenmesine, üniversite-sanayi işbirliğinin güçlendirilmesinden Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin geliştirilmesine kadar farklı alanlarda destek programları uygulanmaktadır. Bu programlar kâr amacı güden ve gütmeyen tüm idarelere yönelik olabilmektedir.

Kuruldukları günden bugüne kadar ajansların proje teklif çağrısı mekanizmasıyla projelere tahsis ettikleri hibe destek miktarı 1,6 milyar TL'dir. Proje sahipleri tarafından sağlanan eş-finansman ile birlikte bu rakam 3 milyar TL olacaktır. Proje teklif çağrısına toplam 27.200 başvuru yapılmış 5.800 yani yüzde 21'den fazlası kalkınma ajanslarından destek almıştır.

Ajansların, Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) ve Teknik Destek (TD) gibi farklı destek mekanizmaları da mevcuttur. DFD ile bölgenin rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanması amaçlanmaktadır. DFD kapsamında, bugüne kadar 33 milyon TL tutarında kaynak kullanılmış, 2.580 projeden 751'ine destek sağlanmıştır. TD kapsamında ise 4.050 başvuru alınmış ve bunlardan 2.200 tanesine teknik destek sağlanarak yaklaşık 13 milyon TL'lik kaynak kullanılmıştır.

Bölgelerine yatırımcı çekmek ve yatırımcıların iş ve işlemlerini kolaylaştırıcı rol oynamak da ajansların kuruluş amaçları arasındadır. Bu kapsamda, 81 ilin tamamında kalkınma ajansları bünyesinde Yatırım Destek Ofisi (YDO) kurulmuş, uzman personelin 210'i burada istihdam edilmiştir. YDO'lar bölgenin öncelikli alanlarında yatırımların artırılması, iş bağlantılarının kurulması, fizibilite çalışmalarının yapılması ve bölgenin yatırım imkânlarının uluslararası alanda tanıtımının yapılması gibi pek çok farklı alanda çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda YDO'larca 56.600 yatırımcıya çeşitli konularda danışmanlık hizmeti verilmiş; yatırımcılar için değişik konularda 1.700 rapor, analiz ve tanıtıcı broşür yayınlanmış; 4.000 kişiye girişimcilik, dış ticaret gibi konularda eğitim verilmiş; 420 yatırımcıya yeni teşvik sistemi hakkında bilgilendirme yapılmış ve bu faaliyetler neticesinde 15 Milyon TL yatırım ve 85 kişiye istihdam sağlanmıştır.

Kalkınma ajanslarının görev ve yetkilerinin daha belirgin hale getirilmesi, yereldeki tüm toplum kesimlerinin temsil edildiği kalkınma kurulunun daha aktif kılınması, ajans organları arasındaki uyumun geliştirilmesi, ajans kaynaklarının artırılması, ajansın denetim ve personel yapısının gözden geçirilmesi ve bugüne kadar uygulamada yaşanılan birtakım sorunların giderilmesi gerekmektedir.

[19] Ajanslara ilişkin veriler Temmuz 2013 tarihi itibarıyladır.

22. *Bölgesel gelişmenin temel dinamiklerinden olan sosyal sermaye açısından bölgeler arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik farkına paralel bir yapı bulunmaktadır.*

229. 16.Toplumsal katılımın sağlanması, beşeri sermayenin etkinliğinin artırılması ve toplumsal sağlığın korunması yoluyla bölgesel gelişme ve ekonomik kalkınmayı hızlandıran önemli bir faktör olan sosyal sermaye açısından Türkiye, ülkeler arası güven ve sosyal sermaye ölçülmesine yönelik çalışmalarda genellikle son sıralarda yer alırken, bölgeler itibarıyla da sosyo-ekonomik gelişmişlik farkına paralel bir yapı sergilemektedir.

230. Türkiye, ülkeler arası güven ve sosyal sermayenin ölçülmesine yönelik çalışmalarda genellikle son sıralarda yer almıştır. 1995-1996 yıllarında OECD'ye üye ve üye olmayan 57 ülke üzerinden yaptığı değerlendirmede son sırada yer almıştır. 2002 yılında Türkiye'nin de yer aldığı ve AB üyesi ve aday üye statüsündeki ülkelerle karşılaştırmalı olarak yapılan çalışmada Türkiye'nin sosyal sermaye düzeyi 47 ülke içinde 45. sırada bulunmuştur.

Harita 3-37: Bölgelerin Sosyal Sermaye Seviyelerine Göre Gruplandırılması

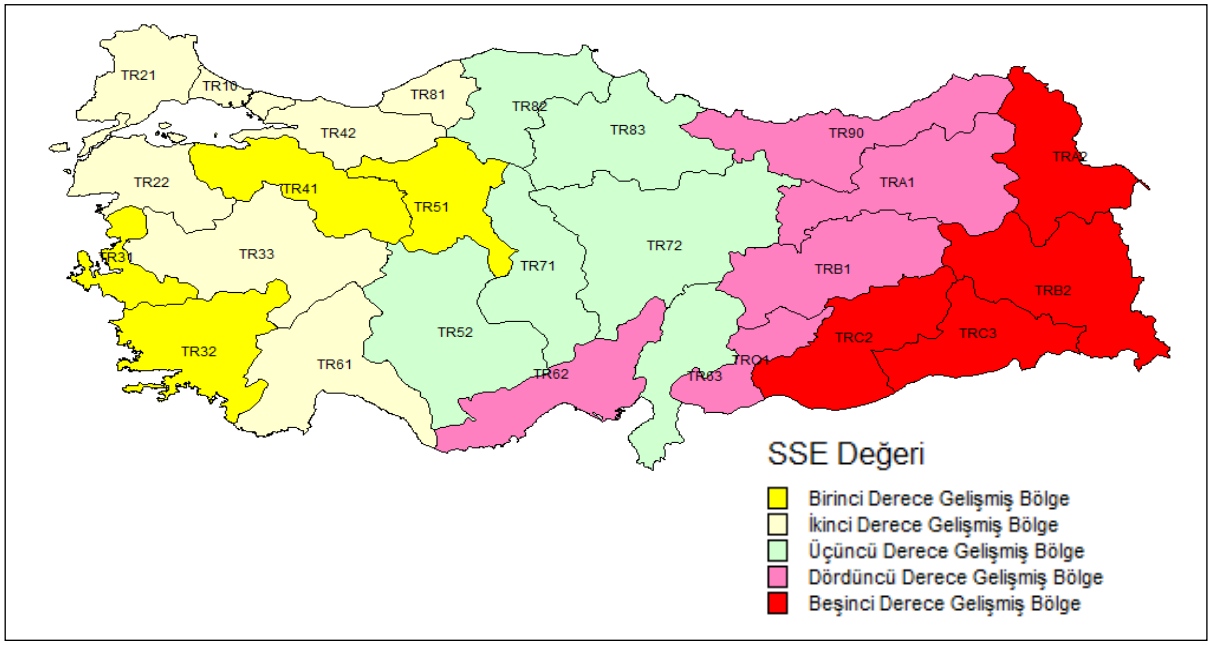

Kaynak: Tüysüz,2011

231. Sosyal sermaye açısından en gelişmiş bölgeler İzmir (TR31), Ankara (TR51), TR32 Düzey 2 Bölgesi (Aydın, Muğla, Denizli) ve TR41 Düzey 2 Bölgeleri (Bursa, Eskişehir, Bilecik) olurken, düşük gelirli bölgeler ise TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır), TRB2 (Van Muş, Bitlis, Hakkari) ve TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgeleridir.

232. Sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasında aynı yönlü güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal ve ekonomik gelişmişliğe paralel olarak ülkenin batısında yer alan bölgeler sosyal sermaye açısından daha iyi durumda olurken, doğu ve güneydoğusunda yer alan bölgelerin ise geliştirilmesi gerekmektedir.

233. Ankara, TR62 (Adana ve Mersin) ve TR71 bölgelerinin (Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Aksaray) sosyal sermaye endekslerinde 2000 yılından 2010 yılına gelindiğinde bir azalma görülmektedir. Ayrıca TRA2 Bölgesi (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van Muş, Bitlis, Hakkari), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırak, Siirt) bölgelerinin negatif olan endeks değerleri daha da gerilemiştir (Şekil 3-19).

Şekil 3-25: Bölgelerin SSE (Sosyal Sermaye Endeksi) Değerleri (2000-2010)

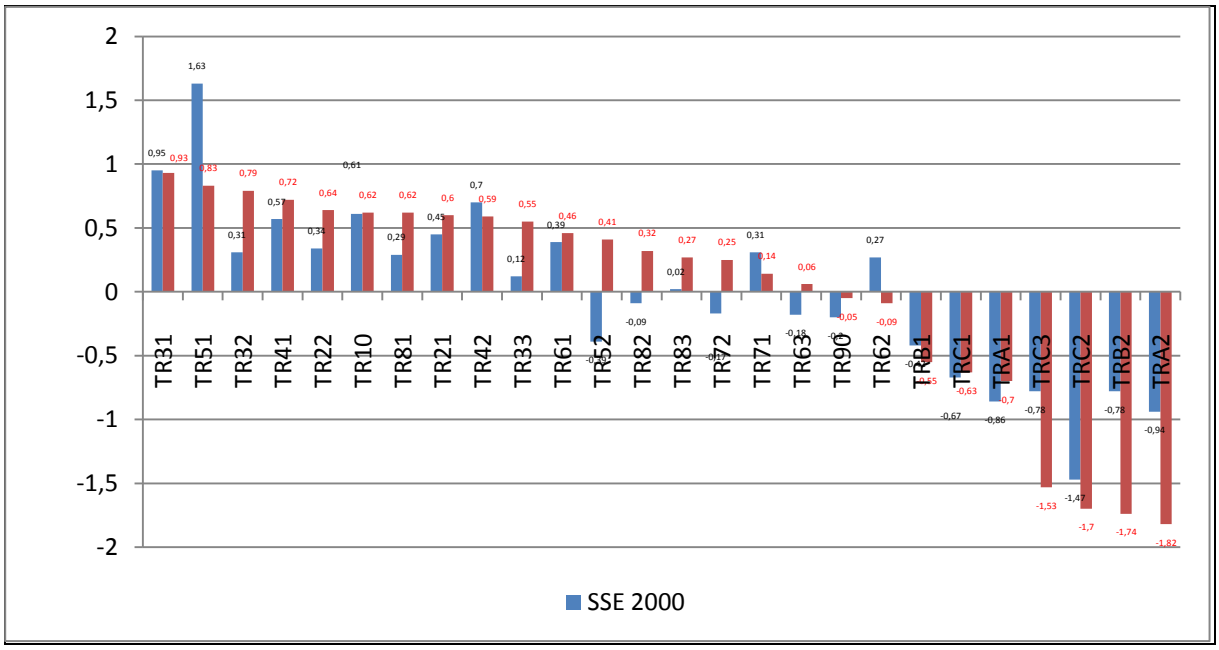

Kaynak: Tüysüz 2010.

234. Yoğun göç alan bölgelerin sosyal sermayesinde düşüş görülmektedir. Ekonomik olarak gelişmiş bölgelerin sosyal sermaye açısından da gelişmiş olduğu görülmekle birlikte İstanbul, Kocaeli'nin bulunduğu TR42 ve Tekirdağ'ın bulunduğu TR21 bölgelerinin sosyal sermaye endeksleri nispeten gerilerde yer almıştır.

235. Sosyal sermaye bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılmasında ve ulusal kalkınmanın sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple, bölgelerin fiziki sermaye eksiklikleri kadar, sosyal sermaye eksiklikleri de göz önünde bulundurulmalı, yeni bölgesel gelişme politikaları düşük gelirli bölgeleri, fiziksel sermaye yatırımlarının yanından sosyal alanda da destekleyici olmalıdır. Sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelere yapılacak yatırımlar ya da aktarılacak kaynaklar, toplumsal dokuda bir değişim sağlayıp, toplumsal katılımı artırmadıkça bölgelerin genel kalkınması sağlanamamaktadır.

Kutu 3.2: Türkiye'de ve Bölgelerde Sivil Toplum Kuruluşları (STK)

Türkiye'de STK'ların kalkınma alanındaki rolü artmaktadır. Ülkemizde sivil toplum, tarihsel çerçevede vakıf gibi bir geçmişe sahip olmakla birlikte, Batılı anlamda sivil toplum olgusu, henüz yeni sayılabilecek durumdadır.

Yasal boyutu ile değerlendirildiğinde Türkiye'de sivil toplum esas olarak dernekler altında örgütlenmekte olup, ayrıca sayıca daha az olan vakıflar da bulunmaktadır. Bu yapılar çeşitli birlik ve platformlar halinde de faaliyet göstermektedir.

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi verilerine göre ülkemizde yaklaşık 97.000 faal dernek bulunmaktadır. Son 10 yılda dernek sayısı yüzde 40 artmıştır. Derneklerin yüzde 50'sini spor, din temelli ve yardımlaşma dernekleri oluşturmakta olup, detaylı bir tema üzerine çalışan örgütlerin bütün içindeki payı oldukça azdır. Ancak son yıllarda insan hakları, kalkınma, hak ve özgürlükler, eğitim ve sanat alanlarında kurulan derneklerin sayısı artmaktadır.

Türkiye'de yaklaşık 9,2 milyon dernek üyesi bulunmakta olup, üyelerin yüzde 81'ini erkekler, yüzde 19'unu kadınlar oluşturmaktadır. Dernekleşme oranı, bölgenin gelişmişliği ve şehir nüfuslarıyla doğru orantılı olmaktadır. İstatistiklere göre 19 bin derneğin bulunduğu İstanbul'u 9 bin dernekle Ankara takip etmektedir. Bu sayı İzmir'de 5 bin, en az derneğin bulunduğu Tunceli'de ise 100 civarındadır.

Bölgeler itibarıyla değerlendirildiğinde yüzde 35,2 ile Marmara Bölgesi en fazla derneği sahip olan bölge olurken, Marmara Bölgesi'ni yüzde 18,7 ile İç Anadolu, yüzde 14,2 ile Ege, yüzde 11,9 ile Karadeniz izlemektedir. Doğu ve Güneydoğu illeri dernekleşme bakımından en alt sırada gelmektedir.

Ülkemizde STK'ların kurumsal ve mali kapasiteleri oldukça yetersizdir. Vatandaşların STK'lara katılım derinliği ve düzenli bağış yapma alışkanlığı zayıftır. Bilgisayarı olan derneklerin oranı en yüksek olduğu Marmara Bölgesi'nde dahi yüzde 40'tır. Bu oran Doğu Anadolu Bölgesinde yalnızca yüzde 3'tür.

3.6 Doğal Yapı, Çevre ve İklim Değişikliği[20]

23. *Kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması tüm bölgelerimiz için önemli bir husus olmaya devam etmektedir.*

236. Türkiye, gelecek nesillerin kısıtlı doğal kaynaklardan faydalanmasını güvence altına almak üzere, ekonomik ve sosyal kalkınmayla birlikte çevrenin kalitesinin iyileştirilmesi ve korunmasına yönelik politika ve uygulamalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda emisyon kontrolü, yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliğinin artırılması, atık yönetiminin etkinleştirilmesi, içme suyu ve kanalizasyon gibi hizmetlerin yaygınlaştırılması ve kalitesinin yükseltilmesi, orman ve korunan alanların genişletilmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması yönünde alınan tedbirler ile Türkiye'nin çevresel göstergeleri iyileşmektedir.

237. Enerji tüketimi ve ekonomik faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sera gazı emisyonları iklim değişikliğinin en önemli sebebi olarak görülmektedir. Bu çerçevede, iklim değişikliğiyle mücadelede en önemli göstergelerden biri olan kişi başına sera gazı emisyon miktarı Türkiyede'de 1992 yılında 3,6 ton/kişi iken bu değer 2011 yılında 5,71 ton/ kişi'ye yükselmiştir. Bu artışın ana nedeni, ekonomik büyümenin ve enerji tüketimindeki artış hızının nüfus artış hızından daha yüksek olmasıdır.

[20] Bölge ve il düzeyinde yeterli düzeyde istatistiki veri bulunmamaktadır. Bu kısımda özellikle Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek 2012 yayınından yararlanılmıştır.

238. Türkiye, iklim değişikliğinden etkilenme riskine karşı su kaynakları yönetimi, tarım sektörü ve gıda güvencesi ve güvenliği, ekosistem hizmetleri, biyolojik çeşitlilik ve ormancılık, doğal afet risk yönetimi ile insan sağlığı gibi konularda iklim değişikliğine uyum çalışmaları kamu, özel, akademik kesimlerinin ve STK'ların da yer aldığı pilot projeler başlatılmıştır.

239. Türkiye'de atık yönetiminde yeniden kullanma, geri dönüştürme ve geri kazanım bilincinin yükseldiğini göstermektedir. Farklılaşan tüketim alışkanlıkları ve ekonomik büyümeye rağmen atığın kaynağında azaltılmasına yönelik olarak alınan tedbirler sayesinde kişi başına günlük katı atık miktarı 1994 yılından günümüze neredeyse hiç değişmeyerek 1,1 kg seviyesinde gerçekleşmiştir. Ayrıca 1994 yılında atık bertaraf hizmeti verilen nüfusun toplam nüfusa oranı sadece yüzde 5 iken, bu oran 2011 yılında yüzde 58'e yükselmiştir.

240. Türkiye'nin 2000'li yıllardaki öncelikli politikalarından biri içme suyunun sürdürülebilir kullanımını ve sıhhi bir şekilde daha fazla kullanıcıya ulaşmasını sağlamak olmuştur. Bu amaçla, içme ve kullanma suyu şebeke yatırımlarının gerçekleştirilmesiyle belediye sınırları içinde yaşayan nüfustan içme ve kullanma suyundan yararlananların oranı 1994 yılında yüzde 88'den 2010 yılında yüzde 99'a ulaşmıştır.

241. Su kaynaklarındaki kirlenme nedeniyle, bu kaynaklardan sağlanan suyun arıtılmadan kullanılamaması, içme suyu arıtma tesisi ihtiyacını artırmıştır. 1994 yılında içme ve kullanma suyu temini için belediyelerce çekilen 3,2 milyar m3 suyun 1 milyar m3'ü (% 31,25'i) arıtılırken, 2010 yılında çekilen toplam 4,8 milyar m3 içme ve kullanma suyunun 2,5 milyar m3'ü (%53'ü) arıtılmıştır.

242. Su yönetiminde etkinliği sağlamak üzere havza bazlı yaklaşımlar geliştirilmekte ve entegre koruma ve kontrollü kullanma ilkelerinin belirlendiği havza koruma eylem planları hazırlanmakta ve uygulamaların takibi sağlanmaktadır. Bu çerçevede 11 havzanın koruma eylem planları tamamlanmıştır. Türkiye'deki 25 havza genelinde nehir havzası koruma eylem planlarının da tamamlanarak farklı kurum ve kuruluşların görev ve sorumluluklarının bir bütün olarak ele alınmasına önem verilmektedir.

243. Kentsel alanlarda doğalgaz kullanımının yaygınlaştırılması sonucunda 2007-2010 yılları arasında havadaki kükürt dioksit miktarında yüzde 8, partikül madde miktarında ise yüzde 12 oranında azalma sağlanmıştır. Isıtma amaçlı kömür kullanılan illerimizde ise hava kirliliği yoğun olarak görülmektedir.

Harita 3-38: Partiküler Madde Ortalama Değeri (2010)

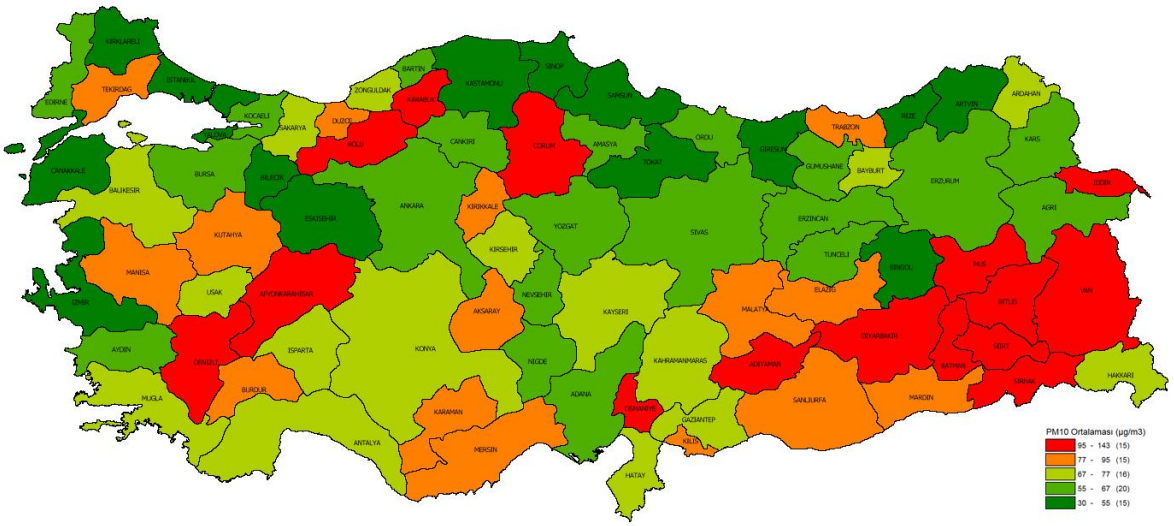

Kaynak:TÜİK verilerinden üretilmiştir.

Harita 3-39: Kükürt Dioksit Ortalama Değeri (2010)

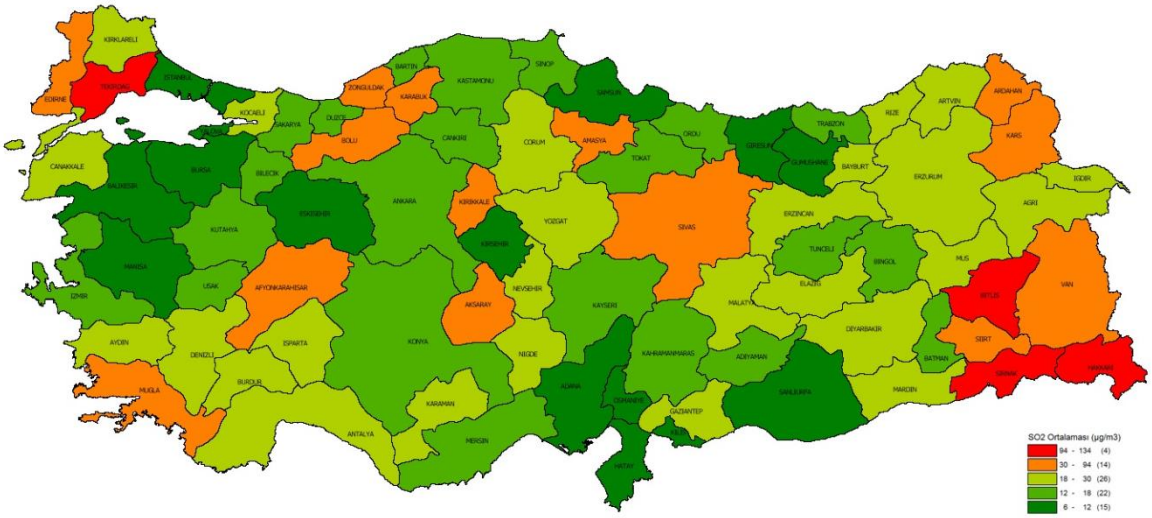

Kaynak:TÜİK verilerinden üretilmiştir.

244. Türkiye'de ormanlık alanlar 1992 yılından bu yana artış göstermektedir. 1992 yılında toplam yüzölçümün yüzde 25,7'si olan ormanlık alanlar, 2012 yılında yüzde 27,6'ya yükselmiştir. Ormanların kapladığı alandaki değişikliğin temel nedenleri arasında ağaçlandırma çalışmaları ve insan baskısının azaldığı yerlerde ormana dönüşme yer almaktadır.

245. Türkiye coğrafi konumu ve yapısı nedeniyle zengin karasal ve denizel biyolojik çeşitliliğe sahiptir. Bu zengin doğal sermayenin sürdürülebilir bir şekilde kullanılması amacıyla biyolojik çeşitlilik ekonomisi çalışmalarına başlanmış, ulusal ve uluslararası koruma statüsüne sahip doğa koruma alanları ilan edilmiştir. 2012 yılı sonu verilerine göre 5,6 milyon hektarı kara üzerinde ve 0,4 milyon hektarı deniz üzerinde olmak üzere Türkiye'de toplam 7 milyon hektar tek yüzey haline getirilmiş korunan alan mevcuttur. Türkiye'de kara üzerinde yer alan korunan alanların ülke yüzölçümüne oranı, 1992 yılında yüzde 3,02 iken 20012 yılında yüzde 7,24'e yükselmiştir.

246. Türkiye'de deniz ve kıyı alanları evsel ve endüstriyel atıklar ile deniz araçlarından kaynaklanan kirlilik, balıkçılık ve turizm gibi insan faaliyetlerden dolayı baskılara maruz kalmaktadır. Bu çerçevede, başta kara kökenli kirleticiler olmak üzere deniz ekosistemlerinde bozulmaya yol açan unsurların bertarafına yönelik çalışmalar Özel Çevre Koruma Alanları öncelikli olmak üzere yürütülmektedir.

3.7 Enerji

24. ***Gelişmişlikle paralel olarak enerji kullanımında ülkenin batısı ile doğusu arasında dengesizlik bulunmakta, ancak özellikle Orta, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da belirli merkezlerde enerji kullanımında kayda değer bir yükseliş yaşanmaktadır.***

Harita 3-40: Elektrik Enerjisi Kullanımının Değişimi ve Sektörel Dağılım (2011)

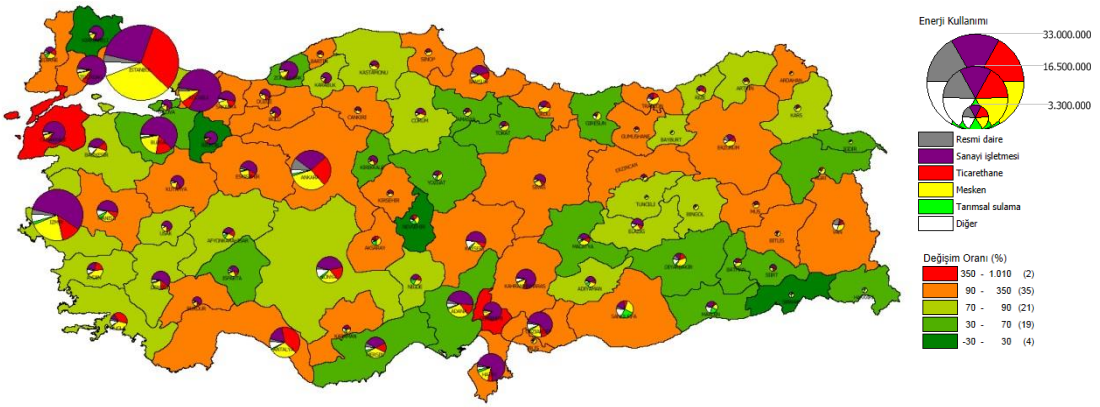

Kaynak: TÜİK verilerinden üretilmiştir.

247. Elektrik enerjisinin kullanımının 2001-2011 yılları arası değişimine bakıldığında belirli illerde %100'ün üzerinde kullanım oranı artışı sağlandığı görülmektedir. Kullanımın sektörel dağılımı incelendiğinde batıya doğru sanayi işletmeleri ile ticarethanelerin ağırlığının arttığı, doğuda ise mesken tüketiminin yüksek olduğu görülmektedir.

Harita 3-41: Rüzgâr Enerjisi Kapasite Faktörü Dağılımı[21]

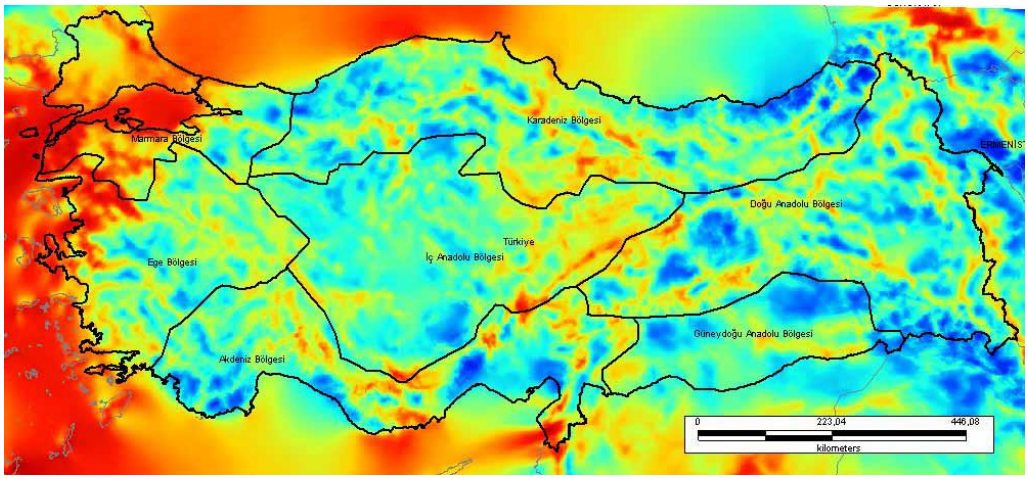

Kaynak: Enerji Bakanlığı

Harita 3-42: Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası

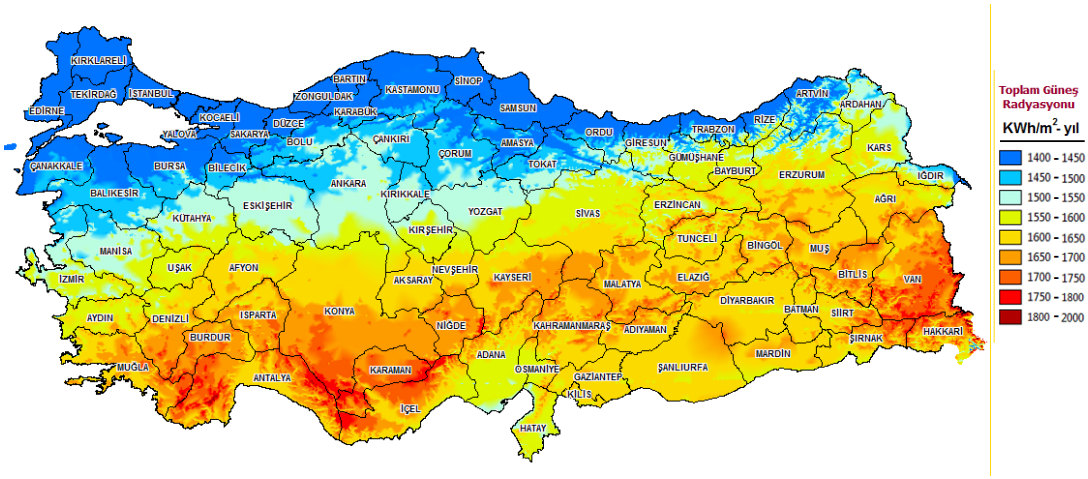

Kaynak: EİE

248. Alternatif enerji kaynakları açısından bölgelerin farklı potansiyelleri bulunmaktadır. Kamu yatırım ve destek uygulamalarıyla özel sektörün bölgelerdeki bu potansiyelleri harekete geçirmesi sağlanmalıdır.

3.8 Mekânsal Organizasyon ve Yerleşimlerin Gelişme Eğilimleri

Bölgelerin Gelişmişlik Düzeyi

25. ***Bölgeler ve iller arasındaki gelişmişlik farkı özellikle doğu batı yönünde varlığını sürdürmektedir.***

249. Bölgelerin gelişmişlik düzeyleri Kalkınma Bakanlığınca belirli dönemlerde belirlenmektedir. En son 2011 yılında Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE)

[21] 50 metre yükseklikteki ortalama kapasite faktörü dağılımı

yayımlanmıştır. SEGE demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride, çoğunluğu 2009-2010 yıllarına ait 61 değişken kullanılarak hazırlanmıştır. SEGE ile iller gelişmişlik düzeylerine göre 1'den 6'ya kadar sınıflandırılmıştır. Yeni teşvik sistemindeki bölgesel teşvikler SEGE göstergelerine dayalı olarak belirlenmiştir.

Harita 3-43: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2011)

26. *İstanbul ülke genelinde baskın merkez niteliğini korumakta, nüfus batıdaki belirli metropol ve büyük şehirlerde yoğunlaşmakta, şehirleşme oranı ve nüfus yoğunluğu açısından diğer bölgelerle kritik farklar bulunmaktadır.*

Türkiye'de Yerleşim Deseni ve Değişimi

250. Nüfus büyük kentlerde yığılmakta, büyük kentlerin sayısı ve toplam nüfustan aldığı pay artmaktadır.

Tablo 3-7: Kent Nüfusları İtibarıyla Yerleşim Sayısı[22]

Yerleşim Türü	Nüfus Aralığı	Yerleşim Sayısı		Toplam Nüfusu		Türkiye Nüfusundan Payı	
		2000	2012	2000	2012	2000	2012
Büyük Metropoller	>3.000.000	2	3	12.006.830	21.743.241	%23	%37
Orta Ölçekli Metropoller	1.500.000-3.000.000	1	4	2.232.265	5.147.516	%4	%9
Metropoller	500.000-1.500.000	8	11	6.145.007	9.243.944	%12	%16
Büyük Kentler	200.000-500.000	18	16	5.248.634	4.789.716	%10	%8
Orta Büyüklükteki Kentler	50.000-200.000	102	87	8.970.804	8.440.671	%17	%14
Küçük Kentler	20.000-50.000	167	91	5.207.145	2.696.573	%10	%5
Kırsal Nitelikli Yerleşimler	<20.000	2677	1941	12.322.804	6.930.550	%24	%12

Kaynak: TÜİK verilerinden üretilmiştir

251. Buna paralel olarak nüfusu 20.000'in altındaki yerleşimlerin toplam yerleşimler içerindeki oranı azalırken özellikle nüfusu 500.000 üzerindeki kentlerin oranında artış

[22] Belediyeler OECD yerleşim sınıflaması dikkate alınarak sınıflandırılmıştır.

görülmektedir. Dolayısıyla şehirler büyüdükçe nüfusun daha hızlı artış gösterdiğini söylemek mümkündür.

252. İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana metropol alanlarının etki alanlarında süreklilik arz eden birleşik şehirler oluşmaktadır.

Harita 3-44: Kent Nüfusu

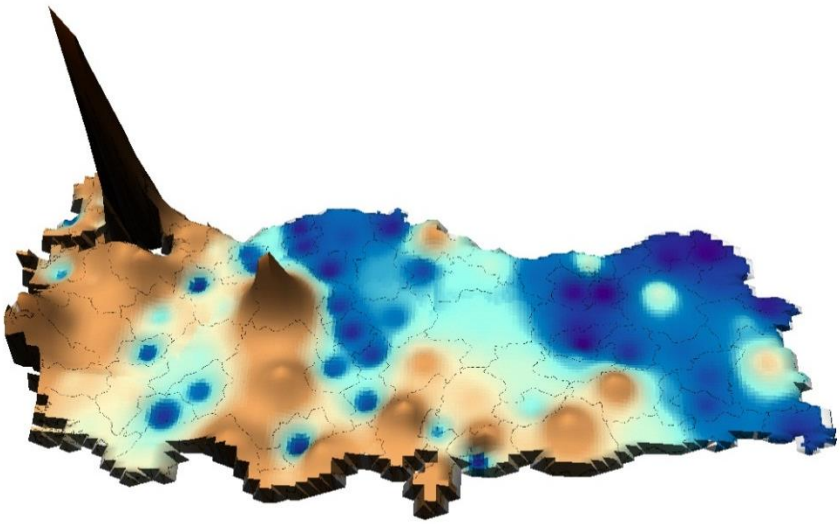

Kaynak: TÜİK verilerinden üretilmiştir.

Kentleşme Eğilimleri

253. Önümüzdeki dönemde ülkenin batısında şehirleşme oranının hızla artmaya devam etmesi beklenmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke genelinde yüzde 24'ler düzeyinde olan şehirleşme oranı, 1985 yılında yüzde 53, 2010 yılında ise yüzde 76 düzeyine ulaşmış olup, önümüzdeki dönemde de ülkenin batısında şehirleşme oranı hızla artmaya devam etmesi beklenmektedir. 2000-2010 dönemimde en hızlı büyüyen il Kocaeli olurken, diğer büyüyen iller Denizli, Kayseri, Sakarya, Bilecik, Gaziantep, Bursa, Manisa, Antalya olmuştur.

Harita 3-45: İllerin Nüfus Büyüklükleri, Kır-Kent Dağılımı ve Nüfus Yoğunlukları

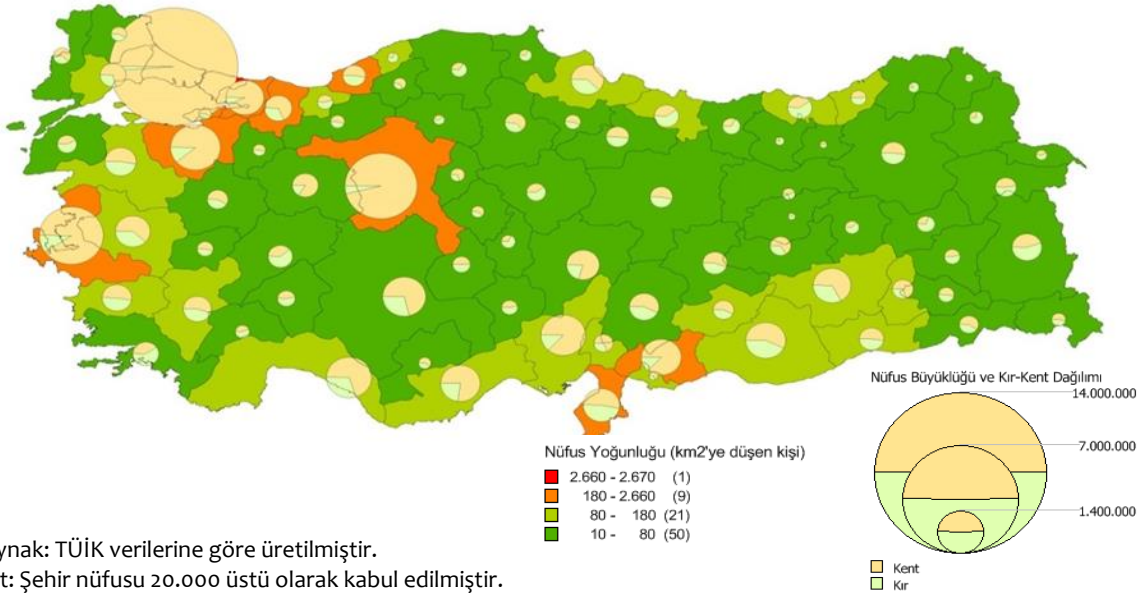

Kaynak: TÜİK verilerine göre üretilmiştir.
Not: Şehir nüfusu 20.000 üstü olarak kabul edilmiştir.

254. Bölgeler arası gelişmişlik farkına paralel olarak nüfusun önemli bir bölümü batı bölgelerindeki illerde yer almaktadır. Ülkenin batısı ve sahil kesimlerinde nüfus yoğunluğu artarken doğu ve iç kesimlerde azalmaktadır. İstanbul'da kilometre kareye 2560 kişi, Tunceli'de ise sadece 10 kişi düşmektedir.

255. Kentlerin nüfus yoğunluğu büyük kentler çevresinde, sahil kesimlerde ve güneydoğuda yüksek iç kesimlerde düşüktür.

256. 2012 ve 2013 yıllarında yapılan düzenlemelerle büyükşehir belediye sayısı 30'a yükselmekte, büyükşehir belediye sınırları il mülki sınırları ile bütünleştirilmekte, büyükşehirlerdeki il özel idareleri ile büyükşehir sınırları içerisindeki belde belediyeleri ve köyler kaldırılmaktadır. Kırsal alanlar da dâhil bütün il sınırlarını kapsayacak şekilde hizmet sunma yükümlülüğü verilen büyükşehirlerin planlama, örgütlenme ve hizmet sunum yaklaşımlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

257. Türkiye'de iller, nüfus ve gelirinin mekana dağılımı bakımından 1965-2000[23] yılları arasında önemli değişimler yaşamıştır. Nüfus için mekandaki değişim 2000 yılındaki ilin nüfusunun ülke içindeki payının 1965 yılındaki değerine oranlanması ile elde edilmiştir. Değerin 1'den büyük olması payının arttığını, küçük olması azaldığını göstermektedir. Gelirin mekânsal dağılımı GSYİH verileriyle benzer şekilde hesaplanmıştır.

Şekil 3-26: İllerin Nüfus ve Gelirlerinin Mekânda Yeniden Dağılımı (1965-2000)

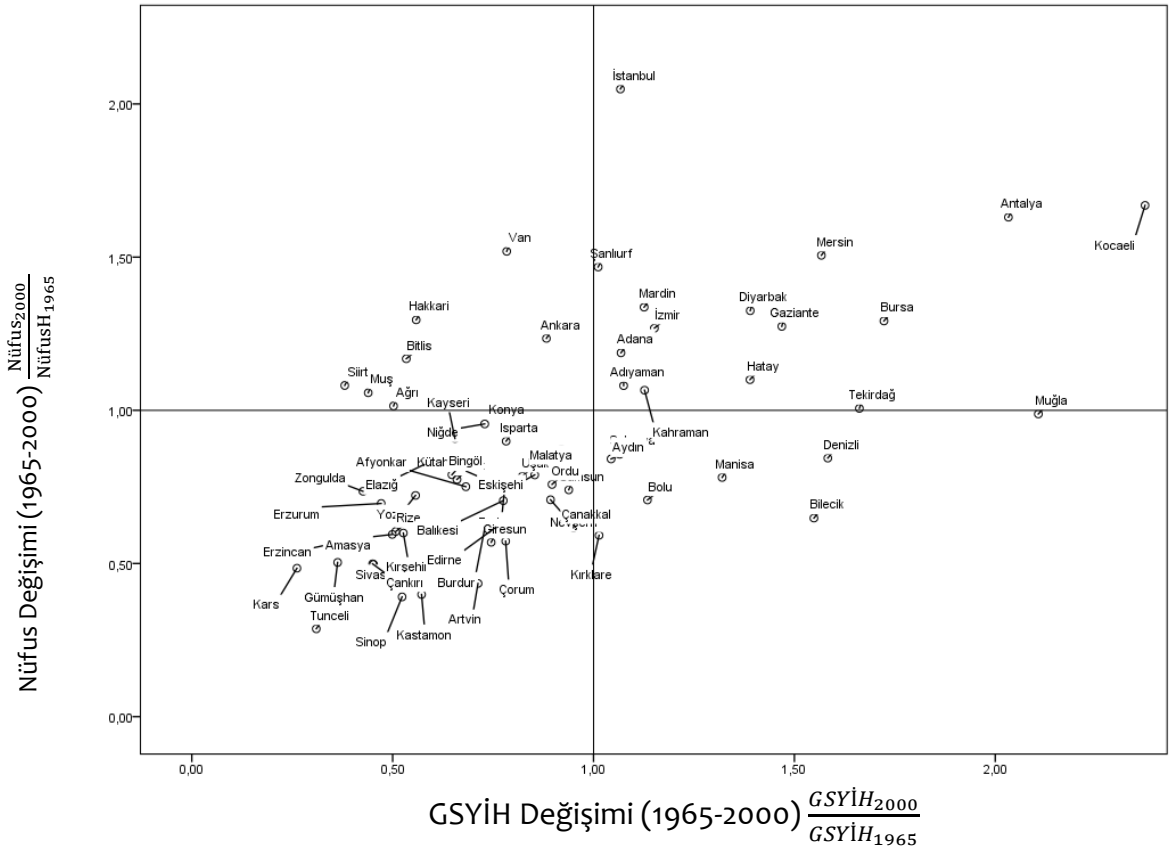

[23] 1965 yılında 67 olan il sayısı, 1989-1999 yılları arasında 14 ilin kurulması ile 81'e yükselmiştir. 2013 yılında il sayısı, 1999 yılından itibaren değişmeyerek, 81 olarak korunmuştur. Ancak çalışmadaki karşılaştırmaların rasyonelitesi açısından 67 il baz alınarak analiz yapılmıştır.

258. Ülke nüfusunun büyük bir bölümünü barındıran üç metropol, İstanbul, Ankara ve İzmir, 1965-2000 yıllarını kapsayan dönemde ülke içindeki nüfus paylarını artırmışlardır. Türkiye nüfusunun aldığı payı en fazla artıran il İstanbul olurken, Ankara ve İzmir'in paylarındaki artış birbirine yakın gerçekleşmiştir. İstanbul'un gelirindeki artış nüfusundaki artışın gerisinde kalmıştır. Nüfustaki pay yüzde 7,3'ten yüzde 14,9'a çıkarken; GSYİH 21,2'den 22,6'ya çıkmıştır. İzmir'in hem gelir hem de nüfustaki payı artarken, Ankara'nın nüfustaki payı artarken, gelirdeki payı azalmıştır.

259. Metropollerin etki alanında bulunan iller, ülkedeki gelir dağılımında çevresinde yer aldıkları metropolün dinamiklerine göre değişim göstermektedir. Kocaeli, Tekirdağ, Bursa ve Sakarya gibi İstanbul metropolünün yakın çevresinde yer alan iller, özellikle 1980'lerden sonra İstanbul'daki sanayinin desantralizasyonu sonucu milli gelir içindeki paylarını büyük oranda arttırmışlardır. İzmir'in art bölgesinde yer alan Manisa ilinin ülke nüfusu içindeki payında bir azalma yaşanmasına rağmen gelir içindeki payı artmıştır. Ankara ise diğer metropollerin etrafında yarattığı etkiyi sağlayamamıştır. Bu durumun en temel sebebi Ankara'nın bu dönemde hizmetler sektöründe gelişim göstermesidir. Nitekim Ankara'nın çevresinde yer alan Çankırı, Kırşehir, Yozgat gibi illerin nüfus ve gelirdeki payları azalmıştır.

260. Turizmin etkisi ile güneyde yer alan kıyı illeri ülkedeki gelirin dağılımından pozitif pay almıştır. Özellikle Antalya ve Muğla illeri turizmin etkisiyle gelirini artıran illerdir. Hatay ve Mersin illeri ise limanların etkin kullanımı ile hem nüfusunu hem de gelirini arttıran illerdir.

261. Sanayi sektörünün pozitif katkısı ile bazı Anadolu kentleri gelirlerini artırmıştır. Kahramanmaraş ve Gaziantep, 1965 yılından 2000'e doğru küçük girişimcilik ile gelişim gösteren Anadolu kentlerindendir. Aynı dönemde Denizli ili tekstil kümelenmesinin getirmiş olduğu önemli katkı ile gelirini artırmıştır.

262. Ülke genelinde hem nüfusun hem de gelirin dağılımında dezavantajlı iller; Tunceli, Kars ve Erzincan, Gümüşhane, Artvin ve Rize, Sivas, Amasya, Çankırı, Kastamonu ve Sinop'tur.

Kentsel Alanların Sınıflandırılması

263. Türkiye'de kentler ulusal mekândaki kademelenmeleri ve ekonomik coğrafyada oynadıkları roller açısından sınıflandırıldığında, metropoller, metropol alt merkezler, endüstriyel büyüme odakları, bölgesel büyüme odakları, orta düzeyde gelişmiş kentler ve dönüşüm kentleri, turizm odakları ve geleneksel ekonomiye dayalı kentler öne çıkmaktadır.[24]

Metropoller

264. Metropoller[25], ülkemizdeki uluslararası ve ulusal merkez nüfusu 3 milyonun üzerinde olan iller olarak belirlenmiştir. Metropollerin etki alanında kalan yerleşimlerle fiziki ya da fonksiyonel süreklilik ve tamamlayıcılık arz etmektedir. Adana-Mersin özellikle

[24] Sınıflandırma metodolojileri detaylı olarak EK-3.3'te sunulmaktadır. İllerin birincil fonksiyonları ilgili başlık altında belirtilmekte, ikincil fonksiyonları ise [ ] işareti ile gösterilmektedir

[25] Metropoller ifadesi yerine son dönem yazınında "Kent Bölge" terimi kullanılmaya başlanmıştır. Metropol kavramın bilinirliğinin daha yüksek olması nedeniyle metinde bu kelime tercih edilmiştir.

uluslararası büyüme merkezlerinin doğuya kaydığı bir süreçte ülkemizin güneyindeki yerleşimlere yönelik ve etkisi orta doğuda da hissedilecek potansiyel metropol bölge olarak belirlenmiştir.

Metropoller: İstanbul (Küresel Metropol), Ankara (Bölgesel Metropol), İzmir, Adana-Mersin (potansiyel metropol)

Metropol Alt Merkez

265. Metropol alt merkezler metropollerin etki alanında bulunan ve onlarla fonksiyonel ilişkileri olan Endüstriyel Büyüme Odakları olarak belirlenmiştir.

Metropol Alt Merkezler: *Tekirdağ, Bursa, Kocaeli, Sakarya, Manisa*

Endüstriyel Büyüme Odakları

266. Endüstriyel Büyüme Odakları belirlenirken metropoller dışında kalan, imalat sanayi istihdamı ülke imalat sanayi istihdamının binde 5'inden büyük olan 38 il arasından ekteki kriterler göz önünde bulundurularak çok boyutlu ölçekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Endüstriyel Büyüme Odakları: Gaziantep, Konya, Kayseri, Eskişehir, Denizli, Hatay, [Adana], [Mersin], [Kocaeli], [Bursa], [Antalya], [Tekirdağ], [Manisa], [Sakarya]

Bölgesel Büyüme Odakları

267. Türkiye'nin görece düşük gelirli Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde (TR7, TR8, TR9, TRA, TRB, TRC Düzey 1 bölgeleri) yer alan iller çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Ekte yer alan 10 değişken kullanılarak Çok Boyutlu Ölçekleme, diskriminant analizi ve lojistik regresyon yöntemleri kullanılarak bölgesel büyüme merkezi olabilecek iller belirlenmiştir.

Bölgesel Büyüme Odakları: Trabzon, Diyarbakır, Samsun, Erzurum, Van, Elazığ, Malatya, Şanlıurfa ve Sivas

Turizm Odakları

268. Turizm odakları; belirlenen yıllar itibarıyla yatak kapasitesi oranı, yatak kapasitesi değişim sayısı, geceleme oranı, doluluk oranı, bin kişiye düşen yatak kapasitesi ve yüz kişiye turist sayısı değişkenleri kullanılmak suretiyle belirlenmiştir. Altı adet göstergenin beş ve altı adeti bakımından öne çıkanlar ulusal ölçekte birincil turizm odağı olarak belirlenmiştir. Ancak tarihi ve doğal varlıkları nedeniyle her bölgede ikincil ve üçüncül nitelikte turizm merkezleri bulunmakta olup, bu çalışma kapsamında detayda incelenmemiştir.

Turizm Odakları: Antalya, Aydın, Nevşehir, Muğla, [İstanbul], [İzmir], Afyonkarahisar, Balıkesir, Çanakkale, [Denizli], Mardin (potansiyel).

Yapısal Dönüşüm Kentleri

269. Metropol, endüstriyel büyüme odakları, bölgesel büyüme odakları, öncelikli gelişme bölgeleri ve turizm bölgeleri dışında kalan ve gerçekleştirecekleri yapısal dönüşüm ile gelişmişlik düzeylerini bir ileri düzeye taşıyabilecek yerleşimler Yapısal Dönüşüm Kentleri olarak belirlenmiştir. Yapısal Dönüşüm Kentleri üç farklı niteliğe sahip yerleşimi içermektedir (illerin tasnifinde EK 3.3'te detayları açıklandığı şekilde temel bileşenler analizi kullanılmıştır):

- İkincil Sanayi Kentleri,
- Sanayi Nüvesi Olan Dönüşüm Kentleri
- Tarımsal Nitelikli Dönüşüm Kentleri

270. **İkincil Sanayi Kentleri**: Ulusal düzeyde değerlendirildiğinde sanayi açısından belirli bir altyapıya sahip ancak bunu daha ileri düzeye taşıyabilmek için yapısal bir dönüşüm geçirmesi sağlanacak kentler. Büyük ölçekli kamu sanayi yatırımları bulunan ve henüz ekonomisini tek sektöre bağımlı yapıdan kurtarıp çeşitlendirememiş kentlerde bu kapsamda değerlendirilmektedir.

İkincil Sanayi Kentleri: Zonguldak, Kahramanmaraş, Kırklareli, Bilecik, Osmaniye, Düzce, Kütahya, Yalova, Uşak, Karabük, Ordu, Çorum, Rize, Kırıkkale, Bolu.

271. **Sanayi Nüvesi Olan Dönüşüm Kentleri**: Sanayi konusunda temel düzeyde altyapıya sahip sanayi nüvesi bulunan ve sanayi kenti olma yolunda ilerleyen kentler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Sanayi Nüvesi Olan Dönüşüm Kentleri: Aksaray, Edirne, Karaman, Bartın, Sinop, Burdur, [Mardin], Adıyaman, Isparta, Batman.

272. **Tarımsal Nitelikli Dönüşüm Kentleri**: Tarım ve doğal kaynaklara dayalı ekonominin hakim olduğu orta düzeydeki gelişmiş kentler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu kentlerin dönemde tarımsal verimliliklerini artırmaları, ekonomilerini çeşitlendirerek, ticaret ve hizmetler sektörlerinde gelişme sağlayacak dönüşümleri geçirmeleri sağlanacaktır.

Tarımsal Nitelikli Dönüşüm Kentleri: Niğde, Kırşehir, Kastamonu, Yozgat, Tokat, Giresun, Artvin, Amasya, Çankırı, Gümüşhane, Erzincan, Kilis.

Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgeleri

273. Üretimleri tarım ve hayvancılık ile madencilik sektörlerine dayalı olan, kırsal niteliği yüksek ve sanayileşme konusunda yeterli düzeyde ilerleme sağlamamış, çeşitli dezavantajlar nedeniyle kullanılmamış potansiyele sahip iller Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgeleri kapsamında tanımlanmıştır. Bu illere yönelik özel kalkınma program ve projeleri uygulanarak daha hızlı bir şekilde ülke ortalamasına yaklaşmaları sağlanacaktır.

Öncelikli Gelişme Bölgeleri: Kars, Iğdır, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Siirt, Şırnak, Ağrı, Hakkari, Muş, Tunceli, Bayburt.

Tablo 3-8: Kentsel Sınıflama

Kentsel Sınıflama	İller
Metropol	İstanbul, Ankara, İzmir, Adana-Mersin (potansiyel)
Metropol Alt Merkez	Kocaeli, Sakarya, Bursa, Tekirdağ, Manisa
Endüstriyel Büyüme Odağı	Gaziantep, Konya, Kayseri, Eskişehir, Denizli, Hatay, [Kocaeli], [Sakarya], [Bursa], [Tekirdağ], [Manisa], [Adana], [Mersin]
Bölgesel Büyüme Odağı	Trabzon, Diyarbakır, Samsun, Erzurum, Van, Elazığ, Malatya, Şanlıurfa ve Sivas
Turizm Odağı	*Antalya, Aydın, Nevşehir, Muğla, [İstanbul], [İzmir], Afyonkarahisar, Balıkesir, Çanakkale, [Denizli], Mardin (potansiyel)*
Yapısal Dönüşüm Kent ve Bölgeleri	
i-İkincil Sanayi Kentleri	Zonguldak, Kahramanmaraş, Kırklareli, Bilecik, Osmaniye, Düzce, Kütahya, Yalova, Uşak, Karabük, Ordu, Çorum, Rize, Kırıkkale, Bolu
ii-Sanayi Nüvesi Olan Dönüşüm Kentleri	Aksaray, Edirne, Karaman, Bartın, Sinop, Burdur, [Mardin], Adıyaman, Isparta, Batman
iii-Tarımsal Nitelikli Dönüşüm Kentleri	Niğde, Kırşehir, Kastamonu, Yozgat, Tokat, Giresun, Artvin, Amasya, Çankırı, Gümüşhane, Erzincan, Kilis
Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgeleri	Kars, Iğdır, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Siirt, Şırnak, Ağrı, Hakkâri, Muş, Tunceli Bayburt

Kırsal Alanlar

274. Türkiye'de kırsal alan ya da kırsallığın kavramsal karşılığı uzun süre köy ve köylü sorunları bağlamında ele alınmıştır. Kırsal alan ve sorunları köy penceresinden ele alınmış, ilçe merkezileri gibi nispeten büyük nüfus hacmine sahip kırsal nitelikli yerleşimler, kentsel yerleşimler olarak değerlendirilmiştir.

275. Kırsal alan kavramına resmi dokümanlarda ilk defa 1960 yılı nüfus sayımında yer verilmiş ve 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'ında (1968-1972) kır-kent nüfus eşiği olarak 10 bin kıstası kabul edilmiştir. Köyler dışındaki nispeten daha büyük yerleşimlerin de kırsal alan kabul edildiği bu tanıma esas teşkil eden değişkenler; tarım dışı faaliyetler, sanayileşme, enerji kullanımı, kurumsallaşma ve aile büyüklükleri gibi farklı sosyo-ekonomik değişkenlerdir.

276. 1982 yılında revize edilen tanım için kullanılan değişken sayısı 28 olup, nüfus eşiği 20 bin olarak revize edilmiştir. Asgari kentsel fonksiyonlara sahip yerleşim yeri olma niteliği söz konusu 28 değişken üzerinden irdelenmiştir. Söz konusu tanım hala cari olmakla birlikte, temel kullanım alanı TÜİK'in örneklem yoluyla gerçekleştirdiği anketler olup, herhangi bir idari fonksiyonu ya da sektörel politikalar açısından üzerinde uygulama birliği olan bir tanım değildir. Nitekim, nüfus sayımları ve diğer demografik veriler bile 20 bin nüfus eşiğini baz alan kır-kent tanımına göre değil, idari farklılığa karşılık gelen köy-şehir tasnifine göre yapılmaktadır. Bu durum, kırsal politikalara esas nüfus büyüklüğünün bile sağlıklı şekilde tespitini güçleştirmektedir.

277. Birinci ve ikinci tanım arasındaki nüfus büyüklükleri önemli boyutlardadır. 2012 yılı itibarıyla bu değerler sırasıyla; 20.9 milyon ve 17.2 milyon kişidir. Diğer bir ifadeyle ülke nüfusunun sırasıyla yüzde 27,7 veya yüzde 22,7'si kırsal kabul edilen yerleşimlerde yaşamaktadır.

278. Ülkemizde coğrafi konum, nüfus, iktisadi faaliyetler açısından farklı nitelikte kırsal alanlar bulunmaktadır. Kırsal alanlara yönelik politikalarda kırsal alanın bu niteliklerinin esas alınması gerekmektedir. Kırsal alana hizmet sunumunun[26] etkin ve etkili sunumu için belirli bir nüfus eşiğinin üzerindeki beldeler ile ilçe merkezlerine öncelik verilmesi ve kırsal kesimin niteliğine uygun alanlarda hizmet sunumunun desteklenmesi gerekmektedir.

279. Özellikle Büyükşehir Belediyesi Kanununda yapılan değişikliğin ardından kırsal yerleşimlerin yeniden tanımlanması zaruri bir hale gelmiştir. Yapılacak kırsal alan sınıflamasında, metropol ve büyük kentlerin çevresinde yer alan gelişme baskısı altındaki kırsal alanlar, orta gelişmişlik düzeyinde, altyapı ve ulaşım imkânlarına sahip kentlerin çevresinde yer alan kırsal alanlar, turizm merkezlerinin çevresinde yer alan ya da doğal, tarihi ve kültürel açıdan çekim noktaları olan kırsal alanlar, nüfus yoğunluğu düşük, ulaşım akslarına ve büyük kentlere uzak sınır bölgelerde ve dağlık alanlarda yer alan kırsal alanlar, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük, tarımda istihdam oranı

[26] İstanbul ve Kocaeli haricindeki 79 ilde yaklaşık 34 bin köy ve 46 bin köy bağlısı yerleşim yerini kapsayan KÖYDES projesi ile 2005-2012 döneminde (1 Ocak 2013 itibarıyla) yaklaşık 182 bin km yol yapımı ve 33 bin km yol onarımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, susuz veya suyu yetersiz düzeyde olan 47 bin köy ve köy bağlısı yerleşim birimine içme suyu hizmeti götürülmüştür. 2005-2013 döneminde projeye toplam 8 milyar 516 milyon TL kaynak kullandırılmıştır.

yüksek, nüfus yoğunluğu düşük ya da yüksek göç oranı olan kırsal alanlar dikkate alınmalıdır.

280. Planlı dönemin başından beri, ülkemizdeki kırsal alan yerleşim deseni, kırsal kalkınmanın önündeki en önemli engellerden biri olarak kabul edilmiştir. Kırsal yerleşim deseninin; küçük, dağınık ve parçalı yerleşim birimlerinden oluşması kırsal kalkınma politikalarının etkin bir şekilde hayata geçirilmesini sınırlamıştır. Bu nedenle, kırsal kesimde öncelikle mekan probleminin tanımlanarak, yerleşimlerin belirli bir düzen içinde işlevlendirilmesi temel politika olarak benimsenmiştir. Kırsal yerleşim desenine müdahaleler öngören bu politikanın hayata geçirilmesi amacıyla 3. Plan döneminden itibaren çeşitli araçlar geliştirilmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen en önemli araçlar, merkez köy ve köykent uygulamalarıdır.

281. 1970'li yılların başından itibaren çeşitli saha araştırmalarına konu edilen, 1970'li yılların sonuna doğru varlığını Köykent uygulamasıyla sürdüren merkez köy politikasının icracı kuruluşlar nezdinde hayata geçirilmesine yönelik ilk adım, 1983 yılında ikincisi ise 1997 yılında Bakanlar Kurulu kararlarıyla atılmıştır. Bu kararlarda, merkez köy politikasına konu yerleşimlerin listesi yayımlanmıştır. Bu listeler, birinci kararda "merkez köy", ikinci kararda ise "merkezi yerleşim yeri" olarak ifade edilmiştir. 1983 yılı kararını yürürlükten kaldıran 1997 yılı kararının yayımlanma gerekçesi, geçen süre içerisinde kırsal kesimde yaşanan nüfus çözülmesinin de etkisiyle "merkez köy" vasıflarını yitiren yerleşimlerin varlığından hareketle söz konusu listenin revize edilmesi ihtiyacının ortaya çıkmasıdır.

Tablo 3-9: 1983 ve 1997 Bakanlar Kurulu kararlarının karşılaştırılması

Liste adı	1983 Yılı Kararı Merkez Köyler	1997 Yılı Kararı Merkezi Yerleşim Yerleri
Kararların Amacı	Kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarca belli öncelikli yerleşme merkezleri aracılığı ile çevre yerleşmelere zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılmasında ve götürülmesinde birliğin sağlanması	
Merkez köy (veya merkezi yerleşim yeri sayıları)		
Seçilen köy sayısı / Toplam köy sayısı	3.609/35.069 (Yüzde 10,3)	3.067/35.075 (Yüzde 8,7)
Seçilen belde sayısı / Toplam belde sayısı	710/1.086 (Yüzde 65,3)	1.071/1.151 (Yüzde 93,0)
Seçilen toplam yerleşim sayısı / Toplam yerleşim sayısı	4.319/36.155 (Yüzde 11,9)	4.138/ 36.226 (Yüzde 11,4)
Seçilen yerleşimler içinde Köylerin oranı	Yüzde 83,6	Yüzde 74,1
Seçilen yerleşimler içinde Beldelerin oranı	Yüzde 16,4	Yüzde 25,9

Kaynak: Bakanlar Kurulu kararlarından derlenmiştir.

282. Dokuzuncu Kalkınma Planınında da; "kırsal kesimde kalkınmanın hızlandırılmasında ilçe merkezleri ve belde belediyeleri ile diğer gelişme ve çevresine hizmet sunma kapasitesi bulunan merkezi yerleşim birimlerine öncelik verilmek suretiyle kaynakların etkin kullanımı sağlanacak ve uygulama ülke geneline yaygınlaştırılacaktır" hükmüne yer verilmiştir.

283. Gerek tarımdaki yapısal dönüşüm gerekse kırdan kente göç nedeniyle ekonomik ve sosyal açıdan kalkınma için gerekli rasyonel ölçekten uzaklaşan kırsal yerleşimlerin artışı nedeniyle topyekün kırsal kalkınma yavaşlamakta ve faaliyetlerin etkinliği azalmaktadır. Bu nedenle, ülkemizde kırsal kalkınmayı hızlandırmak üzere nispeten yeterli nüfus ve ekonomi ölçeğine sahip yerleşimlerin gelişimlerinin programlı bir şekilde desteklenmesi ve bu yerleşimlerin hinterlandındaki yerleşimler için birer hizmet merkezi haline getirilmesi amaçlanmaktadır.

284. Köylerin nüfus kayıplarının hızlandığını gösteren kırsal kesimdeki demografik hareketlililik, tarım dışı istihdam olanaklarının geliştirilmesine odaklanan kırsal kalkınma politikaları ve Türkiye'nin kırsal alandaki geçmiş dönem yerleşme politikaları birlikte değerlendirildiğinde, yeterli nüfus ölçeğinde sahip kırsal yerleşimleri öne çıkaran yeni bir mekansal politikaya ihtiyaç olduğu görülmektedir.

285. Mevcut demografik eğilimler, köy odaklı geleneksel kırsal kalkınma politikasının artık daha büyük ölçekteki belde ve ilçe merkezlerine odaklanması gerektiğini göstermektedir. İlçe merkezleri ve beldelerin ortalama nüfuslarındaki değişim köylere kıyasla daha durağan olması, kırsal kalkınma çabalarında bu yerleşimlere odaklanılmasının daha rasyonel bir tercih olacağını göstermektedir.

Bölgesel Sınıflama

286. 2011 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik sınıflaması çalışmasına göre ülkemizdeki Düzey 2 bölgeleri gelişmişlik düzeyleri açısından dört kademe ele alınmaktadır.

Harita 3-46: SEGE-2011 Çalışmasına Göre Düzey 2 Bölgelerin Gelişmişlik Düzeyi

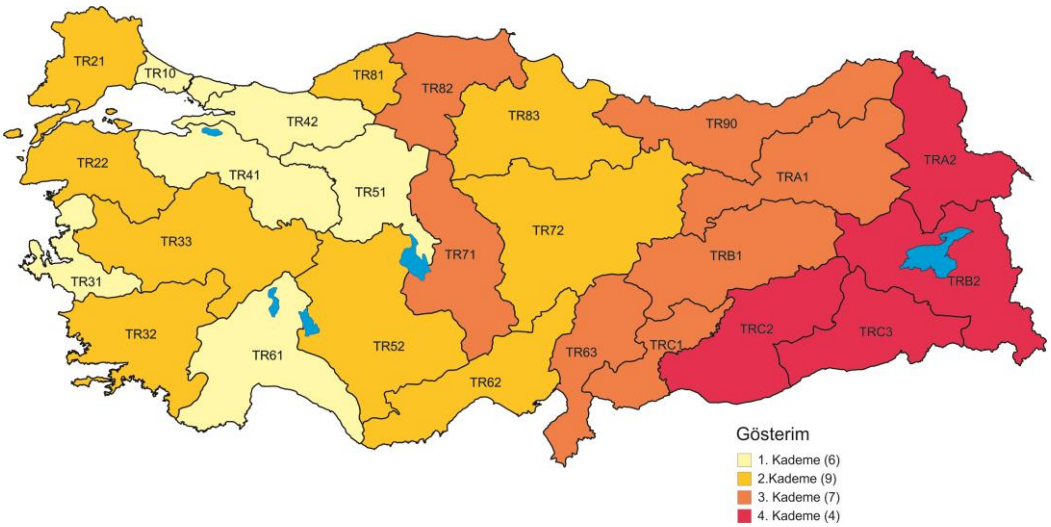

287. Türkiye'deki bölgeler kişibaşına düşen gelir açısından sınıflandırıldığında, kişibaşı GSKD Türkiye ortalaması üzerinde olan bölgeler "Yüksek Gelirli", kişi başı GSKD değeri Türkiye ortalamasının altında ancak %75'inin üzerinde olan bölgeler "Orta-Yüksek Gelirli", kişi başı GSKD değeri türkiye ortalamasının %75'inin altında ve %50'sinin üstünde olan bölgeler "Orta-Düşük Gelirli", kişi başı GSKD değeri Türkiye ortalamasının %50'sinden düşük bölgeler "Düşük Gelirli" olarak sınıflanmaktadır. Gelişmişlik ve gelir açısından yapılan sınıflamaların farklı kullanım alanları bulunmaktadır. BGUS kapsamındaki politika uygulamalarında gelire dayalı sınıflama tercih edilmiştir.

Harita 3-47: Gelir Düzeylerine Göre Bölge Sınıflaması

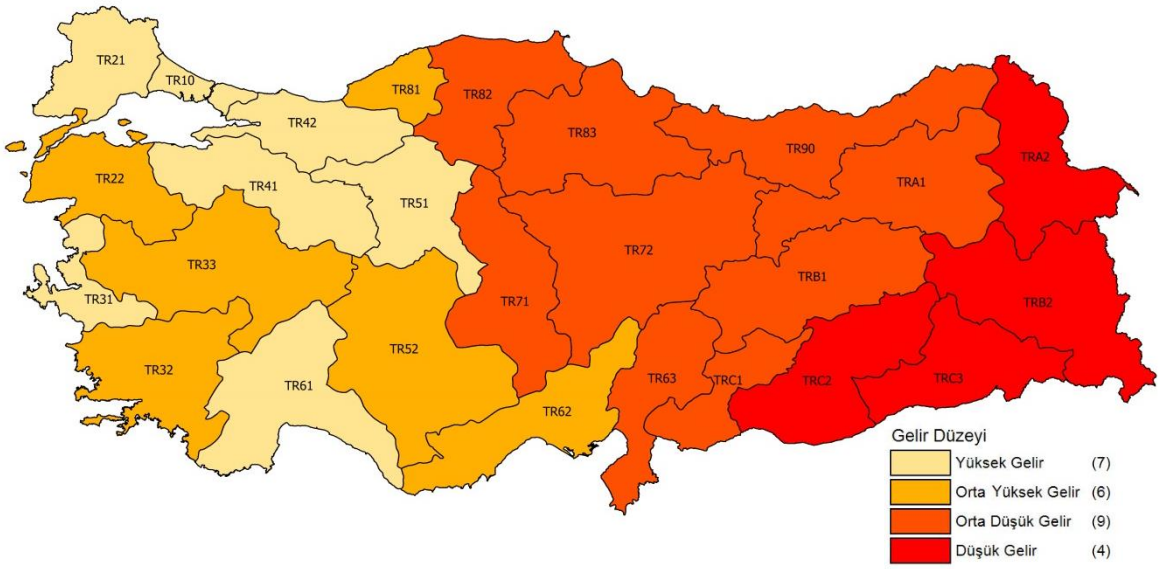

Şekil 3-27: Gelir Düzeyine Göre Bölgesel Sınıflama Kriterleri

Yüksek Gelir Düzeyi	TR10 (İstanbul) TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) TR51 (Ankara) TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) TR31 (İzmir) TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	Kişi başı GSKD Değeri Türkiye Ortalaması Üzerinde Olan Bölgeler (son üç yıl)
Orta-Yüksek Gelir Düzeyi	TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) TR22 (Balıkesir, Çanakkale) TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak) TR62 (Adana, Mersin) TR52 (Konya, Karaman)	Kişi başı GSKD Değeri Türkiye Ortalamasının altında %75'inin Üzerinde Olan Bölgeler (son üç yıl)
Orta-Düşük Gelir Düzeyi	TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	Kişi başı GSKD Değeri Türkiye Ortalamasının %75'inin Altında %50'sinin Üstünde Olan Bölgeler (son üç yıl)
Düşük Gelir Düzeyi	TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	Kişi başı GSKD değeri Türkiye ortalamasının %50'sinden düşük bölgeler (son üç yıl)

BÖLÜM 4

Bölgesel Gelişme Vizyonu ve Stratejiler

4 BÖLGESEL GELİŞME VİZYONU VE STRATEJİLERİ

İlkeler

Bölgesel gelişme politikalarının tespiti ve yönetilmesinde aşağıdaki ilkeler esas alınacaktır:

a) Ulusal önceliklere uyum ve tamamlayıcılık
b) Kalkınmada fırsat eşitliğinin sağlanması
c) Sürdürülebilirlik
d) Verimlilik
e) Katılımcılık, işbirliği ve ortaklık
f) Çok katmanlı yönetişim
g) Yerellik ve yerindenlik

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Vizyonu

"Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye."

Amaçlar

288. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinin omurgası; genel amaçlar, mekânsal amaçlar ve yatay amaçlar olmak üzere üç düzeyde ele alınmıştır: Genel, mekânsal ve yatay

2023 Yılı İçin Genel Amaçlar

289. *2023 yılında "Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleiyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye." vizyonuna ulaşmak üzere BGUS kapsamında dört genel amaç belirlenmiştir:*

1. Bölgesel Gelişmişlik Farkları Azaltılarak Refahın Ülke Sathına Daha Dengeli Yayılması
2. Tüm Bölgelerin Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Rekabet Güçleri Artırılarak Ulusal Büyümeye ve Kalkınmaya Katkılarının Artırılması
3. Ekonomik ve Sosyal Bütünleşmenin Güçlendirilmesi
4. Ülke Genelinde Daha Dengeli Bir Yerleşim Düzeni Oluşturulması ve Mekânsal Gelişmenin Desteklenmesi

290. Bu genel amaçlara ulaşmak üzere mekânsal amaçlara ve yatay amaçlara erişilmesi gerekmektedir.

291. Mekânsal amaçlar, bölgelerin iç organizasyonları, yerleşme sisteminin düzeni ve akım ilişkileri çerçevesinde belirlenmiş yere, kente ya da bölgeye özgü ve tüm bölgeler için "fırsat eşitliği" güden, kalkınma politikalarının mekânsal duyarlılığını içeren önceliklendirmelerdir. Yatay amaçlar ise tüm stratejiyi destekleyen, sektör, kent ya da bölge ayrımı gözetmeksizin bölgesel gelişme politikalarıyla doğrudan ilişkili ve mekânsal gelişme politikalarıyla bağlantılı önceliklendirmelerdir.

Vizyon

"Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye."

2023 İçin Genel Amaçlar

1. *Bölgesel Gelişmişlik Farkları Azaltılarak Refahın Ülke Sathına Daha Dengeli Yayılması*
2. *Tüm Bölgelerin Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Rekabet Güçleri Artırılarak Ulusal Büyümeye ve Kalkınmaya Katkılarının Artırılması*
3. *Ekonomik ve Sosyal Bütünleşmenin Güçlendirilmesi*
4. *Ülke Genelinde Daha Dengeli Bir Yerleşim Düzeni Oluşturulması ve Mekânsal Gelişmenin Desteklenmesi*

Mekânsal Amaçlar

MA-1
Metropoliten Merkezlerin ve Etki Alanlarının Küresel Rekabet Gücünün Artırılması

MA-2
Endüstriyel Büyüme Odaklarının Uluslar Arası Rekabet Gücünün Artırılması

MA-3
Bölgesel Büyüme Odaklarıyla Düşük Gelirli Yörelerde Kalkınmanın Tetiklenmesi

MA-4
Yapısal Dönüşüm Kentlerinde Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Ekonominin Canlandırılması

MA-5
Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgelerinin Ülke Geneline Yakınsanması

MA-6
Kırsal alanların kalkınmasının hızlandırılması ve kentsel alanlarla işbirliklerinin desteklenmesi

Yatay Amaçlar

YA-1
Bölgesel Gelişmenin Yönetişiminin İyileştirilmesi ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

YA-2
Kamu Yatırım ve Destek Uygulamalarının Bölgesel Gelişme Amaçlarıyla Uyumlaştırılması

YA-3
Bölgelerin Yenilik Kapasitesi ve Rekabet Gücünün Geliştirilmesi

YA-4
Sınır Ötesi ve Bölgeler Arası İşbirliklerinin Geliştirilmesi

YA-5
Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme

YA-6
Ulaşım Ağının ve Erişilebilirliğin Geliştirilmesi

MEKÂNSAL AMAÇLAR

292. Ülke mekânsal organizasyonunun bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak ve bölgelerin rekabet güçlerini artırmak üzere dönüşümünün sağlanması ve "Ülke Genelinde Daha Dengeli Bir Mekânsal Organizasyon Oluşturulması"için aşağıdaki temel hedefler belirlenmiştir. Düzey 2 bölgeleri veya daha alt düzeyler bazında hazırlanacak bölgesel ve mekânsal gelişme stratejilerinde bu hususlar dikkate alınacaktır:

Büyümenin itici gücü olan kentler ve kentsel ağlar desteklenecektir.

293. Ülke genelinde mevcut kentleşme oranının görece düşük olması ve önümüzdeki dönemde kırdan ayrılan nüfusun kentlere yönelecek oluşu, orta-uzun vadede kentsel altyapı ve kentsel hizmet sunumuna talebi büyük oranda artıracaktır. Kentleşme oranının gelişmiş ülkelerdeki oranlara yaklaşması durumunda önümüzdeki 10 yıllık dönemde kentlerin nüfusu artacak ve yeni yerleşim alanlarına ihtiyaç duyulacaktır.

294. Bu kapsamda kentlerin ve kent ağlarının geliştirilmesi ve içinde bulundukları bölgelerde büyümenin ve istihdamın dinamoları olmaları için gerekli desteklerin verilmesi sağlanacaktır.

Ağ ilişkisi içinde, çok merkezli ve dengeli bir yerleşim sistemi oluşturulacaktır.

295. Mevcut durumda mekânsal kutuplaşmalar gelişmiş bölgeler lehine güçlenmekte, eşitsizlikler artmakta, sosyal bütünleşme zayıflamaktadır. Bu nedenle ülkenin batısında başta İstanbul olmak üzere belirli merkezlerde yoğunlaşan iktisadi faliyetlerin ve nüfusun ülkenin geri kalanına daha dengeli olarak dağılımı sağlanacaktır. Bölge içi ve bölgeler arası etkileşimin geliştirilmesi sağlanacaktır. Bölgesel ve sektörel ağlar geliştirilecek, oluşturulacak yeni yerleşim sistemi ile ölçek ekonomisinden ve yığınlaşma ekonomilerinden yararlanılması, verimliliğin yükseltilerek, büyüme ve gelişmenin oluşturulacak odaklardan çevre alanlara yayılması sağlanacaktır. Kalkınma ve sosyal refahın tüm yurt sathına yayılması, tüm bölgelerin ulusal kalkınmaya azami katkıyı vermesi, milli birlik, beraberlik ve dayanışmanın güçlendirilmesi sağlanacaktır. Bu amaçla:

296. Metropoller ve etki alanları: Metropollerin, metropol alt merkezler ile etki alanlarında yer alan yerleşimlerle fonksiyonel işbirliklerinin geliştirilmesi, bazı fonksiyonlarını bu alanlara desantralize etmesi sağlanacaktır. Ulusal merkez niteliğindeki bu kentlerin küresel ölçekte rekabet edebileceği fonksiyonlar desteklenecektir.

297. Endüstriyel Büyüme Odakları: Sanayinin ülke genelinde dengeli gelişimi ve mevcut içsel potansiyellerden daha iyi yararlanmak üzere Endüstriyel Büyüme Odakları geliştirilecektir. Dinamik, yatırım ve nitelikli işgücünü kendine çeken rekabetçi kentler ve kentsel bölgeler oluşturulacaktır.

298. Bölgesel Büyüme Odakları: Ülkenin doğusunda çekim merkezi niteliğinde Bölgesel Büyüme Odakları (BBO) oluşturulacaktır. Böylece nispeten düşük gelirli yörelerde kalkınmayı tetikleyecek ve daha dengeli kalkınmayı sağlayacak merkezler desteklenecektir. Mevcut ekonomik ve sosyal gelişmişlik durumu ve altyapı imkanları açısından bölgesi için cazibe merkezi konumunda olan ve bulunduğu bölgenin kalkınması açısından önemli fonksiyonlar sunabilecek bu alanların gelişimi desteklenecektir. BBO'lar ile gelişmenin çevre yörelere aktarılması sağlanacaktır. Göçün yönlendirileceği bu odaklarda gerekli sosyal, fiziki altyapı oluşturularak göçle gelen nüfusa sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerin etkin bir şekilde sunumu sağlanacaktır.

299. Yapısal Dönüşüm Kent ve Bölgeleri: İkincil sanayi kentleri, sanayi nüvesi olan dönüşüm kentleri ve tarımsal nitelikli dönüşüm kentleri yapısal dönüşüm geçirecek yerleşimler arasında yer almaktadır. Bu alanlarda uygulanacak yapısal politikalar ile beşeri sermaye ve kurumsal yapının geliştirlmesi, ekonominin çeşitlendirilmesi, sermaye birikiminin hızlandırılması, dışarı verilen göçün azaltılması sağlancaktır.

300. Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgeleri: Bu bölgede yer alan şehirlerin ülke ekonomik ve sosyal yapısına entegre edilmesine yönelik politikalar uygulanacaktır.

301. Bu yerleşim sistemini desteklemek üzere entegre ulaşım ve iletişim altyapısı geliştirilecektir. Kentsel ağ sistemleri oluşturmak üzere metropoliten alanlar, endüstriyel büyüme odakları ve bölgesel büyüme odaklarının kendi arasında ve ardıl bölgelerle aralarındaki ulaşım ağı öncelikle geliştirilecektir (bkn. yatay amaçlar).

Mekânsal Amaçlar:

1. *Metropol Alanların Küresel Rekabet Gücünün Artırılması*
2. *Endüstriyel Büyüme Odaklarının Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılması*
3. *Bölgesel Büyüme Odaklarıyla* Düşük Gelirli *Yörelerde Kalkınmanın Tetiklenmesi*
4. *Yapısal Dönüşüm Kentlerinde Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Ekonominin Canlandırılması*
5. *Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgelerinin Ülke Geneline Yakınsanması*
6. *Kırsal alanların kalkınmasının hızlandırılması ve kentsel alanlarla işbirliklerinin desteklenmesi*

4.1 Metropoliten Alanların Küresel Rekabet Gücünün Artırılması

302. Metropoliten alanlar politikası, Türkiye'nin gelişme dinamiklerini ve uluslar arası konumunu, ekonomik, mali, ticari, siyasi ve idari kararlarla, sosyal ve kültürel birikimleri ve faaliyetleriyle, dış dünyayla bağlantılarıyla etkileyen büyük kentlerin (İstanbul, Ankara ve İzmir ile potansiyel bir metropol olarak Adana-Mersin kentleri) uluslar arası rekabet gücü kazanmasını amaçlamaktadır.

303. Böylelikle, metropoliten alanlar politikası Türkiye'nin aşağıdaki uzun vadeli temel amaçlarına hizmet edecektir:

(i) Rekabet gücünün artırılması

(ii) Ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda bölgesel ve küresel düzeyde güçlü ülke konumuna gelmesi

(iii) İleri teknoloji üreten ülkeler arasında yer alması

304. "Metropoliten alanların ileri teknolojili, nitelikli mal ve hizmet üreten, Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesi ile verimliliği artan, yüksek kalitede yaşam ve çalışma imkanları sunan kentler haline dönüşmesi ve bu kentlerin uluslar arası rekabet gücü kazanması" temel amaçtır.

305. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik öncelik ve stratejilerin hayata geçirilmesinde aşağıdaki genel esaslar dikkate alınacaktır:

- Metropol alanların gelişmesinde, metropollerin öncü sektör ve işlevlerinde en yüksek kaliteye erişilmesi; sosyal ve kültürel sektörlerin geliştirilmesi; hoşgörülü, demokratik ve yüksek kaliteli kentsel yaşam imkanları sağlanması; uluslararası ilişkilerin ve etkileşimin geliştirilmesi esas alınacaktır.

- Metropoliten alanların gelişmesine yönelik politikalar, metropoller bazında düzenlenecek programlar kapsamında yerel koşul ve ihtiyaçlar dikkate alınarak belirlenip, uygulamaya konulacaktır. Metropoliten alan gelişme programları kapsamında merkezi yönetim bütçesinden aktarılan kaynakların kullanılmasında, öncelikli olarak kalkınma planı, BGUS ve bölge planında belirlenen temel amaç ve önceliklere yoğunlaşılacaktır. Bununla birlikte, ekonomik gelişmede öncelikli sektörler ile sosyal ve kültürel gelişmede öncelikli hususların belirlenmesinde kentsel öncelikler, program hazırlık sürecinde dikkate alınacaktır.

- Metropoliten alanlara yönelik politika uygulamalarının koordinasyonu merkezi düzeyde Kalkınma Bakanlığınca yürütülecektir. Metropoliten alanlar programları, ilgili kuruluşlar, bölgesel kalkınma idareleri ve kalkınma ajansları ile mahalli idareler, ilgili kentte veya bölgede bulunan üniversiteler, ticaret ve sanayi odaları ile diğer ilgili paydaşlarla müzakere edilmek suretiyle Kalkınma Bakanlığınca hazırlanacak veya hazırlık çalışmaları ilgili kalkınma ajansınca Kalkınma Bakanlığının yönlendirmesi doğrultusunda yürütülecektir.

- İstanbul metropoliten alanının Doğu Marmara-Bursa ve Trakya yönlerinde gelişmesi, İzmir metropoliten alanının ise başta Manisa üzerindeki etkisi gözetilerek, metropol alan programları, ilgili kentlerin mahalli idareleri ve ilgili

kalkınma ajanslarının katılım ve işbirliğinde geliştirilip uygulamaya konulacaktır. İlgili kalkınma ajansları, kendi bölgelerine ilişkin bölge planlarında paralel bir yaklaşım sergileyecektir.

- Giderek daha fazla bütünleşen ve gelecekte Doğu Akdeniz çevresinde gerçekleşmesi muhtemel ulaştırma, lojistik ve sanayi yatırımlarıyla güçlenmesi beklenen Adana-Mersin'in uzun vadede metropol bölgeye dönüşmesi yönünde politikalar uygulanacaktır. Adana-Mersin (Doğu Akdeniz), çevresindeki Gaziantep ve İskenderun gibi sanayi ve liman kentleriyle birlikte ele alınacak, bölgenin lojistik avantajları, sanayi ve ticari gelişme yönünde harekete geçirilecektir. Bölgede gelişmesi öngörülen büyük ölçekli sanayi ve lojistik yatırımlarının, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla planlı bir şekilde yürütülmesi sağlanacaktır.
- Kalkınma ajansları, metropoliten alanlar politikasının bölge planlarıyla tutarlılığının sağlanmasında, uygulanmasında, destekleme programlarının hazırlanması ve izlenmesinde etkin bir şekilde rol alacaktır. Kalkınma ajansları, kendi yürütecekleri programların yanında, metropoliten alan destekleme programları kapsamında diğer kuruluşlarca gerçekleştirilecek proje, faaliyet ve yatırımların koordinasyonunu sağlayacak, merkezi yönetim kuruluşları ile mahalli idarelerin faaliyet ve yatırımlarının uyumlu bir şekilde yürütülmesi konusunda öneriler geliştirerek gerekli tedbirlerin alınmasına yardımcı olacaktır.
- Kalkınma ajansları, Kalkınma Bakanlığı ile eşgüdüm içinde, işbirliği mekanzimalarını geliştirme, ağ yapıları bütünleştirme, yönlendirme ve işbirliklerini kolaylaştırma işlevlerini üstlenecektir.

306. Metropoliten alanlar politikasının öncelikleri ve temel stratejileri şunlardır:

4.1.1 Metropol ekonomilerinin ileri teknoloji kullanan sektörler, ihtisaslaşmış hizmetler, sosyal ve kültürel sektörlere odaklanması

307. Metropollerin ekonomik gelişmesinde yüksek teknolojili mal ve hizmet üretimi ile birlikte, ihtisaslaşmış ve çeşitlenmiş hizmetlerde mükemmellik esas alınacaktır. Metropollerin münferit gelişme politikaları, uluslararası rekabet gücünün artırılmasına yönelmekle birlikte, odaklanılan gelişme senaryosu ve öncü sektörler için uygun ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal ortamı sağlamaya yönelik tedbirlerle birlikte ele alınacaktır.

308. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı kapsamındaki politikalar, gelişmeler değerlendirilerek sürdürülecek, kültürel sektörleri de kapsayacak şekilde dünya çapında yaratıcı kenti olma yönündeki çabalar yoğunlaştırılacaktır.

309. Ankara'nın başkent olma işlevinin yanında, etkili bir uluslararası siyaset ve yönetim merkezi olması yönünde bir strateji ve eylem planı oluşturulacak, ileri teknolojili savunma sanayii, sağlık endüstrisi ve bilişim sektörlerinin uluslararası rekabet gücü arttırılarak, Ankara ve ülke düzeyinde diğer sektörlerin gelişmesinde sürükleyici rolleri güçlendirilecektir.

310. İzmir'in Akdeniz'in önemli üretim, ticaret, lojistik ve kültür merkezleri arasındaki konumu güçlendirilecek, kaliteli yaşam koşullarının sağladığı avantaj, yenilikçi ve yüksek teknolojili sektörlerin geliştirilmesi yönünde değerlendirilecektir.

311. İstanbul'un yanında, Ankara ve İzmir'in kültür endüstrilerinin ve sosyal hayatın gelişmesi konusundaki potansiyeli, bu metropollerin gelişme politikaları kapsamında öncelikle değerlendirilecektir. Metropol kentler, sağladıkları çeşitlilikle birlikte iş-kültür ve turizm olanaklarını uluslararası standartta bir arada sunabilecek şekilde öngörülmektedir.

312. Adana-Mersin için politikalar, ilk planlama dönemlerinde ağırlıkla sanayi, yenilikçilik ve Ar-Ge kapasitesinin gelişmesine, sanayi ve hizmet sektörlerinin canlandırılmasına, lojistik altyapısı ve hizmetlerinin geliştirilmesine yönelecektir.

313. Metropol kentlerde yatırım tanıtım ve destekleme faaliyetleri ileri teknoloji kullanan sektörler, ihtisaslaşmış hizmetler, sosyal ve kültürel sektörler ile bu sektörlerde yerel firmaları tamamlayıcı, ekonominin etkinliğini artırıcı, küresel veya bölgesel ölçekte etkili ve öncü firmalara odaklı şekillendirilecektir. Ankara ve İzmir'in de küresel ve bölgesel düzeyde etkinliğinin artırılması yönünde, uluslararası şirketlerin operasyon merkezlerinin çekilmesine öncelik verilecektir.

314. Metropollerin yukarıdaki gelişme öngörüleri çerçevesinde öncü ve destekleyici sektörlerde girişimciliğe yönelik desteklerde yenilikçi fikirlere dayalı firma kurulması ile gelişme potansiyeli taşıyan mevcut firmaların desteklenmesine öncelik verilecektir.

315. Artan işgücü verimliliği ile birlikte, kayıt dışı ekonomiyle mücadele, merkezi yönetim ve mahalli idareler işbirliğinde etkili bir şekilde yürütülecektir.

4.1.2 Metropoliten alanların sanayi ve teknolojik altyapılarının geliştirilmesi: Üniversite, Ar-Ge ve fikir kurumlarında mükemmellik

316. Yüksek öğretim kurumlarında, Ar-Ge ve bilimde mükemmellik hedeflenecektir. Öncelikli olarak ilk etapta, metropollerin gelişme politikalarıyla uyumlu alanlarda araştırma ve eğitim kurumlarında en yüksek kalite gözetilecektir. Uzun vadede yükseköğretim ve üniversite dışı eğitim kurumları temel ve sosyal bilimler ile Ar-Ge'de derinlik ve çeşitlilik sağlamak üzere geliştirilecektir. Bu yönde, üniversitelerin araştırma ve öğretim yapısındaki eksiklikler, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum ortaklıklarına öncelik verilerek giderilecektir.

317. Uluslararası kuruluşlar ile üniversite dışı araştırma ve fikir kurumlarının, özellikle İstanbul ve Ankara'nın gelişmesinde oynayacağı roller gözetilerek, gelişmelerini sağlayıcı uygun ortam oluşturulacaktır. Kurumlara kamu yatırımları ve destekleri yoluyla sağlanacak özendirici politikalar yanında, kentsel planlama, altyapı ve kent kültürünün geliştirilmesine yönelik politikalar, uygun kentsel mekanların oluşturulması ve nitelikli işgücünün ihtiyaçlarına cevap veren yaşam koşullarını sağlamak üzere, destekleyici bir şekilde uygulanacaktır.

318. Ar-Ge ve yenilik konusunda kamu kesiminin ve özel kesim firmaların taleplerine cevap veren teknoloji bölgeleri ile yüksek teknolojili sanayi ve hizmet sektörleri için gerekli altyapı metropoliten alanların sektörel önceliklerini destekleyecek şekilde (kümelenme yaklaşımıyla) geliştirilecektir.

319. Endüstri bölgelerinin planlanmasında metropolitan merkez-ard alan ilişkileri gözetilerek liman ve lojistik merkez planlamalarıyla etkileşim halinde, desantralizasyon politikaları gözetilerek ve çevresel önceliklerle uyumlu bir şekilde öncelik verilecektir.

Bilişim ve sanayi vadileri/bölgeleri, kentlerin gerek ekonomik gerek mekânsal yönden şekillenmesinde etkili bir araç olarak kullanılacaktır.

4.1.3 Kentsel altyapı ve kentsel kültürün geliştirilmesi

320. Ofis ve üretim alanları ile konut stokunun yoğunlaştığı ve geliştirileceği alanlarda, deprem ve güvenlik risklerini azaltacak yapı teknolojileri kullanılacak, merkezi ve mahalli idarelerin denetim ve gözetimi etkinleştirilecektir.

321. Kentsel dönüşüm ve yeni imar uygulamalarında kentlerin yaşam kültürüne, sosyal dokusuna, uygulamadan etkilenen veya yararlanan kesimlerin koşul ve ihtiyaçlarına cevap veren, mekânsal ve çevresel kaliteyi gözeten, katılımcı bir planlama ve uygulama anlayışı benimsenecektir.

322. Metropollerin desantralizasyona yönelik programlarında, çevreye duyarlılık gözetilecek, gereksiz kentsel arsa üretimine gidilmeyecektir. Belediyeler, planlama ve hizmet sunumunda kentlerin özelliklerine uygun olarak "yoğun kent" yaklaşımının ilkelerini gözetecek, sağladığı imkanları değerlendirecektir. İşyeri-konut-kentsel hizmetler ilişkileri gözetilerek çok merkezli gelişme imkanları araştırılacak, bu yaklaşım daha etkili, çevreye duyarlı ve bütünleşik ulaşım sistemleriyle desteklenecektir. Kentsel işlevlerin, büyük ölçekli altyapının, yapılaşmanın ve ulaştırma sistemlerinin olumsuz çevresel etkileri azaltıcı şekilde planlaması ve uygulanmasına özen gösterilecektir.

323. Metropol kentlerin bölge planları, büyük metropolitan bölgeyi (yakın ilişkili kentlerle birlikte) kapsayacak şekilde komşu bölgelerle işbirliği içinde ortak sorun ve fırsatları değerlendirilecek şekilde hazırlanacaktır. Bu kapsamda İstanbul için Marmara Bölgesi, İzmir için TR32 ve TR33 bölgeleri, öncelikle bu kapsamda değerlendirilecektir.

324. Beşer yıllık master planlar çerçevesinde metropoliten alanların yurtiçi ve yurtdışı bağlantıları, tesis ve ulaştırma hizmetleri, etkin ve hızlı bir ulaşıma, nitelikli hizmet sunumuna imkan sağlayacak şekilde yapılandırılacak, şehir içi ulaşım (deniz-kara-raylı sistem) projeleri, farklı ulaşım sistemlerini bütünleştirecek, yaya dostu ulaşıma ve toplu taşımaya daha fazla yer verecek, çevreye duyarlılığı azami düzeyde gözetecek şekilde programlanacaktır. İstanbul-Ankara hızlı tren ve otoyol hatlarına ilave olarak, İzmir'in diğer iki metropole hızlı tren ve otoyol bağlantısı gerçekleştirilecektir. Ankara'nın yük taşımacılığında kuzeyde Filyos Limanına, güneyde Mersin Limanına bağlantıları güçlendirilecektir.

325. İstanbul, Ankara ve İzmir'e öncelik verilerek, metropoliten alanların yabancı çalışanlara ve iş nedeniyle ziyaret edenlere de nitelikli hizmet verebilecek şekilde sağlık, eğitim, eğlence, konaklama ve barınma imkânlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.

326. İşgücü becerisinin geliştirilmesinde (i) nitelikli Ar-Ge personeli, (ii) lisans ve üzeri eğitim, (iii) öncelikli sektör ve kümelenmelerin insan kaynakları talebi dikkate alınarak, nitelikli işgücünün yetiştirilmesine öncelik verilecektir.

327. Yurtdışında bulunan nitelikli vasıflara sahip vatandaşların Türkiye'de istihdam edilmesi konusunda uygulanan politikalarda metropol kentler ayrıca değerlendirilecektir.

328. Metropol kentlerdeki üniversitelerin, yabancı öğrenciler için cazibesi artırılacak, üniversitelerdeki yabancı öğrenci oranı yükseltilecektir.

329. Metropoliten alanların iç göçten kaynaklanan temel sorunları tespit edilerek, en çok etkilenen alanlarda sosyal uyuma yönelik çalışmalarla birlikte fiziki ve sosyal altyapı iyileştirilecektir. Sosyal uyum programları, yoksullukla mücadele, çocuk işçiliğinin önlenmesi, sosyal hizmetlere erişimin kolaylaştırılması, dezavantajlı kesimlerin kentsel hayatla bütünleştirilmesi gibi konulara odaklanacaktır.

330. Metropoliten alanların doğal ve kültürel özellikleri yanında uluslararası iş potansiyellerini de gözetecek şekilde, iş-çevre-kültür-turizm ortamı bütüncül bir şekilde ele alınacaktır.

4.2 Endüstriyel Büyüme Odaklarının Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılması

331. Türkiye'de endüstriyel büyüme odakları politikasının temel amacı, büyüme odaklarının potansiyellerinin azami düzeyde ortaya çıkması yoluyla rekabet güçlerini geliştirerek küresel üretim sistemlerine entegrasyonlarını güçlendirmektir. Endüstriyel büyüme odakları politikası bölgelerin rekabet gücünün ve ulusal ekonomiye katkısının artırılması üst amacına doğrudan katkıda bulunacaktır.

Kutu 4-1: Endüstriyel Büyüme Odakları

1970'li yıllardan itibaren küreselleşme ve yerelleşme ile birlikte dünya ekonomik coğrafyası önemli değişimlere sahne olmuştur. Üretim fonksiyonlarının ekonomik coğrafyada dağılımı açısından küreselleşme ve yerelleşme birbirini destekleyen ve geri besleyen süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme, üretim fonksiyonlarının küresel coğrafyada farklı örgütlenme biçimleri ile farklı alanlara yayılmasını beraberinde getirmiştir. Bu yayılmaya ilişkin en temel özellik yayılmanın rastlantısal olmaması ve belirli yerel noktalarda yoğunlaşmasıdır. Yoğunlaşmanın en göze çarpan sonucu ise, küresel piyasalara entegre olabilmiş yerel üretim odaklarıdır. Küresel ölçekte gerçekleşen bu yayılmanın izdüşümü bölgesel ve ulusal ölçeklerde de izlenebilmektedir. Üretim fonksiyonları bölgesel ve ulusal ölçekte belirli yerel merkezlerde ön plana çıkmıştır. Odaklanmanın avantajlarına sahip yerel birimler, gerek ulusal gerekse küresel ölçekte önemlerini artırmaktadır.

Bu yerel üretim odaklarının oluşumu yerelin kendine özgü rekabet avantajlarının sonucudur. Bu rekabet avantajlarının oluşumunda da KOBİ'ler ve bunlar arasında yatay ve çoğu zaman güvene dayanan ilişkiler, KOBİ'lerdeki esnek üretim yapısı, yerel uzmanlık, coğrafi yakınlık, uzmanlaşma ve ölçek ekonomileri, yerel (aktarılmış-gizil) bilgi ve beceri, karşılıklı öğrenme süreci, yenilikçilik kapasitesi ile işgücü kalitesi esas unsurlar olarak tarif edilebilir. Rekabet avantajını sürekli kılan ve taze tutan ise; endüstriyel büyüme odaklarında yer alan KOBİ'ler ile birlikte her türlü firma, kurum ve kuruluşlar, diğer ekonomik faaliyet alanları ile aktörlerinin sağladığı dışsallık ile sektör içi ve sektörler arası bilgi aktarımı, paylaşımı ve yenilikçiliktir.

Küresel ölçekte yaşanan bu gelişmelerin izlerini Türkiye'de de izlemek ve bu gelişmeleri etkileri ve sonuçları açısından Türkiye'ye uyarlamak mümkündür. Bu bağlamda Türkiye'de rekabet avantajına sahip olan ve bu avantajı sürekli kılabilen yerel odaklar 1980'li yıllarla birlikte üretimin ülke coğrafyasına yayılımındaki rollerini gittikçe artırmışlardır.

1980'li yıllara kadar sanayi üretimi büyük oranda İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana gibi merkezler ve bu merkezlerin çevresindeki bölgelerde yer almıştır. Sanayi üretimi ülke ekonomik coğrafyasında neredeyse sadece metropollerde yoğunlaşmıştır. Metropoller ve onların etki alanları dışında kalan Zonguldak, Kırıkkale ve Karabük gibi iller ise kamunun iktisadi yatırımları sonucu görece sanayileşmiş iller olarak ön plana çıkmıştır. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren ise sanayinin ekonomik coğrafyada yayılma biçimi değişime uğramaya başlamıştır. Daha önce metropoller, metropol çevresindeki bölgeler ve devletin iktisadi yatırımları üçgeninde yer alan dağılıma ek olarak, belli şehirler kamu yatırımlarının sürükleyici etkisiyle birlikte kendi içsel potansiyellerine bağlı olarak ve yerel ekonomik büyüme yazınına örnek teşkil edecek biçimde endüstriyel büyüme odağı olmaya başlamışlardır.

332. Bu temel amaca yönelik önceliklerin hayata geçirilmesinde aşağıdaki genel esaslar dikkate alınacaktır;

- Yerel dinamiklerin güçlendirilmesine yönelik çalışmaların hız kazandırılması yoluyla rekabet edebilirliğin artırılması, ulusal ve uluslararası üretim sistemleri ve değer zincirleriyle bütünleşmenin artırılması esas alınacaktır.
- KOBİ'lerin sürükleyici olduğu, genellikle ihracat temelli veya arz açığı bulunan ara mallar ile yerel önceliklerle uyumlu ihtisaslaşmış hizmet ve süreçlere odaklı, görece

hızlı ve içsel potansiyellere bağlı ekonomik büyümenin devamlılığının sağlanması yönünde politikalar belirlenecektir.

- Belli bir gelişme eşiğini ve ivmesini yakalayan yerleşimlerin ulusal ve küresel ölçekte rekabet güçlerinin artırılması sonucunda oluşturacakları gelir ve istihdam etkisiyle bulundukları bölgenin ve ülkenin genel ekonomik performansı da olumlu yönde etkilenecektir.

- Belirli sektörlerde uzmanlaşabilen yöreler, dünya ekonomisi içerisinde karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmekte ve bu sayede ülke ortalamasından daha fazla büyüme ve gelişme şansı bulurken, ülkenin genel büyümesine, refah ve istikrarına da daha fazla katkı sağlayabilmektedir. Bilgi aktarımı yoluyla geçmişten gelen ve günümüzde rekabet avantajına dönüşmüş yerel bilgiye dayalı sektörel uzmanlık alanlarının geliştirilmesi ve bu bilginin adaptasyonu suretiyle daha ileri teknoloji ve organizasyon gerektiren daha yüksek katma değerli mal ve hizmet değer zincirlerine geçişin sağlanması yoluyla gelişmenin sürekliliğinin sağlanması gözetilecektir.

- Bölge planlarında endüstriyel büyüme odakları özellikle ele alınacak, BGUS'ta belirtilen stratejilerle birlikte bu odakların metropol kentlerle, birbirleriyle ve ard alanlarıyla ilişkileri değerlendirilerek bunların geliştirilmesi yönünde stratejiler ortaya konulacaktır. Bu kapsamda, ilgili kalkınma ajanslarının komşu veyahut benzer sorunları ya da stratejik işbirliği imkanları bulunan bölge veya kentlerle planlama, programlama ve uygulama konularında işbirliği yapmaları ayrıca önem taşımaktadır.

- Yığılma ve ölçek ekonomilerinin sağladığı temel avantajların ekonomik ve doğal çevre anlamında sürdürülebilirliğinin sağlanmasına çaba gösterilecektir.

333. Bu amaç ve esaslar doğrultusunda endüstriyel büyüme odaklarına yönelik olarak dört öncelikli alan belirlenmiştir. Bunlar işletmelerin ölçek büyüterek uluslar arası piyasalarda rekabet güçlerinin artırılması, bölgelerin uluslar arası erişilebilirliğinin artırılması ve küresel üretim sistemlerine entegrasyonunun güçlendirilmesi, üretken altyapının geliştirilmesi ve beşeri sermayenin güçlendirilmesidir.

4.2.1 İşletmelerin uluslararası piyasalarda rekabet güçlerinin artırılması

334. Ulusal ve küresel rekabet, özellikle esnek ve dinamik üretim yapılarıyla değişen koşullara kolay ayak uydurabilen KOBİ'ler için önemli avantajlar sunmaktadır. Bu kapsamda, girişimciliğe ve KOBİ'lere dayalı bir kalkınma modeli bölgelerin ve ülkelerin yerel, ulusal ve küresel piyasalara entegre olabilme şansını artırırken, kalkınmanın sürdürülebilirliğini de temin etmektedir.

335. Diğer taraftan endüstriyel büyüme odaklarında yer alan büyük işletmeler bölgelerin ihracat kapasitesinde önemli bir yere sahiptir. Büyük işletmelerin uluslar arası pazarlara entegrasyon kabiliyetini artırmak temel öncelik olacaktır.

336. Firmalar arası ortak iş yapabilme kültürünün geliştirilmesine ve firmaların işbirliği içinde uluslararası rekabet gücünün artırılmasına yönelik tedbirler uygulamaya konulacaktır. Bu kapsamda, bölge bazında, sürükleyici sektörler liderliğinde ve güçlendirilmiş sosyal ağ yapısı içinde kümelenmelerin desteklenmesi esas alınacaktır.

337. Endüsriyel büyüme odaklarının kendi aralarında ve kendilerine yakın bölgesel büyüme odakları ile üretim sistemlerini bütünleştirici, ara ürün ticaretini kolaylaştırıcı destek mekanizmaları geliştirilecektir.

338. İşletmelerin rekabet gücünü artırmak, piyasaya erişimini kolaylaştırmak ve katma değerlerini artırmak yönünde münferit veya ortak Ar-Ge ve yenilik kapasitesini geliştirici, markalaşmayı kolaylaştırıcı, işletmelerin büyüme ve kapasitelerini artırmaları yönünde uygun ve çeşitli finansman kaynaklarına erişimini kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

339. İşletmelerin ulusal ve küresel pazara ve bilgiye erişiminin geliştirilmesi için bilgi iletişim teknolojisi altyapısı geliştirilecek, yaygınlaştırılacak ve firmaların bu teknolojilere erişimi kolaylaştırılacaktır.

340. Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılarak enerji verimliliğinin ve sürdürülebilirliğin sağlanması, bu alanda yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve üretime aktarılması konularında yenilikçi yaklaşımlar özendirilecek; doğal yapının ve çevrenin korunması desteklenecektir.

4.2.2 Bölgelerin uluslararası erişilebilirliğinin artırılması ve küresel üretim sistemlerine entegrasyonunun güçlendirilmesi

341. Endüstriyel büyüme odaklarının temel sorunu, metropollere ve uluslar arası entegrasyon noktalarına (uluslarar arası limanlar, hava yolları) erişilebilirliklerinin düşük olmasıdır. Bu doğrultuda temel öncelik entegre ulaşım sistemleri ile bölgelerin erişilebilirliğinin artırılması olacaktır.

342. Endüstriyel büyüme odaklarının İstanbul, İzmir, Mersin ve Samsun gibi limanlara olan ulaşım bağlantıları güçlendirilecek, metropollerle hızlı tren bağlantılarının kurulması desteklenecek ve tamamındaki havaalanlarının uluslararası nitelik kazanması için çaba harcanacaktır.

343. Bursa ve Doğu Marmara başta olmak üzere Marmara Bölgesi kendi gelişme dinamiklerinin yanında İstanbul'un gelişme süreci içinde güçlenmesi beklenen desantralizasyon dinamikleri ile birlikte ele alınacaktır. Bu kapsamda, bölgede sanayi ve üretim yapısının teknolojik gelişmesine, Ar-Ge ve yenilikçiliğin yaygınlaştırılmasına özel önem verilecektir.

4.2.3 Üretken altyapının geliştirilmesi

344. Üretken altyapının geliştirilmesi, bölge içi ve bölgeler arasında, farklı düzey ve düzlemlerde işbirliğinin ve etkileşimin artırılması yoluyla bölgelerin daha avantajlı konuma gelmesine ve bölgesel, ulusal ve küresel ölçekte rekabet edebilirliklerini artırmasına olanak sağlıyacaktır. Üretken altyapının geliştirilmesi, yaşam kalitesinin yükselmesine de katkı sağlayacaktır.

345. Bilgi temelli ekonominin oluşturulması için AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesi, bilgi ve teknoloji üreten kurumlar (üniversiteler, enstitüler) ile onu kullanan sanayi işletmeleri arasında operasyonel ağlar kurulması, üniversite-sanayi işbirliğinin etkinleştirilmesi sağlanacak, ihtisaslaşmış OSB'ler oluşturulacaktır.

346. Ar-Ge, yenilik, teknoloji transferi ve bilgi teknolojisi ile ilgili yatırımlar ile teknoloji ve yeniliklerin geliştirilmesi ve transferini sağlamak üzere, bilim parkları, mükemmeliyet merkezleri, teknoloji geliştirme bölgeleri gibi fiziksel yatırımlar desteklenecektir.

347. İş ve yaşam kalitesinin artırılmasına, bölge içi ve bölgeler arası etkileşimin geliştirilmesine ve çevrenin korunmasına yönelik kentsel altyapı iyileştirilecektir.

4.2.4 Beşeri sermayenin ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi

348. Araştırmacı, yenilikçi ve verimli beşeri sermaye oluşturulması; dengeli ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının temel gereksinimidir. EBO'ların gelişmelerinde potansiyel ve birikimleri, geliştirdikleri ağ yapıları, kurumsal kapasiteleri ve sosyal sermayelerinin sürükleyici unsurlardır. Bu kapsamda EBO'ların rekabet edebilirliğini artırmak üzere ortaklık kurma, karşılıklı etkileşim ve birlikte iş yapabilme kapasitesi geliştirilecektir.

349. İmalat sektöründeki işgücünün yaratıcılık ve tasarım kapasitesinin artırılmasına yönelik programlar desteklenecek, insan kaynaklarının mevcut işgücü talebine uygun olarak ve piyasanın gelecekte talep edeceği uzmanlıklar doğrultusunda geliştirilmesi yönünde çalışmalar teşvik edilecektir.

350. Üniversite – sanayi işbirliğini güçlendirmek üzere üniversitelerde, özel sektörle yakın işbirliği içinde, dönemsel teknik beceri programları yaygınlaştırılacak, yerel özellikleri ve öncelikleri dikkate alan yükseköğrenim programları geliştirilecek ve araştırma merkezleri oluşturulacaktır.

351. Üniversitelerin uluslararası (çevre ülkeleri dikkate alacak şekilde) öğretim programları oluşturması desteklenecektir.

352. İş örgütleri başta olmak üzere yerel kalkınma girişimleri desteklenecektir.

4.3 Bölgesel Büyüme Odaklarıyla Düşük Gelirli Yörelerde Kalkınmanın Tetiklenmesi

353. Bölgesel büyüme odakları (cazibe merkezleri) politikası, düşük gelirli bölgelerde kalkınma etkisi güçlü, faaliyet ve yatırımların belirli kentlerde yoğunlaştırılması suretiyle bu kentlerde gelişme dinamiklerinin hızlandırılması amacını taşımaktadır. Böylelikle bölgesel büyüme odakları politikası ulusal düzeyde önem taşıyan iki üst amaca katkıda bulunacaktır.

(i) Gelişmenin ülke geneline yaygınlaştırılması (a. Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması b. Bölgelerin rekabet gücünün ve ulusal ekonomiye katkısının artırılması) ve

(ii) Düşük gelirli bölgelerden kaynaklanan göç dinamiklerinin dengeye ve istikrara kavuşturulması

354. Dokuzuncu Kalkınma Planı ve bununla ilişkili programlar kapsamında, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek, çoğu geleneksel bölge merkezi niteliğindeki 12 kent cazibe merkezi olarak belirlenmiştir. Bu kentler İç Anadolu (Konya, Kayseri, Sivas), Doğu Anadolu (Malatya, Elazığ, Erzurum, Van), Güneydoğu Anadolu (Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır) ve Karadeniz Bölgelerinde (Samsun, Trabzon) bulunmaktadır. Yeni kalkınma planı döneminde, Konya, Kayseri ve Gaziantep kentleri endüstriyel büyüme odakları kapsamında ele alınacak, bölgesel büyüme odakları politikası Sivas, Samsun, Trabzon, Erzurum, Van, Malatya, Elazığ, Diyarbakır ve Şanlıurfa kentlerini kapsayacaktır.

355. Bölgesel büyüme odaklarının gelişimini hızlandırmak amacıyla Erzurum, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Van'da başlatılan Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamındaki uygulama güçlendirilerek sürdürülecek ve diğer merkezlere yaygınlaştırılacaktır.

- Düşük gelirli bölgelerde büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek, geleneksel bölge merkezi niteliğindeki kentlerde gelişme dinamiklerinin hızlandırılması temel amacına yönelik olarak öncelik ve stratejilerin hayata geçirilmesinde aşağıdaki genel esaslar dikkate alınacaktır: Bölgesel büyüme odakları programları, öncelikli olarak kalkınma planı ve bölge planında belirlenen temel amaç ve öncelikleri hedef alacaktır. Bununla birlikte, öncelikli sektörler ile sosyal ve kültürel gelişmede öncelikli hususların belirlenmesinde yerel öncelikler, program hazırlık sürecinde dikkate alınacaktır.
- Bölgesel büyüme odakları politikası uygulamalarının koordinasyonu merkezi düzeyde Kalkınma Bakanlığınca yürütülecektir. Bölgesel Büyüme Odaklarını Destekleme Programı, ilgili kuruluşlar, bölgesel kalkınma idareleri ve kalkınma ajansları ile mahalli idareler, ilgili kentte veya bölgede bulunan üniversiteler, ticaret ve sanayi odaları ile diğer ilgili paydaşlarla müzakere edilmek suretiyle Kalkınma Bakanlığınca hazırlanacak veya hazırlık çalışmaları ilgili kalkınma ajansınca Kalkınma Bakanlığının yönlendirmesi doğrultusunda yürütülecektir.

Kutu 4-2: Bölgesel Büyüme Odakları (BBO)

Büyüme odakları politikası, Fransız iktisatçı F. Perroux tarafından geliştirilen, 1970'li yıllarda bölgesel gelişme sorunlarının kısıtlı ulusal kaynakların etkin kullanılması ve yatırımların belirli kentlerde yoğunlaştırılması yoluyla azaltılması amacıyla yeniden yorumlanan "büyüme kutupları (growth poles)" modeline dayanmaktadır. Kalkınma dinamiklerinin ve sanayinin, büyüme potansiyeli yüksek olan stratejik kent merkezlerinde yoğunlaştırılmasıyla, hem toplanma (yığılma) ekonomilerinden kaynaklanan ölçek ekonomilerinin ve dışsal ekonomilerin sağlanacağı, hem de bu merkezlerde gelişen sanayinin zamanla çevreye yayılarak ülke sathında dengeli bir sanayi gelişimi sağlanacağı düşünülmüştür. Böylelikle, büyüme kutupları politikalarında, kamu kaynaklarının ve teşviklerin düşük gelirli bölgelerdeki bütün illere dağıtılması yerine, rasyonel yatırım anlayışı çerçevesinde ana merkezlerde ("bölgesel gelişme merkezleri" ya da "sanayi yoğunlaşma alanları" gibi) yoğunlaştırılması hedeflenmiştir.

1980 sonrası dönemde bir yandan küresel ekonomiyle bütünleşme süreci, diğer yandan kamu girişimciliğinin gerilemesi ve tarımdaki çözülme eğilimlerinin hızlanarak bölgelerarası göç dinamiklerine ivme katması, hem göçü bölge içine çekecek baraj kentler, hem de çevre bölgesinde yer alan yerleşim birimlerine bölgesel hizmet merkezleri fonksiyonu görecek birimler olarak büyüme kutupları yaklaşımına olan ilgiyi artırmıştır. Gelişen küresel rekabet ortamında, rekabet potansiyeline sahip yerleşmelerin desteklenmesi, kamu yatırımları ve desteklerinin bu alanlarda odaklanması, bir taraftan bölgeler arası dengesizlik sorununun çözümüne yardımcı olurken, diğer taraftan da ulusal büyüme, istihdam ve kalkınmaya katkıyı da artıracaktır.

Dokuzuncu Kalkınma Planıyla birlikte, geleneksel olarak benimsenen bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması politikalarının yanı sıra, tüm bölgelerin ulusal kalkınmaya en fazla katkı sağlamalarını esas alan ve yerleşimlerin rekabet edebilirliklerinin artırılmasını hedefleyen politikalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Böylece, göçü yönlendirici ve nüfusun yakın çevresinde daha verimli alanlarda istihdamını sağlayıcı politikalara ağırlık verilmekte; kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekânsal önceliklendirme ve odaklanma ilkeleri benimsenmektedir.

Bölgesel büyüme odakları (cazibe merkezleri) politikası, planın "Bölgesel Gelişme" ve "Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" eksenleri altında şu iki önceliğe hizmet etmektedir:

- "başta düşük gelirli bölgelerde olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek merkezler belirlenerek; öncelikle bu merkezlerin ulaşılabilirliği iyileştirilecek, fiziki ve sosyal altyapısı güçlendirilmesi";
- "yatırımların, altyapısı uygun orta kademe merkezlere yönelmesi teşvik edilerek yeni sanayi odaklarının oluşturulması".

Cazibe Merkezi olarak belirlenen kentler için yapılan çalışma, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından 1982'de yayınlanan "Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" çalışmasında elde edilen sonuçlarla da uyumlu olup, tespit edilen 12 merkezden 10'u (Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun, Sivas, Trabzon ve Gaziantep) 1982 çalışmasında belirlenen 16 bölge merkezi içerisinde yer almaktadır.

Kalkınma Bakanlığınca bu merkezlerden dördü için Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulaması başlatılmıştır. Program kapsamında 2008-2012 döneminde Diyarbakır, Şanlıurfa, Van ve Erzurum'da uygulanan projelere toplam 215 Milyon TL kaynak tahsis edilmiştir.

- Bölge kalkınma idareleri ile kalkınma ajansları, bölgesel büyüme odakları politikasının bölge planlarıyla tutarlılığının sağlanmasında, uygulanmasında, destekleme programlarının hazırlanması ve izlenmesinde etkin bir şekilde rol alacaktır. Bölge kalkınma idareleri ve kalkınma ajansları, kendi yürütecekleri programların yanında, bölgesel büyüme odakları destekleme programları kapsamında diğer kuruluşlarca gerçekleştirilecek proje, faaliyet ve yatırımların koordinasyonunu sağlayacak, merkezi yönetim kuruluşları ile mahalli idarelerin

faaliyet ve yatırımlarının uyumlu bir şekilde yürütülmesi konusunda öneriler geliştirerek gerekli tedbirlerin alınmasına yardımcı olacaktır.

- Bölgesel büyüme odakları ile çevre yöreler arasındaki ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda büyükşehirler, il ve ilçe belediyeleri ile il özel idarelerinin teknik ve yönetsel kapasiteleri geliştirilecektir.
- BBO programının tek bir kent için hazırlanması esas olmakla birlikte birbiriyle yakın olan veya birlikte sinerji oluşturabilecek BBO'lar bir programda birlikte de ele alınabilecektir.

356. Bölgesel büyüme odakları politikasının öncelikleri ve temel stratejileri şunlardır:

4.3.1 Kentsel ekonomilerin geliştirilmesi

357. Bölgesel büyüme odaklarının ekonomik ve sosyal kalkınmasına yönelik politikalar, alt bölge veya kent bazında düzenlenecek programlar kapsamında yerel koşul ve ihtiyaçlar dikkate alınarak belirlenip uygulamaya konulacaktır.

358. Bölgesel büyüme odaklarının gelişimini hızlandırmak amacıyla Erzurum, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Van'da başlatılan Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında uygulama, bu stratejide belirtilen çerçevede sürdürülerek, yeni plan döneminde diğer merkezlere yaygınlaştırılacaktır.

359. Ekonomik kalkınma, üretim yapısının güçlenmesi, sanayi ve hizmetler sektörlerinde iş imkânlarının artırılarak kentsel işgücü tabanının geliştirilmesi, değer zincirlerine eklemlenme ve ihracat kapasitesinin artırılması boyutlarıyla ele alınacaktır. Bu yönde, (i) gelecekte yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer yaratma potansiyeli bulunan öncü sektörler ile (ii) kentsel işgücü piyasasının gelişmesine hızla katkı sağlayabilecek alanlara veya üretim aşamalarına (yardım merkezleri- call center, lojistik, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi), (iii) ihracat kapasitesinin geliştirilmesine odaklanılacaktır.

360. Bölgesel büyüme odaklarında ekonomik gelişmeyi hızlandırmak amacıyla, devlet yardımları sistemi ile diğer destek ve altyapı yatırımlarının bölgesel ve sektörel önceliklere dayalı, daha seçici ve mekânsal odaklı oluşturulması sağlanacaktır.

361. Öncü sektörler ve bu sektörleri destekleyen sektörler veya hedeflenen üretim aşamalarıyla ilgili firmaların rekabet gücünü yükseltici, girişimciliği artırıcı tedbirler uygulamaya konulacaktır.

362. Yukarıda anılan sektörlerde yeni teknolojilerin kullanımının yaygınlaşması ile yenilikçi girişim ve projeler desteklenecektir.

363. Bölgesel büyüme odaklarının bu stratejide belirtilen önceliklerine uygun olarak bölgesel yenilik sistemlerinin oluşturulması, üniversite-iş çevreleri işbirliğinin teşviki, yenilik aktarım merkezleri ve işletme kuluçkaları gibi araçların ve girişimlerin, seçici ve fizibilite esasına dayalı yatırımlarla ve desteklerle oluşturulması sağlanacaktır.

364. KOBİ'lere yönelik iş destek hizmetlerinin, girişimciliğin ve istihdam imkânlarının geliştirilmesi, ilgili kuruluşlar aracılığıyla desteklenecektir. Kısa ve orta dönemde girişimciliği canlandırma tedbirlerine ağırlık verilerek BBO'larda girişimci altyapısı

güçlendirilmeye çalışılacak, girişimcilerin geliştirilmesine yönelik programlarda ise bunu destekleyici faaliyet alanlarına öncelik verilecektir.

365. Kentsel ekonomilerin kısa vadede hızlı bir şekilde geliştirilmesi yönünde değer zincirlerinin görece düşük nitelikli işgücü talep eden aşamalarının BBO'lara çekilmesi ve bu suretle hem işgücünün dönüştürülmesi hem de ölçek oluşturulması stratejisi izlenecektir.

366. Görece gelişmiş girişimci tabanı ve sanayi altyapısı bulunan BBO'larda üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesine yönelik programlar ve altyapı geliştirilecektir.

367. KOBİ'lere yönelik belgelendirme sistemi ve kalite altyapısı iyileştirilecek ve desteklenecektir.

368. Yatırım tanıtım ve destekleme faaliyetleri öncü sektörler ve bu sektörleri destekleyen sektörlerin gelişmesi ve hedeflenen üretim aşamalarının BBO'ya çekilmesine odaklanarak, sektör ve firma temelinde yürütülecektir.

369. Bölgesel büyüme odaklarının ve ürünlerin markalaşmasına dönük iletişim, tanıtım faaliyetleri yürütülecek ve desteklenecektir.

4.3.2 Kentsel ve sınai altyapının geliştirilmesi

370. Uygulamada, merkezler ve mücavir alanlarındaki gelişme potansiyellerini ve yerel girişimleri destekleyen stratejik projelere öncelik verilecek, program uygulamaları ile altyapı yatırımlarının uyumu gözetilecektir.

371. Bölgelerde iş fırsatlarının ve yaşam kalitesinin artırılmasına, ulaşılabilirlik ile bölge içi ve diğer bölgesel büyüme odakları, metropoller ve çevre ülkelerle etkileşimin artırılmasına yönelik nitelikli altyapı sağlanacaktır. BBO'ların ulaştırma sistemleri, bölgelerinde farklı ulaştırma türlerini birleştiren "aktarma noktaları" olarak tasarlanacaktır.

372. Görece düşük gelirli bölgelerimizde lojistik merkezlerin oluşturulmasında ve bu merkezlerde hizmetlerin geliştirilmesinde BBO'lara öncelik verilecek veya bu merkezler BBO'larla sıkı ilişki kuracak, BBO'ların gelişmesine katkı sağlayacak şekilde tasarlanacaktır.

373. Sanayi arsası talebi de göz önünde bulundurularak, üretimin kent merkezlerinin dışına çıkarılması ve sanayileşmenin organize alanlara yönlendirilmesi amacıyla OSB ve KSS yatırımlarında bölgesel büyüme odaklarına, yeni sanayi odaklarıyla birlikte öncelik verilecektir.

374. Su, atık su, katı atık, kirli hava ve partiküler madde emisyonu gibi çevre korumaya yönelik altyapı tesisleri tamamlanacaktır. Enerjinin sürekli ve güvenli olarak sunulması sağlanacaktır. Potansiyeli bulunan BBO'larda enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı teşvik edilecektir.

375. Turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve kalitesinin artırılmasına hizmet edecek altyapı projeleri desteklenecektir.

376. Rekreasyon alanları, kültür ve sanat yatırımları, kent ve üniversite entegrasyonu ve kent içi ulaşım geliştirilecektir.

4.3.3 *Beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi*

377. Eğitim ve sağlık hizmetleriyle altyapısı geliştirilecek, bölgesel büyüme odaklarının bölgesi ve çevre ülkeler için bu hizmetlerin sunumunda merkez haline gelmesi sağlanacaktır. Bu hizmeti sağlayacak nitelikli kadroların bu kentlerde istihdamını teşvik edici tedbirler alınacaktır. İlk ve orta öğretimde eğitim ve öğretim kurumlarının nitelik ve nicelik olarak yeterlilikleri artırılacaktır.

378. Yabancı öğrencilere daha fazla hizmet verme ve ihtisaslaşma imkanı bulunan BBO'larda halen kurulu bulunan üniversitelerin, eğitim kalitesi ve araştırma kapasitesi geliştirilecek, ekonomiyle bağlantılı uzmanlaşma alanları esas alınarak ikinci üniversite kurulması imkanları değerlendirilecektir.

379. İşgücü becerisi, öncelikli ve lokomotif sektörler ile bunları destekleyici sektörlere öncelik verilerek geliştirilecek; bu amaçla mesleki eğitim üniversite ilişkisi güçlendirilecektir. Ayrıca, OSB ve uygun KSS'lerde işbaşında mesleki eğitim sağlanabilecek, uygulamalı eğitim merkezleri kurulacaktır.

380. Kısa süreli eğitim programlarıyla, kalifiye olmayan işgücünün çağrı merkezi, lojistik gibi sektörlerde istihdam edilebilirliği arttırılacaktır.

381. Yoğun göç baskısı altında olan kentlerin göçten kaynaklanan temel sorunları tespit edilerek en çok etkilenen alanlarda sosyal uyuma yönelik çalışmalarla birlikte fiziki ve sosyal altyapı iyileştirilecektir.

382. Dezavantajlı kesimlerin ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonuna yönelik olarak cinsiyet eşitliğini güçlendirici, yoksulluğu azaltıcı, gençlerin üretkenliğini, istihdam edilebilirliğini ve sosyal imkanlarını artırıcı tedbirler gerçekleştirilecektir. BBO'larda gecekondu bölgelerinde veya tarihi kent alanları çevresinde düşük nitelikli yaşam alanlarında bulunan dezavantajlı kesimlerin yaşam kalitesinin artırılması ve kente entegrasyonu amacıyla ilgili kent özelliklerine uygun mekânsal düzenlemeler yapılacaktır.

383. Bölgesel büyüme odaklarının doğal ve kültürel özelliklerini temel alarak yöresel ve kentsel marka yaratılacak, doğal ve kültürel varlıkları esas alan turizm faaliyetleri geliştirilecektir.

384. Kent kültürünün ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

385. Rekabet gücünü destekleyen, kesimler arası ortak çalışma kültürüne dayanan bölgesel ve yerel işbirliği kurumlarının fiziki, sosyal, beşeri ve kurumsal altyapısı geliştirilecektir.

4.3.4 *Yurt içi ve çevre piyasalarla ticaretin ve ilişkilerin geliştirilmesi*

386. BBO'ların etki alanları, birbirleri ve ülkenin önemli merkezleri (metropoller, sanayi odakları, limanlar ve yüksek hacimli sınır kapıları) ile karayolu ve demiryolu bağlantıları güçlendirilecektir. BBO'larla ilişkili konvansiyonel demiryolu hatları öncelikle iyileştirilecektir. Havameydanı altyapısı, talep koşulları değerlendirilerek geliştirilecek, ülkenin önemli merkezlerine ve çevre ülkelere doğrudan uçuş gerçekleştirilmesi imkanları değerlendirilecektir.

387. BBO'ların ihracat kapasitesi, fizibilite esasına göre oluşturulacak lojistik merkezlerin kapasitesinden de yararlanılarak geliştirilecektir. Sınır komşularımızla ticari ilişkileri geliştirmek üzere, dış politikalarımızla bağlantılı olarak, sınır kapılarındaki altyapı ve hizmet kalitesi ile bu ülkelere olan ulaştırma bağlantıları geliştirilecektir.

388. Lojistik merkezlerde lojistik hizmetlerine ilave olarak, gümrük ve serbest ticaret alanında kamu hizmetleri de uygulanarak BBO'ların ticari faaliyetleri kolaylaştırılacaktır.

389. BBO'larda üniversite bünyesinde veya firmalara yönelik olarak ihracatı destekleyici eğitim ve hizmetler sağlanacaktır.

390. Yurt içi ve yurt dışı ticaretin geliştirilmesine yerel ve ulusal markaların tanıtılmasına yönelik olarak uygun BBO'larda fizibilite çalışmasına dayalı fuar ve kongre merkezlerinin kurulması desteklenecek, mevcutların nitelikleri geliştirilecektir.

4.4 Yapısal Dönüşüm Kentlerinde Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Ekonominin Canlandırılması

391. Yapısal dönüşüm kentleri politikasının temel amacı orta düzeyde gelişmişliğe sahip İkincil Sanayi Kentleri, Sanayi Nüvesi olan Dönüşüm Kentleri ve Tarımsal Nitelikli Dönüşüm Kentlerinin mevcut ekonomik ve sosyal yapısının dönüştürülerek gelişmişlik düzeylerini bir ileri düzeye taşımaktır. Bu amaca yönelik olarak ikincil sanayi şehirlerindeki tek sektör bağımlı istihdam yapısının dönüştürülmesi, temel düzeyde sanayi altyapısına sahip şehirlerin altyapı imkanlarının geliştirilmesi, tarım ve doğal kaynaklara dayalı ekonominin olduğu şehirlerde ise tarımsal verimliliğin yükseltilmesi, ekonominin çeşitlendirimesi ve ticaret ve hizmetler sektörlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

4.4.1 Girişimciliğin ve katma değeri yüksek yenilikçi sektörel oluşumların desteklenmesi

392. Ekonomide tek sektöre bağımlı istihdam yapısının dönüşümünü sağlamak amacıyla alternatif iş sahaları oluşturulacak, yenilikçi sektörel oluşumlar desteklenecektir.

393. Girişimci sayısının artırılmasına yönelik destek araçları geliştirilerek ekonominin çeşitlendirilmesi sağlanacaktır.

394. Girişimcilerin; banka kredilerine erişiminin kolaylaştırılmasında önemli bir araç olan kredi garanti fonlarının kullanması yaygınlaştırılacak ve girişimci sayıları artırılacaktır.

395. Özellikle başlangıç ve büyüme aşamasında ve yüksek katma değer üreten sektörlerde faaliyet gösteren girişimlerin desteklenmesi amacıyla "Bölgesel Girişim Sermayesi" uygulaması başlatılacaktır.

396. Ar-Ge ve yenilikçilik temelinde İŞGEM, iş kuluçka merkezleri ve bireysel katılım yatırımcıları benzeri yapılanmaların yaygınlaştırılması sağlanacak, üniversite ve sanayi (OSB, KSS) işbirliği ile yenilikçi sektörel uzmanlaşma esasına dayalı araştırma ve yenilikçilik merkezleri oluşturulacaktır.

397. Girişimcilerin birbirleri arasında ortaklık kurmaları desteklenecek, beraber iş yapma ve faaliyet yürütmeleri teşvik edilecektir.

398. Girişimcilik, markalaşma ve yenilikçilikle ilgili teşvik sistemlerinin daha etkin hale getirilmesi sağlanacaktır.

399. Girişimcilerin rekabet güçlerini artırmak ve yeni pazarlara açılmalarını sağlamak için, iş kurma ve iş geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmeti sağlanacaktır.

400. İmaj ve marka yaratmaya yönelik olarak, yerele özgü üretilen ürünlerin ve hizmetlerin iç ve dış pazarlarda tanıtımı sağlanacaktır.

Kutu 4-3: Kentsel Tanıtım ve İmaj

Kentsel tanıtım, şehirlerde rekabet avantajına yönelik geliştirilen önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Kentler arası rekabetten beslenen kentsel tanıtım; "Kentin rekabet gücünü artırmak için, kentin imajını güçlendirmek veya değiştirip yenilemek suretiyle ekonomik aktiviteleri çekmek için yürütülen faaliyetler bütünüdür."

Kentsel tanıtım, kentin bilinen ekonomik faaliyet odaklı imajını değiştirmeye odaklanır. Avrupa'daki örneklere bakıldığında bu imaj değişikliği genellikle eski sanayi bölgelerinin hizmet sektörü için çekici mekânlara dönüştürülmesiyle ilgili fiziksel bir dönüşümü işaret eder. Ayrıca, kente ilişkin üretilen dikkat çekici sloganlar, promosyon çalışmaları ve benzeri etkinlikler de bu dönüşümle eş zamanlı olarak yürütülür.

Ancak imaj değişikliğini sadece ekonomik faaliyet alanında yaşanan değişim olarak da algılamamak gerekir. Hava kirliliği, çevre kirliliği, su kirliliği, suç oranı ve terör benzeri durumların yarattığı olumsuz algıların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak da kentsel tanıtım amaçlı imaj değişikliği faaliyetleri yürütülebilir. Bu sayede, kentin dışından kentin aleyhine oluşmuş algının değiştirilmesi amaçlanacaktır.

Kentsel tanıtım özellikle Amerika ve Avrupa şehirlerinde kentsel yönetimlerin sıklıkla başvurduğu bir stratejik konudur. Türkiye'de kentsel tanıtıma ilişkin gelişmiş bir çalışma bulunmamakla birlikte, bu alanda yürütülecek faaliyetlerin, kentlerin cazibesini artırarak rekabet güçlerini geliştirmek adına önemli bir katkısı olacağı açıktır. Ancak bu katkının oluşabilmesi için bazı hususlar sürekli göz önünde bulundurulmalıdır. Kentsel tanıtım, özü itibarıyla bir dönüşümdür. Bu dönüşümün konusu algısal olduğu kadar fizikseldir. Etkileyicilik ve akılda kalabilirlik açısından genellikle şehrin merkezine odaklanır. Ancak şehir merkezinden ibaret değildir. Şehir, bölgesiyle bir bütündür. Kentsel tanıtım faaliyetleri, merkeze odaklanan, makyaj amaçlı düzenlemeler olarak görülmemelidir. Ayrıca dönüşüm fiziksel, ekonomik ve sosyal bir olgudur. Kentsel tanıtım amaçlı faaliyetler, ekonomik ve sosyal kalkınma perspektifinden değerlendirilmelidir. Diğer taraftan kentsel tanıtım bağımsız bir proje olarak değil bir plan ve programın parçası veya destekleyicisi olarak ele alınmalıdır.

4.4.2 *Kentsel çevre standartlarının geliştirilmesi, kentsel üstyapı olanaklarının iyileştirilmesi ve kent imajının güçlendirilmesi*

401. Kentsel çevre standartlarının ve üst yapı olanaklarının iyileştirilmesi, durağan kentlerin yaşam alanı olarak daha cazip bölgeler olmasını sağlayacaktır. Bu iyileştirme ayrıca sürdürülebilir kalkınma hedefine de katkı yapacak ve nihayetinde dış göçün engellenmesinde önemli bir role sahip olacaktır. Diğer taraftan imaj yönünden problemli olan kentsel alanlarda kentin imajını geliştirmek, iyi yönde değiştirmek veya güçlendirmek yolu ile kentlerin rekabet gücünün artırılması temel öncelik olacaktır.

402. Sanayi gelişiminin neden olduğu çevre kirliliğinin ortadan kaldırılması, dengeli ve sürdürülebilir sanayi gelişimi desteklenecektir.

403. Kent merkezlerinde, hizmet sektörünün yoğunlaştığı alanlarda, doğal, tarihi ve kültürel değerler civarında kentsel altyapının güçlendirilmesi ve bu alanlara erişimin kolaylaştırılması sağlanacaktır.

404. Kentsel alanda yer alan çöküntü bölgelerinin kentin ortak kullanımına yönelik fonksiyonel amaçlı dönüştürülmesi sağlanacaktır.

405. Kültür ve sanata yönelik aktivitelerin desteklenmesi, bunların tanıtımının ve pazarlamasının ulusal ve uluslar arası alanda yapılması sağlanacaktır.

406. Kente özgü tarihi ve kültürel değerlerin geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve tanıtımının yapılması teşvik edilecektir.

407. İş ve yaşam kalitesinin artırılmasına ve çevrenin korunmasına yönelik kentsel altyapı geliştirilecektir.

4.4.3 Beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi

408. Girişimciliği ve yeniliği besleyen ve destekleyen beşeri ve sosyal sermaye yapısına kavuşulması temel öncelik olacaktır. Ortaklık kurma, karşılıklı etkileşim ve birlikte iş yapabilme kapasitesi gelişmiş beşeri ve sosyal sermaye yapısı bu bölgelerde ekonomik faaliyetlerin canlanması ve çeşitlendirilmesinde anahtar olacaktır.

409. Bu kapsamda eğitim programlarının girişimci ve yenilikçi işgücü piyasalarının gerekliliklerine göre biçimlendirilmesi gerekli olacaktır. Oluşturulacak üniversite programları ile yerel kalkınma girişimi uygulamaları desteklenecektir.

410. İşgücünün ekonomik yapıdaki değişimlere uyum sağlayabilecek esnek yapıya kavuşturulması sağlanacaktır.

411. Mesleki eğitim, üniversite ve sanayi ilişkisinin güçlendirilmesi, insan kaynaklarının piyasanın gelecekte talep edeceği uzmanlıklar doğrultusunda geliştirilmesi sağlanacaktır.

412. Sanayide ihtiyaç duyulan ara eleman karakterinin analiz edilmesi, bu doğrultuda eğitim kurumları ve özel programlar oluşturulması desteklenecektir.

413. Meslek liseleri ve meslek yüksekokullarında verilen eğitimin kalitesi arttırılacak; hayat boyu öğrenme programları teşvik edilecektir.

414. Potansiyel yeni iş alanlarında faaliyet gösteren, kesimler arası ortak çalışma kültürüne dayanan yerel kalkınma girişimleri ile meslek örgütlerinin, sosyal, beşeri ve kurumsal altyapısı geliştirilecektir.

4.4.4 Tarımsal Verimliliğin Artırılması

415. Tarımsal yapı modernize edilecek ve kırsal kesimde istihdam olanakları geliştirilecektir.

416. Kırsal kesiminde yaşayanların işbirliği, ortaklık kurma ve iş yapabilme kapasitesi geliştirilerek tarımsal üretimde verimlik artışı sağlanacak ve üretilen ürünlerin pazarlama imkanları geliştirilecektir.

417. Kırsal kesimde ilçe merkezleri ve beldeler gibi merkezi yerleşim birimleri öncelikle olmak üzere, temel altyapı ihtiyaçlarına erişim kolaylaştırılacaktır.

418. Tarımsal üretim altyapısını geçimlik üretim ölçeğinden üst düzeylere çıkarmak üzere kırsal alanda işbirliği altyapısı geliştirilecek, ölçek ekonomisine yönelik destek mekanizmaları geliştirilecektir.

419. Kırdan kente göçü önlemek üzere yetersiz olan kentsel alanda fiziki ve sosyal altyapının geliştirilmesi sağlanacak, bu illerde göçün tutulma kapasitesi artırılacaktır.

420. Her türlü tarımsal ve kırsal destek mekanizmasının (üretici örgütleri ve sulama yatırımları gibi) kırsal alandaki doğal merkez konumundaki ilçe ölçeği üzerinden sunulması ve ilçe merkezlerinin kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi sağlanacaktır.

4.5 Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgelerinin Ülke Geneline Yakınsanması

421. Kalkınmada yapısal güçlük yaşayan bu bölgeler için geliştirilecek politikalar bu bölgelerin dezavantajlarını gidererek gelişmişlik seviyelerini ülke ortalamasına yakınlaştırmak ve yakın bölge merkezlerine işlevsel entegrasyonun sağlanmasını amaçlamaktır.

422. Böylelikle, öncelikli gelişme kent ve bölgeler politikası Türkiye'nin uzun vadeli temel amaçlarına hizmet edecektir:

- Bölgelerde içsel potansiyellerin harekete geçirilmesi,
- Sürdürülebilir ve dengeli bir bölgesel gelişmenin sağlanması
- Diğer bölgelerle ve kır-kent arası gelişmişlik farklarının azaltması

4.5.1 Tarım, hayvancılık ve kırsal alanda yapısal dönüşümün temellerinin iyileştirilmesi

423. Kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değerinin ülke ortalamasının altında olduğu ve tarımsal verimliliğin düşük olduğu bu bölgelerde tarımsal yapı modernize edilecek, kırsal kesimde alternatif istihdam olanakları geliştirilecektir.

424. Kırsal alandaki üreticilerin yeniden örgütlenmesini sağlayacak, ve arazi varlığının daha ekonomik kullanımını sağlayabilecek mekânsal yapının oluşmasına yönelik üretim teknikleri (entegre çiftlikler, örtü altı tarımı vb) ve üretim altyapısı (arazi toplulaştırması gibi) yöntemleri geliştirilecektir.

425. Kırsal kesimde ilçe merkezleri ve beldeler gibi merkezi yerleşim birimleri öncelikle olmak üzere, temel altyapı ihtiyaçları karşılanacak, ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik proje ve destekler ile eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunumunda bu merkezi birimlere öncelik verilecektir.

426. Hayvancılığın başat ekonomik faaliyet olduğu yörelerde yem bitkisi ekiminin, sulu tarımın yapıldığı yörelerde ise meyve-sebze ve katma değeri yüksek sinai bitkilerinin yetiştirilmesi sağlanacak ve bunları işleyecek kırsal sanayilerin üretici örgütlerine dayanan işletme modelleri üzerinden kurulması desteklenecektir.

427. Bölgede üretilen ancak bölge dışına gönderilen tarımsal ürünleri bölgede işleyerek katma değer yaratacak ilk tesisleşme çabaları desteklenecektir.

428. Bölgesel ölçekte sulama altyapısına geçilen yörelerde arazi toplulaştırmaları hızla tamamlanacaktır.

4.5.2 Ekonominin çeşitlendirilmesi ve mikro işletmelerin geliştirilmesi

429. Bölgelerdeki sanayi potansiyelinin düşüklüğü yanında, özellikle KOBİ'lerin istihdam ve rekabet kapasiteleri dikkate alındığında KOBİ ve mikro ölçekli işletmelerin geliştirilmesi sağlanacaktır.

430. Özellikle bu bölgelerde KOBİ geliştirme stratejilerinden olan; OSB ve KSS gibi sanayi altyapı uygulamaları, KOSGEB ile girişimci destekleme birimleri gibi sanayi destek birimlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasına öncelik verilecektir.

431. Bölgesel düzeyde yaygınlaştırılmış kredi garanti faaliyetleri ile KOBİ'lere uygun kredi sağlamaya yönelik faaliyetler uygulanacaktır.

432. KOBİ'ler arasında enformasyon akışını ve teknoloji transferini sağlayacak, şebeke tarzı örgütlenmeler geliştirilecektir.

433. KOBİ'lerin işbirliği ve ortaklık potansiyellerini yükseltecek ve böylece kollektif rekabet düzeylerini artıracak politikalara ve tedbirlere öncelik verilecektir.

434. Uzmanlaşılan sektörlerde kapasite artırımı sağlanacak, imalat sanayinde modernizasyon ve teknoloji transferi desteklenecektir.

435. Özel sektörün bu bölgelerdeki faaliyetlerini geliştirmek ve desteklemek amacıyla vergi kolaylıkları geliştirilecektir.

436. Yerel sermayenin bu bölgelerdeki kaynak ve olanakları değerlendirerek kalkınmada aktif rol oynayabilmesini sağlayacak destek mekanizmaları geliştirilecektir.

437. Komşu ülkelerin ihtiyaçlarına yönelik ve bölge kaynaklarına dayalı özel işletmelerin kurulması teşvik edilecektir.

438. Bu bölgelerde kalkınmayı tetikleyecek nitelikte yeni iş alanı yaratıcı yatırımların devlet desteği ile gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

4.5.3 Beşeri sermayenin güçlendirilmesi

439. Başta eğitim ve sağlık göstergeleri olmak üzere, diğer sosyal göstergelerden de izlenebileceği gibi bu bölgelerde beşeri sermayeyi geliştirmeye yönelik altyapı donanımı sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle beşeri sermayenin güçlendirilmesine yönelik politika araçları geliştirilecektir.

440. Düşük teknolojili emek yoğun sektörlere yönelik mesleki eğitim uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

441. Bu bölgelerde başta eğitim, öğretim, sağlık ve yayım hizmetleri ile teknik hizmetlerde olmak üzere nitelikli kamu personelinin istihdam edilmesi ve uzun süreli olarak bölgede mukim kalmasını özendirecek ilave tedbirlerin alınması sağlanacaktır.

442. Becerilerin geliştirilerek iş gücünün niteliği artırılacak ve ekonomiye entegrasyonu sağlanacaktır.

443. Kamu personelinin bu bölgede istihdam edilebilirliğini artırmak için lojman temini ve ücret farklılaştırması gibi imkanlar geliştirilecektir.

444. Üniversitelerin bölgelerin ve bulundukları illerin kalkınmasına katkısı artırılacaktır.

445. Yerel yönetimlerin proje oluşturmadaki etkinlikleri artırılarak bölgenin kaynaklarından ve ihtiyaçlarından yola çıkan rasyonel projeler desteklenecektir.

446. Doğurganlık oranı, bebek ölüm oranı, hekim başına düşen nüfus gibi göstergelerin her biri için sahip olduğu değerler Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde yer aldığından eğitim ve sağlık hizmetlerine erişilebilirlik artırılacak ve eğitim ve sağlık göstergeleri ülke ortalamasına yaklaştırılacaktır.

4.5.4 *Kentsel ve kırsal alanda yaşam kalitesinin artırılması*

447. Kentsel ve kırsal altyapının geliştirilmesine yönelik fiziki ve sosyal altyapı projeleri gerçekleştirilecek ve ülke ortalamalarına yaklaştırılacaktır.

448. Kentlerde ticari alanlar için altyapılar geliştirilecek ve iyileştirilecektir.

449. Eğitim ve sağlık altyapıları iyileştirilecektir. Eğitimde temel eğitimin kalitesinin artırılmasına ve orta ve mesleki eğitimde okullaşma oranının yükseltilmesine, sağlıkta koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına ağırlık verilecektir.

450. Bölge içi ve bölgeler arası ekonomik işlevselliği artıracak ulaşım altyapısı güçlendirilecektir.

451. Anne ve çocuk sağlığı (özellikle bebek ölümlerinin engellenmesi) konuları kamu hizmet sunumunda önceliklendirilecek, kadının statüsünün geliştirilmesi, bilgi ve becerilerini artırmasına yönelik eğitim ve bilinçlendirme programları uygulanacaktır.

452. Bilgi ve iletişim teknolojileri alt yapısının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Geniş bant internet erişiminin ve mobil (3G vb.) internet imkanlarının özellikle kırsal alanlarda da geliştirilmesi teşvik edilecektir. Bilgisayar okur yazarlığı ve kamu hizmetlerine internet ortamından erişim konusunda programlar uygulanacaktır. Telekomünikasyon alt yapısının geliştirilmesi bu bölgelerdeki KOBİ'lerde e-ticaretin gelişimi, yeni ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve kamu hizmetlerine etkin erişimi artıracaktır.

453. Kentsel altyapı sorunları (özellikle içmesuyu ve kanalizasyon sorunları) çözüme kavuşturulacaktır.

454. Sinema, tiyatro gibi kentsel hizmet imkanlarının artırılması sağlanarak bu hizmetlerin özel sektör eliyle sunulması desteklenecektir.

455. Bu bölgelerde yer alan OSB ve KSS'lerin altyapı ihtiyaçları giderilecek, elektrik, su ve arıtma tesisleri gibi altyapılar iyileştirilecektir.

4.5.5 *Yakın bölge merkezlerine işlevsel entegrasyonun sağlanması*

456. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin birbirleri ve ülkenin diğer bölgeleriyle bütünleşme düzeylerini artırmak için bölgesel merkezler arası ulaşım zamanını azaltıcı bir ulaştırma ağı oluşturulacak ve mevcut yol bağlantıları iyileştirilecektir.

457. Bu bölgelerdeki doğal olarak merkezleşmiş olan illerin altyapı eksiklikleri tamamlanarak diğer illerle olan fonksiyonel bağlantıları kuvvetlendirilecektir.

458. Bu bölgelerin ülke ekonomisiyle bütünleşmesini sağlayacak sektörlerarası ve bölgelerarası bağların güçlenmesi, mal ve hizmet akımlarının yoğunlaşması sağlanacaktır.

459. Bölge illerinin ulaştırma altyapısı güçlendirilerek limanlara ve önemli turizm merkezlerine erişimi kolaylaştırılacaktır.

460. Bu bölgelerdeki illerin bir çoğunun komşu ülkelerle sınırı olduğundan bölge kalkınmasını tetikleyecek ve bölgenin uluslar arası ticaret hacmini ve etkinliğini artıracak sınır ötesi işbirliklerini geliştirmeye yönelik programlar uygulanacaktır.

461. Bölge illerinin uluslararası entegrasyonunu artıracak ulaştırma altyapısı oluşturulacak, mevcut ulaştırma ağı güçlendirilecek, sınır kapıları iyileştirilecek ve gümrük işlemleri kolaylaştırılacaktır.

4.5.6 Doğal kaynakların endüstriye kazandırılması

462. Bölgedeki işlenmemiş yer altı kaynaklarının varlığı, yüksek miktarda bakır, fosfat, perlit, pomza taşı, mermer ve asfaltit kömürü varlığı bölgenin gelişme sürecini destekleyici fırsatlar olarak görülmektedir. Bu nedenle başta madenler olmak üzere bölgenin yer altı kaynaklarının işlenerek endüstriye kazandırılması sağlanacaktır.

463. Bölgede zengin endemik bitki varlığının yanı sıra ilaç sanayinde kullanılan tıbbi ve aromatik bitkilerin değerlendirilerek endüstrileşmesi sağlanacaktır.

464. Bölge içinde önemli rezervlere sahip madenlerin farklı endüstriye dallarda kullanılabilmesi için Ar-Ge çalışmaları desteklenecektir.

4.5.7 Ulusal ve uluslararası büyük etkinliklerle ekonomik canlılığın sağlanması

465. Bölge illerinin cazibesini artırmak, ulusal ve uluslar arası entegrasyonu artırmak ve bölge kalkınmasını tetiklemek üzere ulusal ve uluslararası etkinlikler (mega-events) gerçekleştirilecektir.

4.5.8 Sosyal sermayenin ve iyi yönetişim uygulamalarının geliştirilmesi

466. Yeni bölgesel kalkınma anlayışı, önemli ölçüde işbirliği, yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturulması, katılımcılık, güven ve dayanışma motifleriyle oluşturulan örgütlenme kapasitesine ve kurumsal kapasite zenginliğine dayanmaktadır. Bu nedenle, söz konusu bölgelerde yerel katılımı artıracak, ortak girişim alanlarını genişletecek ve yerel ekonomik gelişme sürecine ilgili tüm aktörlerin kollektif müdahalesini düzenleyecek iyi yönetişim modelleri yoluyla yerel kurumsal yapılar güçlendirilecektir.

467. Bu bölgelerde kalkınma girişimlerinde yerindenlik esas alınacak, katılımcılık geliştirilecek ve kalkınmaya ilişkin kilit paydaşlar arasında ortaklık kültürü oluşturulacaktır.

468. Sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınma çabalarına katkı sağlamaları özendirilecektir.

469. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde huzur ve istikrar ortamının geliştirilmesi, kamu kurumları, vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iletişimin ve güven ilişkilerinin güçlendirilmesi bu bölgelerin ekonomik ve sosyal gelişmeleri için temel bir faktör olarak görülmektedir. Bu nedenle, SODES kapsamındaki deneyimler dikkate alınarak bu amaca yönelik daha kapsamlı sosyal programlar (örn. Sosyal Bütünleşme Programı) uygulanacaktır.

4.6 Kırsal Alanların Kalkınmasının Hızlandırılması ve Kentsel Alanlarla İşbirliklerinin Desteklenmesi

470. Kırsal politikanın temel amacı "kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması[27]"dır.

471. Kentsel alanlarla etkileşimi güçlü bütünleşik kırsal alanlar oluşturulması, bütüncül kalkınma programlarının hayata geçirilmesi, ilçe düzeyinde yerel kalkınma girişimlerinin bölgesel politikalar içinde programlanması temel öncelikler arasında yer alacaktır.

472. Türkiye kırsalının sosyo-ekonomik dönüşümünü ölçmeye imkân veren ve istatistik yayımına esas oluşturmak üzere mevcut kırsal alan tanımı kademelendirilerek revize edilecektir.

473. Türkiye'nin yerleşim yerleri bazında veya kentsel merkezlere uzaklıkları bakımından kademeli bir kırsal alan tanımı oluşturulacaktır. Merkezi kırsal yerleşimler yeniden belirlenerek bu yerleşimlere özel politikalar geliştirilecektir.

474. Kırsal işgücünün istihdam edilebilirliği konusunda genel ve mesleki eğitimde temel dönüşüm alanları tespit edilecektir. AB uyum sürecinde Türk tarımında gerek ücretsiz aile emeğine dayanan ve önemli ölçüde gizli işsiz barındıran kırsal istihdam yapısında görülen verimsizlik gerekse küçük tarım işletmelerinin dönüşümünün salt tarımsal politikalara konu edilemeyeceği yönündeki baskılar bu soruna yönelik sistematik ve yapısal çözümlerin sunumunu zorunlu kılmaktadır.

475. Kırsal alanda verimliliğin artırılması, tarım dışı iş kollarının kırsalda geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi sağlanacaktır.

476. Türkiye tarımsal istihdamının çözülme eğilimleri bölgesel ölçekte analiz edilerek, yörelere özgü farklı çözümler üretilecektir. Başta gençler olmak üzere kırsal alanlarda istihdam imkanları geliştirilerek kentsel alanlara göç sürecinin hızı azaltılacaktır.

477. Büyükşehirlerde köy tüzel kişiliklerinin iptal edilmesinin ardından ilçe belediyelerinin kurumsallaşma çabalarının desteklenmesi başta olmak üzere kırsal kesime hizmet sunumunda etkinliği artıracak önlemler alınacaktır.

478. Merkezi düzeyde kırsal kalkınmaya ayrılan kaynakların toplulaştırılarak, ülkenin idari yapısı ve bölgesel gelişmişlik farklarını gözeten ilçe kalkınma programları geliştirilecektir. Halihazırda çeşitli kuruluşlar tarafından kırsal alanda birbirinden bağımsız şekilde uygulanan çeşitli projelerin, öncelikli yatırım konuları ve uygulama esasları ilgili bakanlıklarca belirlenmek üzere kırsal topluma en yakındaki yerel ve bölgesel kuruluşlarca uygulanması sağlanacaktır.

[27] Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi-2006 ve Kırsal Kalkınma Planı-2010

YATAY AMAÇLAR

479. Bölgesel gelişmenin yönetişimi geliştirilecek, merkezi ve yerel kurumlar arası etkileşim, yönetim kademeleri arası işbirlikleri ve katılımcılık desteklenecektir. Ulusal düzeyde belirlenen sektörel stratejilerin ve yatırımların farklı özelliklere sahip bölgelere etkisi değerlendirilecek, bu politikaların bölgeler ve yerleşimler düzeyinde hayata geçirilebilmesi için bölgelere has hususlar gözetilecektir.

480. Bölgesel gelişmenin tabandan tavana bir anlayışla sağlanması için bölgelerin beşeri sermayesi ve kurumsal yapısı iyileştirilecektir. Bölgesel politikanın hayata geçirilmesi için gerekli kaynak tahsisi sağlanacak, bunun bölgelere tahsisinde nüfusun, işsizlik oranının ve gelişmişlik düzeyi ve mekânsal özellikler dikkate alınacaktır. Kamu yatırım ve desteklerinin AB katılım öncesi mali yardımları ve yapısal fonların bölgesel düzeyde de etkin ve verimli kullanılması sağlanacaktır. Bölgelerin rekabetçi üstünlükleri belirlenecek, yenilik, kümelenme, turizm ve girişimcilik başta olmak üzere bölgeye en fazla katma değer sağlayacak alanlarda kapsasite gelişimi sağlanacak, uluslararası ve yerel yatırımcıların bölgeye çekilmesi için gereken süreç kolaylaştırılacaktır.

481. Sınır bölgelerinin sosyal ve ekonomik kalkınmasının sağlanması amacıyla var olan sınır ötesi iş birlikleri geliştirilecek, sınırların bu bölgeler için yeni kalkınma imkanları sunması sağlanacaktır. Kalkınmanın en temel faktörlerinden biri olan erişilebilirlik tüm bölgelerde geliştirilecek, özellikle dezavantajlı bölgelerin ulusal sisteme daha fazla entegre olması sağlanacaktır.Sosyal ve ekonomik kalkınmada, doğal kaynakların gelecek nesillere aktarılmasında onların yaşama hakkına müdahale edilmeksizin hareket edilecek ve sürdürülebilir kalkınma prensibi göz önünde bulundurulacaktır.

Yatay Amaçlar:

1. *Bölgesel Gelişmenin Yönetişiminin İyileştirilmesi ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi*
2. *Kamu Yatırım ve Destek Uygulamalarının Bölgesel Gelişme Amaçlarıyla Uyumlaştırılması*
3. *Bölgelerin Yenilik Kapasitesi ve Rekabet Gücünün Geliştirilmesi*
   a) *Bölgesel Yenilik Sistemlerinin Geliştirilmesi*
   b) *Yenilikçi ve Yapısal Girişimciliğin Geliştirilmesi*
   c) *Bölgesel Kümelerin Geliştirilmesi*
   d) *Yatırım İmkânlarının Tanıtımı ve Yatırım Sürecinin Desteklenmesi*
   e) *Turizm potansiyelinin yerel ve bölgesel kalkınma için etkili kullanımı*
   f) *Üniversitelerin Bulundukları Bölgeler İle Bağlarının Güçlendirilmesi*
4. *Sınır Ötesi ve Bölgeler Arası İşbirliklerinin Geliştirilmesi*
5. *Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme*
6. *Ulaşım Ağının ve Erişilebilirliğin Geliştirilmesi*

4.7 Bölgesel Gelişmenin Yönetişiminin İyileştirilmesi ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

4.7.1 Bölgesel gelişme politikalarının merkezi düzeyde koordinasyonu güçlendirilecektir

482. Bölgesel gelişmeye yönelik ulusal politikaların, tasarımından uygulamasına kadarki aşamalarda, geleneksel yönetim anlayışı yerine katılımcı ve çok katmanlı yönetişim anlayışının benimsenmesi ve uygulanmasına devam edilecektir.

483. Bölgesel politika ve stratejilerin hazırlanması, koordinasyonu ve uygulamasının yönetişim esaslarına dayanması ile kaynakların etkililiği ve verimliliği arttırılacaktır.

484. Bölgesel gelişmenin yönetişimi, merkezi düzeyde Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu (BGYK) ve Bölgesel Gelişme Komitesi (BGK), bölge düzeyinde kalkınma ajansı yönetim kurulları ve kalkınma kurulları ile daha etkili ve işler hale getirilecektir.

485. BGYK, bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde genel politikaları ve öncelikleri tayin edecek, ulusal düzeyde hazırlanan sektörel ve tematik politikalarla bölgesel gelişme politikalarının bütünlüğünü ve koordinasyonunu sağlayacak üst düzey kararlar alacaktır.

486. BGYK toplantılarına toplantı gündemine göre başta büyülşehir belediye başkanları olmak üzere yerel yönetimlerin katılımı da sağlanabilecektir.

487. Ülke genelinde mekânsal gelişme politikası bölgesel gelişme amaçlarıyla uyumlu olarak BGYK tarafından belirlenecektir.

488. Merkezi yönetim katkısıyla hayata geçirilecek bölgesel düzeydeki plan ve stratejiler ile eylem planları BGYK tarafından onaylanacaktır.

489. Merkezi kuruluşların bölgesel etkisi bulunan merkezi düzeydeki eylem ve politikalarının tasarımına ilgili bölgelerin katkı vermesi sağlanacaktır. Bölgesel düzeydeki politikaların ulusal politika ve yatırım kararlarına uyumu gözetilecektir. Böylece merkezi ve bölgesel düzeydeki politikaların birbirini tamamlaması sağlanacaktır.

490. Bölgesel gelişme kapsamında kesimler arasında ağ tarzı ilişkiler geliştirilecektir.

491. Bölgesel gelişme konusunda kamuoyu fakındalığını artırmaya yönelik organizasyonlar geliştirilecektir. Her yıl kalkınma kurulu başkan ve temsilcilerinin katılacağı "Ulusal Kalkınma Kurulları Buluşması" gerçekleştirilecek ve bölgelerdeki kalkınma tecrübelerinin paylaşılması sağlanacaktır. Ayrıca Kalkınma Bakalığının koordinasyonunda yıllık olarak "Bölgesel Kalkınma Politika ve Uygulamaları Konferansı" düzenlenecektir.

4.7.2 *Merkezi ve yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması ve işbirliklerinin geliştirilmesi sağlanacaktır*

492. Bölgesel politikaların geliştirilmesi ve etkili olarak uygulanması için yerel yönetimler, özel kesim ve STK'ların kurumsal kapasiteleri geliştirilecek, bu kuruluşların kalkınma politikalarının üretilmesi ve uygulama sürecine aktif katılımı sağlanacak, merkezi ve yerel yönetimler arası koordinasyon artırılacaktır.

493. Bölgesel kalkınma için yönetim kademeleri arası işbirliklerinin teşvik edilmesi, bakanlıklar arası, merkezi ve yerel yönetimler arası iletişim ve istişare platformlarının işlerliğinin ve etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

494. Yerelde kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği ve ortaklıkların desteklenmesi, işbirliği ağlarının oluşturulması ve bu ağlar vasıtasıyla iyi uygulama örnekleri başta olmak üzere bilgi alışverişinin sağlanması, ortak kalkınma vizyonunun oluşturulması desteklenecektir.

495. Bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında katılımcılığın geliştirilmesi kalkınma ajansları, BKİ'ler, yerel yönetimler, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında yönetişim esaslı ortaklık kültürünün oluşturulması uygulamaya yönelik sinerjinin ve sahiplenmenin artırılması sağlanacaktır.

496. Sosyal sermaye bölgesel kalkınmanın en temel itici gücüdür. Bu çerçevede, özel sektör ve STK'larda, ulusal ve uluslararası piyasalarda etkin rekabet için gerekli örgütlenme ve dayanışma kültürünün geliştirilmesi, yerel aktörlerin kendi sorunlarına çözüm amacıyla yerel örgütlenmeler oluşturmaları süreci hızlandırılacaktır.

497. Bölgesel ve yerel kalkınma amaçlı sivil toplum örgütlenmelerinin ve birliklerin teşvik edilmesi ve desteklenmesi sağlanacaktır. Sivil toplum gelişimine yönelik özel programlar hazırlanacak ve destekler sunulacaktır.

498. Yerel ve bölgesel dinamiklerin ve potansiyelin tespiti, bunların ulusal öncelikler ile uyumlu olarak yerinde ve katılımcı bir anlayışla planlanması ve uygulanması için özellikle yerelde teknik kapasite oluşumu sağlanacaktır. Bölgesel düzeyde politikaların hayata geçirilmesinde başta yerel yönetimler olmak üzere, yerel düzeyde bölgesel gelişmede rolü olan kurumların ve aktörlerin; uzmanlaşma düzeyi, proje hazırlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve koordinasyon kapasitesi artırılacaktır.

499. Kalkınma politikalarının yönlendirilmesi, izleme ve değerlendirmenin etkin olarak yürütülmesi için temel araçlar olan bölgesel kalkınma ve rekabet edebilirlik verilerinin üretilmesi ve analitik çalışmaların nicelik ve niteliklerinin arttırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

500. Merkezde, bölgelerde ve yerelde yatırım ve uygulamaların performans ve etkinliğini artırmak üzere mevcut izleme ve değerlendirme altyapısı geliştirilecektir.

501. Kamu iş ve işlemlerinde, resmi kayıtlarda idari birim ve mekânsal kodlama sistemi geliştirilecektir.

502. Merkezde ve yerelde kurumsallaşma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi; özellikle düşük gelirli bölgelerde yetişmiş beşeri sermayenin geliştirilmesi ve sürekliliği gözetilecektir.

503. Kamu hizmetlerinin sunumunda yerellik ve yerindenlik ilkesinin hayata geçirilmesi için kalkınma ajansları ve belediyeler güçlendirilecektir. Özellikle 50.000 nüfus altındaki belediyelerin kurumsal kapasitelerinin ve beşeri kaynaklarının geliştirilmesi için "Yerel Yönetim Kapasite Geliştirme Programı" uygulanacaktır. Bu program ile gelişmiş yörelerdeki belediyelerle eşleştirme yapılması, eğitim verilmesi, iyi uygulama örneklerinin paylaşılması, kurum stratejik planı ve beşeri kaynak planı hazırlanması konuları başta olmak üzere belediyelere teknik destek verilecektir. Merkezi kamu kuruluşlarında çalışan nitelikli personelin belediyelerde görev alması özendirilecektir.

504. Büyükşehir belediyelerinin genişleyen hizmet alanları ve farklılaşan görev ve sorumluluklarıyla uyumlu düzenlemeler yapılacaktır. Büyükşehir belediyelerinin kırsal kesime hizmet sunumuna yönelik olarak idari ve teknik kapasiteleri geliştirilecek, artan görevlerini etkin şekilde yerine getirebilmelerini sağlayacak farklı planlama, örgütlenme ve hizmet sunum modelleri geliştirilecektir. Başta yeni kurulan büyükşehir belediyeleri olmak üzere mahalli idarelerde çalışan personelin uzmanlaşma düzeyi yükseltilecek, proje hazırlama, finansman, uygulama, izleme ve değerlendirme, mali yönetim, katılımcı yöntemler konularda kapasiteleri artırılacaktır.

505. Kalkınma ajanslarının kurumsal yetkinliklerini en üst düzeye çıkarmaları, bölge potansiyellerini değerlendirmek üzere modelleme ve analiz kapasitelerini geliştirmeleri, ulusal düzeydeki strateji, politika ve uygulamalara bölge düzeyinde katkı sağlamaları, yerelde işbirlikleri ve ortaklıklar geliştirmeleri, bölgeler arası ilişkilerin güçlendirilmesine destek sağlamaları, yeni yerel kalkınma modellerine öncülük etmeleri, yenilikçi destek modelleri geliştirmeleri, yerel düzeyde farklılaşmış istihdam politikaları geliştirilmesi ve sosyal girişimcilik gibi yükselmekte olan alanlarda öncülük etmeleri ve AB fonlarının kullanılmasında roller üstlenmeleri sağlanacaktır.

506. GAP Bölge Kalkınma İdaresine ilave olarak 2011 yılında 642 sayılı KHK ile kurulan DOP, DOKAP ve KOP Bölge Kalkınma İdarelerinin kurumsal yapıları geliştirilecektir. Bulundukları bölgelerde eylem planları hazırlayarak kamu yatırım projelerinin önceliklendirmesini ve koordinasyonunu gerçekleştirecek olan idarelerin, uzmanlaşma düzeyi, proje hazırlama ve koordinasyon kapasiteleri artırılacaktır.

4.7.3 Bölgeler arası işbirliklerinin geliştirilmesi sağlanacaktır (Rekabet ve İşbirliği)

507. Bölgelerde yer alan aktörler arası bağımlılıklar giderek artan ölçüde önemli hale gelmektedir. Bu nedenle bölgeler arası ağ oluşturma, işbirliği ve entegrasyon, eklemlenme, tamamlayıcılık ilişkilerinin geliştirilmesi esas alınacaktır. Bölgelerin ulusal ekonomide üstleneceği roller

508. Bölgeler küresel pazara mal ve hizmet sunma, yatırım ve nitelikli işgücü çekme konusunda ülkemiz dışındaki benzer bölgeler ile aralarında mevcut olan rekabeti kendi lehlerine geliştirmeye çalışacak, ülkemizdeki diğer bölgeler ile işbirliği sağlayarak **dayanışmacı rekabeti** gerçekleştireceklerdir.

509. Bölgelerin farklı özelliklere sahip oluşu kalkınma çabaları açısından zenginlik olarak değerlendirilecektir.

510. Benzer özellik ve potansiyellere sahip bölgelerin sorunlarına ortak çözümler bulma, karşılıklı olarak deneyimlerinden yararlanma konularında işbirliği yapmaları sağlanacaktır. Birbirlerini tamamlayıcı özellik ve potansiyellere sahip olan bölgeler (özellikle sınır bölgeler) güç birliği yaparak kalkınma çabalarını yönlendireceklerdir.

511. Bölgeler, birbirleri arasında yıkıcı rekabet etmeleri yerine uzmanlaşma ve işbölümüne dayalı işbirliğini sağlayacaklardır. Bölgelerin rekabet gücünü artırması ile serbest piyasa ve küresel pazar nedeniyle oluşan rekabet koşullarında bölgelerin görece rekabetçi üstünlüklerinin belirlenip pekiştirilmesi sağlanacaktır.

512. Kalkınma ajanslarınca bölgedeki diğer paydaşlarla birlikte bölgenin çekirdek üstünlüğü olan uzmanlaşma alanlarının tespit edilmesi, teknik ve mali desteklerin bu alanlara odaklanması sağlanacaktır. Farklı ajanslar arasında uzmanlaşılan sektörler arasındaki ileri geri bağlantılar ve değer zincirleri konularında işbirliği sağlamaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

513. Kalkınma ajanslarının destekleri bireysel desteklerden ziyade işbirliğini, dayanışmayı ve ortak faydayı gözeten daha genel alanlara yönlendirilecektir.

4.8 Kamu Yatırım ve Desteklerinin Bölgesel Gelişme Amaçlarıyla Uyumlaştırılması

514. Bölgesel politika, merkezi kuruluşlar ve yerel yönetimlerin uygulaya geldikleri faaliyetleri, bölgesel kalkınmanın sağlanması perspektifi ile yönlendiren ve destekleyen tamamlayıcı, zenginleştirici ve derinlik kazandırıcı nitelikli bir işlev görmektedir. Bölgesel gelişme politikasının etkinleştirilmesi için bölge planları dâhil olmak üzere politika oluşturma ve kaynak tahsisi süreçleri ile uygulama araçlarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, politikaların uygulamaya geçirilmesi için gerekli kurumsallaşmanın sağlanması ve kaynakların tahsisi esastır.

Şekil 4-1: Bölge Düzeyinde Uygulama Çerçevesi

515. Merkezi kuruluşlarca belirlenen sektörel ve tematik stratejilerin ve destek programlarının bölgesel gelişmeye etkisi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Ülke geneli için belirlenen bir politika bazı bölgelerde olumlu sonuçlar doğururken bazıları için etkisiz ya da ters etki doğurucu nitelikte olabilmektedir. Bu nedenle tüm bölgelerimizin ulusal kalkınma sürecine tam katkısının alınabilmesi için bu tip düzenleme ve uygulamaların mekânsal boyutu ve bölgesel etkilerinin gözetilmesi sağlanacak; bunları değerlendirecek ve karar alıcılara objektif şekilde sunacak bir süreç ve mekanizma geliştirilecektir.

516. Uygun politika alanları ve uygulamalarda mekânsal ve bölgesel alt bileşenler tanımlanacak, tanımlanan alt bileşenlere göre yerindenlik ilkesi çerçevesinde uygulama süreçlerine yerel düzeyden daha fazla katkı sağlanacaktır.

517. Kamu kurum ve kuruluşları plan ve strateji çalışmaları ile uygulamalarında bölgesel farkları gözetecek, farklı bölgelerin özelliklerine uygun politikalar belirleyecek, bölge düzeyinde yapacakları uygulamalarda Kalkınma Bakanlığı aracılığıyla kalkınma ajansları ile işbirliği tesis edecek, bölge düzeyinde uygulamaların koordinasyonunun mümkün olduğu takdirde kalkınma ajansları tarafından yapılması hususunu gözeteceklerdir.

518. Kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekânsal önceliklendirme ve odaklanma bölgesel politikalar çerçevesinde sağlanacaktır. Bu kapsamda, kamunun temel altyapı yatırımları ile kamu-özel sektör işbirliğine dayalı stratejik yatırımların yer alacağı uzun vadeli (20 yıl) **"Ulusal Yatırım Planı"** hazırlanması ve bu planda bölgesel önceliklerin gözetilmesi bölgesel düzeydeki planlamaları etkili şekilde yönlendirecektir.

519. Ulusal kalkınma planları ve sektörel stratejilerin öncelikleri ile mekânsal boyutların bütünleştirilmesinde bölge planlarının etkili bir şekilde kullanımı sağlanacaktır. Bölge planları belirtilen stratejilerin bölge için nasıl uyarlanacağını ve uygulanacağını ortaya koyacak stratejik araçlar olarak geliştirilecektir.

520. Bölge planlarının, her bölge için yerel potansiyelleri ve yerele özgü değerleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı bir anlayışla, stratejik yaklaşım ve izleme değerlendirmeyi esas alarak alt ölçekli plan ve stratejilerin kapsamı ile ilke ve standartlarını da ortaya koyacak şekilde operasyonel yönü güçlü hazırlanması sağlanacaktır.

521. Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve ekonomik gelişme açısından özel tedbirler alınmasını gerektiren alanlarda gerekli müdahalelerde bulunmak üzere; merkezi kuruluşlar ve yerel yönetimlerin mevcut kaynaklarının bölgesel stratejiler çerçevesinde yönlendirilmesi yanında bölgesel politika uygulamaları için tahsis edilmiş özel bir kaynak oluşturulacaktır. Anılan kaynak performansa dayalı olarak bölgesel gelişme, yerel kalkınma alanında verimlilik, etkinliği esas alacak şekilde öncelikli olarak mahalli idarelere kullandırılacaktır.

4.8.1 Kamu yatırımlarının bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve bölgelerin rekabet güçlerinin artırılması yönündeki hedeflerle uyumunun sağlanması

522. Ulusal nitelikli olmayan kamu yatırımlarında, geliştirilecek standartlar çerçevesinde bölgesel önceliklerin ve yerel düzeyde karar alma süreçlerinin belirleyici olması sağlanacak, uygun bölgelerde BKİ'lerin, kalkınma ajanslarının özellikle kalkınma

kurulları aracılığıyla bu süreçteki etkinliği artırılacaktır. İl Yatırım Programları eylem planları, bölge planı ve programlarıyla uyumlu olarak hazırlanacak ve Kalkınma Ajansı Yönetim Kurullarında görüşülerek oluşturulacaktır.

523. Bölgeler ve yerleşimler bazında gelir, nüfus ve temel sosyo-ekonomik karakterlere göre altyapı ve yatırım kriterlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır. Sosyal ve fiziki altyapı açısından idari birimler ve yerleşimler düzeyinde hedef göstergeler tanımlanacak (**"Ulusal Altyapı Kıyaslama Göstergeleri"**- UAKG), yerleşimler bu düzeylere ulaşana kadar kamu yatırımlarında mekânsal kotalar uygulanacaktır. Benzer şekilde kamu hizmetlerine erişim için standartlar belirlenecek ve bunlara uyum sağlanması için yatırımlar yönlendirilecektir. Yapılacak düzenlemelerde yerleşmelerin göç ve gelişme eğilimleri gözetilecektir. İBBS Düzeylerinde bölgesel gelişmişlik göstergelerinin düzenli aralıklarla üretilmesi ve planlama çalışmalarına aktarılması için TÜİK tarafından ve bölgesel düzeyde gerekli istatistiki düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.

524. Özellikle düşük gelirli bölgelerde, mahalli hizmetlerin sunumunda belediyelerin etkinliğinin artırılması için belediyeler hizmet ettikleri nüfus ve yerleşimin özelliklerine göre kademelendirilerek farklı yönetim ve kadro imkanları belirlenecek ve gelir imkanları geliştirilecektir.

4.8.2 Kamu tarafından sağlanan desteklerin ulusal kalkınma yanında bölgesel gelişme hedefine de hizmet etmesi

525. Bölgesel gelişmenin sağlanması amacıyla bölgelerin niteliklerini gözeten farklılaştırılmış destekleme mekanizmaları tanımlanacaktır. Kalkınma ajansları bölge düzeyinde desteklerin koordinasyonunu sağlayacak, bu kapsamda gerçekleşmesi muhtemel mükerrerlikler önlenecektir.

526. Yerel veya bölgesel teşkilatı olmayan (ya da yeterli teknik ve insan kaynağı kapasitesi bulunmayan) merkezi kurum ve kuruluşların uygulayacakları ulusal ve uluslararası programlarda ajanslar bölge düzeyinde uygulama otoritesi olarak görevlendirilebilecektir.

527. Bölgesel farkları dikkate alan farklılaştırılmış sigorta primi, asgari ücret ve vergi oranı uygulamaları gerçekleştirilecektir.

528. Bölge politika, plan ve programlarının uygulanmasına yönelik olarak **"Bölgesel Projeler Ödeneği"** oluşturulacaktır. Bölgesel Programlarda yer alan faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde Kalkınma Bakanlığı "Bölgesel Projeler Ödeneği" ve Kalkınma Ajansı kaynakları ile öncelikle kalkınma ajansları ve mahalli idareler olmak üzere ilgili kurum yatırım ve destek bütçesi desteklenebilecektir.

529. Teşvik sistemi bölgesel gelişme politikaları doğrultusunda sektörel ve bölgesel açıdan daha hassas hale getirilecek, yerel potansiyeli değerlendirecek ve bölgesel uzmanlaşmayı teşvik edecek şekilde uygulanmasına devam edilecektir. Uygulamada yerindenlik esas alınacaktır.

530. Düşük gelirli bölgelerde istihdam yoğun sektörlere özel teşvik oranları uygulanacak, gelişmiş bölgelerde ise bölgelerarası işbölümü ile bölge özelliğine göre sektörler belirlenecektir.

531. Gelişmiş bölgelerden düşük gelirli bölgelerde taşınacak işletmeler kapsamlı teşviklerden yararlandırılacaktır.

532. Turizm konusunda düşük gelirli bölgelerde özel teşvik uygulamaları yapılacak ve kamu destekleri sağlanacaktır. Başta termal turizm olmak üzere turizmi çeşitlendirici yatırımlara özel teşvik tedbirleri uygulanacaktır.

533. Sosyal girişimciliğin geliştirilerek bölgesel gelişmede etkili olarak kullanımı için gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılacak ve destek mekanizmaları geliştirilecektir.

4.8.3 Ulusal ve bölgesel düzeyde tematik kalkınma programları uygulanması

534. Kümelenme Programları: Ulusal Kümelenme Stratejisi doğrultusunda ilgili Bakanlıklarla koordinasyon içerisinde, bölgelerde Kalkınma Ajanslarınca "Kümelenme Destek Programı"(KümeDP) uygulanacaktır. Bölgelerde belirlenen sektörlerde kümelenme haritası çıkarılarak ya da kümelenme teklif çağrısı ile belirlenecek sektörlere destek sunumu sağlanacaktır.

535. Bölgesel Büyüme Odakları Programı, göçün yönlendirileceği bölgesel büyüme odaklarında yeni yerleşimlerin ve uydu kentlerin oluşturulması, toplu konut uygulamalarının artırılması konularını da içerecek şekilde geliştirilecektir.

536. Düşük gelirli bölgelerde yerel merkez niteliğindeki seçilmiş kırsal yerleşimlerin teknik ve sosyal altyapıları rehabilite edilecek, hizmet merkezi fonksiyonları kuvvetlendirilecektir. KÖYDES projesi kırsal merkezlerin entegre ve sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak üzere "Kırsal Merkezler Destekleme Programı"na (KMDP) dönüştürülecektir.

4.8.4 Yerel ve bölgesel düzeydeki gelişme araçlarının çeşitlendirilerek finansman olanaklarının artırılması

537. Bölgesel gelişme süreçlerini desteklemek üzere finansal kesim, ajanslar ve kamu işbirliğinde yenilikçi finansman araçları geliştirilecek ve yeniden hizmet anlayışıyla uygulanacaktır.

538. Girişim sermayesi uygulamalarının gelişmekte olan bölgelerde ve daha küçük ölçekli projeler için kullanılması sağlanacaktır. Ulusal girişim sermayesi fonlarının bölgelerde uygulanmasını sağlayacak şekilde ortaklıklar, **bölgesel kotalar teşvik edilecektir**. Girişim sermayesi imkanlarını uygun bölgelere ve yerleşmelere taşımak, ülke genelinde yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla kalkınma ajanslarından da yararlanan yenilikçi modeller hayata geçirilecektir.

539. Kredi garanti faaliyetlerinin bölgesel ve yerel düzeyde yaygınlaştırılması için hazırlanan model öncelikli olarak belirlenen bölgelerde hayata geçirilecektir.

540. Düşük gelirli bölgelerde kalkınma ajanslarınca bölgesel öncelikler çerçevesinde teklif çağrıları ile projelere hibe kaynak sunumuna devam edilecektir. Gelişmiş bölgelerde ajans destekleri geri dönüşümlü araçlara yönlendirilecektir.

541. Kalkınma ajanslarınca "Teknik Destekler" sağlanmaya devam edilecektir.

4.8.5 *AB Katılım Öncesi Mali Yardımları ve Yapısal Fonların Bölgesel Gelişme Amaçlı Etkin Kullanımı*

542. Katılım öncesi dönemde ve muhtemel üyelikte kaynakların bölgesel gelişme amacıyla etkin ve etkili kullanımı sağlanacaktır.

543. Kaynakların etkin kullanımı için Kalkınma Bakanlığının koordinasyonunda (ulusal, bölgesel ve yerel nitelikli projeler için) proje havuzu oluşturulacaktır. Bölgelerde kalkınma ajansları yerelde proje havuzu oluşturulması için gerekli planlamayı yapacak, kurumların kurumsal kapasitelerinin artırılması için teknik ve mali kaynak tahsis edecektir.

544. Kalkınma Bakanlığı bölgesel gelişme kapsamında AB kaynaklarıyla ile finanse edilen ve ulusal kaynaklardan yürütülen projelerin eşgüdümünü ve tamamlayıcılığını sağlayacak, mükerrerlikleri önleyecektir.

545. Bölgesel OP uygulanması durumunda kalkınma ajansları, program kapsamında Yapısal Fon tecrübelerine benzer biçimde bölgelerindeki uygulamaları koordine eden aracı kurum rolü üstlenebilecektir. İlerleyen dönemde, kalkınma ajanslarının bu görevi üstlenmelerine yönelik kurumsal kapasite geliştirme faaliyetleri hızlandırılacaktır.

546. Bununla birlikte ajanslar, 2014-2020 döneminde fonların kullanımı için bölgelerindeki uygulamaları koordine eden aracı kurum rolü üstlenecek, AB fonları ile finanse edilecek sektörel OP'lerin belirli öncelik ve tedbirleri kapsamında bölgelerindeki uygulamalara destek sağlayacaktır.

4.8.6 *Bölgesel Sınıflamaya ve Yerleşme Özelliklerine Duyarlı Kaynak Tahsisi ve Kullanımı*

547. Bölgesel programlar için tahsis edilecek kaynaklarda bölgenin nüfusu, yerleşme özellikleri, işsizlik oranı ve gelişmişlik düzeyi esas alınacaktır. Gelişmişlik düzeyinin düşük ve işsizlik oranının yüksek olduğu iller için ayrıca kaynak tahsisi yapılabilecektir. Gösterge paylar BGYK tarafından yeniden belirlenebilecektir.

Tablo 4-1: Bölgesel Projeler Ödeneğinin Bölgelere Tahsisinde Gösterge Paylar

Bölge Türü	Ödenekten Tahsis Edilecek Gösterge Pay
Yüksek Gelir	%10-15
Orta –Yüksek Gelir	%15-20
Orta – Düşük Gelir	%30-35
Düşük Gelir	%35-40

548. Kalkınma ajanslarınca verilecek desteklerde geri dönüşlü finansman uygulamaları esas alınacaktır. Ancak, özellikle düşük gelirli bölgelerde ve dezavantajlı kesimlere yönelik olmak üzere kısıtlı hibe uygulamalarına devam edilecektir. Hibe desteklerinde, düşük gelir düzeyine sahip bölgelerden yüksek gelir düzeyine sahip bölgelere doğru kademeli olarak destek oranlarının düşürülmesi esastır.

Tablo 4-2: Kalkınma Ajanslarınca Hibe Programlarında Uygulanacak Destek Oranları

	KOBİ	Sosyal	KÖA	Güdümlü
Yüksek Gelir	%10-30	%40-70	%40-50	%30-40
Orta–Yüksek Gelir	%40-50	%60-80	%50-60	%40-50
Orta – Düşük Gelir	%50-60	%80-90	%60-75	%50-70
Düşük Gelir	%60-70	%90-95	%75-90	%70-85

*Kırsal yerleşimler ve işsizlik oranı bölge ortalamasının üstünde olan iller için bir alt düzeydeki destek oranları esas alınacaktır. Destek oranları BGYK tarafından yeniden belirlenebilecektir.

549. Kalkınma ajanslarının işletmelere yönelik hibe desteklerinde bölgelerin gelir düzeyi dikkate alınarak tematik farklılaştırmaya gidilmesi sağlanacaktır. Kapasite artırma gibi yenilik ve teknoloji aktarımı içermeyen projeler sadece düşük gelir düzeyine sahip bölgelerde desteklenecektir. Yüksek gelir düzeyine sahip bölgelerde ise AR-GE, yenilik ve kümelenme konuları öncelikle desteklenecektir.

Tablo 4-3: Kalkınma Ajanslarınca KOBİ'lere Verilebilecek Hibe Destekleri*

Bölge Türü	Öncelikle Desteklenebilecek Konular
Yüksek Gelir	Ar-Ge, yenilik, markalaşma, uluslararasılaşma, kümelenme, tasarım, bilgi ekonomisine geçiş
Orta Gelir	Ar-Ge, markalaşma, uluslararasılaşma, kümelenme, kalite sertifikasyonu, ürün çeşitlendirilmesi
Düşük Gelir	Yeni ürün üretilmesi, ürün çeşitlendirilmesi, üretim kapasitesinin artırılması, kalite sertifikasyonu

*Kırsal yerleşimler ve işsizlik oranı bölge ortalamasının üstünde olan iller için bir alt düzeydeki konular desteklenebilecektir. Öncelikli hibe destek konuları BGYK tarafından yeniden belirlenebilecektir.

4.9 Bölgelerin Yenilik Kapasitesi ve Rekabet Gücünün Geliştirilmesi

4.9.1 Bölgelerin Yenilik Kapasitelerinin Geliştirilmesi

550. Tüm Düzey 2 bölgelerde kalkınma ajanslarının koordinasyonunda bölge plan ve programları ile entegre olacak şekilde bölgesel yenilik stratejileri hazırlanacaktır.

551. Sistem yaklaşımı ve hazırlanacak yenilik stratejileri çerçevesinde bölge düzeyinde yenilik aktörleri tanımlanacak ve bu aktörler arasında ilişkilerin ve etkileşimlerin gerçekleşebileceği mekanizmaların oluşturulması sağlanacaktır.

552. Bölgesel yenilik stratejilerilerinin hayata geçirilmesine yönelik eylem planları hazırlanacaktır. Bölgelerde yeniliğin geliştirilmesi için yeni destek araçları geliştirilecek ve bunların diğer desteklerle ve özellikle ajans destekleriyle uyumu sağlanacaktır.

553. Özel sektörün Ar-Ge harcamalarının finansmanında banka kanalını daha fazla kullanabilmeleri için kredi garanti sisteminin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde kredi garanti faaliyetlerini yürüten Kredi Garanti Fonu ile işbirliği içerisinde kalkınma ajanslarının da dâhil olduğu bir modelde kredi garanti fonu uygulamalarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

554. Mevcut araçların yanında teknoloji üretiminde özel sektörün finansmanına katkı sağlayacak yeni araçların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması da BGUS döneminde öncelikli politika alanlarından birisi olacaktır. Bu çerçevede, yeni dönemde kalkınma ajanslarının da fon ve bölge bilgisi desteğiyle; bölge planlarında belirlenen öncelikli sektörlerde faaliyet gösteren girişimcilerin ve işletmelerin desteklenmesi amacıyla bölge düzeyinde girişim sermayesi uygulamaları başlatılacaktır.

555. BGUS döneminde ülkemizde yeni kurumsallaşmaya başlayan bireysel katılım sermayesi ağlarının gelişmesi, genişlemesi ve yatırımlarını artırması sağlanacaktır. Yeni girişimcileri ve işletmeleri söz konusu ağlarla buluşturmada kalkınma ajansları önemli roller oynayacaktır.

4.9.2 Girişimciliğin Geliştirilmesi

556. Bölgesel potansiyeli ve yerel işgücü piyasası özelliklerini dikkate alan ve yerel düzeyde ekonomik dönüşümü destekleyen girişimcilik modelleri oluşturulacaktır.

557. Girişimci kuluçka merkezlerinin kurulabilmesi için, ajans ilgili firmalar ve kurumları bir araya getirerek koordinasyonu sağlayacak ve merkezlere kuruluş aşamasında teknik destek sağlayacaktır. Ajanslar tarafından kuluçka merkezlerindeki firmalara özel mali ve teknik destek programları yürütülecektir.

558. Yeni girişimcilik kuluçka merkezi modelleri geliştirilecek ve uygulanacaktır:

- GİRİŞİM_Park (Üretim içeren girişimlere yönelik)
- GİRİŞİM_Ofis (Kent merkezinde üretim içermeyen girişimlere yönelik)
- GİRİŞİM_Akademi (Üniversiteler bünyesinde öğrenci ve akademisyenlere yönelik)

559. Bölgesel potansiyeli ve yerel işgücü piyasası özelliklerini dikkate alan ve yerel düzeyde ekonomik dönüşümü destekleyen girişimcilik modelleri oluşturulacaktır.

560. İş Geliştirme Merkezlerinin yapısı gözden geçirilecek ve firmalara verdikleri hizmetlerin verimliliğinin artırılması sağlanacaktır.

561. Bireylere girişimcilik kültürü ile temel iş kurma ve işletme becerileri kazandıracak programlar hazırlanacaktır. Eğitimin tüm kademelerinde girişimcilik kültürüne yönelik konulara müfredatta yer verilecektir. Örgün eğitim dışına çıkmış olanlara yönelik olarak girişimcilik eğitimleri verilecektir.

562. Bölgelerde yerelin ihtiyacına yönelik olarak ve diğer kurumların girişimcilik desteklerini tamamlayacak şekilde kalkınma ajansları tarafından girişimcilere mali destek, danışmanlık desteği ve teknik destek hizmetleri sağlanacaktır.

4.9.3 *Kümelenmenin Geliştirilmesi*

563. Ulusal ve bölgesel düzeyde uygulanacak kümelenme programları ile mevcut ve potansiyel kümelerin yenilik yapma kapasitesinin geliştirilmesi, bilgiye dayalı ve yüksek katma değerli üretim yapısına geçmeleri amaçlanacaktır.

564. Bölgesel Gelişme Komitesi bünyesinde kurulan "'Küme Yönlendirme Komisyonu" kümelenme politikalarının ve desteklerinin ulusal düzeyde koordinasyonunu sağlayacak ve küme desteklerinde mükerrerliğin önlenmesi ve tamamlayıcılığın sağlanmasından sorumlu olacaktır.

565. Kalkınma ajansları, bölgesel düzeyde kümelenme analizleri yapılmasından, küme desteklerinin bölgesel düzeyde uygulanmasından, izlenmesinden ve koordinasyonundan sorumlu olacaktır.

566. Ajanslar bölgelerindeki yerel yönetimler, kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve özel sektör temsilcileri arasında işbirliğini ve koordinasyonu tesis etmek üzere kümelerin gelişimi sürecinde teknik destek sağlayacaktır. Uygulanmakta olan destekleri tamamlayıcı nitelikte destek programları tasarlayacak ve uygulayacaktır.

4.9.4 *Yatırım İmkânlarının Tanıtımı ve Yatırım Sürecinin Desteklenmesi*

567. Uluslararası doğrudan yatırımlar ile yerli yatırım sürecinin kolaylaştırılması ve bölge yatırım imkanlarının tanıtımı her bölgenin öncelikleri arasında yer alacaktır.

568. Bölgeler mevcut imkan ve potansiyelllerini, bölgenin çekirdek üstünlüklerini ve değer zincirlerini değerlendirerek bölgeye çekilmek istenen hedef sektörleri ve uygun yatırım büyüklüklüklerini belirleyeceklerdir.

569. Kalkınma ajansları, Türkiye Yatırım Tanıtım ve Destek Ajansı (TYDTA) ile işbirliği içerisinde bölgelerinin yatırım imkanlarını tanıtmak üzere ulusal stratejilerle uyumlu olarak "Bölge Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı" hazırlayacaklardır.

570. Bölge yatırım ortamının düzenli aralıklarla değerlendirilmesi sağlanacaktır. Yatırım ortamını iyileştirici tedbirler "Bölge Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı"nda yer alacaktır.

571. Kalkınma ajansları bünyesinde kurulan Yatırım Destek Ofislerinin (YDO) kapasitesi ve insan kaynakları geliştirilecektir.

572. İllerde yatırımlara ruhsat ve izin veren kuruluşların yetkili temsilcilerinin yer aldığı Vali Yardımcısı başkanlığında "İl Yatırım Destek Komisyonları" oluşturulacaktır. Sekreteryasını YDO'nun yürüteceği bu komisyon özel sektör yatırım izin ve ruhsatlarına ilişkin süreci hızlandıracak tedbir ve kararlar alacaktır.

573. Bölge yatırım imkanlarının uluslararası alanda tanıtımı TYDTA koordinasyonunda gerçekleştirilecektir. Gerektiğinde ajanslar TYDTA'ya bu konuda destek olacaktır.

574. Bölge, il ve ilçe düzeyinde yatırım yapılabilecek alanların envanterleri çıkarılacak, OSB, KSS, diğer sanayi bölgelerindeki imkanlar tespit edilecektir. Coğrafi bilgi sistemleri bu amaçla kullanılacaktır.

4.9.5 *Turizm Potansiyelinin Yerel ve Bölgesel Kalkınma İçin Etkili Kullanımı*

575. Ülke kalkınmasına önemli katkı vermekte olan turizm faaliyetleri, ağırlıklı olarak Turizm Odakları üzerinden yürütülmekle beraber, tarihi ve doğal varlıkları nedeniyle farklı bölgelerde ikincil ve üçüncül nitelikte turizm merkezleri de bulunmaktadır. Bu kapsamda öncelikle Turizm Odakları olmak üzere bölgelerde aşağıdaki stratejiler uygulanacaktır.

576. Turizm alanında yönetişimin geliştirilmesi amacıyla; merkezi kuruluşlar, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve ilgili paydaşlarla oluşturulacak ortak mekanizmalar geliştirilecektir.

577. Farklı turizm türlerinin eğitim ve kampanyalar ile tanıtılması, özendirilmesi; turizm ürünlerinin geliştirilmesi; özellikle iç turizme ağırlık verilecek alanların tespiti ve buna uygun destek ve teşvik araçlarının geliştirilmesi hedefi doğrultusunda eğitim ve kampanyalar ile ülke genelinde hareketliliğin artırılması, farklı bölgelere kaydırılması sağlanacaktır. Bu kapsamda, EK 4.1'da belirtilen detaylı stratejiler gözetilecektir.

578. Altyapı eksikliklerinin giderilmesi amacıyla; havacılık sektörünün turizm sektörü ile eşgüdüm içinde çalışması, belediye hizmetlerinde asgari standartların sağlanması (kanalizasyon, ulaşım, arıtma, vb.), turizm sektöründe hizmet verecek beşeri sermaye kapasitesi geliştirilmesi gözetilecektir.

579. Ülkemize yurtdışından gelen uluslararası hastalar ile turistlere sunulacak sağlık hizmetlerine dair mevzuat altyapısının geliştirilmesi ve çevresel etki doğuran durumlar için koruma-kullanma dengesinin sağlanması amacıyla düzenlemeler yapılacaktır.

580. Turizm sektöründe sunulan hizmetlerde nitelik bakımından standartlaşmanın sağlanması, sektörde marka bilincinin geliştirilmesi, bölgelerin turistik potansiyelinin ve varlıklarının (tarihi kişilikler, kültürel mekanlar) koordineli bir şeklilde tanıtılması, pazarlanması (bölgeye özel bir web sitesi, sosyal medya araçlarının kullanımı) sağlanacaktır.

581. Bölgesel bazda destinasyonlar ve turizm türleri arası linklerin oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

582. 2014-2023 döneminde turizm gelişim bölgeleri, turizm koridorları, turizm kentleri, eko turizm bölgeleri odağında planlama yapılması yoluyla noktasal planlama anlayışından farklı olarak kentler ve bölgeler yeni bir bakış açısı ile değerlendirilecektir.

4.9.6 *Üniversitelerin Bulundukları Bölgeler ile Bağlantılarının Güçlendirilmesi*

583. Üniversitelerin bulundukları bölgeler ile eklemlenmesi sağlanacak, iktisadi, sosyal ve beşeri sermayeyi geliştirme yönündeki çabaları kuvvetlendirilecektir.

584. Bölgelerin yenilik ve rekabet ihtiyaçları doğrultusunda üniversitelerin, bölümlerini ve programlarını dönüştürmeleri, yeni programlar tasarlamaları teşvik edilecektir.

585. Özellikle düşük gelirli bölgelerde olmak üzere "Girişimci Üniversite" modelleri hayata geçirilecektir. Diğer iktisadi aktörlerle birlikte kalkınmayı sürükleyici bir rol oynamaları sağlanacaktır.

586. Üniversitelerin sahip oldukları araştırma imkanlarının bölgedeki özel sektör ve kamu kurumlarının daha fazla kullanımına açılması sağlanacaktır.

587. Bölgede yer alan üniversiteler arasında bölgesel ve yerel kalkınma amaçlı işbirliklerinin ve ortak projelerin uygulanması desteklenecektir. Üniversitelerdeki bölgesel kalkınmaya yönelik merkezler arasında ağ oluşumu teşvik edilecektir.

4.10 Sınır Ötesi ve Bölgeler Arası İşbirliklerinin Geliştirilmesi

588. Türkiye'nin sınır boyunda yer alan bölgeler ile özellilkle komşu ülkeler arasındaki işbirliğinin güçlendirilerek ülkemizin sınır bölgelerinde kalkınma için yeni bir açılım sağlanması hedeflemektedir. Bu işbirliği stratejisinin üç temel amacı vardır:

- Sınır bölgelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlamak,
- Beşeri, ticari, kültürel, altyapı alanlarda somut işbirlikleri geliştirmek,
- Komşu ülkelerle sosyal, ekonomik ve kültürel işbirliğini geliştirmek,

589. Sınır bölgelerinin genel itibarıyla ekonomik merkezlerden uzaklık ve sınırın diğer tarafı ile ilişkilerin zayıflığı gibi kendilerine has problemleri olması bu bölgeleri ayrıcalıklı olarak değerlendirmeye alma ihtiyacı doğurmaktadır.

590. Bu nedenle sınır bölgelerinin sınırın diğer tarafı ile işbirliği içinde ekonomik ve sosyal kalkınmasının sağlanması amacıyla bazı sınır ötesi işbirliği programları başlatılmıştır.

591. Bu bölgelerimizin kalkınması için ulusal sınırlarımızın kısıtlayıcı değil yeni pazarlara ve işbirliklerine açılım imkanı sunan kapılar olarak değerlendirilmesi amacıyla aşağıdaki hususlar dikkate alınacaktır:

592. Sınırın gelişme ve büyüme açısından negatif etkilerinin azaltılarak pozitif etkilerin en üst düzeyde kullanılması sağlanacaktır. Ülkemizin erişilebililik açısından en alt düzeyde olan yerleşimlerinin diğer ülke bölgeleriyle işbirliklerinin yeni fırsatlar oluşturması temin edilecektir.

593. Hazırlanacak sınır ötesi işbirliği programlarına komşu ülkelerin katılımlarının sağlanması, programın ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde sahiplenilmesi ülkelerinin dengeli ve eşit statüde katılımları ile mümkün görünmektedir. Böylece işbirliği faaliyetlerinin yürütülmesi ve hazırlanacak projelerin sınır ötesi faydalarının garanti altına alınması açısından önemlidir.

Kutu 4-4: Sınır Ötesi İşbirliğine Yönelik Çalışmalar

Türkiye, ilk defa Avrupa Birliği'nin 2004-2006 Mali İşbirliği çerçevesinde finanse edilen Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği ile ikili işbirliği programına katılmıştır. 2007-2013 döneminde ise yine Avrupa Birliği tarafından finansmanları sağlanan Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı ve Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı uygulanmaktadır.

Türkiye Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı (TS-BİP), 2006 yılında uygulamaya konulmuştur. Türkiye İle Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı kapsamında 2010 yılına kadar 10 milyon ABD Doları Türkiye tarafından, 10 milyon ABD Doları Suriye tarafından olmak üzere toplam 20 milyon ABD Doları kaynak proje faydalanıcılarına aktarılmıştır.

Şu ana kadar, Türkiye tarafında çıkılan 4 adet Proje Teklif Çağrısı kapsamında toplam 67 adet projeye yaklaşık 9.8 milyon ABD Doları kaynak tahsisi gerçekleşmiştir. Suriye tarafında ise 75 projeye program kapsamında 10.5 Milyon ABD Doları kaynak aktarılmıştır.

Türkiye Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programının (TS-BİP) I. fazı 2009 yılı sonunda tamamlanmış olup, 25 Milyon ABD Doları bütçe ile 2010-2012 döneminde de devam etmesi kararı alınmıştır. Artan bütçeye ilaveten Programın kapsadığı illerde de artışa gidilmiş ve Türkiye'den Şanlıurfa ve Mardin'in, Suriye'den ise El Rakka ve El Haseke illerinin Programa dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede T-S BİP önümüzdeki dönemde 7 ilde (Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Mardin, Halep, Rakka, Haseke) uygulanacak büyük bir işbirliği programı haline dönüşmüştür.

Diğer yandan programın başarısı, yerelde sağladığı sosyo-ekonomik gelişme ve uluslararası alanda yarattığı farkındalığın bir sonucu olarak, İslam Kalkınma Bankası (İKB) 500 Bin ABD Doları Türkiye'ye, 500 Bin ABD Doları Suriye'ye olmak üzere toplamda 1 Milyon ABD Doları tutarında bir hibe Program'a aktarılmıştır.

2011 yılı başlarında Suriye'de ortaya çıkan gelişmeler TSBİP altında proje uygulanmasını imkânsız hale getirdiğinden söz konusu program askıya alınmıştır.

Diğer yandan; Türkiye ve İran sınır illeri arasındaki işbirliğini geliştirmek suretiyle sınır illerinin kalkınmasına katkıda bulunmak ve sınır ticaretinin artmasını sağlamak amacıyla iki ülke arasında işleyen bir "Sınır İlleri Ekonomik İşbirliği Mekanizması" bulunmaktadır.

Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki 12 sınır il ve komşu 5 ülkeyi kapsayan Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine ilişkin mevzuat ile bu ülkelerle ticaret yapma imkânı açılmış bulunmaktadır. (Artvin Ardahan (Gürcistan), Iğdır (Nahcivan, İran), Ağrı-Van-Hakkâri (İran), Şırnak (Irak), Mardin Şanlıurfa- Gaziantep-Kilis-Hatay'ı (Suriye)).

Bu çerçevede, söz konusu sınır illerinde yerleşik tacir ve esnaf, komşu ülkelerle belirlenen limitler çerçevesinde doğrudan ihracat ve ithalat yapabildiği gibi, sınır ticaret merkezinde (STM) mağaza kiralama suretiyle de sınır ticareti yapabilmektedirler. Ayrıca 4 noktada Sınır Ticaret Merkezi kurulmuştur: Ağrı-Sarısu, Van-Kapıköy, Hakkâri-Esendere (İran); Iğdır-Dilucu (Nahcivan). Sınır Ticareti yapabilmek için STM de mağaza kiralanabilmekte veya kiralama yapmadan da sınır ticareti yapılabilmektedir.

Sınır Ötesi işbirliği programları bağlamında, AB ile uygulanagelen sınırötesi işbirliği programlarının yanı sıra İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) veya Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) gibi uluslararası işbirliği örgütleri çatısı altında imzalanacak bir çerçeve anlaşma ile ikili işbirliği programlarının yanı sıra daha fazla sayıda ülkeyi kapsayan ortak işbirliği programlarının uygulanması da mümkün olabilecektir.

Sınır ötesi işbirliği programları kapsamında gerek sınır bölgelerinde yer alan faydalanıcıların ortak projeler geliştirmeleri ve uygulamaları gerekse merkezi birimlerin sınır bölgeleri için ortak planlama ve programlama süreçleri yürütmeleri iki tarafında önemli kazanımlar sağlamasına ve ortak çalışma kültürünün oluşmasına katkı sağlamıştır.

594. Başlatılacak olan işbirliği programları için belirlenecek mekanizma ile uygulanacak sınırötesi işbirliği programlarının genel prensipleri ve çerçevesi ortaya konulacaktır. Uygulanacak programlar kapsamında işbirliğinin biçimi ve işbirliği alanları tanımlanacak, ulaşılabilir hedefler ve öncelikler belirlenecektir.

595. Sınırötesi işbirliği programları öncelikli olarak Türkiye ile sınırı olan ülkelere ağırlık verilmesinin ve sınırı olmayan ülkelerle ise sınırlı bir alanda veya açık olarak belirlenmiş belli alanlarda işbirliği yapılacaktır.

596. Hazırlanacak programların sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için programa dâhil olacak ülkelerde kurulacak paralel yapılara ihtiyaç vardır. Bu yapılar arasında iletişim, işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasına önem verilecektir.

597. Sınır ötesi işbirliği proje ve programlarının oluşturulmasında var olan kurumsal kapasitenin sorunlarının bütüncül olarak ele alınması ve mevcut sorunların çözümünde kalkınma ajanslarının aktif olarak görev almaları ve ayrıca kalkınma ajanslarının yurtdışında kaynak kullandıramama konusundaki yasal engellerin giderilmesi konusunda çalışmalar yapılacaktır.

598. Sınır ötesi işbirliği faaliyetleri bölgesel gelişmeyi sağlamaya yönelik bir stratejik planlama aracı olarak etkin bir şekilde kullanılacaktır. Bu çerçevede yönetsel ve yasal düzenlemelerde hali hazırda var olan işbirliği çabalarına ivme kazandırılacaktır.

599. Sınır hattında yer alan bölgelerimizin coğrafi konumlarından kaynaklanan dezavantajlı durumlarını avantaja dönüştürecek çalışmalar ulusal ve uluslararası politikalarla bütünlük arz edecek şekilde tasarlanacaktır. Bu çerçevede hazırlanacak bölge planları hazırlanma safhasında gelişme öncelikleri oluşturma safhasında ele alınacak konuların sınır ötesi işbirliği perspektifini de içinde barındıracak şekilde kurgulanacaktır.

600. Sınır ötesi işbirliği programları ile sınırın her iki yakasında yer alan potansiyellerin ortak çıkarlar doğrultusunda kullanılması hedeflenmektedir. Sunulan gümrük, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin sınırın iki yakasındaki insanların kullanımına açılmasında var olan engellerin giderilmesine yönelik tedbirlerin alınacaktır.

601. Önümüzdeki dönemde gerek Avrupa Birliği'nin 2014-2020 dönemi mali işbirliği programları gerekse diğer ikili işbirliği programları çerçevesinde sınır ötesi işbirliği uygulamalarının devam etmesi öngörülmektedir. Sınır bölgelerinin komşu bölgeler ile birlikte yürütecekleri projeler ve böylece oluşacak sinerji yoluyla kalkınma süreçlerinin hızlandırılması ve ekonomik ve sosyal gelişimlerinin önündeki engellerin aşılması, gelecek dönemde de sınır ötesi işbirliği programlarının temel amacı olacaktır.

602. Bu temel amaç çerçevesinde hizmet edilecek hedefler şunlardır:

- Sürdürülebilir iktisadi kalkınmayı hızlandırılmak
- İnsanlar ve toplumlar arasındaki yakınlaşmayı teşvik etmek ve bir bütün halinde sosyal kalkınmayı ve yerel işbirliğini geliştirmek
- Ortak sorunlarla mücadele için birlikte çalışma anlayışını yerleştirilmek

- Doğal, kültürel ve tarihi miras değerlerinin korunması da dâhil, doğal kaynakların verimli ortak kullanımıyla hayat kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmak

603. Bu hedefler ışığında sınır bölgelerinde aşağıdaki öncelik alanları desteklenecektir:

4.10.1 İşbirliğine dayalı olarak iktisadi kalkınmanın hızlandırılması

604. Ortak kaynaklara dayalı ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için sınır ötesi ortaklıklar desteklenecektir.

605. Ortak girişimcilik, ortak çalışma kültürü ve işletme işbirliklerinin geliştirilmesi amacıyla idari ve hukuki altyapı oluşturulacak, kalkınma ajansları marifetiyle eğitim faaliyetleri yürütülecektir.

606. Yerel sanayileşme ve kalkınma politikalarının planlanması ve uygulanması için idari kapasitenin oluşturulmak üzere teknik işbirliği faaliyetleri yürütülecektir.

607. Mevcut sınır ticaret merkezleri altyapı, hizmet sunumu hızı ve kalitesi açılarından geliştirilecek, ayrıca yeni ticaret merkezleri oluşturulması amacıyla sınırın her iki yakasında uygun bölgeler tespit edilecek ve en kısa sürede faaliyete geçirilecektir.

608. İş adamlarının karşılıklı olarak eğitilmesi ve bölgede sürdürülebilir iş alanlarının oluşturulması ve yatırım ortamının iyileştirilmesi ve/veya kolaylaştırılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

609. Bölge içi yeni bilgilere, haberleşme, ulaşım ve ticaret bağlantılarına erişebilirliğin ve bağlanabilirliğin güçlendirilmesi amacıyla ortak işbirliği projeleri geliştirilecektir.

610. Ortak turizmin geliştirilmesi girişimlerini ve geleneksel ürünleri desteklemek ve geliştirmek için turizm ağları oluşturulacak, turizm hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve hizmet kalitesinin arttırılması amacıyla eğitim faaliyetleri yürütülecek, alternatif turizm imkanları değerlendirilecek, altyapı yatırımları yapılacak ve/veya yapılması teşvik edilecektir.

4.10.2 Çevrenin, doğanın ve ortak kültür mirasının korunması

611. Çevrenin korunması için kaynakların birleştirilmesi ve etkin kullanımının sağlanması amacıyla işbirliği imkanları araştırılarak, ortak bir strateji çerçevesinde işbirliği programları geliştirilecektir.

612. Katı atık ve atık su sistemleri yönetiminde teknolojik yeniliklere yönelik girişimlerde işbirliği sağlanarak, ortak bertaraf, geridönüşüm, içme suyu ve arıtma tesisleri kurmak suretiyle kıt olan doğal kaynakların daha etkin ve verimli kullanımı sağlanacaktır.

613. Sınır bölgelerinde doğal ve çevresel değerlerin korunmasına, doğal afet risk ve zararlarının azaltılmasına ve doğal afetlerin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik mekanizmalar tesis edilerek işbirlikleri geliştirilecektir. Ayrıca su baskını ve taşkınlarının önlenmesi amacıyla ortak tesisler kurulabilecektir.

614. Çevrenin ve doğanın korunmasında genel sorunları ele alan ortak enformasyon ve bilgi tabanlarının güçlendirilerek ortak veri tabanı kullanma imkanları araştırılacaktır.

615. Doğal kaynakların, kültürel ve tarihi mirasın sürdürülebilir kullanımı için kapasitenin artırılması amacıyla kamu kurum kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler arası işbirliği mekanizmaları tesis edilecektir.

616. Doğal ve tarihi ve kültürel sit alanlarının korunması ve doğa ve kültür turizmine konu kırsal yerleşimlerin korunması ve renovasyonu konusunda yerel yönetimlerle ortak projeler yürütülecektir.

4.10.3 Sosyal kalkınma ve sosyal uyum bağlarının güçlendirilmesi

617. Tüm sınırdaş ülkeler ile mevcut mekanizmalar kullanılarak işbirliği programları geliştirilecek, özellikle sınır bölgelerde ekonomik ve sosyal canlanmayı sağlayacak projelere öncelik verilecektir.

618. Eğitim sağlık, turizm gibi hizmet olanaklarından faydalanabilmeye yönelik stratejiler geliştirilecek, özellikle eğitim ve sağlık kuruluşlarından sınır ülke vatandaşlarının karşılıklı olarak faydalanabilmelerine olanak sağlanacaktır.

619. Ortak kültür öğelerinin öne çıkarılması suretiyle kültürel ağ oluşturmasına çalışılacak, bu amaçla kültürel ve eğitimsel girişimler desteklenecektir.

620. Komşu ülkelerle ortak fuar, festival, spor etkinlikleri vb. organizasyonlar düzenlenecek, bazı spor dallarında uluslararası organizasyonların düzenlenmesi amacıyla ortak başvurular yapılabilecektir.

4.10.4 Altyapı ve hizmet sunumu imkânlarının geliştirilmesi ve beşeri, ticari, kültürel, altyapı alanlarda somut işbirliklerinin oluşturulması

621. Mevcut sınır kapılarının fiziksel ve teknolojik altyapıları iyileştirilecek, ihtiyaç olan alanlarda yeni sınır kapıları açılacak, bu suretle sınır kapılarında bekleme süreleri en aza indirilecek, kaçakcılık vb yasadışı faaliyetler önlenecektir.

622. Sınır ötesi işbirliği program alanının ekonomik potansiyelinin artırılması için ortak altyapılar tesis edilecek ve havalimanı gibi mevcut altyapıların ortak kullanımı teşvik edilecektir.

623. Sınır bölgelerde lojistik merkezlerin oluşturulması, lojistik hizmetlerin sunumunun geliştirilmesi, karşılıklı olarak karayolu akslarının ve toplu taşıma imkânlarının geliştirilmesi sayesinde erişilebilirlik artırılacak ve ülkeler arası ticaret kolaylaştırılacaktır.

4.11 Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme

624. Daha çevre dostu bir ekonomiye geçiş ve yeşil büyüme, uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada etkili olacaktır.

625. Bölgesel ve yerel düzey, daha çevre dostu bir ekonomiye geçiş konusunda, uluslararası ve ulusal politika ve uygulamaları tamamlayan, yönetişim, planlama, uygulama ve kaynakları harekete geçirme konusunda önem taşıyan bir yönetim düzeyi olarak ele alınacaktır.

626. Bölge planları, çevre düzeni planları, imar planları ile belediye ve il özel idarelerinin kurumsal planları, daha çevre dostu uygulamaların hayata geçirilmesi ve sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı ve yönetimi konusunda işlevsel olarak kullanılacaktır.

627. Uzun vadede sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılması ve daha çevre dostu bir ekonomiye geçiş, kademeli olarak temiz üretim ve tüketim sistemlerine geçiş, altyapı eksikliklerinin giderilmesi, daha temiz bir ulaştırma sistemi tesis edilmesi, kentsel ve kırsal gelişmenin bu bakış açısıyla yeniden yorumlanması gibi farklı alanlarda politikaların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu konuda temel alınacak politikalar ile kalkınma ajansları veya mahalli idarelerce değerlendirilebilecek politika alternatifleri aşağıdadır:

628. Ülke taşımacılığında deniz yolu ve raylı taşımacılığa geçilmesine, lojistik altyapısı ve hizmetleriyle sistemin ekonomik açıdan daha rasyonel ve çevre dostu hale gelmesine öncelik verilecektir.

629. Metropollere ve nüfusu 1 milyon kişinin üzerinde bulunan kentlere öncelik verilerek, belediyelerin makroform ve ulaştırma düzenlemeleri gerçekleştirmeleri özendirilecektir. Bu kapsamda merkezi, bölgesel ve yerel kurumlar aşağıdaki politika alternatiflerini değerlendirebilirler:

- Kentlerin alansal olarak kontrolsüz ve ihtiyaç dışında gelişmesi sonucunda oluşan ya da oluşabilecek olumsuz çevresel etkilerin azaltılması yönünde "yoğun kent" yaklaşımının değerlendirilmesi (alansal yayılma yerine, kentin fonksiyonlarında ve ekonomik etkinliğinde soruna neden olmaksızın mevcut alanlarda daha fazla yoğunluk öngörülmesi)
- Özellikle metropollerde, işyeri-konut-kentsel hizmetler ilişkileri çerçevesinde, etkinliği artıracak, çevresel etkileri azaltacak çok merkezli gelişmenin teşvik edilmesi ve buna uygun bütünleşik ulaştırma sistemlerinin geliştirilmesi
- Ulaştırma etkinliğini ve ulaşımın olumsuz çevresel etkilerini azaltmak üzere bütünleşik, çok modlu, daha fazla raylı sistemlere dayanan ulaştırma sistemleri oluşturulması
- Kamu hizmet binalarına öncelik verilerek çevre dostu bina sistemlerinin ve inşaat teknolojilerinin yaygınlaştırılması

630. Nüfusu yüksek ve sanayi veya turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı kentlere öncelik verilerek enerji verimliğinin artırılmasına, temiz üretim sistemlerine geçişe önem verilecek, çevresel altyapı eksiklikleri giderilecektir.

631. Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve üretilmesi, bu alanlarda rekabet gücünün artırılması konusunda metropoller ve sanayi kentlerinin Ar-Ge, yenilikçilik ve üretim kapasiteleri değerlendirilerek harekete geçirilecektir. Bu kapsamda, uzmanlaşılacak ve öncelikle geliştirilecek ürün ve ürün grupları, kümelenme yaklaşımı içinde belirlenerek gelişme stratejileri belirlenecektir. Böylelikle bir yandan yeşil büyüme fırsatlarından yararlanılması, ülkede ve dünyada bu konuda gelişen piyasa imkanlarının değerlendirilmesi ve ülke içinde yaygınlaştırılması düşünülen çevre dostu teknoloji, altyapı ve üretim sistemlerinin maliyetlerinin azaltılması gözetilecektir.

632. Yerel yenilenebilir enerji imkanları, çevresel etki değerlendirmesi yapılmak suretiyle değerlendirilecektir.

633. Kırsal yerleşimlerin sürdürülebilir kalkınmasını desteklemek üzere, yerel yönetimlerin çevreci uygulamaları yeşil büyüme kapsamında değerlendirilecektir.

634. Kalkınma süreçlerinde afet risk ve zararlarının dikkate alınması sağlanacak, afetlere dair bilinç düzeyinin artırılması, afetlere dayanıklı ve güvenli yerleşimler oluşturulması sağlanacaktır. Afet risk ve zararlarını azaltmak üzere farklı düzeylerdeki planlama çalışmalarında afet risk tedbirleri gözetilecektir.

4.12 Ulaşım Ağının ve Erişilebilirliğin Geliştirilmesi

635. Doğu-batı yönünde gelişmiş olan ulaştırma altyapısının kuzey-güney aksları boyunca da geliştirilmesi sağlanacak, düşük gelirli bölgelerin limanlara, metropollere ve turizm bölgelerine olan bağlantıları güçlendirilecektir.

636. Öncelikle kuzey-güney ulaşım koridorları boyunca, metropoller, üretim merkezleri, turizm şehirlerini birbirine bağlayacak ulaştırma ağları güçlendirilecektir. Şehirlerin erişilebilirliğinin artırılması ile İstanbul ve Ankara aktarmalı uçuşlarda katlanılan maliyetlerin azaltılmasını teminen, altyapısı uygun iller arasında bölgesel havayolu işletmeciliği özendirilecektir.

637. Metropollerin endüstriyel büyüme odaklarıyla, bu odakların ise sanayi gelişimi başlamış kentlerle ulaşım imkanları geliştirilecektir. Bölgesel büyüme odakları ile çevresinde yer alan yöreler arasındaki ulaşım imkanları iyileştirilecektir.

638. Herhangi bir il merkezinde olan bireyin en yakın havaalanına en fazla 90 dk (100 km) içinde erişebilmesi amacıyla illerin bölgesel ya da kendi ilinde bir havaalanına sahip olması gözetilecektir.

639. Özellikle metropol ve turizm odaklarındaki havaalanlarının raylı sistem ve karayolu ile erişim bağlantıları güçlendirilecektir.

640. Yurt içi yolcu taşımacılığının daha güvenli bir taşımacılık türü olan havayoluna kaydırılması için iller arasındaki çapraz uçuş bağlantıları artırılacaktır.

641. Akdeniz ve Karadeniz Limanlarının Orta Anadolu ve GAP Bölgesiyle sınır kapılarına olan bağlantıları güçlendirilecektir.

642. Limanlar ulusal ulaşım ağlarına entegrasyonu kuvvetlendirilecektir.

643. Yurtiçi taşımacılıkta denizyolu ulaşımının kullanımı artırılacaktır.

644. Doğu-batı (Kars-Erzurum-Sivas-Ankara-İstanbul-Edirne) ve kuzey-güney (Samsun-Antalya, Samsun-Mersin/İskenderun, İstanbul-Antalya) ulaşım koridorları boyunca, metropolleri ve turizm odaklarını birbirine bağlayan yüksek standartlı demiryolu hatlarıyla birbirine entegre edilecektir.

645. Kuzeydoğu-güneydoğu aksı (Erzincan-Gaziantep) demiryolu bağlantıları sağlanacaktır.

646. Demiryolu ağlarının önemli havaalanları ile bağlantı ve entegrasyonu sağlanacaktır.

647. Özellikle yük taşımacılığında tek ulaştırma türünden çok kombine/multimodal/intermodal sistemlerden yararlanılması ve karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu türlerinin birlikte hizmet sunmaları sağlanacaktır.

648. Sınır kapılarına ulaşan ulaştırma altyapıları iyileştirilecek, kapıların hizmet standartları ve kapasiteleri yükseltilecektir.

BÖLGESEL GELİŞME ULUSAL STRATEJİSİ (2014-2023) MEKANSAL GELİŞİM ŞEMASI
BGUS
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
GÜRCİSTAN
ERMENİSTAN
İRAN
IRAK
SURİYE
İSTANBUL
TEKİRDAĞ
KOCAELİ
SAKARYA
ANKARA
BURSA
ESKİŞEHİR
MANİSA
İZMİR
DENİZLİ
AYDIN
MUĞLA
ANTALYA
KONYA
KAYSERİ
NEVŞEHİR
SİVAS
TRABZON
ERZURUM
MALATYA
ELAZIĞ
DİYARBAKIR
ŞANLIURFA
GAZİANTEP
ADANA
MERSİN
HATAY
VAN
GÖSTERİM
METROPOL
METROPOL ALT MERKEZ
ENDÜSTRİYEL BÜYÜME ODAĞI
BÖLGESEL BÜYÜME ODAĞI
NÜFUS BÜYÜKLÜKLERİ
TARIMSAL NİTELİKLİ DÖNÜŞÜM KENTİ
İKİNCİL SANAYİ KENTİ
TURİZM ODAĞI
SANAYİ NÜVESİ OLAN DÖNÜŞÜM KENTİ
ÖNCELİKLİ GELİŞME BÖLGESİ
ULUSLARARASI KARAYOLU KORİDORU
KONVANSİYONEL DEMİR YOLU HATTI
HIZLI TREN DEMİR YOLU HATTI
ANA GELİŞME KORİDORU
GELİŞME KORİDORU
TEMEL LİMANLAR
KUZEY GÜNEY AKSLARI
ÇIKIŞ KAPILARI
Not: Gösterimler Şematiktir.

BGUS Mekânsal Gelişme Şeması (2014-2023)

649. Bugüne kadar geliştirilmiş sosyo-ekonomik kalkınmaya dair politika ve kararların mekanla ilişkilendirilmesinde yeterli ilerleme sağlanamamış, ekonomik planlama paradigmaları içinde kalkınmanın mekansal boyutuna yeterli önem verilmemiştir. Kalkınmaya yönelik politika ve önceliklerin ülke sathındaki farklı niteliklere sahip mekanları gözeterek politika uygulamalarında mekânsal duyarlılığın artırılması gerekmektedir.

650. BGUS ile başta bölgesel kalkınma politikaları olmak üzere sosyo-ekonomik kararların mekana duyarlı bir şekilde oluşturulması hedeflenmiş, ülke düzeyinde değişimi hızlandıracak mekânsal organizasyon kararları önerileri getirilmiştir.

651. Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve bölgelerin rekabet güçlerini artırmak üzere bölgeler homojen birimler olarak ele alınmamış ve ülke genelinde daha dengeli bir mekânsal organizasyona ulaşmak üzere mekan organizasyonunda çeşitli politika önerileri geliştirilmiştir.

652. BGUS kapsamında 2014-2023 dönemi için geliştirilen mekânsal gelişim şeması temelinde kentsel ve bölgesel kademelenme politikaları ve yerleşmeler arası göç, mal, bilgi, ulaştırma, üretim ve dağıtım gibi akım ilişkileri üzerine kurgulanmıştır. Bu yaklaşımda "tüm bölgelerin kalkınmaya azami katkı sağlaması" ve "bölgelerarası fırsat eşitliği" temel bir ilke olarak kabul edilmiştir. 2014-2023 dönemi için ülkemizde yerleşme sistemindeki dönüşümle birlikte bölgesel kalkınma politikaları arasındaki uyumu güçlendirmek ve mekana duyarlı ve yere özgü politikaların uygulanabilirliğinin artırılması hedeflenmektedir. Mekânsal gelişim şemasında bölgesel kalkınma ile yerleşme sistemi arasında ilişki kurulmuş ve kalkınmanın mekânsal boyutu dikkate alınmıştır.

653. Ülkemizde kentsel ve bölgesel kademelenme; metropoller, metropol alt merkezler, endüstriyel büyüme odakları, bölgesel büyüme odakları, ikincil sanayi kentleri, sanayi nüvesi olan dönüşüm kentleri, tarımsal nitelikli dönüşüm kentleri, turizm odakları ve öncelikli gelişme kent ve bölgeleri olarak sıralanmıştır. Söz konusu sınıflamalar, mekana duyarlı politikaların uygulama imkanını artırmak üzere bölgelerin potansiyelleri ve yapıları göz önünde bulundurularak tespit edilmiştir.

654. Üretim, mal, bilgi, ulaştırma ve göç gibi bölgelerarası akım ilişkileri kentsel ve bölgesel olarak kademelenmiş yerleşim sisteminde mekan organizasyonu politikaları arasındaki tutarlılığı sağlamaya dönük bir yapıda ele alınmıştır. Ekonomik ve sosyal bütünlüğü sağlamak, dezavantajlı bölgelerdeki sosyal dönüşümü hızlandırmak ve doğu-batı ve kuzey-güney entegrasyonunu artırmak üzere akımların güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Akımların güçlendirilmesi, faaliyetlerin bölgeler arasında karşılıklı tamamlayıcılıkları dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin ülke mekânsal organizasyonu ağ ilişkisi içerisinde, çok merkezli ve dengeli bir yapıya kavuşmaktadır.

655. İstanbul-Ankara-İzmir ve Adana-Mersin metropolleri boyunca belirlenmiş ana gelişme koridoru ile birbirlerine daha iyi entegre olmuş, otoban, hızlı tren ve havayolu gibi ulaştırma altyapısıyla birbirlerine bağlanmış ve metropol alt bölgeleriyle fonksiyonel bağların sürdürülebilir bir şekilde kurulduğu bir yapı hedeflenmiştir.

656. Ankara üzerinden Samsun-Artvin hattı boyunca, yine Ankara üzerinden Sivas-Erzurum-Van hattı ve Adana-Gaziantep-Şanlıurfa-Şırnak hattı boyunca belirlenmiş olan gelişme koridorlarıyla ülkenin doğu-batı entegrasyonunun artırılması, dış ülkelerle başta mal akımları olmak üzere ilişkilerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Doğudaki yerleşimlerin uluslararası ticaret imkanlarının geliştirilmesi sağlancak, öncelikli gelişme bölgelerinin limanlara, metropollere ve turizm bölgeleriyle olan bağlantıları güçlendirilecektir.

657. Trabzon-Diyarbakır, Van-Trabzon, Samsun-Mersin, Samsun-Antalya gibi kuzey-güney aksaları boyunca bu aksta yer alan illerin limanlara erişimin artırılması, iç pazarda bütünleşmenin sağlanması, dış ekonomik coğrafyayla entegrasyonun güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

658. İstanbul-Antalya ulaşım koridoru boyunca metropolleri ve metropol alt merkezleri turizm odakları ile bağlayan yüksek standartlı demiryolu hatları kurulacaktır. Kuzeydoğu-güneydoğu (Erzincan-Gaziantep) aksı boyunca demiryolu bağlantıları güçlendirilecektir. Ankara'nın hızlı tren merkezi olması sağlanacak, metropoller ve metropol altmerkezler arası hızlı tren bağlantıları sağlanacaktır. Çandarlı, Fiyos gibi limanlar başta olmak üzere önemli limanların ulusal ulaştırma ağına entegre edilmesi sağlanacaktır.

BÖLÜM 5

Uygulamanın Koordinasyonu, İzleme ve Değerlendirme

5 UYGULAMANIN KOORDİNASYONU, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

5.1 Uygulamanın Koordinasyonu

659. İlgili kamu kurum ve kuruluşlarının bölgesel gelişmeyi ilgilendiren faaliyetlerinde BGUS'u temel almaları esastır.

660. Hazırlanacak ulusal düzeydeki strateji, plan ve programlarda BGUS öncelikleri dikkate alınır. Bölgesel gelişmeyi ilgilendiren sektörel ve tematik stratejilerde kuruluşlar BGUS ile uyumu gözetecek ve bunu stratejilerinde gösterecektir.

661. BGK ve BGYK ile sekreterya görevini ifa eden Kalkınma Bakanlığı, sektörel politikalar ile bölgesel gelişme öncelikleri arasında uyumun sağlanmasında koordinasyon görevini yerine getirir. Kalkınma Bakanlığı, bu uyumun sağlanmasına yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlara bilgiye ulaşma konusunda her türlü desteği sağlayacaktır.

662. Kalkınma Ajansları, hazırladıkları bölge planlarında, bölgesel uygulama programları ile yıllık çalışma programlarında, bölgesel stratejilerde, bölge bazlı sektörel ve tematik stratejilerde BGUS ile uyumu gözetecektir.

663. Bölge Kalkınma İdarelerince hazırlanacak eylem planlarında da BGUS'a ve bölge planlarına uyum gözetilir. İdareler hazırlanan strateji ve programlama belgelerinde BGUS'a uyuma dair değerlendirmelerin yer alacağı bir kısım ayırırlar.

664. Plan ve programlar kapsamında başarının ölçülmesi amacıyla oluşturulan performans göstergeleri BGUS kapsamında oluşturulan göstergelerle uyumlu biçimde hazırlanır.

665. Özel sektör ve sivil toplum aracılığıyla yürütülen çalışmaların BGUS ile uyumlu olması yönünde yönlendirici ve özendirici çalışmalar BGYK kararıyla Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda yürütülür.

5.1.1 Bölge Planları

666. Ulusal ve sektörel politikaların bölgesel düzeyde uygulanmasında sektörler arası koordinasyon ve tamamlayıcılığın sağlanması ve belirli bir bölgenin gelişmesi için en uygun politika setinin belirlenmesi, yerel düzeyde belirlenecek politikalarla ulusal politikaların entegre edilmesi bölge planları ile sağlanacaktır.

667. Bölge planları bölgelerin kalkınma sürecindeki yapısal dönüşümü yönlendirecektir.

668. Bölge planları, ulusal öncelikleri ve yerel talepleri yansıtarak sektörlerarası bağları kuracak, bölgeler için şehirler ve kırsal alanlar ayrımında alt yerleşimleri de içeren stratejik vizyon geliştirecektir.

669. Ülke düzeyindeki sosyo-ekonomik planlar ile yerel düzeydeki ayrıntılı fiziki planlar arasında yatay ve dikey ilişkilerin kurulması ile ulusal önceliklerin yerel ölçekteki gereksinimlere yanıt verecek biçimde mekâna yansıtılması sağlanacaktır.

670. Bölge planları bölge düzeyinde stratejik mekânsal kararları belirleyici nitelikte hazırlanacak, mekânsal stratejiler ve çevre düzeni planlarının bölge planlarına uyumlu olarak hazırlanması sağlanacaktır.

671. Bölge planının altında yer alan ölçeklerdeki planların yerindenlik ilkesi esas alınarak hazırlanması, planların yönetimi ve denetimi için bütüncül bir sistem oluşturulması sağlanacaktır.

5.1.2 *Bölgesel Programlar ve Eylem Planları*

672. Bölge planında belirtilen önceliklerin gerçekleştirilmesi için orta vadeli eylem planları (Bölgesel Programlar) hazırlanacaktır. Programlar bölge planının amaç, hedef ve stratejilerinin programlama dönemi içerisinde nasıl hayata geçirileceğini tanımlayan, yürütülecek faaliyetleri ve bu faaliyetlerden sorumlu kuruluşları, kullanılacak araçları ve bütçe büyüklüklerini kapsayan, bir ya da birden çok öncelik alanına (sektöre ve tematik alana) yönelik tedbir, faaliyet ve projeleri içeren program metinleri olacaktır.

673. "Bölgesel Programlar" bölge planı ve stratejisinin tamamlayıcı ve operasyonel unsurudur, ajanslar tarafından orta vadeli olarak hazırlanır. Bölge planında yer alan stratejileri uygulamaya yönelik tedbirleri daha somut ve detaylı olarak tanımlar. Kalkınma Ajansı faaliyet alanı dışındaki alanlarda, yerel ve bölgesel düzeyde kalkınma çabası gerektiren her türlü öncelik, tedbir ve faaliyet de bu programda yer alır. Ajans tarafından yürütülecek her türlü destek ve faaliyette başvuru şartlarını, seçim ve değerlendirme kriterlerini, gösterge niteliğinde detaylı mali perspektifi içerir.

674. Programlarda öncelik alanı ve tedbir bazında maliyetler, merkezi idare, kalkınma ajansı ve ilgili kuruluş ve özel sektör eş-finansman tutarı ve eş-finansman oranları, AB katılım öncesi yardım ile diğer uluslararası ve ulusal programlardan sağlanacak katkı belirlenir. Program kapsamında yürüyen projelerin yürütülmesi sırasında ortaya çıkan gerçekleşmeler, ihtiyaçlar vb.nin değerlendirilmesi ve finansman imkânları doğrultusunda gerekli revizyonlar yapılır.

675. Bölgesel Programlarda yer alan faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için "Bölgesel Projeler Ödeneği"nden tahsis edilecek kaynak, Kalkınma Ajansı kaynakları ile ilgili kurum yatırım bütçesinden tahsis edilecek tutar kullanılır.

676. BGUS ve bölge planında belirtilen öncelik alanlarına uygun olarak hazırlananan bölge kalkınma idaresi eylem planları BGYK onayıyla yürürlüğe girecektir. GAP, DAP, DOKAP ve KOP projeleri kapsamında hazırlanan eylem planları, beş yıllık bir dönem için başta kamu yatırımları olmak üzere bölge için gerçekleştirilecek eylemleri önceliklendiren ve finansman ihtiyaçlarını ortaya koyan programlama belgeleri olacaktır.

5.2 İzleme ve Değerlendirme

677. BGUS, Kalkınma Bakanlığı, BGK ve BGYK tarafından izlenir ve değerlendirilir. Bakanlık, ilgili diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği halinde yıllık İzleme ve Değerlendirme raporları hazırlar. İzleme ve değerlendirme raporlarında;

i) BGUS kapsamında yürütülen faaliyetler,

ii) Bölge planı ve bölgesel program hazırlıklarının BGUS ile uyumu,

iii) Diğer stratejilerle BGUS arasındaki etkileşim,

iv) Bölgesel gelişmeye ilişkin genel göstergelerdeki ilerlemeler ve

v) Stratejinin genel bir değerlendirmesi yer alır.

678. Bu raporlar BGK'da tartışılır ve değerlendirilmek üzere BGYK gündemine sunulur. BGYK önerileri doğrultusunda stratejide revizyon yapılabilir.

679. BGUS, politika öncelikleri kapsamında izlenir ve değerlendirilir. Bu çerçevede izleme göstergeleri dört başlık altında oluşturulmuştur. Bu göstergelerdeki değişimler, izleme raporlarında ayrıntılı olarak ele alınır.

Tablo 5-1: İzleme Göstergeleri

Sosyo Ekonomik Bütünleşme
• En Yüksek Gelirli Bölgenin Kişi Başına Gelirinin En Düşük Gelirli Bölgeye Oranı
• Varyasyon (değişim) katsayısı
• Gini katsayısı
• İller arası göç hızı
Beşeri ve Sosyal Sermaye
• İlk ve orta öğretimde öğretmen başına öğrenci sayısı
• Ortaöğretim net okullaşma oranı
• Yüksekokul ve üzeri mezunların oranı
• İşgücüne katılım oranı
• Tarımın toplam istihdamdaki payı
Ekonomik Yapı ve Rekabet Edebilirlik
• Bin kişi başına kurulan girişim sayısı
• Milyon kişi başına patent sayısı
• Bölgelerin dış ticaret hacmi uluslararası sermayeli şirket sayısı
• Sanayi ve hizmetlerin GSKD içindeki payı
• OSB işyeri kapasitesi
• OSB doluluk oranı
• Küçük Sanayi Sitesi işyeri kapasitesi
• Küçük Sanayi Sitesi doluluk oranı
Kentleşme ve Altyapı
• Şehirleşme oranı
• İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı
• Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı
• Geniş bant internet abone sayısı
• İller arası erişilebilirlik endeks değeri
• Kırsal alana erişim endeks değeri

680. BGUS'un uygulama döneminin ortasında ve sonunda, bağımsız değerlendirme kriterleri doğrultusunda değerlendirilir. Ara değerlendirme uygulama döneminin ikinci kısmında yürütülecek çalışmalara yön vermek; son değerlendirme, hazırlanacak yeni dönemdeki strateji için girdiler oluşturacak şekilde politika önerilerini de içerecek yapıda oluşturulur. Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen değerlendirme çalışmaları, BGK ve BGYK gündemine alınır.

681. Komiteye katılan kurum ve kuruluşlar, stratejinin izlenmesi için gerekli olan verilerin zamanında ve eksiksiz toplanmasında ve izleme ve değerlendirme raporunun hazırlanmasında gerekli katkıyı verir.

682. Bölge planları ve bölge planlarına bağlı olarak hazırlanan programların uygulamaları performans göstergeleri kullanılarak başarısının ölçülmesi, uygulamanın kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek bunlardan gelecek planlama çalışmalarında yararlanılması esastır.

683. Ajanslar, bölge planı ve bölgesel program uygulamalarına ilişkin sistematik bilgi toplanmasını, analiz edilmesini, programların fiziki ve mali ilerlemelerinin ve sonuçlarının takip edilmesini içerecek şekilde izleme sistemi oluştururlar.

684. Bölge planı ve programı kapsamındaki gelişmeleri izlemek ve yönlendirmek üzere Kalkınma Kurulu üyeleri içerisinden "Bölgesel İzleme Komitesi" oluşturulur. Bakanlık temsilcisi de Bölgesel İzleme Komitesinde yer alır.

685. Ajanslar, bölge planı ve planları kapsamında hazırlayacakları yıllık izleme ve değerlendirme raporlarını bir sonraki yılın mart ayına kadar, Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu ve Kalkınma Bakanlığına sunarlar. Bakanlık bu raporları esas alan ve tüm bölgelerdeki gelişmeleri özetleyen "Bölgesel Durum Raporunu" Haziran ayına kadar Komite ve Kurul'a sunar. Komite ve Kurul görüşlerine göre Bakanlık, ajanslar ve ilgili kuruluşlar uygulamasının iyileştirilmesi için gerekli önlemleri alır. İzleme raporu sonuçları, plan ve program değişikliği ve revizyonlarında öncelikle dikkate alınır.

686. Bakanlık, izleme ve değerlendirme raporları doğrultusunda veya gerekli görülen hallerde, BGUS'ta revizyon talebinde bulunur. BGK'da görüşülerek uygun bulunan talepler onaylanmak üzere BGYK'ya sunulur.

6 YARARLANILAN KAYNAKLAR

Ahiler Kalkınma Ajansı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Raporu, Ekim 2012

Altay, A., "Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi" Ege Akademik Bakış (1) 2007.

Ankara Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve BGUS Hazırlık Çalışma Raporu, Ekim 2012

Ankara, Aralık ÜNAL, Ç., Türkiye'de İmalat Sanayinin 1. Düzey Bölgelerindeki Gelişimi ve Karşılaştırılması, Türk Coğrafya Dergisi, http://www.tck.org.tr Sayı 56: 39-54, İstanbul Basılı ISSN1302-5856 Elektronik ISSN 1308-9773.

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve BGUS Hazırlık Çalışma Raporu, Ekim 2012

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, TR 81 Bölgesi BGUS Çalışmaları Raporu, Ekim 2012

BGUS Kalkınma Ajansları Çalıştayı, Bölgesel Büyüme Merkezleri Çalışma Grubu Raporu (Taslak)

BGUS Kalkınma Ajansları Çalıştayı, Endüstriyel Büyüme Odakları Çalışma Grubu Raporu (Taslak)

BGUS Kalkınma Ajansları Çalıştayı, Geleneksel Ekonomiye Bağımlı Yöreler ve Kırsal Alanlar Çalışma Grubu Raporu (Taslak)

BGUS Kalkınma Ajansları Çalıştayı, Metropoliten Alanlar – Art Alanlar Çalışma Grubu Raporu (Taslak)

BGUS Kalkınma Ajansları Çalıştayı, Orta gelişmişlik Düzeyine Sahip Bölgeler ve Dönüşüm Kentleri Çalışma Grubu Raporu (Taslak)

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü, 2012 Yılı 2. Çeyrek Üç Aylık Pazar Verileri Raporu, Ağustos 2012,

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı İnternet Sitesi

Burmaoğlu, S., Oktay, E., Özen, Ü., 2009; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Beşeri Kalkınma Endeksi Verilerini Kullanarak Diskriminant Analizi ve Lojistik Regresyon Analizinin Sınıflandırma Performanslarının Karşılaştırılması.

Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı, Türkiye ve TR41 Bölgesi için Kalkınma Öncelikleri ve Stratejileri, Ekim 2012

Çukurova Kalkınma Ajansı, Kalkınma Planı ve BGUS Hazırlıkları Kapsamında Türkiye İçin Kalkınma Öncelikleri ve Stratejileri, Ekim 2012

Dicle Kalkınma Ajansı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Anket ve Çalıştay Sonuç Raporu, Ekim 2012

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, Türkiye ve TR63 Bölgesi İçin Kalkınma Öncelikleri

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Türkiye Tematik Alanlar Öncelikler ve Stratejiler Çalışması, Ekim 2012

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Hazırlık Çalışmaları Raporu, Ekim 2012

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Doğu Marmara Bölgesi Çalışması Sonuç Raporu, Ekim 2012

DPT, 9. Kalkınma Planı, İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

DPT, 9.Kalkınma Planı İl Gelişme Stratejileri ve Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyon Raporu

DPT, 9.Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Politikaları ve AB'ye Ekonomik Sosyal Uyum Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu

DPT, Beş Yıllık Kalkınma Planları

DPT, Bilgi Toplumu İstatistikleri, 2011

DPT, Bilgi Toplumu Stratejisi

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2007.

DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010), Ankara.

DPT, Ön-Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)

DPT, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi

DÜNYA BANKASI, 2006. Türkiye İşgücü Piyasası Raporu Özet.http://www.mature-project.eu/materials/Overview.pdf erişim tarihi 22.06.2011

Ekonomi Bakanlığı İnternet Sitesi

Ekonomi Bakanlığı, KOBİ-İşbirliği ve Kümelenme Projesi – Ortak Rekabet Alanları Strateji Raporu, sh 32, 2012,

Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi (2004)

Elvan, L., Sorguç, N., Bilen Kazancık, L, Öztürk., 2005, Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları Sektör-Bölge Yığınlaşmaları. TÜSİAD Büyüme Stratejileri Dizisi No:4, İstanbul

European Commission, Europe 2020

European Commission, Lisbon Strategy

European Commission, Regions 2020

EUROSTAT, 2005. Statistics in Focus, Science and Technology, 4/2005, R&D Statistics, Luxembourg.

Fırat Kalkınma Ajansı, TRB1 Bölgesi ve Türkiye için öncelik ve Stratejiler, Ekim 2012

Filiztekin, A., 2009 "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" EDAM ve Deloitte Türkiye Ortak Yayını, Ocak 2009 Erişim adresi: http://www.edam.org.tr/images/PDF/yayinlar/Reports/t%FCrkiye%20icin%20bir%20rekabet%20endeksi.pdf

Güney Ege Kalkınma Ajansı, Güney Ege ve Türkiye İçin öncelik ve Stratejiler, Ekim 2012

Güney Marmara Kalkınma Ajansı, OKP-BGUS Hazırlık Çalışmaları GMKA Sonuç Raporu, Eylül 2012

Hünee, 2003 Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ekim 2004.

İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı resmi internet sitesi, Sivil toplumun öncüsü dernekler son 10 yılda yüzde 44 arttı (Zaman Gazetesi 16.06.2011) http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=764%3Asivil-toplumun-oencuesue-dernekler-son-10-ylda-yuezde-44-artt&catid=15%3Ahaberler&Itemid=23&lang=tr Erişim Tarihi 30.11.2012.

İpekyolu Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi TRC1 Bölgesi Raporu, Ekim 2012

İstanbul Kalkınma Ajansı, "Mekânsal Gelişme ve Mekânsal Planlama" ile "Yerelde Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi ve Kalkınma Politikasının Yönetişimi" Çalıştay Sonuçları, Ekim 2012,

İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi

İzmir İktisat Kongresi 2004 Bölgesel Gelişme Çalışma Grubu Raporu

İzmir Kalkınma Ajansı, Kalkınma Planı ve BGUS Hazırlıkları Kapsamında İzmir ve Türkiye İçin Kalkınma Öncelikleri ve Stratejileri, Ekim 2012

Kalkınma Ajansları Bilgi Notları, Dış Ekonomik Çevre Analizleri

Kalkınma Ajansları, Düzey 2 Bölge Planları

Kalkınma Bakanlığı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü Sınırötesi İşbirliği Bölge Notu

Kalkınma Bakanlığı, Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek 2012, Haziran 2012, Ankara

KARA, M., 2008. "Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları", (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Planlama Uzmanlığı Tezi), Ankara, 2008, http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/karam/rekabet.pdf, 31 Ocak 2010.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Öncelikleri, Ekim 2012

Karakaya, M.D., 2009. Provincial And Regional Population Projection For The Centenary of The Republic of Turkey. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü bilim uzmanlığı tezi. Ankara.

Karakaya, M.D., Türkyılmaz A.S., 2010., Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüzüncü Yıldönümü İçin İl ve Bölge Düzeylerinde Nüfus Projeksiyonları19. İstatistik Araştırma Sempozyumu, Türkiye İstatistik Kurumu. Ankara. Erişim: http://www.tuik.gov.tr/ias/ias10/bildiriler/VI_OTURUM/mehmetdogukarakaya.pdf

KENTGES Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi (2010-2023)

Keyman, F., 2004 Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve Türkiye. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 4, Yayına hazırlayan: Arzu Karamani.

KOSGEB, KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı

Kulaksız, Y., 2008, Türkiye'de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Öncelikleri, Ekim 2012

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Öncelikleri, Eylül 2012

Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri- http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,15229/turizm-istatistikleri.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013

Mevlana Kalkınma Ajansı, Kalkınma Planı ve BGUS Hazırlıkları Kapsamında "TR52 Düzey 2 Bölgesi" ve "Türkiye" İçin Kalkınma Öncelikleri ve Stratejileri Hazırlık Çalışmaları, Ekim 2012

OECD, "The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital". Paris, 2001

OECD (2010), Regional Development Policies in OECD Countries, OECD Publishing, Paris.

OECD (2011), OECD Regions at a Glance, OECD Publishing, Paris.

OECD (2011), OECD Regional Outlook 2011, OECD Publishing, Paris.

OK, S., 2008. Ekonomik Büyüme İle İstihdam Arasındaki İlişkinin Zayıflama Nedenleri ve Bu İlişkinin Güçlendirilmesinde İŞKUR'un Rolü. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, Kalkınma Planı ve BGUS Hazırlıkları Kapsamında TR72 ve Türkiye İçin Kalkınma Öncelikleri, Ekim 2012

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Önerileri, Ekim 2012

Putnam, Robert, Helliwel, John, "Economic Growth and Social Capital in Italy" Eastern Economic Journal, Vol.21, No:23, Summer 1995.

PwC Küresel Eğlence ve Medya Sektörü'ne Bakış 2012-2016

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye Sanayi Strateji Belgesi 2011-2014, 2010

SMG-Facebook Türkiye Raporu-Ekim 2012

Talas, M., Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi, TÜBAR-XXIX,2011-Bahar.

Talas. M., 2011. Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi TÜBAR-XXIX

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarım Stratejisi 2006-2010

Tatlıdil, H. 1996. Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Cem Ofset Ltd. Şti., Ankara.

Trakya Kalkınma Ajansı, Kalkınma Planı ve BGUS Hazırlıkları Kapsamında Türkiye ve Trakya Bölgesi İçin Kalkınma Öncelikleri, Ekim 2012

TÜBİTAK, Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi,2011-2016

TÜİK, 2005. Hanehalkı İşgücü Araştırması 2004 yılı sonuçları, Haber Bülteni. Sayı:49, Mart 2005. Ankara.

TÜİK, 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları.

TÜİK, 2010 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları

TÜİK, 2010. İstatistik Göstergeler 1923-2009, Ankara.

TÜİK, 2010. Doğum İstatistikleri 2010, Haber bülteni, Sayı:216, 21 Ekim 2011. Ankara.

TÜİK, 2011. Hanehalkı İşgücü Araştırması 2011 Haziran Dönemi Sonuçları (Mayıs, Haziran, Temmuz 2011) Haber Bülteni. Sayı: 192, 15 Eylül 2011.

TÜİK, 2012. Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri

TÜİK,2005, Genel Nüfus Sayımı, 2000 Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 2976, Aralık 2005.

Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi

Tüysüz, N., Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Bölge Bazında Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması. DPT Müsteşarlığı, Yayımlanmamış Planlama Uzmanlık Tezi, Ankara, 2011

Ulaştırma Ana Planı Stratejisi

Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi 2010-2020

United Nations (2011), World Urbanization Prospects - the 2011 Revision, http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/Urban-Rural-Population.htm.

The World Bank (2009), World Development Report 2009 – Reshaping Economic Geography, Quebecor World.

www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=764%3Asivil-toplumun-oencuesue-dernekler-son-10-ylda-yartt&catid=15%3Ahaberler&Itemid=23&lang=tr

www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/t%C3%BCrkiye'de_sivil_toplum_kurulu%C5%9Flar%C4%B1

www.tursab.org.tr/tr, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) -

Zafer Kalkınma Ajansı, Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Hazırlıkları Raporu, Ekim 2012

EKLER

EKLER

1. BGUS Kapsamında Gerçekleştirilen Toplantılar ve Katılımcıları

Bölgesel Gelişme Kamu Kurumları Çalışma Toplantısı
(20.07.2012)

Adı Soyadı	*Kurumu*	*Unvanı*
Hikmet BAL	İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü	Şube Müdürü
M. Muhiddin KESKİN	Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı	Proje Direktörü
Mustafa RUMELİ	Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı	Daire Başkanı
Oğuz SEHTİYANCI	Karayolları Genel Müdürlüğü	Şube Müdürü
H. Selcen HANÇER	Maliye Bakanlığı BUMKO	Uzman
Gülsüm YAZGANANKAN	Hazine Müsteşarlığı	Genel Müdür
Mithat KUP	AFAD	SG Daire Başkanı
Hüseyin Alp KAYA	AFAD	Uzman Yardımcısı
Tuğba GÜL	AFAD	Uzman Yardımcısı
Yaşar ŞİRİN	Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Daire Başkanı
Ahmet KARAKOÇ	KOSGEB	Daire Başkanı
Saadet İNCİ	Ekonomi Bakanlığı	Daire Başkanı
Ahmet TAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Daire Başkanı
Yusuf CERAN	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Daire Başkanı
Adem AĞIZ	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Şube Müdürü
Y. Özüm BOZKURT	İŞKUR	Uzman Yardımcısı
Fazlı KÜÇÜK	İŞKUR	Daire Başkanı
Emrah SÖYLEMEZ	Çevre Şehircilik Bakanlığı	Şube Müdürü
Metin ŞENBİL	Gazi Üniversitesi	Doç. Doktor
Nuri YAVAN	Ankara Üniversitesi	Yrd. Doç. Doktor
Tahsin ŞİMŞEK	SGK	Daire Başkanı
Ömer ÇELİK	TCDD	Şube Müdürü
Zerrin KURT	DHMİ	Şube Müdürü
Abdullah LİVATYALI	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Uzman Yardımcısı
Şeref KAZANCI	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı - ÇGM	Daire Başkanı
Mehmet BAŞAR	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı - İSGGM	Daire Başkanı
Hidayet KARANBİL	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı - SGB	Daire Başkanı
Ahmet ŞİMŞEK	Kalkınma Bakanlığı	Planlama Uzmanı
Oktay Yılmaz TATAR	İller Bankası AŞ	Uzman
Onuray GÖZÜTOK	İller Bankası AŞ	Müdür
Adnan GÜMÜŞSOY	İller Bankası AŞ	Başkan
Neslihan ERGEN ANISAL	TOKİ	Şube Müdürü
Suat ORGUN	TOKİ	Daire Başkanı
Şaziye ERTÜZÜN	Milli Eğitim Bakanlığı	Mali Hizmetler Uzmanı
Mert ÖLAL	İŞKUR	Uzman
Nevzat F. KUNDURACI	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Uzman
Dolunay TOKMAK	Hazine Müsteşarlığı	Uzman

Ulaştırma ve Erişilebilirlik Odak Grup Toplantısı
(13.02.2013)

Adı Soyadı	*Kurumu*	*Unvanı*
Murat KARA	Kalkınma Bakanlığı	Daire Başkanı
Cengiz KURT	Devlet Hava Meydanları İşletmesi	Daire Başkan Yardımcısı
İlyas KOÇ	Devlet Hava Meydanları İşletmesi	Daire Başkan Yardımcısı
Önder TÜRKER	Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü	Daire Başkan Vekili
Oğuz SEYTİYANCI	Kamu Güvenliği Müsteşarlığı	Şube Müdürü
Demet CAVCAV	Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	UAP Koordinatörü
Ömer ÇELİK	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları	Şube Müdürü
Ahmet ŞİMŞEK	Kalkınma Bakanlığı	Planlama Uzmanı

İş Dünyası ve Sivil Toplum Odak Grup Toplantısı Katılımcı Listesi
(06.05.2013)

Adı Soyadı	**Kurumu**	**Unvanı**
Tunga KÖROĞLU	TEPAV	Araştırmacı
Ceren Aydın ERGÜN	TÜSİAD	Kıdemli Bölüm Sorumlusu
Erdem DOKUR	MÜSİAD	Ankara Şube Müdürü
İhsan KARATAYLI	TTGV	Proje Yöneticisi
Kerem ERŞEN	TÜSİAD	Ekonomik Değer Sorumlusu
Recep ŞAHİN	Türkiye Belediyeler Birliği	Genel Sekreter Yardımcısı

Bölgesel Yönetişim ve Planlama Odak Grubu
(06.05.2013)

Kerim UYAR	KOP Bölge Kalkınma İdaresi	Yüksek Mühendis
Abdurrahman AYAN	KOP Bölge Kalkınma İdaresi	Mühendis
Adnan DEMİR	DAP Bölge Kalkınma İdaresi	Başkan
Aslıhan GÜVEN	GAP Bölge Kalkınma İdaresi	Genel Koordinatör
Serap ÜZER	GAP Bölge Kalkınma İdaresi	Genel Koordinatör
Dr. Nusret MUTLU	GAP Bölge Kalkınma İdaresi	Genel Koordinatör Vekili
Mehmet BABAOĞLU	KOP Bölge Kalkınma İdaresi	Başkan

Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam Odak Grup Toplantısı Katılımcı Listesi
(07.05.2013)

Adı Soyadı	**Kurumu**	**Unvanı**
Ahmet YILMAZ	SGK	Şube Müdürü
Recep Tuğrul ÖZDEMİR	TÜBİTAK	Sorumlu Vekili
Ahmet TAS	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Daire Başkanı
Vehbi MESCİGİL	Türk Patent Enstitüsü	Strateji Geliştirme Müdürü
Fatih KARAHAN	Türk Patent Enstitüsü	Patent Uzmanı
Levent PARLAK GÜNEŞ	Hazine Müsteşarlığı	Uzman
Mustafa RUMELİ	Türkiye Yatırım Tanıtım ve Destek Ajansı (TYDTA)	Daire Başkanı
H. Ali ÖZEN	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Daire Başkanı
Mehmet MADENCAN	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Daire Başkanı
Fazlı KÜÇÜK	İŞKUR	Daire Başkanı
M. Serdar KABUKCUOĞLU	Türkiye Kalkınma Bankası	Daire Başkanı
H. Cihan DEMİRHOŞNULU	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Uzman Yardımcısı
Aynur ŞAHİN	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Daire Başkanı

Mustafa GÖKER	Ekonomi Bakanlığı	Daire Başkanı
Hürol KARLI	Ekonomi Bakanlığı	Uzman Yardımcısı
Defne Evin Hekimoğlu	Ekonomi Bakanlığı	Uzman
Meltem KELEŞ	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Şube Müdür Vekili
Umut YAVUZ	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Uzman Yardımcısı
İsmail ERŞAHİN	Türkiye Yatırım Tanıtım ve Destek Ajansı (TYDTA)	Proje Direktörü
M. Muhiddin KESKİN	Türkiye Yatırım Tanıtım ve Destek Ajansı (TYDTA)	Proje Direktörü

Kentleşme, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Odak Grubu
(07.05.2013)

İlker AKBAY	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Şehir Planlamacısı
Nevzat CAN	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Şube Müdürü
Oktay ÖZDEMİR	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Şehir Planlamacısı
Haluk BİLGİN	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Genel Müdür Yardımcısı
Emrah SÖYLEMEZ	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Şube Müdür Vekili
Ahmet Avşar ŞİMŞEK	İller Bankası	Daire Başkanı
H. Alp KAYA	AFAD	Uzman Yardımcısı
Gülden ERDEM	AFAD	Mühendis
Şebnem BOZOĞLU	TOKİ	Uzman
Tutku DOĞAN	TOKİ	Şube Müdürü
Mustafa PARLAK	DSİ	Daire Başkan Yardımcısı
Mahmut GÜNEŞ	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Daire Başkanı
Kamuran COŞAR	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Uzman Yardımcısı

BGUS'un Mekânsal Organizasyon Stratejileri" Çalıştayı Katılımcı Listesi
(12-14.03. 2012)

12.03.2012		
Ad Soyad	***Kurumu***	***Unvanı***
Jülide ALTAN	BEBKA	Birim Başkanı
Sena GÜRSOY	İZKA	Uzman
Arzu KARAASLAN	DİKA	Uzman
Mehmet UNCU	DİKA	Birim Başkanı
E. Burak MERİÇ	GMKA	Birim Başkanı
Büşra KARAKAYA	GMKA	Uzman
Zeynep GÖK	GEKA	Uzman
Hamit BİRTANE	KARACADAĞ	Uzman
Çiğdem ÇÖREK	BAKKA	Uzman
Sümeyye TANRIVERDİ	AHİLER	Uzman
Mehmet YÜLEL	KUDAKA	Uzman
Dr. Süleyman ZOY	KUDAKA	Birim Başkanı
Yasemin KARADENİZ YILMAZ	MEVKA	Birim Başkanı
Fuat KARAGÜNEY	MEVKA	Uzman
Lokman PEHLİVAN	BAKA	Birim Başkanı
İskender LEBLEBİCİ	ZAFER	Birim Başkanı
Candan Umut ÖZDEN	MARKA	Uzman
Yakup PEKER	ZAFER	Uzman
Sayre AYSAL	DOĞAKA	Uzman
Betül Yaprak YORGUN	DOĞAKA	Uzman
Sevgi KAPLAN	DOKA	Uzman

Saniye KESER	ORAN	Uzman
İbrahim ÇİMEN	BAKKA	Birim Başkanı
Ayhan TURHAN	MARKA	Birim Başkanı
İbrahim TAŞDEMİR	SERKA	Birim Başkanı
Mezher YÜKSEL	ANKARA	Uzman
Halise UYSAL	ANKARA	Uzman
Zehra YAŞIN	ANKARA	Uzman
Nedim SÖZEN	ANKARA	Uzman
Ceren KURĞA	SERKA	Uzman
Yıldıray ATA	FIRAT	Uzman
Duygu BEYOĞLU	İPEKYOLU	Uzman
Erhan DEMİRCAN	KARACADAĞ	Uzman
Onur YILDIZ	İPEKYOLU	Uzman
Tuğba ŞAVLI	OKA	Uzman
Ali Rıza ÖZMEN	AHİLER	Birim Başkanı
Burçak YÜKSEL	ORAN	Uzman
Harun KAPTANER	DAKA	Uzman
Barış KIYAK	GEKA	Birim Başkanı
Necmi GÜNDÜZ	TRAKYA	Uzman
Mehmet KARAMAN	TRAKYA	Birim Başkanı
Burcu ÖZÜPAK GÜLEÇ	İSTKA	Birim Başkanı
Bahriye TUTANÇ	İSTKA	Uzman
Mesut ÖZTOP	FIRAT	Birim Başkanı
Hülya ÖZÖNEN AKGÜL	KARACADAĞ	Birim Başkanı
Derya ÇAĞLAR	ANKARA	Birim Başkanı
Sibel ERSİN	İZKA	Birim Başkanı
M. Fatih KIROĞLU	ÇUKUROVA	Uzman

Yerleşme Sistemi ve Ekonomik Coğrafya ÖİK Üye Listesi
(02.10.2012-06.11.2012)

Adı Soyadı	***Kurumu***	***Unvanı***
Erdinç ÜÇKARDEŞLER	Ankara Büyükşehir Belediyesi	Şehir Plancısı
Yavuz Sultan Selim EKER	Bilim Sanayi ve Teknoloji Bak.	Şube Müdürü
Emrah SÖYLEMEZ	Çevre ve Şehircilik Bak.	Şube Müdürü
Saadet İNCİ	Ekonomi Bakanlığı	Daire Başkanı
Erdem BAŞDEMİRCİ	Ekonomi Bakanlığı	Uzman Yardımcısı
Ufuk DEVECİ	Erzurum Büyükşehir Belediyesi	Daire Başkanı
Uğur İNAN	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Müdür
Fazlı KÜÇÜK	İŞKUR	Daire Başkanı
Emrullah ASLAN	İŞKUR	İstihdam Uzmanı
Zeliha DEMİREL	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Daire Başkanı
Veli BÖKE	Kayseri Büyükşehir Belediyesi	KASKİ Teftiş Kurulu Başkanı
S. Arzu USALP	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Uzmanı
Barkan ULUIŞIK	ODTÜ Teknokent	Uzman
Hüseyin ÜLKÜ	Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası	Harita Kadastro Mühendisi
Timur ALTUNYAYGİL	İçişleri Bakanlığı	Jeofizik Mühendisi
Ahsen SAÇLI	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Yardımcı Doçent Doktor
Nuri YAVAN	Ankara Üniversitesi	Yardımcı Doçent Doktor, Raportör

Hüseyin KAPTAN	ATELYE 70 Şehir Planlama ve Tasarım Grubu	Kurucu
K. Mert ÇUBUKÇU	Dokuz Eylül Üniversitesi	Doçent Doktor
Serdal TEMEL	Ege Üniversitesi Bilim Teknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi	Doktor, Araştırmacı, Proje Sorumlusu
Neşe KUMRAL	Ege Üniversitesi	Profesör Doktor
Yener AKAY	GAP BKİ	Uzman
Metin ŞENBİL	Gazi Üniversitesi	Doçent Doktor, Raportör
Nahit ÖZEN	İktisadi Araştırmalar Vakfı	Genel Sekreter
Ömür GENÇ	Kalkınma Bankası A.Ş.	Müdür Yardımcısı
Ömer PAK	KOSGEB	Daire Başkanı
Fatma DOĞRUEL	Marmara Üniversitesi	Profesör Doktor
Burak BEYHAN	Mersin Üniversitesi	Yardımcı Doçent Doktor
Selçuk MUTLU	MÜSİAD	Genel Sekreter Yardımcısı
Alpay FİLİZTEKİN	Sabancı Üniversitesi	Doçent Doktor
A. Saffet ATİK	Şehir Plancıları Odası	Üye
Tunga KÖROĞLU	TEPAV	Doktor, Araştırmacı
Erkan KAPLAN	TİM	TİM Ankara Temsilcisi
Mehmet KARAMAN	Trakya Kalkınma Ajansı	Birim Başkanı
Günnur ÖZALP	TURSAB	Genel Sekreter
Ceren AYDIN	TÜSİAD	Bölüm Sorumlusu
İskender Cem LEBLEBİCİ	Zafer Kalkınma Ajansı	Birim Başkanı
Nuray KÜSMENOĞLU	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Daire Başkanı
Yonca MORALI	ÇEKÜL	ÇEKÜL Vakfı Örgütlenme Koordinatörü
Sefer SAKIN	Ulaştırma Bakanlığı	Daire Başkanı
A. Mete ÇAKMAKÇI	TTGV	Genel Sekreter
Cemile AKÇA	AFAD	Grup Başkanı
Murat BEYHAN	AFAD	Jeofizik Yüksek Mühendisi

EK-3.1

Gini Katsayıları

2004-2008 döneminde yayımlanan kişi başına GSKD değerleri, 2001 öncesi yayımlanan kişi başına GSYİH değerlerinden gerek yöntem gerekse kapsam yönünden farklı olmasına rağmen Türkiye'de bölgeler arasında gelişmişlik farkının gelişimi konusunda iki verinin beraber kullanımının kısmen de olsa bir fikir verebileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda gini katsayıları 1995-2001 ve 2004-2008 dönemlerinde sırasıyla kişi başına GSYİH ve kişi başına GSKD değerleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Bölgeler arasında eşitsizliği ölçmek için kullanılan Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değişmektedir. Katsayı değeri 0'a yaklaştıkça bölgeler arasında gelir dağılımın daha adil olduğunu, 1'e yaklaştıkça bölgeler arasında gelir dağılımındaki farklılığın arttığını ifade etmektedir.

OECD, "Regions at a Glance"da $GINI = \frac{2}{n-1}\sum_{i=1}^{n-1}\left|F_i - Q_i\right|$ formülü ile hesaplanmaktadır. Burada; n bölge sayısını, $F_i = \frac{i}{n}$, $Q_i = \frac{\sum_{j=1}^{i} y_j}{\sum_{i=1}^{n} y_i}$ ve y_i farklılığı ölçülmek istenen değişkenin (kişi başına GSYİH, işsizlik oranı vb.) bölgeler arasında küçükten (y_1) büyüğe (y_n) sıralandığında i bölgesindeki değerini göstermektedir.

EK-3.2

Erişilebilirlik Çalışması Endeks ve Formüller

Erişilebilirlik Endeksi

Tanım: Erişilebilirlik, seçilen ulaşım türüne bağlı olarak bir kişinin bulunduğu nokta ile gitmek istediği nokta arasındaki mesafenin ölçülebilir değeridir. Erişilebilirlik analizinde illerin mekân açısından göreliliği ile yerleşimler arasındaki bağlantı dikkate alınmıştır. Yerleşimler arasında bağlantı mesafe cinsinden elde edilmektedir ki bu zaman ya da kilometre cinsinde olabilmektedir. Mesafenin maliyet ve enerji cinsinden ifadesi de mümkündür, ancak erişilebilirlik analizlerinde mesafeniz zaman bakımından değeri (seyahat süreleri) dikkate alınmıştır.[28]

Coğrafi Erişilebilirlik

Tanım: Coğrafi erişilebilirlik bir yerleşmenin diğer yerleşmelere olan uzaklıkları toplamının yerleşme sayısına bölümü olarak tanımlanmaktadır. Coğrafi erişilebilirlik birçok değişkenden bağımsız olarak bir yerleşmenin coğrafya üzerindeki konumuna göre ulaşılabilme kapasitesinin ifade edilmesidir.

A(G) = Coğrafi erişilebilirlik matrisi

d_{ij} = i ili ile j ili arasındaki mesafe

n = İl sayısı

L = Mesafeler matrisi (81X81)

$$A(G) = \sum_{i}^{n}\left(\sum_{j}^{n} d_{ij}\right)/n$$

$$d_{ij} = L$$

Ulusal Pazara Erişim

Tanım: Ulusal pazara erişim yerleşmelerin kendi nüfusu ile birlikte diğer illerin nüfuslarının söz konusu ile olan uzaklığına bölünmesiyle elde edilen sonucun toplamı olarak tanımlanabilir.

A(P) = Potansiyel erişilebilirlik matrisi

dij = i ili ile j ili arasındaki mesafe

Pj = j ilinin nüfusu

n = İl sayısı

L = Mesafeler matrisi (81X81)

$$A(P) = \sum_{i}^{n} P_i + \sum_{j}^{n} P_j/d_{ij}$$

$$d_{ij} = L$$

Potansiyel erişilebilirlik matrisi dönüştürülebilir bir matris olmadığı gibi matrisin satırlar ve sütunlarının toplamı da aynı değeri vermediği için dönüştürülebilir bir matris değildir. Dolayısıyla potansiyel erişilebilirlik matrisinde yerleşmelerin aldıkları değerler farklılık göstermektedir. Bu farklılık ise yerleşmelerin yayılma (emissiveness) ve cazibe (attractiveness) kavramları ile açıklanabilmektedir.

[28] İller arası seyahat süreleri Karayolları Genel Müdürlüğü sorumluluğundaki devlet yollarında yapılan ve taşıt sayımlarından alınan yıllık ortalama otomobil hızı kesimler bazında elde edilerek oluşturulmuştur.

- Yayılma bir yerleşmeden ayrılma kapasitesidir ve A(P) matrisinde satırlardaki değerlerin toplamı olarak ifade edilir.
- Cazibe ise bir yerleşime ulaşma kapasitesidir ve A(P) matrisinde sütunlardaki değerlerin toplamı olarak ifade edilir.

Ulaştırma Modlarına Erişim

Havayoluna Erişim

Tanım: Bir ilin havayolu ile erişilebilirlik düzeyi ilin en yakın havaalanına erişim süresi, havaalanın uçuş trafiği ve söz konusu havaalanından diğer havaalanlarına kurulan bağlantı sayısının ilişkisi olarak ifade edilebilir.

Denizyoluna Erişim

Tanım: Bir ilin limanlara erişilebilirlik düzeyi ilin yeterli kapasitede çeşitli yük türlerinin elleçlenebileceği ve konteyner taşımacılığının gerçekleştirilebileceği en yakın limana erişim süresi ile ifade edilebilir. Limanlar bazında elde edilen veriler ve her ilin en yakın limana erişiminin zaman bakımından değeri dikkate alınarak illerin limanlara erişimi bakımından erişilebilirlik endeksi ortaya konmuştur. İller bazında limanlara erişim kapasitesini analiz edebilmek için yük kapasitesi 500 hamton ve birçok türde yükün elleçlenebileceği ve konteyner taşımacılığının da mümkün olduğu limanlar dikkate alınmıştır. Ayrıca, bir liman başkanlığına bağlı birden fazla liman türü olması durumunda en yüksek kapasiteli ve limana yanaşabilecek gemi tipleri bakımından en geniş imkânları sunan limanlar göz önünde bulundurulmuştur.

Demiryoluna erişim

Tanım: İllerin demiryolu ağı ile erişilebilirlik kapasitesi, illerdeki istasyonların yük ve yolcu kapasitesi ile yeterli düzeyde elleçleme yapabilen ve yolcu taşımacılığı için yeterli düzeyde sefer sayısının olduğu istasyonlara erişim süresi bakımından ele alınabilir. Ülkemizde bulunan istasyonların yük ve yolcu kapasiteleri farklılık gösterdiğinden ve yeterli düzeyde yük ve yolcu kapasitesine sahip olmayan istasyonlar bulunduğundan iller bazından demiryolu ağına erişim kapasitesini analiz edebilmek için yük kapasitesi 100 hamton ve yolcu kapasitesi 50.000 kişi olan istasyonlar dikkate alınmıştır.

Çok Modlu Erişim

Tanım: İlleri bazında çok modlu erişilebilirlik endeksi, illerin karayolu, havayolu, denizyolu ve demiryolu ağı bakımından erişilebilirlik endeksinin tamamının birlikte ele alınmasıyla hesaplanmıştır. Dolayısıyla toplam endeks (çok modlu erişilebilirlik endeksi) oluşturulurken bu dört alt endeks eşit olarak ağırlıklandırılmıştır.

En Yakın Hizmet Merkezine Erişim

Tanım: En yakın hizmet merkezine erişim analizinde ticaret, bankacılık, kamu hizmetleri, eğitim, sağlık, yükseköğretim gibi hizmet taleplerinin temin edileceği nüfus AB ve OECD çalışmalarında 300.000 olarak belirlenmiştir. Ülkemizde de illerin nüfusu farklılık göstermekle birlikte talep edilen bir hizmetin temin edilme yeri genellikle farklı bir ilden olabilmektedir. İllerin 300.000 nüfuslu en yakın ile olan erişilebilirlik endeksi oluşturulmuştur. 300.000 nüfus kriterinde ilin toplam nüfusu yerine kent merkezi nüfusu dikkate alınmıştır.

Normalizasyon

Tanım: İller bazında elde edilen değerleri eşit aralıklara (1 ile 100 arası) çekebilmek için endeks oluşturulmuştur.

$$Normalize\ A\ (G) = 100 * (\frac{A(G) - \min A(G)}{maxA(G) - minA(G)})$$

Kırsal Alana Erişim

Tanım: Köy yollarının asfalt ya da beton olma durumu kırsal alana erişimi artıran bir durumdur.

EK-3.3

Kentsel Sınıflama Çalışması

1. Endüstriyel Büyüme Odakları

Endüstriyel Büyüme Odaklarını belirlemek amacıyla, metropoller dışında kalan, imalat sanayi istihdamı ülke imalat sanayi istihdamının binde 5'inden büyük olan 38 il üzerinden araştırma yapılmıştır. İl bazında GSYİH ya da GSKD verileri, yaratılan katma değer içerisindeki sanayinin payı gibi önemli göstergeler üretilemediğinden elektrik tüketimi, tahakkuk eden vergi gibi dolaylı göstergeler kullanmak zorunda kalınmıştır. Endüstriyel Büyüme Odaklarında olması gereken nitelikler olarak düşünülen 10 değişken Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Endüstriyel Büyüme Odaklarının Belirlenmesinde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Veri Kaynakları	Yıl
Ekonomi ve Gelir Göstergeleri		
Tahakkuk eden verginin ülke içindeki payı (yüzde)	Muhasebat Gn. Müd.	2012
Kişi başına tahakkuk eden vergi (TL)	Muhasebat Gn. Müd.	2012
Sanayi sektörü istihdamının ülke sanayi sektöründeki payı (yüzde)	TÜİK	2011
Patent başvuru sayısının ülke içindeki payı (5 yıl ortalaması)	Patent Enstitüsü	2008-2012
İl ihracatının ülke içindeki payı (5 yıl ortalaması)	Ekonomi Bakanlığı	2008-2012
Açılan şirket sayısının ülke içindeki payı (3 yıl ortalaması)	TOBB	2010-2012
Nüfus Göstergeleri		
Şehir nüfusunun ülke şehir nüfusu içindeki payı (yüzde)	TÜİK	2011
Şehirlerarası net göç (kişi) (5 yıl ortalaması)	TÜİK	2008-2012
Altyapı ve Sosyal göstergeler		
Sanayi elektrik tüketimin Türkiye içindeki payı	TÜİK	2012
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik endeksi	Kalkınma Bakanlığı	2011

1.1. Çok Boyutlu Ölçekleme İle Elde Edilen Sonuçlar

Çalışmada 10 değişken üzerinden ÇBÖ analizi yapılmış, stres katsayısı 0.001'den küçük elde edilmiştir. Bu da mevcut yapının 2 boyutla uyumlu bir şekilde ifade edilebildiğini göstermektedir. 2 Boyutlu olarak elde edilen yapı, Grafik 1'de il isimleri verilmeden; Grafik 2'de ise il isimleri ile birlikte verilmiştir. Eksenler şekillendiğinde kişi başına tahakkuk eden vergi, tahakkuk eden verginin ülke içindeki payı, şehir nüfusunun ülke şehir nüfusu içindeki payı, net göç, sanayi elektrik tüketimin Türkiye içindeki payı ve sanayi sektörü istihdamının ülke sanayi sektöründeki payı göstergeleri boyut1'de ağırlıklı olmuştur. Boyut 2'de ise

patent başvuru sayısının ülke içindeki payı ve il ihracatının ülke içindeki payı göstergeleri ağırlıklı olmuştur.

Grafik 1: 10 Değişkenli Yapının 2 Boyutta Görüntüsü (İl Adı Verilmeden)

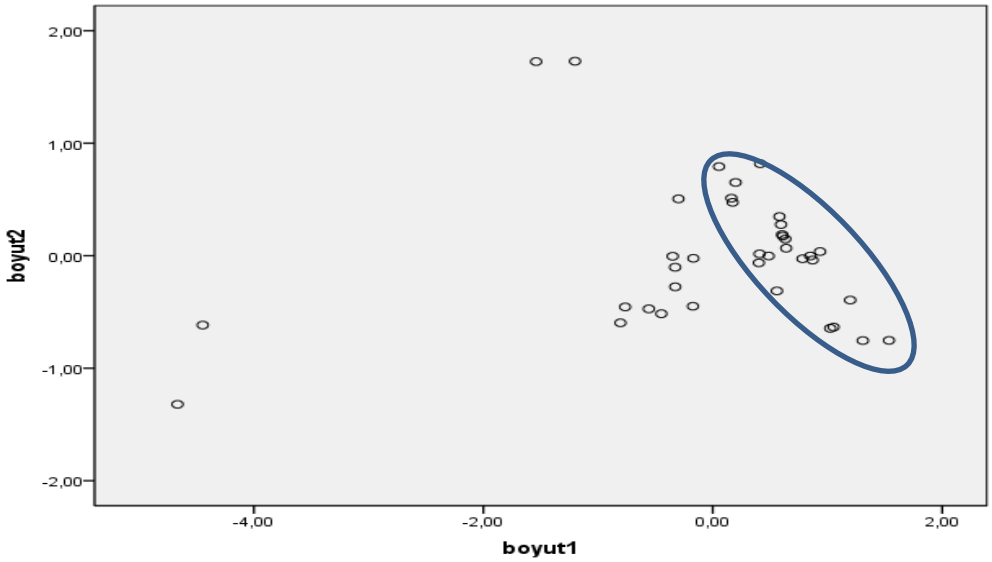

Grafik 2: 10 Değişkenli Yapının 2 Boyutta Görüntüsü (İl Adı ile)

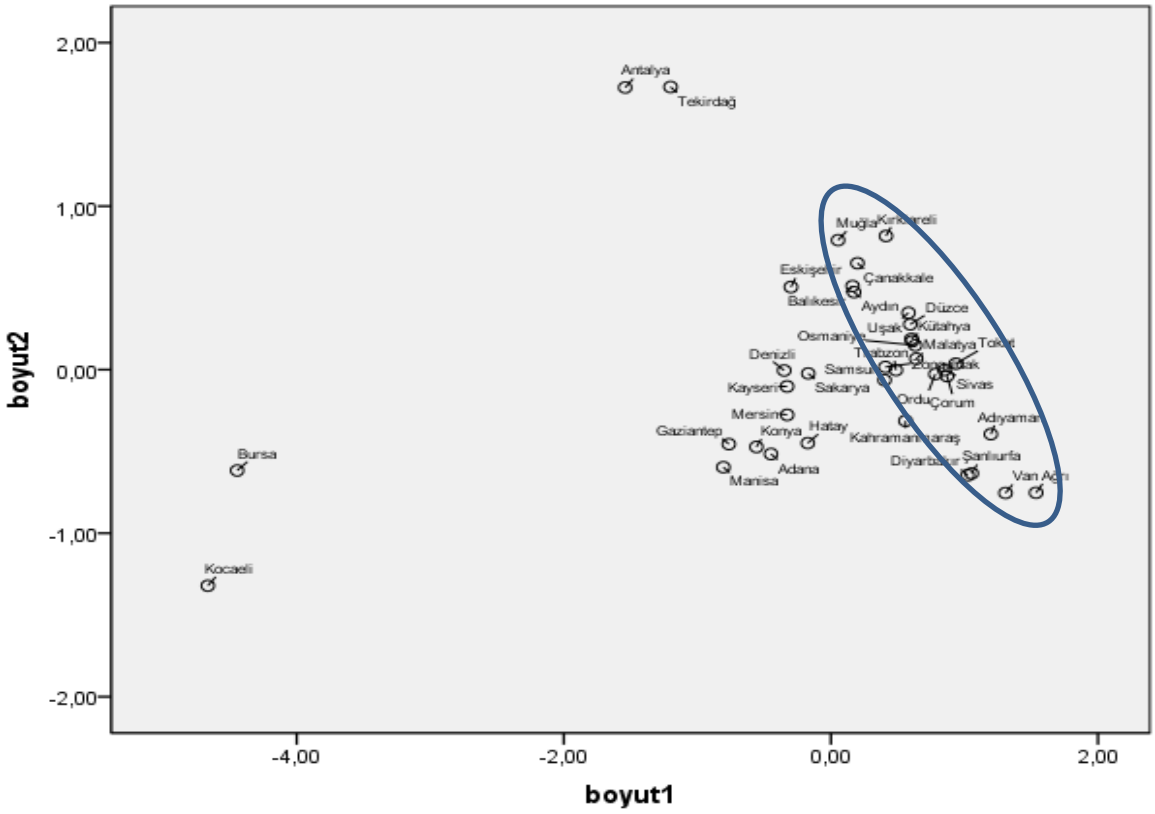

Grafik 4 incelendiğinde özellikle Kocaeli ve Bursa'nın diğer illerden büyük farkla ayrıldığı, bunu Antalya ve Tekirdağ'ın izlediği görülmektedir. Homojen yapıdaki illerden ayrılan diğer iller ise Gaziantep, Manisa, Konya, Adana, Kayseri, Denizli, Eskişehir, Mersin, Hatay, Sakarya illeri olmuştur. İllerin koordinat eksenleri Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 2: Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle Elde Edilen Eksenler

Düzey3	İller	Boyut1	Boyut2
TR421	Kocaeli	-4,6659	-1,3211
TR411	Bursa	-4,4463	-0,6166
TR611	Antalya	-1,5402	1,7253
TR211	Tekirdağ	-1,2008	1,7289
TR331	Manisa	-0,8053	-0,5966
TRC11	Gaziantep	-0,7638	-0,4552
TR521	Konya	-0,5574	-0,4724
TR621	Adana	-0,4482	-0,5155
TR322	Denizli	-0,3497	-0,005
TR721	Kayseri	-0,3283	-0,1024
TR622	Mersin	-0,3277	-0,2764
TR412	Eskişehir	-0,2991	0,5055
TR631	Hatay	-0,1734	-0,449
TR422	Sakarya	-0,1695	-0,0232
TR323	Muğla	0,0537	0,7921
TR221	Balıkesir	0,1624	0,5113
TR321	Aydın	0,1733	0,4743
TR222	Çanakkale	0,199	0,6514
TR831	Samsun	0,4014	-0,0636
TR811	Zonguldak	0,408	0,0161
TR213	Kırklareli	0,4126	0,8176
TR901	Trabzon	0,4874	-0,0027
TR632	Kahramanmaraş	0,5588	-0,3132
TR334	Uşak	0,5811	0,3478
TR423	Düzce	0,5945	0,2773
TR333	Kütahya	0,604	0,1885
TR332	Afyonkarahisar	0,6093	0,1743
TR633	Osmaniye	0,6323	0,1491
TRB11	Malatya	0,6397	0,0667
TR902	Ordu	0,7823	-0,0269
TR722	Sivas	0,85	-0,0028
TR833	Çorum	0,8704	-0,0389
TR832	Tokat	0,9354	0,0365
TRC22	Diyarbakır	1,0241	-0,6454
TRC21	Şanlıurfa	1,0539	-0,6344
TRC12	Adıyaman	1,1979	-0,3946
TRB21	Van	1,3078	-0,7545
TRA21	Ağrı	1,5364	-0,7527

1.2. Temel Bileşenler Analizi İle Elde Edilen Sonuçlar

Çok boyutlu ölçekleme ile elde edilen sonuçların güvenilirliğini test etmek amacıyla, bu değişkenlere temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Birinci temel bileşenin açıklama oranı yüzde 58 olarak elde edilmiştir. Analiz sonucu elde edilen endeks değerleri Tablo 6'da yer almaktadır.

Endeks değerlerinin kırılma noktaları baz alındığında Kocaeli'nden Sakarya'ya kadar olan illerin sanayisi en gelişmiş iller olduğu görülmektedir. İki farklı analiz sonucunda da aynı illerin bulunması tespitin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: İllerin Endeks Değerleri

Düzey3	il	Endeks
TR421	Kocaeli	3,92123
TR411	Bursa	3,21629
TR611	Antalya	1,10811
TR211	Tekirdağ	1,02964
TRC11	Gaziantep	0,56911
TR331	Manisa	0,54442
TR521	Konya	0,43125
TR621	Adana	0,34464
TR721	Kayseri	0,2309
TR322	Denizli	0,20202
TR622	Mersin	0,19859
TR412	Eskişehir	0,15986
TR631	Hatay	0,10922
TR422	Sakarya	0,07133
TR323	Muğla	-0,03719
TR222	Çanakkale	-0,10587
TR221	Balıkesir	-0,10804
TR321	Aydın	-0,13915
TR213	Kırklareli	-0,25592
TR811	Zonguldak	-0,29023
TR831	Samsun	-0,3187
TR632	Kahramanmaraş	-0,38832
TR901	Trabzon	-0,40742
TR334	Uşak	-0,4769
TR423	Düzce	-0,47859
TR333	Kütahya	-0,48777
TR633	Osmaniye	-0,49581
TR332	Afyonkarahisar	-0,49731
TRB11	Malatya	-0,5395
TR902	Ordu	-0,60398
TR722	Sivas	-0,6638
TR833	Çorum	-0,70178
TRC22	Diyarbakır	-0,7224
TR832	Tokat	-0,76098
TRC21	Şanlıurfa	-0,76143
TRC12	Adıyaman	-0,88249
TRB21	Van	-0,91638
TRA21	Ağrı	-1,09667

Kutu1: Çok Boyutlu Ölçekleme

Çok boyutlu ölçekleme (ÇBÖ), nesne ya da birimler arasında gözlemlenen benzerlikler ya da farklılıklardan oluşan uzaklık değerlerine dayalı olarak bu nesnelerin tek ya da çok boyutlu uzaydaki gösterimini elde etmeyi amaçlayan, böylece nesneler arasındaki ilişkilerin belirlenmesini sağlayan çok değişkenli bir istatistiksel analiz yöntemidir.

Genel anlamda çok değişkenli analizler nxp boyutlu X' veri matrisi ile ilgilenmektedir. Bazı durumlarda X veri matrisi yerine n tane bireyin birbirlerine olan uzaklıklarından elde edilen nxn boyutlu D uzaklıklar matrisi kullanılmaktadır. ÇBÖ'de de uzaklıklar matrisi kullanılmakta ve uzaklıkların simetrik olması nedeniyle n(n-1)/2 adet uzaklık değeri üzerinden işlemler yürütülmektedir.

ÇBÖ'nin amacı, mümkün olduğunca az boyutla, nesnelerin yapısını (uzaklık değerleri kullanarak) orijinal şekle yakın bir şekilde ortaya koymaktır. Bu nedenle ÇBÖ'nün boyut indirgemeyi hedefleyen bir Q tekniği olduğu söylenebilir. ÇBÖ; kümeleme ve diskriminant analizi gibi gruplamayı amaçlayan Q teknikleri arasında yer alırken, aynı zamanda boyut indirgeme özelliği nedeniyle R teknikleri arasında da yer almaktadır.

Veriler ile ilgili dağılım varsayımı gerektirmeyen ÇBÖ, değişkenlerin tipine bağlı olarak hesaplanan nesneler arasındaki uzaklıkları (data distances) en az hata ile temsil edecek bir ÇBÖ gösterim uzaklıklarını (configuration distances) herhangi bir regresyon yöntemi (doğrusal, polinomial, monotonik) aracılığı ile belirlemeyi sağlar.

ÇBÖ yönteminde veri uzaklık matrisinden elde edilen birim ya da nesneler arası uzaklıkların daha az boyutlu bir uzayda grafiksel gösterimi yapılır. Bunun için uzaklık matrisinin en az hata ile grafiksel gösterim koordinatlarına dönüştürülmesi gerekmektedir.

ÇBÖ'de orijinal uzaklıklar mutlak uzaklıklar olarak alınır. Orijinal uzaklıklar ile gösterim uzaklıkları (configuration distance) arasındaki uygunluğu ölçen ölçüye stres katsayısı adı verilir. Stres değeri 0,20'den büyükse uyumsuz gösterim, 0.10-0.20 arası düşük uyum, 0.05-0.10 iyi uyum, 0.025-0.05 arası mükemmel, 0,025'den küçük tam uyumu göstermektedir.

Kutu2: Lojistik Regresyon Analizi

Lojistik regresyon analizi, verilerin sınıflandırılmasında kullanılan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir. Bu yöntemde verilerin yapısındaki grup sayısı bilinmekte ve bu verilerden hareketle bir ayrımsama modeli oluşturulmaktadır Lojistik Regresyon Analizi kategorik verileri analiz etmeye yarayan bir yöntemdir. Sosyal bilimlerden, sağlık bilimlerinde yapılan araştırmalara, ekonomiden pazarlama ve bankacılık alanına kadar çok geniş bir alanda ilişkisel analiz yapılmasına olanak sağlar.

Lojistik Regresyon Analizi, regresyon yöntemlerinde olduğu gibi bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki nedensellik ilişkisini incelemektir. Lojistik regresyon yönteminde bağımlı değişkenin sürekli olması gibi bir varsayım yoktur, özellikle bağımlı değişkenin iki veya daha çok kalitatif değer aldığı durumlarda kullanılabilir Lojistik Regresyon Analizinde, Diskriminant Analizinde belirtilen varsayımların olmaması ve bağımsız değişkenlerin kategorik olabilmesi yöntemin kullanımını kolaylaştırmaktadır.

İkili Lojistik Regresyon yönteminde sınıflayıcı değişken iki sonuçludur. Analizde sınıflayıcı değişken bağımlı değişken olarak referans kabul edilir ve bağımsız değişkenlerle olan ilişkisi incelenerek sınıflandırmada kullanılacak tahmini regresyon denklemi kurulur. Kurulan denklem yardımıyla sınıfların tahmini yapılır.

Kutu3: Diskriminant Analizi

Diskriminant analizi, birimleri en az hata ile ait oldukları kitlelere ayırmak için geliştirilmiş istatistiksel bir yöntemdir. Genel olarak birimlerin gruplanmasında bazı matematiksel eşitliklerden faydalanılır. Diskriminant fonksiyonu olarak adlandırılan bu eşitlikler, birbirine en çok benzeyen grupları belirlemeye olanak sağlayacak şekilde grupların ortak özelliklerini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Diskriminant analizi aracılığıyla elde edilen diskriminant (ayırıcı) fonksiyonları, tahmin değişkenlerinin doğrusal bileşenlerinden oluşmaktadır. Diskriminant fonksiyonları gruplar arası farklılığa etki eden değişkenlerinin hangileri olduğunu ortaya çıkarır. Diskriminant analizinin bir diğer önemi ise, gruplardan herhangi birisine ait olan ancak hangi gruptan geldiği bilinmeyen bir birimin ait olduğu grubu en az hata ile saptamasıdır. Diskriminant analizi, farklılığın en fazla hangi değişkenlerde yoğunlaştığının belirlenmesi ve böylece grupların farklılaşmasında etkili olan faktörlerin saptanmasını da sağlar. Analiz sonucunda yapılan sınıflama ile orijinal grup üyeliklerinin karşılaştırılması, bilinen fonksiyonun yeterli olup olmadığını test etmeye imkan sağlar.

Çalışma kapsamında, Türkiye'nin görece düşük gelirli Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde (TR7, TR8, TR9, TRA, TRB, TRC Düzey 1 bölgeleri) yer alan, Endüstriyel Büyüme Odağı olmayan iller değerlendirilmiştir. Bölgesel Büyüme Odakları olabilecek illeri belirlemek üzere 10 değişken ile çok boyutlu ölçekleme, diskriminant analizi ve lojistik regresyon yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4: Bölgesel Büyüme Odaklarının Belirlenmesinde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Veri Kaynakları	Yıl
Ekonomi ve Gelir Göstergeleri		
İlin tahakkuk eden vergisinin ülke içindeki payı (yüzde)	Muhasebat Gn. Müd.	2011
Kişi başına tahakkuk eden vergi (TL)	Muhasebat Gn. Müd.	2011
Sanayi sektörü istihdamının Ülke sanayi sektörü istihdamına oranı (yüzde)	TÜİK	2011
Hizmetler sektörü istihdamının Ülke hizmetler sektörü istihdamına oranı (yüzde)	TÜİK	2011
Nüfus Göstergeleri		
Şehir nüfusunun ülke şehir nüfusu içindeki payı (yüzde)	TÜİK	2012
Altyapı ve sosyal göstergeler		
Kişi başına elektrik tüketimi	TÜİK	2011
Elektrik tüketimin Türkiye içindeki payı	TÜİK	2011
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi	Kalkınma Bakanlığı	2011
Öğretim elemanı sayısının ülke içindeki payı (yüzde)	TÜİK	2011-2012
DHMİ yurt içi ve yurt dışı yolcu sayılarının ülke içindeki payı (yüzde)	TÜİK	2011

2.1. Çok Boyutlu Ölçekleme İle Elde Edilen Sonuçlar

Çalışmada 10 değişken üzerinden ÇBÖ analizi yapıldığında stres katsayısı 0.001'den küçük elde edilmiş, bu da mevcut yapının 2 boyutla uyumlu bir şekilde ifade edilebileceğini göstermektedir. 2 Boyutlu olarak elde edilen yapı, Grafik 1'de il isimleri verilmeden ve Grafik 2'de ise il isimleri ile birlikte verilmiştir. Grafikte boyut 1'in şekillenmesinde sanayi sektörü ve hizmet sektörü istihdamının Ülke sanayi sektörü istihdamına oranı, ilin tahakkuk eden vergisinin ülke içindeki payı ve Elektrik tüketimin Türkiye içindeki payı değişkenleri ağırlıklı olurken, boyut 2'de şehir nüfusunun ülke şehir nüfusu içindeki payı, kişi başına tahakkuk eden vergi, kişi başına elektrik tüketimi ve Öğretim elemanı sayısının ülke içindeki payı değişkenleri ağırlık olmuştur.

Elde edilen grafikte illerin birbirine yakın olması bu illerin birbirine yakın özellik sergilediğini; uzak olması ise farklılaştığını göstermektedir. Grafik incelendiğinde analiz edilen illerin büyük bölümünün birbirine benzer özellikte olduğu görülmektedir. Trabzon, Diyarbakır, Samsun, Erzurum, Van, Elazığ, Malatya, Şanlıurfa, Sivas, Kırıkkale illeri ise diğer illerden daha farklı bir yapı sergilemektedir. Bu iller (Kırıkkale hariç) diğer illere göre daha büyük, ekonomik ve sosyal anlamda daha güçlüdür. Bu nedenle Bölgesel Büyüme Odakları olarak belirlenebilir. Bununla birlikte Kırıkkale her ne kadar diğer illerden farklı bir yapı sergilese de, ilde havaalanının olmaması, Ankara gibi büyük bir metropole sınır olması, nüfusunun düşük olması nedeniyle bölgesel büyüme odağı kapsamında yer almamıştır. Bu durumda Bölgesel Büyüme Odakları, analiz sonucunda, Trabzon, Diyarbakır, Samsun, Erzurum, Van, Elazığ, Malatya, Şanlıurfa ve Sivas illeri olarak belirlenebilir.

Grafik 3: 10 Değişkenli Yapının 2 Boyutta Görüntüsü (İl Adı Verilmeden)

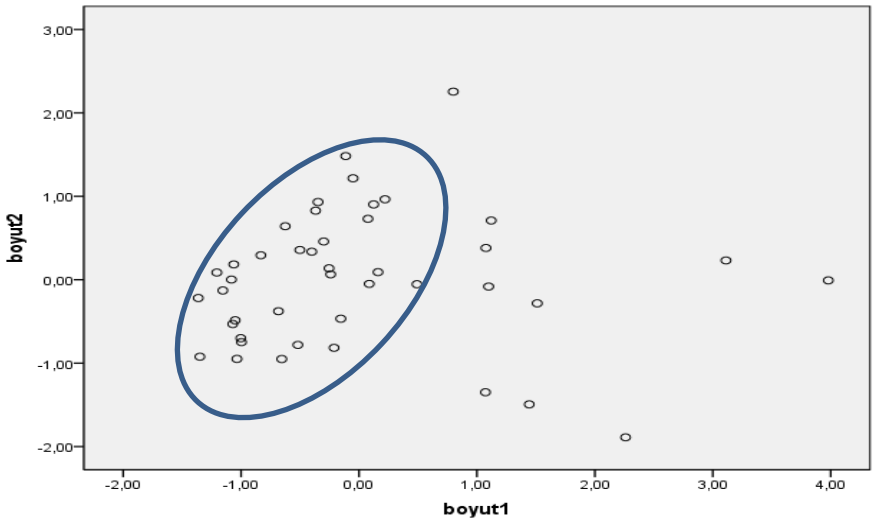

Grafik 4: 10 Değişkenli Yapının 2 Boyutta Görüntüsü (İl Adı ile)

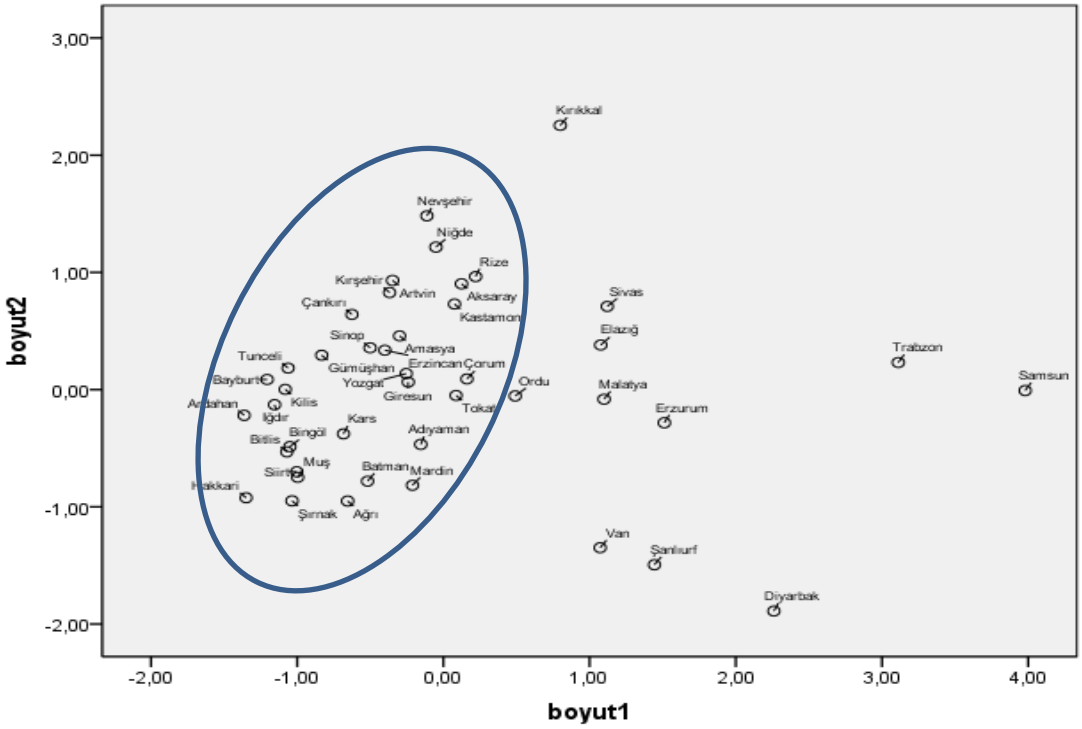

2.2. Lojistik Regresyon Analizi İle Elde Edilen Sonuçlar

Lojistik regresyon yönteminde bağımlı değişken Trabzon, Diyarbakır, Samsun, Erzurum, Van, Elazığ, Malatya, Şanlıurfa ve Sivas illeri bir grup (Bölgesel Büyüme Odakları), kalan iller diğer grupta olacak şekilde belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler olarak tablo 1'de yer alan 10 değişken üzerinden lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Bölgesel Büyüme Odakları bu değişkenlerle açıklanmaya çalışılmıştır.
Analiz sonucunda bağımlı değişkenler ile tahmin değerlerinin doğru sınıflama oranı yüzde 100 olmuştur. Başlangıçta 9 il Bölgesel Büyüme Odağı olarak belirlenmiş, kurulan model sonucunda da bu iller Bölgesel Büyüme Odağı olarak gruplanmıştır.

Tablo 5: Bağımlı Değişken İle Tahmin Edilen Gruplar

		Tahmin edilen	
		1.grup	2.grup
Gerçek Grup	1.grup	37	0
	2.grup	0	9

Modelde en önemli ayırt edici değişkenler; şehirli nüfusun Türkiye şehirli nüfusuna oranı ve öğretim elemanı sayısının Türkiye'ye oranı değişkenleri olmuştur. Hosmer ve Lemeshow testi, belirlenen gruplar ile modelden elde edile tahminin uyumlu olduğunu göstermektedir (model anlamlıdır).

2.3. Diskriminant Analizi İle Elde Edilen Sonuçlar

Çalışmada iller, Trabzon, Diyarbakır, Samsun, Erzurum, Van, Elazığ, Malatya, Şanlıurfa ve Sivas illeri bir grup, kalan iller diğer grupta olacak şekilde ayrılmış ve Tablo 1'de yer alan 10 değişken üzerinden diskriminant analizi yapılmıştır.

Öncelikle varsayımların sağlanıp sağlanmadığı analiz edilmiştir. Mahalonobis uzaklığı ile Ki-kare değerleri arasındaki korelasyonun 0,89 olması dağılımın çok değişkenli normalliğe uyduğunu göstermektedir.
Kovaryans matrisinin eşitliği için Box's M testi kullanılmış, ancak kovaryans matrisinin eşit olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İkinci grubun eleman sayısının küçük olmasından (9 il) kaynaklanan bir durum olabilir. İndirgenmiş değişkenlerde çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır.
Sınıflandırma sonuçları Tablo 3'de verilmiştir. 1. grup olarak belirlenen hiçbir il 2. gruba atanmazken, 2. grup olarak belirlenen hiçbir il de 1. gruba atanmamıştır. Bu da ayrımın yüzde 100 doğru olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: Gerçek Grup İle Atanan Gruplar

		Atanan grup	
		1.grup	2.grup
Gerçek Grup	1.grup	37	0
	2.grup	0	9

Diskriminant analizi sonucunda da Bölgesel Büyüme Odakları Trabzon, Diyarbakır, Samsun, Erzurum, Van, Elazığ, Malatya, Şanlıurfa ve Sivas illeri olarak belirlenmiştir.

2.4. Temel Bileşenler Analizi İle Elde Edilen Sonuçlar

Diskiriminant ve Çok Boyutlu ölçekleme ile elde edilen sonuçların temel bileşenler analizi ile de uyumlu olup olmadığını görmek amacıyla, bu değişkenlere temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Birinci temel bileşenin açıklama oranı yüzde 53 olarak elde edilmiş, elde edilen endeks değerleri Tablo 4'de verilmiştir. Endeks değerlerinin kırılma noktaları baz alındığında iki farklı analiz sonucunda da aynı illerin bulunması tespitin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: Bölgesel Büyüme Odakları İçin İllerin Endeks Değerleri

İller	Endeks
Samsun	3,3278
Trabzon	2,4083
Diyarbakır	1,8758
Şanlıurfa	1,2036
Erzurum	1,1849
Malatya	1,0643
Sivas	1,0225
Elazığ	0,9809
Van	0,9323
Kırıkkale	0,7729
Ordu	0,4548
Rize	0,2845
Aksaray	0,1986
Çorum	0,1856
Kastamonu	0,1282
Niğde	0,0813
Tokat	0,0794
Nevşehir	0,0583
Adıyaman	-0,1225
Mardin	-0,1725
Yozgat	-0,1998
Giresun	-0,2063

İller	Endeks
Amasya	-0,2182
Artvin	-0,2239
Kırşehir	-0,2481
Erzincan	-0,3308
Sinop	-0,4126
Çankırı	-0,4919
Batman	-0,4999
Ağrı	-0,6297
Kars	-0,6544
Gümüşhan	-0,7578
Siirt	-0,890
Muş	-0,8943
Şırnak	-0,9207
Tunceli	-0,9267
Bingöl	-0,9568
Kilis	-0,9702
Bitlis	-0,9860
Iğdır	-0,9944
Bayburt	-1,0951
Hakkari	-1,2087
Ardahan	-1,2330

3. Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgeleri

Öncelikli gelişme kent ve bölgeleri Tablo 8'de yer alan göstergelere temel bileşenler analizi uygulanarak elde edilmiştir. Analizde birinci temel bileşenin açıklama oranı yüzde 49 olarak elde edilmiş olup doğal kırılma noktasına göre son 13 il öncelikli gelişme kent ve bölgeleri olarak tespit edilmiştir. Ancak Kilis ili, Gaziantep'in etki alanı içerisinde olması ve coğrafi konumu göz önünde bulundurularak tarımsal nitelikli dönüşüm kenti olarak değerlendirilmiştir (Tablo 9).

Tablo 8: Öncelikli Gelişme Kent ve Bölgelerinin Belirlenmesinde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Veri Kaynakları	Yıl
Ekonomi ve Gelir Göstergeleri		
Tahakkuk eden verginin ülke içindeki payı (yüzde)	Muhasebat Gn. Müd.	2012
Kişi başına tahakkuk eden vergi (TL)	Muhasebat Gn. Müd.	2012
Sanayi sektörü istihdamının ülke sanayi sektöründeki payı (yüzde)*	TÜİK	2011
Patent başvuru sayısının ülke içindeki payı (5 yıl ortalaması)	Patent Enstitüsü	2008-2012
Açılan şirket sayısının ülke içindeki payı (3 yıl ortalaması)	TOBB	2010-2012
Sanayi istihdamının il istihdamı içerisindeki payı (yüzde)*	TÜİK	2011
Nüfus Göstergeleri		
Şehir nüfusunun ülke şehir nüfusu içindeki payı (yüzde)	TÜİK	2011
Şehirlerarası net göç (kişi) (5 yıl ortalaması)	TÜİK	2008-2012
Altyapı ve Sosyal Göstergeler		
Öğretim elemanı sayısının ülke içindeki payı (yüzde)	TÜİK	2011-2012
Kişi başına sanayi elektrik tüketimi	TÜİK	2012
Kişi başına mesken elektrik tüketimi	TÜİK	2012

*: Hanehalkı İşgücü Araştırması verileri ile bölge kalkınma ajansı uzman görüşleri de göz önünde bulundurularak, TÜİK'in Nüfus ve Konut Araştırması çalışmasında Ağrı iline ilişkin sanayi verilerinde değişiklik yapılmıştır. Konut araştırmasına göre 0,64 olarak elde edilen sanayi istihdamının ülke sanayisi içindeki payı yerine 0,35 değeri konulmuştur. Benzer şekilde sanayi istihdamının il istihdamı içerisindeki payı olan yüzde 28 yerine yüzde 15 değeri konulmuştur.

Tablo 9: Öncelikli Gelişme Kentleri ve Bölgeleri

İl Kodu	İller	Endeks Değeri
TRA22	Kars	-0,89754
TRB13	Bingöl	-0,91079
TRA21	Ağrı	-0,98098
TRC33	Şırnak	-1,03056
TRC34	Siirt	-1,03598
TRB22	Muş	-1,04500
TRA23	Iğdır	-1,08278
TRB23	Bitlis	-1,11423
TRA13	Bayburt	-1,15587
TRB14	Tunceli	-1,21093
TRB24	Hakkâri	-1,41424
TRA24	Ardahan	-1,41645

4. Yapısal Dönüşüm Kent ve Bölgeleri

Metropol, sanayi odakları, bölgesel büyüme odakları, öncelikli gelişme bölgeleri ve turizm bölgeleri belirlendikten sonra kalan iller, yapısal dönüşüm kent ve bölgeleri olarak belirlenmiştir. Daha sonra bu iller Tablo 10'da yer alan göstergelere temel bileşenler analizi uygulanarak 3 gruba ayrılmıştır. Bu gruplar; "İkincil Sanayi Kentleri", "Sanayi Nüvesi olan Dönüşüm Kentleri" ve "Tarımsal Nitelikli Dönüşüm Kentleri" olarak adlandırılmıştır (Tablo 11). Analiz sonucunda birinci temel bileşenin açıklama oranı yüzde 52,4 olarak elde edilmiş olup doğal kırılma noktasına göre ayrım yapılmıştır.

Tablo 10: Yapısal Dönüşüm Kent ve Bölgelerinin Belirlenmesinde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Veri Kaynakları	Yıl
Tahakkuk eden verginin ülke içindeki payı (yüzde)	Muhasebat Gn. Müd.	2012
Kişi başına tahakkuk eden vergi (TL)	Muhasebat Gn. Müd.	2012
Sanayi sektörü istihdamının ülke sanayi sektöründeki payı (yüzde)	TÜİK	2011
Sanayi istihdamının il istihdamı içerisindeki payı (yüzde)	TÜİK	2011
Sanayi istihdamının ilin 15 yaş üzeri nüfusuna oranı (yüzde)	TÜİK	2011
Kişi başına sanayi elektrik tüketimi	TÜİK	2012
İl ihracatının ülke içindeki payı (5 yıl ortalaması)	Ekonomi Bakanlığı	2008-2012
İl sanayi elektrik tüketiminin ülke içindeki payı	TÜİK	2011

Tablo 11: Yapısal Dönüşüm Kent ve Bölgeleri (Alt Gruplar itibarıyla)

İkincil Sanayi Kentleri	Sanayi Nüvesi olan Dönüşüm Kentleri	Tarımsal Nitelikli Dönüşüm Kentleri
Zonguldak	Aksaray	Niğde
Kahramanmaraş	Edirne	Kırşehir
Kırklareli	Karaman	Kastamonu
Bilecik	Bartın	Yozgat
Osmaniye	Sinop	Tokat
Düzce	Burdur	Giresun
Kütahya	Mardin	Artvin
Yalova	Adıyaman	Amasya
Uşak	Isparta	Çankırı
Karabük	Batman	Gümüşhane
Ordu		Erzincan
Çorum		Kilis
Rize		
Kırıkkale		
Bolu		

EK 4.1

Turizm Stratejileri

Ölçek/ Sınıflama	Bölge/Aks/ Yer	Hedefler
Turizm Koridorları	Yayla Turizmi Gelişim Kuşağı Artvin, Rize, Ordu, Trabzon, Giresun, Gümüşhane, Bayburt	• Yerel halkın turistik ürün, hediyelik eşya yapımı, servis, kalite ve işletme yönetimi, pansiyonculuk konularında eğitimi • Doğa turizmi alanlarında barınak, mesafe ve yön levhaları gibi gereksinimlerin karşılanması
	Kış Turizmi Gelişim Koridoru ve Merkezleri • Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars, Ardahan kış turizmi gelişim koridoru • Bolu, Çankırı, Kastamonu kış turizmi gelişim koridoru • Bursa, Kayseri, Isparta, Kocaeli kış turizm merkezi	• Tesis niteliği ve kapasitelerinin artırılması, farklı gelir gruplarına yönelik konaklama tesislerinin çeşitlendirilmesi • Kayak merkezlerine erişim imkânlarının artırılması ve kayak merkezleri planlanırken yöre halkının da faydalanabileceği çeşitlilikte planlanması • Kayak merkezlerinin diğer turizm destinasyonları ile ulaşım bağlantısının güçlendirilmesi • Kayak pistlerinin uluslararası standartlar dikkate alınarak düzenlenmesi
	Zeytin Koridoru Bursa ili Gemlik ve Mudanya ilçeleri, Balıkesir ili Gönen, Bandırma, Erdek ilçeleri, Çanakkale ili Ezine ilçesine uzanan kıyı şeridi, Erdek Kapıdağ yarımadası ve Avşa, Paşalimanı, Ekinlik adaları ile Marmara ilçesine bağlı Marmara adasının içinde bulunduğu bölge.	• Bölgenin sağlık ve gastronomi alanında varış noktası olması
	İnanç Turizmi Koridoru Tarsus'tan başlayarak Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin yöresi Destinasyonlar: Diyarbakır	• İnanç aksında ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi
	İpek Yolu Turizm Koridoru Ayaş-sapanca koridoru, Adapazarı, Bolu ve Ankara, Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Beypazarı, Güdül ve Ayaş ilçeleri	• Koridorun eko-doğa turizm yörüngeli olarak geliştirilmesi ve bölgede yer alan kış turizmi imkânıyla entegre edilmesi • Ankara-İstanbul güzergâhında olması ve tarihi açıdan zengin bir dokuya sahip olması bakımından pansiyonculuğun ağırlıklı olacağı kültür ve eko turizm odaklı geliştirilmesi
	Batı Karadeniz Kıyı Koridoru Şile-Sinop arasında uzanan 500 km'lik alan.	• Ankara ve İstanbul'a ve yakın çevresine hizmet edecek iç turizm koridoru olarak geliştirilmesi • Yöredeki balıkçı barınaklarının yatları kabul edebilecek altyapıya kavuşturulması
	Trakya Kültür Koridoru Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ	• Bölgenin önemli mimari özelliklerinden olan Edirne Evleri turizme yönelik butik otel ve pansiyon gibi konaklama tesisleri olarak değerlendirilecektir.
Kültür Turizmi Destinasyonları ve Gelişim Bölgeleri	Frigya -Afyonkarahisar, Uşak, Eskişehir, Kütahya Troya- Balıkesir, Çanakkale Aphrodisya- Aydın, Denizli Söğüt-Bursa, Bilecik, İznik Kapadokya- Aksaray, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir Hitit kültür ve turizm gelişim bölgesi- Çorum, Yozgat Urartu kültür ve turizm gelişim bölgesi - Van, Bitlis GAP kültür ve turizm gelişim bölgesi- Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak Destinasyonlar: Safranbolu, Amasya, Adıyaman	• Kültür turizmine yönelik potansiyel kazı, restorasyon, alan düzenlemeleri gibi çalışmalar yapılmak suretiyle ortaya çıkarılacaktır. • Ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır. • Tarihi eski yolların canlandırılması ve mevcut kalıntıların restorasyonunun yapılması sağlanacaktır. • Tarihi ve doğal yapı içerisinde gelişmiş özgün kentsel dokular, el sanatları ve gurme turizmi gibi potansiyelin sürdürülebilir turizm gelişmesi anlayışı çerçevesinde pazarlanması sağlanacaktır.
Turizm Kentleri	İğneada-Kıyıköy, Datça Eko-Turizm Kenti, Kilyos, Saros Körfez, Kapıdağ Yarımadası-Avşa-Marmara Adaları, Kaş-Finike, Anamur Kıyı Kesimi, Samandağ, Kâhta Maçka Turizm Kenti	• Turizm kentlerinde belli temalar çerçevesinde turizmin gelişimi planlanacaktır. Bu kentlerdeki alternatif turizm türlerinin gelişiminin yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle de ilişkilendirilmesi sağlanacaktır.
Eko Turizm	Göller Bölgesi: Konya, Isparta,	• Bölgede başta Beyşehir, Eğirdir, Kovada, Acıgöl, Burdur, Salda, Eber

Bölgeleri	Afyonkarahisar, Burdur	ve Akşehir Gölleri olmak üzere çok sayıda göl bulunmaktadır. • Bölgede doğa turizmine yönelik alanlar ve turizmi destekleyen trekking, araçlı ve çadırlı kamp, yamaç paraşütü, dağcılık, avcılık, binicilik vb. faaliyetler geliştirilecektir.
	Bolu, Bartın, Zonguldak, Kastamonu ve Sinop illerini kapsayan bölge, Torosların eteklerinde Antalya ve Mersinin birleştiği alanlar, GAP koridoru ile Kış koridorunu birleştiren "GAP Eko Turizm Koridoru", Küre Dağları Milli Parkı,	• Sayılan bölgeler biyolojik çeşitlilik ve eko turizm potansiyeli bakımından potansiyel barındırmakta olup öncelikli olarak geliştirilecektir.
Kongre Turizmi	İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Konya, Bursa, Mersin,	• Kongre ve fuar merkezi hüviyetine sahip illerin nitelikli turizm tesislerine, uluslararası havaalanına sahip olmaları sağlanacaktır. • Bu doğrultuda etkili tanıtım ve pazarlama stratejileri oluşturulacaktır.
Fuar Turizmi	İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Adana, Gaziantep, Trabzon, Diyarbakır	• Fuar turizmi kapasitesinin yüksek olduğu illerde planlama çalışmaları yapılacak ve uluslararası fuarların yapılması yönünde çalışmalar yapılacaktır.
Sağlık ve Termal Turizmi	Güney Marmara: Balıkesir, Çanakkale, Yalova	• Bölgelerde termal turizmin altyapı ve üstyapı eksiklerinin tamamlanmasına yönelik çalışmalar yapılacak ve termal tesislerin kompleks şeklinde planlanması sağlanacaktır. • Kaplıca tesislerinde mimarinin tarihsel ve yöresel dokuya uygun olması sağlanacaktır. • Termal turizm öncelikli teşvikler arasına alınacaktır. • Kaplıca hizmetinin verildiği yabancıların turist sigortası yaptırabilmesi için mevzuat düzenlenecektir. Bu konuda mütekabiliyet hususu gözden geçirilecektir.
	Frigya: Afyonkarahisar, Ankara, Uşak, Eskişehir, Kütahya	
	Güney Ege: Aydın, Manisa, Denizli, İzmir	
	Orta Anadolu: Aksaray, Niğde, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat	
Deniz Turizmi	Trabzon, Kuşadası, Samsun, İzmir, Antalya, Mersin	• Hâlihazırda kurvaziyer gemi kabul eden limanlar kapasite ve hizmet sunumu yönünden geliştirilecektir.
	İstanbul	• Çok sayıda kurvaziyer gemilere hizmet verebilen limanlar yapılacaktır.
	İstanbul, Antalya, İzmir	• Yat limanları mega yatları kabul edecek şekilde geliştirilecektir.

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı,